

Lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide- ehdotuksia valmisteleavan työryhmän muistio

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:14

Lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide-ehdotuksia valmisteleavan työryhmän muistio

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:14

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>
ISBN 978-952-485-964-6 (PDF)
ISSN-L 1799-0327
ISSN 1799-0335 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/
Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2010:14

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Julkaisun päivämäärä
25.11.2010

<p>Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide-ehdotuksia valmisteleva työryhmä Puheenjohtaja: Eeva-Riitta Pirhonen Sihteeri: Kimmo Koskinen, Anna Mikander</p>	<p>Julkaisun laji Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä</p>	
	<p>Toimeksiantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö</p>	
	<p>Toimielimen asettamispyvm 6.8.2008</p>	<p>Dnro 45/040/2008</p>
<p>Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide-ehdotuksia valmistelevan työryhmän muistio (Promemoria avgiven av arbetsgrupp som beredde utvecklandet av gymnasieutbildningen)</p>		
<p>Julkaisun osat Muistio + liitteet + OAJ:n lausuma</p>		
<p>Tiivistelmä Työryhmän tehtävänä oli valmistella toimenpide-ehdotuksia lukiokoulutuksen kehittämiseksi lähtökohtana yleissivistyksen vahvistaminen. Työryhmän tuli tarkastella lukiokoulutuksen kehittämistä laaja-alaisesti ottaen erityisesti huomioon lukiokoulutuksen yleissivistävän tehtävän ja tulevaisuuden koulutustarpeet. Lukiokoulutuksen valtakunnallinen tavoitteellinen aloittajatarpeen tulee määrittellä kausittain suhteuttaen se koko toisen asteen koulutukseen. Työryhmä arvioi tämän hetkisen nuorten lukiokoulutuksen valtakunnallisen aloittajatarpeen olevan vähintään 50 prosenttia perusopetuksen päättävästä ikäluokasta. Määrällisestä mitoituksesta päättävät koulutuksen järjestäjät kunnissa ja alueilla.</p> <p>Työryhmä ehdottaa, että:</p> <p>Lukiokoulutusta tulee jatkossakin kehittää omana koulutusmuotonaan. Lukiokoulutuksen ensisijaisena tarkoituksena on antaa tarvittavat akateemiset valmiudet yliopisto- ja ammattikorkeakouluopintoihin sekä työelämään. Lisäksi se antaa edellytykset opintoihin lukion oppimäärään perustuvassa ammatillisessa koulutuksessa.</p> <p>Lukiokoulutuksen antaman yleissivistyksen tulee olla monipuolista ja integroivaa. Kokonaisuuksien hallintaan valmentavaa opiskelua ja opetusta lisätään kaikille yhteisinä opintoina. Oppiainejakoisuus säilytetään kuitenkin lukio-opintojen rakenteellisena perustana. Opiskelijan mahdollisuuksia yksilöllisten opintopolkujen rakentamiseen lisätään, mikä edellyttää valinnaisuuden lisäämistä. Lukion tuntijakoa uudistettaessa valtakunnallisesti tarjottavien kurssien määrää tulisi vähentää ja oppiaineet ryhmitellä kokonaisuuksiin.</p> <p>Lukiokoulutuksen tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä uudistetaan korostaen tiedollisen oppimisen sijaan taitoja ja valmiuksia kuten kykyä uuden oppimiseen, muutoksen ymmärtämiseen ja kokonaisuuksien hallintaan, innovaatiokykyä sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Lukion pedagogiikkaa uudistetaan tehostamalla ajanmukaisten työtapojen, opetusmenetelmien ja oppimisympäristöjen käyttöönottoa opetuksessa ja opiskelussa. Lukion pedagogiikka ja siihen sisältyvä opettajuuden muutos on keskeisessä asemassa lukiokoulutuksen uudistuksen toteutuksessa, minkä vuoksi voimavaroja tulee suunnata mm. opetushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutukseen. Uudistusprosessin johtamista tukemaan käynnistetään myös moduuleista koostuva oppilaitosjohdon koulutusohjelma. Kustannusvaikutukset olisivat noin 75 miljoonaa euroa vuositasolla.</p> <p>Tieto- ja viestintäteknologian käyttöä lisätään lukion opetuksessa ja oppimisessa sekä oppimisen arvioinnissa. Muutoksen toteutumiseksi koulutuksen järjestäjä tuetaan lukioiden tieto- ja viestintäteknisten laitteiden, ohjelmistojen ja verkkoyhteyksien hankinnassa sekä teknisten tukipalvelujen järjestämisessä. Opettajien ja opiskelijoiden riittävät tieto- ja viestintäteknologiset taidot varmistetaan koulutuksella ja riittävillä tukipalveluilla. Ylioppilastutkinnon kokeita kehitetään entistä enemmän taitoja ja kokonaisuuksien hallintaa mittaaviksi. Tieto- ja viestintäteknologiaa hyödynnetään tutkinnon suorittamisessa asteittain vuodesta 2014 alkaen. Osa ylioppilastutkinnon järjestämisestä aiheutuvista kiinteistä menoista siirretään valtion talousarvion menoiksi opiskelijakohtaisten kustannusten pienentämiseksi. Tutkinnon suhteellinen arviointi ehdotetaan säilytettävän eri tulokertojen vertailtavuuden vuoksi. Kustannusvaikutukset olisivat noin 12 miljoonaa euroa.</p> <p>Lukiokoulutus turvataan alueellisenä koulutuspalveluna koko maassa alueen erityispiirteet huomioon ottaen. Laadukkaan ja alueellisen lukiokoulutuksen koulutustarjonnan turvaamiseksi lukiokoulutuksen järjestäjien tulee verkostoitua ja tehdä tarvittavat rakenteelliset muutokset. Alueelliset väestörakennetekijät otetaan huomioon rahoituksessa.</p> <p>Maahanmuuttajien edellytyksiä lukio-opintoihin parannetaan käynnistämällä maahanmuuttajien lukiokoulutukseen yhden vuoden laajuinen valmistava koulutus. Lisäksi tehostetaan vieraskielisille opiskelijoille tarkoitetun suomi tai ruotsi toisena kielenä opetustarjontaa. Kustannusvaikutukset olisivat noin 7,5 miljoonaa euroa vuositasolla.</p> <p>Säädetään opiskelijan oikeudesta saada yksilöllistä opinto-ohjausta. Vahvistetaan lukion opiskelijoiden oikeutta saada erityistä tukea oppimisvaikeuksiin ja opiskeluun sekä hyvinvoinnin ylläpitämiseen tarvittavaa opiskelijahuoltoa. Lisäksi edistetään opiskelijoiden hyvinvointia lisäämällä opiskelijoiden osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja opetuksellista vuorovaikutteisuutta lukion toimintakulttuurissa ja opinnoissa. Kustannusvaikutukset olisivat noin 59 miljoonaa euroa vuositasolla.</p> <p>Erityinen koulutustehtävä säilytetään osana lukiokoulutuksen monimuotoisuutta. Arvioidaan erityisten koulutustehtävien toimivuus, koulutuspoliittinen lisäarvo ja toiminnan tuloksellisuus sekä oppilaitosverkko suhteessa koulutuksen tavoitteisiin ja tuntijakoon. Aikuisopiskelun omaleimaisuus turvataan jatkossakin erikseen aikuisille tarkoitetulla tuntijaolla ja opetussuunnitelman perusteilla.</p> <p>Lukiokoulutuksen rahoituksen tulee perustua yksikköhintaperusteiseen laskennalliseen rahoitukseen. Osana valtionosuus uudistusta opetus- ja kulttuuriministeriö selvittää lukion ensikertaisen rakentamisen kustannusten siirtämisestä lukiokoulutuksen kustannuspohjiin ja sitä kautta keskimääräisiin yksikköhintoihin sekä mahdolliseen suoritepohjaiseen rahoitukseen siirtymistä nuorten lukiokoulutuksessa.</p>		
<p>Avainsanat lukiokoulutus</p>		
<p>Sarjan nimi ja numero Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:14</p>	<p>ISSN-L 1799-0327 1799-0335 (PDF)</p>	<p>ISBN 978-952-485-964-6 (PDF)</p>
<p>Kokonaissivumäärä 141</p>	<p>Kieli suomi</p>	<p>Hinta Luottamuksellisuus julkinen</p>
<p>Jakaja</p>		<p>Kustantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö</p>

Presentationsblad

Utgivare
Undervisnings- och kulturministeriet

Utgivningsdatum
25.11.2010

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Abetsgrupp som ska bereda utvecklandet av gymnasieutbildningen		Typ av publikation Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar	
Ordförande: Eeva-Riitta Pirhonen		Uppdragsgivare Undervisnings- och kulturministeriet	
Sekreterare: Kimmo Koskinen, Anna Mikander		Datum för tillsättande av 6.8.2009	Dnro 45/040/2008
Publikation (även den finska titeln) Promemoria avgiven av arbetsgrupp som beredde utvecklandet av gymnasieutbildningen (Lukiokoulutuksen kehittäminen toimenpide-ehdotuksia valmistelevan työryhmän muistio)			
Publikationens delar Promemoria + bilagor + OAJ:s uttalande			
<p>Sammandrag Arbetsgruppens uppgift var att bereda åtgärdsförslag för utvecklingen av gymnasieutbildningen med ett stärkande av allmänbildningen som utgångspunkt. Arbetsgruppen skulle behandla utvecklingen av gymnasieutbildningen på bred basis och beakta i synnerhet gymnasieutbildningens allmänbildande uppgift och framtida utbildningsbehov. Målnivån för gymnasieutbildningens nationella nybörjarbehov ska bestämmas periodvis i förhållande till hela andra stadiets utbildning. Arbetsgruppen uppskattar att gymnasieutbildningens nationella nybörjarbehov för tillfället är minst 50 procent av den årsklass som går ut grundskolan. Den kvantitativa omfattningen bestäms av utbildningsanordnarna i kommunerna och regionerna.</p> <p>Arbetsgruppens förslag:</p> <p>Gymnasieutbildningen bör även framöver utvecklas som en egen utbildningsform. Gymnasieutbildningens främsta syfte är att ge de akademiska färdigheter som krävs för universitets- och yrkeshögskolestudier samt för arbetslivet. Därtill ger den färdigheter att inleda yrkesutbildning som bygger på gymnasiets lärokurs.</p> <p>Gymnasieutbildningen ska erbjuda en mångsidig allmänbildning. Studier och undervisning som är integrerande och stödjer gestaltandet av helheter ökas i form av studier som är gemensamma för alla. Läroämnesindelningen bevaras dock som gymnasiestudiernas strukturella grund. Elevens möjligheter att bygga upp individuella studiehelheter förbättras, vilket förutsätter att valfriheten ökas. Vid reformen av gymnasiets timfördelning ska antalet kurser som erbjuds minska på nationell nivå och läroämnena grupperas i helheter.</p> <p>Gymnasiets pedagogik förnyas genom att användningen av moderna arbets- och undervisningsmetoder och inläringsmiljöer effektiviseras i undervisningen och studierna. Gymnasiets pedagogik och förändringen i lärarens roll som ingår i den har en central roll i genomförandet av gymnasieutbildningsreformen. För att utveckla pedagogiken ska man därför satsa resurser bl.a. på grundutbildning och fortbildning av undervisningspersonalen. För att stödja ledningen av reformprocessen inleds också ett modulbaserat utbildningsprogram för läroverkens ledning. Kostnaderna skulle vara ca. 75 miljoner euro/år.</p> <p>Användningen av data- och kommunikationstekniken ökas i gymnasieundervisningen och inlärningen samt i bedömningen av inlärningen. För att genomföra förändringen får utbildningsanordnarna stöd för att anskaffa data- och kommunikationsteknisk utrustning, program och nätförbindelser samt tekniska stödtjänster till gymnasierna. Genom utbildning och tillräckliga stödtjänster garanteras att lärarna och eleverna har tillräckliga data- och kommunikationstekniska färdigheter. Proven i studentexamen utvecklas så att de bättre än tidigare mäter färdigheter och förmåga att gestalta helheter. Data- och kommunikationsteknik införs stegvis i examen från år 2014. En del av de fasta kostnader som ordnandet av studentexamen föranleder överförs till utgiftsposter i statsbudgeten i syfte att minska de elevspecifika kostnaderna. Den relativa bedömningen av examen föreslås bevaras för att olika resultatomgångar ska vara jämförbara. Kostnaderna skulle vara ca. 12 miljoner euro.</p> <p>Proven i studentexamen utvecklas så att de bättre än tidigare mäter färdigheter och förmåga att gestalta helheter. Data- och kommunikationsteknik införs stegvis i examen från år 2014. En del av de fasta kostnader som ordnandet av studentexamen föranleder överförs till utgiftsposter i statsbudgeten i syfte att minska de elevspecifika kostnaderna. Den relativa bedömningen av examen föreslås bevaras för att olika resultatomgångar ska vara jämförbara. Kostnaderna skulle vara ca. 12 miljoner euro.</p> <p>Målnivån för gymnasieutbildningens nationella nybörjarbehov ska bestämmas periodvis i förhållande till hela andra stadiets utbildning. Arbetsgruppen uppskattar att gymnasieutbildningens nationella nybörjarbehov för tillfället är minst 50 procent av den årsklass som går ut grundskolan. Den kvantitativa omfattningen bestäms av utbildningsanordnarna i kommunerna och regionerna.</p> <p>Gymnasieutbildningen tryggas som en regional utbildningsservice i hela landet med beaktande av regionala särdrag. För att trygga ett kvalitativt och regionalt utbildningsutbud inom gymnasieutbildningen ska utbildningsanordnarna bilda nätverk och genomföra nödvändiga strukturella ändringar. I finansieringen beaktas regionala faktorer i fråga om befolkningsstrukturen.</p> <p>Invandrarans förutsättningar till gymnasiestudier förbättras genom att en ettårig förberedande utbildning för gymnasieutbildning av invandrare inleds. Därtill effektiviseras utbudet av undervisning i finska eller svenska som andra språk som är riktat till elever med andra modersmål. Kostnaderna skulle vara ca. 7,5 miljoner euro/år.</p> <p>Bestämmelser utfärdas om elevens rätt att få individuell studiehandledning. Gymnasieelevernas rätt att få särskilt stöd för inlärningsvårigheter och studier samt den elevvård som behövs för att upprätthålla välmåendet stärks. Därtill ska elevernas välmående främjas genom att stärka elevernas delaktighet, gemenskap och pedagogiska interaktion i gymnasiets verksamhetsätt och studier. Kostnaderna skulle vara ca. 59 miljoner euro/år.</p> <p>Den särskilda utbildningsuppgiften bevaras som en del av gymnasieutbildningens mångsidighet. Frågor som ska utvärderas är de särskilda utbildningsuppgifternas funktion, det utbildningspolitiska mervärdet och verksamhetens resultatförmåga samt läroanstaltsnätverket i förhållande till utbildningens mål och timfördelning. Vuxenstudiernas särprägel bevaras även framöver genom separata timfördelningar och läroplansgrunder för vuxna.</p> <p>Finansieringen av gymnasieutbildningen bestäms enligt ett kalkylerat finansieringssystem som bygger på pris per enhet. I samband med statsandelsreformen utreder undervisnings- och kulturministeriet möjligheterna att överföra kostnaderna för att bygga ett gymnasium för första gången till kostnadsgrunderna för gymnasieutbildningen och därmed till de genomsnittliga enhetspriserna samt möjligheterna att övergå till prestationsbaserad finansiering i gymnasieutbildningen för unga.</p>			
Nyckelord gymnasieutbildning			
Seriens namn och nummer Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2010:14		ISSN-L 1799-0327	ISBN
		1799-0335 (Online)	978-952-485-964-6 (PDF)
Sidoantal 141	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution		Förlag Undervisnings- och kulturministeriet	

Description

Publisher Ministry of Education		Date of publication 25.11.2010	
Authors (If a committee: name of organ, chair, secretary) The committee appointed to propose measures for the development of upper secondary school Chair: Eeva-Riitta Pirhonen Secretaries: Kimmo Koskinen, Anna Mikander		Type of publication Reports of the Ministry of Education, Finland	
		Contracted by Ministry of Education	
		Committee appointed on 6.8.2009	Dnro 45/040/2008
Name of publication Report of the committee (Lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide-ehdotuksia valmistelevan työryhmän muistio)			
Parts Report + appendices + statement of the OAJ			
<p>Abstract The committee was appointed to propose measures for the development of upper secondary schools with a view to enhancing general education. This was based on an overarching view of development, with particular attention to the role of upper secondary schools in providing all-round general education and to future educational needs. The target number of entrants in upper secondary schools must be determined seasonally relative to the whole provision of upper secondary education and training. The committee estimates that the number of entrants should represent at least 50 per cent of the school-leaving population. The intakes will be decided by the education providers in the municipalities and in regions.</p> <p>The committee proposes the following:</p> <p>Upper secondary education must continue to be developed as a school form of its own. The primary aim of this education is to provide academic prerequisites for university and polytechnic education and for working life. In addition, it qualifies for vocational education and training built on the upper secondary school curriculum.</p> <p>The all-round education provided by the upper secondary school must be diverse and comprehensive. Integrating learning that helps students master entities will be increased as part of core studies. However, the division into subjects will continue to be the structural basis for learning. Students will be given more opportunities for designing individual learning paths, which entails increased optionality. In connection with the reform of the allocation of lesson hours, the share of nationally offered courses will be reduced and similar subjects will be grouped into larger entities.</p> <p>The aims and key content of upper secondary education will be developed to highlight skills and competencies, such as the ability to learn new things, to understand and manage change, to master entities and cultural capital, and innovation, social cooperation and interaction skills. Measures will be taken to intensify the use of contemporary work methods, teaching methods and learning environments in instruction and learning. Upper secondary pedagogy and the associated changes in teachers' job descriptions play a key role in the implementation of the upper secondary reform, and to this end resources will be allocated to teachers' continuing professional education and other training. The cost effect would be about 75 million euros/year.</p> <p>In support of the reform, there will also be a new modular training programme for school leadership. The use of ICT will be increased in teaching and learning and in assessment. In support of the reform, the education providers will be helped with the acquisition of hardware and software and telecommunications and in the organisation of technical support. Training and support services will be provided to ensure that teachers and student have sufficient ICT skills. The tests in the matriculation examination will be developed towards measuring competencies and the mastery of wholes, and ICT will be gradually adopted in the tests from 2014 onwards. Part of the fixed expenditures incurring from the setting of the matriculation examination will be allocated from the state budget in order to lower the cost per student. It is proposed that the relative assessment be maintained with a view to the comparability of the same year's results. The cost effect would be about 12 million euros.</p> <p>The tests in the matriculation examination will be developed towards measuring competencies and the mastery of wholes, and ICT will be gradually adopted in the tests from 2014 onwards. Part of the fixed expenditures incurring from the setting of the matriculation examination will be allocated from the state budget in order to lower the cost per student. It is proposed that the relative assessment be maintained with a view to the comparability of the same year's results. The cost effect would be about 12 million euros.</p> <p>The provision of upper secondary school education will be safeguarded in the whole country, with emphasis on regional characteristics. In order to ensure quality education in the regions, the education providers must network and make the necessary changes. Regional demographic factors will be taken into consideration in financing.</p> <p>The provision of upper secondary school education will be safeguarded in the whole country, with emphasis on regional characteristics. In order to ensure quality education in the regions, the education providers must network and make the necessary changes. Regional demographic factors will be taken into consideration in financing. The possibilities of immigrants to study in upper secondary schools will be improved by means of a one-year preparatory programme. In addition, the supply of instruction in Finnish or Swedish as a foreign language will be stepped up. The cost effect would be about 7,5 million euros/year.</p> <p>Legislation will be amended to provide for the right of a student to individual guidance counselling. The right of students to get special support in learning difficulties and student welfare services will be enlarged. In addition, measures will be taken to promote well-being through wider inclusion, communality and interactive teaching. The cost effect would be about 59 million euros/year.</p> <p>The specialisation of some schools will be maintained as part of the diversity of upper secondary education. The performance, added value and results of specialised education will be evaluated and the institutional network will be assessed in relation to the aims of education and the allocation of classroom hours. The special characteristics of adult education will be secured by means of an allocation of lesson hours and a core curriculum specifically designed for mature students.</p> <p>The financing of upper secondary school education must continue to be based on a unit-cost formula. The Ministry of Education and Culture will explore the possibility of transferring the expense of first-time school construction to the national financing base and, through this, the adoption of average unit costs and possible accrual-base financing in young people's upper secondary school education.</p>			
Name and number of series Reports of the Ministry of Education, Finland 2010:14		ISSN-L 1799-0327	ISBN
		1799-0335 (Online)	978-952-485-964-6 (PDF)
Number of pages 141	Language Finnish	Price	Degree of confidentiality public
Distributed by		Published by Ministry of Education	

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Lukiokoulutuksen kehittämiseen liittyen opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 6.8.2008 työryhmän valmistelemaan toimenpide-ehdotuksia lukiokoulutuksen kehittämiseksi. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman mukaisesti ehdotusten valmistelun lähtökohta oli yleissivistyksen vahvistaminen. Ehdotuksessa tuli tarkastella lukiokoulutuksen kehittämistä laaja-alaisesti ottaen huomioon lukiokoulutuksen koulutustarpeet tulevaisuudessa. Työryhmän tuli pohtia muun muassa oheisia kysymyksiä ehdotuksia valmistellessaan:

- millaiset tulisi olla lukiokoulutuksen yleiset tavoitteet ja lukiokoulutuksen antama yleissivistys muuttuvassa yhteiskunnassa
- miten lukiokoulutuksen vetovoima, tarjonta ja saavutettavuus turvataan
- mitkä ovat kansainvälistymisen vaikutukset ja millaisia valmiuksia kansainvälistymiselle lukiokoulutuksen tulisi luoda
- mitä lukio-opiskelijaksi hakeutuvilta edellytetään ja mikä on lukiokoulutuksen mitoitus
- mikä on opinto-ohjauksen, erilaisten lahjakkuuksien huomioimisen, erityisopetuksen ja muiden opiskelijan tukitoimien järjestämistarve ja asema
- miten lukioiden oppilashuolto olisi järjestettävä
- miten rahoitusta tulisi kehittää ja opiskelijalle aiheutuvia kustannuksia pienentää
- miten ylioppilastutkintoa tulisi kehittää.
- mikä on erityisen koulutustehtävän asema ja tarve.

Työryhmän puheenjohtajaksi opetus- ja kulttuuriministeriö kutsui hallitusneuvos Eeva-Riitta Pirhosen ja jäseneksi opetusneuvos Heikki Blomin opetusministeriöstä, opetusneuvos Jorma Kauppisen Opetushallituksesta, pääsihteeri Anneli Romanin Ylioppilastutkintolautakunnasta, rehtori Riikka Lindroosin Suomen Rehtorit ry – Finlands Rektorer rf:stä, erityisasiantuntija Lieselotte Eskelisen Suomen Kuntaliitosta, erityisasiantuntija Olavi Arran Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:stä, Ville Virtasen Suomen Lukiolaisten Liitosta (Niklas Huotari 27.1.09 saakka), rehtori Aki Holopaisen, Yksityiskoulujen liitosta, rehtori Erja Vihervaaran Iltakoulujen Liitosta, professori Jouni Välijärven Jyväskylän yliopistosta, rehtori Gun-Maj Roihan Mattlidens gymnasiumista, rehtori Ulla Vesalan Kolarin lukiossa (Marja Hahtola Posion lukiossa 9.10.09 saakka), rehtori Atso Taipaleen Järvenpään

lukiosta, linjanjohtaja Liisa Pohjolaisten Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnasta (Tuija Kirveskari-Tähtinen 26.8.09 saakka), johtava rehtori Jorma Suonion Tampereen kaupungista, professori Arja Virran Suomen yliopistojen rehtorien neuvostosta, rehtori Riitta Konkolan Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENE ry:stä, sivistystoimenjohtaja Aulis Pitkälän Kuntien opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat Opsia ry:stä.

Työryhmän sihteereinä toimivat ylitarkastaja Kimmo Koskinen Opetushallituksesta ja ylitarkastaja Anna Mikander opetus- ja kulttuuriministeriöstä (Mari Pastila-Eklund 7.1.2009 saakka).

Työryhmä on työnsä kuluessa kuullut asiantuntijoina Ilkka Niiniluotoa (Helsingin yliopisto), Osmo Kuusta (Tulevaisuuden tutkimuskeskus), Ville Heinosta (OKM), Nina Rekolaa (CIMO), Tanja Kirjavaista (VATT), Matti Väisästä (OKM), Saku Jokisaloa (SAMOK), Susanna Haapalaista (SAKKI ry), Marja Montosta (OPH), Juhani Lokkia (Ylioppilastutkintolautakunta), Kristiina Laitista (OPH), Pirjo Koivulaa (OPH) ja Mika Tammilehtoa (OKM).

Opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta on laadittu kaksi erillisselvitystä. Koulutuksen arviointineuvoston tekemä Lukiopedagogiikan arviointi julkaistiin vuoden 2009 lopussa ja Suomen lukiolaisten liiton tekemä ”Lukion suunta”-raportti julkaistiin syksyllä 2009. ”Lukion suunta”-raportissa kartoitettiin opiskelijoiden näkemyksiä tämän päivän lukioista ja tulevaisuuden kehittämistarpeista. Tutkimukseen vastasi yhteensä yli 7 000 lukiolaista ja korkeakouluopiskelijaa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö järjesti kaksi lukiokoulutuksen kehittämistyötä koskevaa kuulemistilaisuutta, 18.11.2008 ja 19.5.2010. Näihin kuulemistilaisuuksiin osallistuivat työryhmän edustajien lisäksi seuraavat tahot: : AKAVA, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Kainuun maakuntaliitto, Koulutuksen järjestäjien yhdistys, Kuntatyönantajat, Nokia, Nuorisotutkimusverkosto, Näkövammaisten keskusliitto, Otava, SAMOK, SITRA, Sivistysvaliokunta Sosiaali- ja terveysministeriö STM, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK Suomen ammattikorkeakouluopiskelijakuntien liitto, Suomen Lähilukioyhdistys ry, Suomen Kustannusyhdistys ry, Suomen Mielenterveysseura, Suomen Pienyrittäjät ry, Suomen Vanhempainliitto, Suomen ylioppilaskuntien liitto, SYL, Suomen Yrittäjät

Valtakunnallinen Vammaisneuvosto, Terveiden ja hyvinvoinnin Laitos, THL

Toimihenkilökeskusjärjestö STTK., Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Valtakunnallinen Vammaisneuvosto, Vähemmistövaltuutettu.

Muistion liitteenä on Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n edustajan täydentävä lausuma.

Työryhmä kokoontui yhteensä 25 kertaa.

Helsingissä 25 päivänä marraskuuta 2010

Eeva-Riitta Pirhonen

Olavi Arra

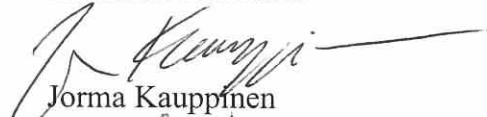
Heikki Blom

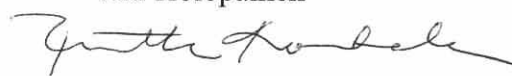
Lieselotte Eskelinen

Aki Holopainen

Jorma Kauppinen

Riitta Konkola

Riikka Lindroos

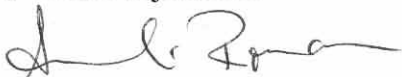
Aulis Pitkälä

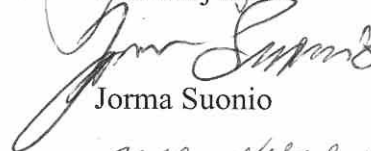
Liisa Pohjolainen

Gun-Maj Roiha

Anneli Roman

Jorma Suonio

Atso Taipale

Ulla Vesala

Erja Vihervaara

Arja Virta

Ville Virtanen

Jouni Välijärvi

Kimmo Koskinen

Anna Mikander

Sisältö

1	<u>Lukiokoulutuksen ja yleissivistyksen kehitys</u>	11
	1.1 Kymnaaseista kurssimuotoiseen luokattomaan lukioon	11
	1.2 Keskiasteen uudistus	12
	1.3 Lukiokoulutus osana koulutusjärjestelmää	14
	1.4 Yleissivistys lukion ytimenä	17
2	<u>Lukiokoulutuksen rakenne ja tavoitteet</u>	21
	2.1 Kurssimuotoisuus ja tavoitteet	21
	2.2 Tulevaisuuden tiedot, taidot ja asenteet	22
	2.3 Luokattomuus	24
	2.4 Tuntijako	27
	2.5 Erityinen koulutustehtävä	29
3	<u>Opetussuunnitelma, pedagogiikka ja oppimisympäristöt</u>	32
	3.1 Valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet	32
	3.2 Pedagogiikka ja oppimisympäristöt	33
	3.3 Lukiokoulutuksen laadunvarmistus	41
4	<u>Lukiokoulutuksen ennakointi, mitoitus ja saavutettavuus</u>	44
	4.1 Ennakointi ja mitoitus	44
	4.2 Lukiokoulutuksen järjestäminen ja saavutettavuus	50
	4.3 Opintojen läpäisy	56
5	<u>Kieli- ja kulttuuriryhmien opetus</u>	58
	5.1 Saamen kielen opetus	58
	5.2 Vieraskieliset lukiossa	60
	5.3 Romanien koulutus	62
6	<u>Opettajien määrä ja kelpoisuus, opetushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutus sekä rehtorit</u>	65
7	<u>Opiskelijoiden yksilölliset tarpeet ja erityinen tuki</u>	70
	7.1 Opiskelijan hyvinvoinnin tukeminen (opiskelijahuolto)	70
	7.2 Lukiolaisten erityinen tuki	73
	7.3 Lahjakkuuden tunnistaminen ja tukeminen	80
	7.4 Lukiodiplomit	83
	7.5 Opinto-ohjaus	85

8	Opiskelijoiden asema	93
	8.1 Opiskelijoiden kuuleminen ja vaikuttaminen	93
	8.2 Opintososiaaliset edut ja taloudellinen asema	94
	8.3 Opiskelijoille aiheutuvat kustannukset	96
9	Ylioppilastutkinto	98
	9.1 Tutkintoa koskevat säädökset	98
	9.2 Tutkinnon alkuperäinen tehtävä ja sen muuttuminen	99
	9.3 Teknologian hyödyntäminen ylioppilastutkinnossa	101
	9.4 Suhteellinen arvostelu	102
	9.5 Ylioppilastutkinnon kustannukset	104
10	Kansainvälistyminen	107
	10.1 Kansainvälisyys opetuksessa	107
	10.2 Kansainväliset vaihto-ohjelmat	107
	10.3 Kansainväliset tutkinnot – IB, Reifeprüfung, EB	110
	10.4 Opintojen tunnustaminen EQF, tutkintojen vastaavuus	112
11	Rahoitus	114
	11.1 Lukiokoulutuksen rahoitus	114
	11.2 Vertailukohtina ammatillisen koulutuksen ja ammattikorkeakoulujen rahoitus	117
	11.3 Rakenne ja sen haasteet	118
	Kooste työryhmän ehdotuksista	123
	Kirjallisuus ja muu materiaali	129
	Liitteet	132
	Liite 1. Suomen koulutusjärjestelmä	132
	Liite 2. Toisen asteen koulutus eräissä Euroopan maissa	133
	Liite 3. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n lausuma	141

1 Lukiokoulutuksen ja yleissivistyksen kehitys

1.1 Kymnaaseista kurssimuotoiseen luokattomaan lukioon

Ruotsissa ryhdyttiin 1600-luvun puolivälissä rakentamaan koulujärjestelmää kaupunki- ja katedraalikoulujen pohjalta. Ylinnä olivat järjestelmässä toimivat hiippakuntakaupunkeihin perustetut lukiot ja niiden alapuolella kaupunkien triviaalikoulut. Lukio koulumuotona oli syntynyt 1500-luvulla Saksassa, jossa yliopistojen filosofiset tiedekunnat vapautettiin eri tieteenalojen alkeiden opettamisesta ja tehtävä annettiin lukioiden tehtäväksi. Niiden oppimäärä ylitti entisen katedraalikoulujen vaatimustason ja ne sijoituivat aikaisempien koulumuotojen ja yliopiston väliin.

Suomen ensimmäinen lukio eli kymnaasi perustettiin 1630 Turkuun. Se muutettiin 1640 Turun Akatemiaksi. Akatemian eli yliopiston perustaminen oli seurausta Ruotsin valtakunnan laajemmasta koulutuksen uudistamisesta. Kymnaasin muutos Akatemiaksi ilmensi lukion selkiytymätöntä asemaa. Turun Akatemiassa oli neljä tiedekuntaa: teologinen, lainopillinen, lääketieteellinen ja filosofinen. Tiedekuntien luokittelussa filosofinen tiedekunta oli alin ja sen tehtävänä oli huolehtia perusopetuksesta, kun taas kolme muuta olivat ns. ylempiä tiedekuntia. Filosofinen tiedekunta antoi opiskelijoille tiedolliset perustiedot matematiikassa, luonnontieteissä kielissä (latina ja kreikka) teoreettisessa (logiikka) ja käytännöllisessä filosofiassa (historia, politiikka, etiikka).

Viipuriin perustettiin 1640 lukio, joka osittain korvasi Turun lukio-opetuksen. Kymnaasin tehtävä oli yliopistoon valmentaminen ja siihen ensisijaisesti liittyen toimia pappien kouluttajana. Lukiossa opettajanvirat olivat oppiainekohtaisia lehtoreita. Turun kymnaasissa oli mm. lehtorit teologiassa, filosofiassa, kaunopuheisuudessa eli latinassa, matematiikassa ja fysiikassa. Viipurin kymnaasin lisäksi Turun triviaalikoulu antoi yliopistoon valmistavaa opetusta. Viipurin joutuessa Venäjän hallintaan perustettiin Porvooseen oma kymnaasi.

Oppikoulun asemasta säädettiin vuonna 1724 annetulla koulujärjestyksellä, joka säilytti jo vallalla olleen jaon lukioihin, triviaalikouluihin ja pedagogioihin. Autonomia alkaessa lukioita oli vain Porvoossa ja triviaalikouluja muutamissa kaupungeissa. Autonomian ensimmäinen koulujärjestys säädettiin 1843, joka todettiin heti huonosti soveltuvaksi. Varsinainen oppikoulu-uudistus toteutettiin vuosien 1868–72 välillä. Se konkretisoitui vuoden 1872 koulujärjestyksen säätämiseen. Radikaalissa uudistuksessa säädettiin pojille tarkoitettujen oppikoulujen tilalle lyseot, reaalikoulut ja tyttökoulut.

Lyseo oli kahdeksanvuotinen oppilaitos. Sen muodostui aikaisemmasta yläalkeiskoulusta ja lukiosta. Lyseon tehtävänä oli ”tieteellisen sivistyksen perustaminen” eli valmistaa opiskelijoita yliopisto-opintoihin. Reaalikoulu oli tarkoitettu ensisijaisesti käytännöllisiä yhteis-

kuntatarpeita varten ja se laajensi kansakoulun antamaa opetusta. Reaalikoulu ei antanut jatko-opintokelpoisuutta lukiotason opintoihin eikä yliopistoon. Tyttökouluja oli toiminut jo vuodesta 1843 lukien. Niiden tavoite oli antaa säätyläistyöille tarpeellista yleissivistystä.

Oppikoulu-uudistuksen pedagogisina esikuvina toimivat Saksasta ja Keski-Euroopasta saadut uushumanistiset vaikutteet yhtenäisestä oppikoulusta ja ajattelun kypsyyteen kasvattamisesta.

Lyseon oppiaineita olivat:

Pakollisina	Oppitunteja
Uskonto	14
Äidinkieli	11
Latina	49
Venäjä	28
Toinen kotimainen kieli	20
Saksa	15
Geografia ja historia	29
Matematiikka ja fysiikka	40
Geometrisen muoto-oppi	4
Luonnonhistoria	9
Logiikka	1
Kaunokirjoitus	4
Valinnaisina opintoina saattoi olla	
Ranskaa	12
Piirustusta	6
Laulantoa	8
Voimistelua	16

Lisäksi papeiksi tähtääville voitiin opettaa viidenneltä luokalta lähtien venäjän sijaan kreikkaa.

Oppikoulu oli kuitenkin sääty-yhteiskunnan tuote ja yhteiskunnan kehittyessä, mm. luonnontieteiden aseman vahvistuessa, oppilaiden määrän kasvaessa, kouluverkon laajentuessa ja tyttöjen koulunkäyntiesteiden poistuessa, jouduttiin uudistamaan oppikoulujen opetusta. Näin uushumanistinen lyseo jäi klassiseksi lyseoksi. Uuden lyseon päätyypiksi tuli reaalityyppinen muistuttava koulu, jossa latina oli vain valinnainen oppiaine ja joka jakaantui kahteen osaan viisivuotiseen keskikouluun ja kolmivuotiseen lukioon. Lukiosta tuli linjakoinen lyseon jatkokoulu. Pedagoginen pääpaino oli ajattelun kehittämisessä. Tunteiden ja tahdon kehittäminen koettiin toissijaiseksi. Vuosisadan vaihteen yksi merkittävimmistä kansallisista kasvatustaloustalouksista oli Mikael Soininen. Hänen mukaansa opetuksen tuli kehittää oppilaissa tiedon, kauneuden, siveellisyyden ja uskon harrastusta.

Oppikoulun perusrakenne toteutui aina peruskoulu-uudistukseen saakka. Kieli-, matematiikka- ja reaalilinja olivat todellisuutta vielä 1970-luvulla lukiossa.

1.2 Keskiasteen uudistus

Yhteiskunnan muutosten ja suurten ikäluokkien koulutukseen hakeutumisen myötä oppikoulun suosio kasvoi 1950-luvulta lähtien. Se loi paineita koulujärjestelmän uudistamiselle. Koulujärjestelmän uudistaminen käynnistyi peruskoulu-uudistuksesta, joka loi paineita uudistaa myös ns. keskiasteen koulutusta.

Peruskoulu-uudistuksen myötä keskikoulut ja kansakoulujärjestelmä yhdistettiin peruskouluiksi ja useimmat lukiot kunnallistettiin. Näin vuoden 1872 koulujärjestys, joka oli voimassa lukiokoulutuksen osalta aina vuoteen 1981 saakka, piti lukion antaman yleissivistyksen perusolemukseltaan suhteellisen muuttumattomana. Kotimaisia ja vieraita kieliä, matematiikka, uskontoa ja kirkkohistoriaa, fysiikka ja kemiaa, eläin-, kasvi- ja maantiedettä, historiaa, yhteiskuntaoppia ja kansantaloutta, sielutiedettä ja filosofiaa, voimistelua, urheilua ja terveysoppia, piirustusta, muovailua ja käsityötä opiskeltiin itsenäisyyden alkuaikoina. Historiallisia muutoksia ovat olleet klassisten kielten katoaminen ja nykykielten etenkin saksan ja myöhemmin englannin kielen korostuminen. Oppiaineiden tuntimäärät ja sisällöt ovat aikojen saatossa uudistuneet kulloisenkin ajan hengen mukaisesti.

Keskiasteen uudistuksen lähtökohtana voidaan pitää vuoden 1971 koulutuskomitean ehdotuksia yhteisestä perusasteen jälkeisestä keskiasteen koulutuksesta. Sen mukaisesti oppivelvollisuusikää olisi pidennetty ja perusasteelta olisi siirrytty 17 ikävuoden jälkeen yhteiseen keskiasteen koulutukseen, joka olisi sisältänyt ns. yleisjakson eli sektorijakson, jonka jälkeen opiskelijat olisivat 19 -vuotiaina siirtyneet erikoistumisjakson opintoihin, jotka jakaantuivat korkeakoulutyyppeihin, opintotyyppeihin ja koulu- ja kurssityyppeihin erikoistumisopintoihin.

Poliittisesta kiistanalaisuudesta johtuen keskiasteen uudistusehdotukset toteutuivat vain osittain ja kohdentuivat ammatilliseen koulutukseen. Laki keskiasteen koulutuksen kehittämisestä (474/1978) annettiin vuonna 1978. Ammatilliseen koulutukseen perustettiin 25 peruslinjaa, jotka sisälsivät noin 220 erikoistumislinjaa. Uusina elementteinä koulutukseen tulivat yleisjakso ja erikoistumisjakso. Tekniikan ala poikkesi muusta ammatillisesta koulutuksesta, koska sinne opistoasteen (teknikkokoulutus) lisäksi sisältyi myös korkea-asteen luonteisia opintoja (insinöörikoulutus), mikä osaltaan ennakoii jo tulevaa ammattikorkeakoulu-uudistusta.

Keskiasteen koulutuksen uudistuksia ei ulotettu koskemaan lukioita. Lukiossa opetus jatkui olennaisesti muuttumattomana 1980-luvulle. Jaksojärjestelmän kokeilu 1970-luvulla ennakoii tulevia uudistuksia, joita oli hahmoteltu jo 1970-luvun lukiokomiteoissa etenkin vuoden 1977 Lukion opetussuunnitelmatoimikunnan mietintö suuntasi tulevia kehittämistoimia. Sen pohjalta päädyttiin 1980-luvun alkupuoliskolla kokeiluvaiheen kautta opetuksen jaksottamiseen ja kurssimuotoiseen luokallisena toimivaan lukioon.

Keskiasteen uudistusta koskeva keskustelu kuitenkin jatkui 1980-luvulla keskusteluna toisen asteen koulutuksen uudistamisesta. Vuosikymmen lopulla opetusministeriö käynnisti lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyökokeilun, joka ennakoii vuonna 1992 käyntiin pääsystä nuorisoasteen koulutuskokeilua. Nuorisoasteen koulutuskokeilun ja ammattikorkeakoulukokeilun avulla haettiin malleja ja kokemuksia perusasteen jälkeisen koulutusjärjestelmän kehittämiseksi. Nuorisoasteen koulutuskokeilun tavoitteena oli koulumuotojen raja-aitojen madaltaminen sekä kokeilun edetessä myös opiskelijan valinnaisuuden lisääminen. Kokeilussa olevissa oppilaitoksissa oli käytössä oma tuntijako, joka oli merkittävästi lukion voimassa ollutta tuntijako valinnaisempi. Lisäksi kokeilussa oli käytössä lukion ammattitutkinnon välissä oleva kokonaisuus, jota kutsuttiin yhteisopinnoiksi. Sen merkitys jäi kuitenkin kokeilussa vähäiseksi, koska suurin osa sen aloittaneista päätyi opintojen edetessä suorittamaan joko lukion oppimäärän tai ammattitutkinnon.

Nuorisoasteen koulutuskokeilun käynnistyessä lukiolainsäädäntöä muutettiin siten, että se mahdollisti kaikille lukioille toisen asteen välisen yhteistyö. Lukion vuoden 1993 tuntijako ja seuraavana vuonna annetut opetussuunnitelman perusteet mahdollistavat kaikille lukioille varsin runsaan valinnaisuuden ja sen seurauksena yhteistyö avaamisen ammatillisen koulutuksen kanssa, mitä myös lukioissa käyttöön otettu luokattomuus tuki. Koulutuskokei-

lujen päättyessä opetusministeriön Nuorisoasteen koulutuskokeilun arviointityöryhmä (OPM 4:2001) ehdotti kokeilussa saatujen erilaisten innovaatioiden, mallien ja kokemusten hyödyntämistä voimassa olevien tutkintorakenteiden puitteissa. Työryhmä nosti esille mm. opintojen hyväksilukemiseen, rahoitukseen ja toisen asteen jälkeisten opintojen valintamenetelyihin liittyviä kehittämistarpeita. Lisäksi työryhmä ehdotti laajennettavaksi lukion soveltavien kurssien määrittelyä siten että mm. ammatillisia opintoja voidaan niihin sisällyttää.

Lukion 1993 annettu tuntijako ja siihen liittyneet opetussuunnitelman perusteet olivat varsin radikaalit lukion kannalta. Yhdistettyinä luokattomaan toimintamuotoon, ne antoivat opiskelijoille aivan uuden aseman ja vastuun opintojensa suunnittelussa ja suorittamisessa. Samoin lisääntyivät koulutuksen järjestäjän mahdollisuudet profiloida opetustarjontaansa ja opettajien toteuttaa opetukselliset tavoitteet ja sisällöt. Vuoden 2002 tuntijako hieman kavensi valinnaisuutta, mutta perusrakenne säilyi entisellään. Sen sijaan opetussuunnitelman perusteet (2003), pitkälti koulutuksen yhtenäisen laadun ja opiskelijan oikeusturvan takaamiseksi, laajenivat ja tarkentuivat merkittävästi aikaisemmasta.

1.3 Lukiokoulutus osana koulutusjärjestelmää

Suomen koulutusjärjestelmä muodostuu:

- yhdeksänvuotisesta yleissivistävästä perusopetuksesta (peruskoulu), jota ennen lapsilla on oikeus osallistua vuoden kestävään esiopetukseen,
- peruskoulun jälkeisestä toisen asteen koulutuksesta, johon kuuluvat lukiokoulutus ja ammatillinen koulutus sekä
- korkea-asteen koulutuksesta, jota annetaan ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa.
- aikuisille tarkoitettua aikuiskoulutusta on tarjolla kaikilla em. koulutusasteilla.

Suomen koulutusjärjestelmä on jaettu koulutusasteisiin. Yleensä vain alemman asteen opinnot suorittanut voi opiskella ylemmän asteen koulutuksessa. Kullekin koulutukselle on määritelty tavoitteet kyseisen koulutusta koskevassa lainsäädännössä.

Perusopetusta seuraava toisen asteen koulutus sisältää lukiokoulutuksen sekä ammatillisen perus- ja lisäkoulutuksen. Lukiokoulutus on yleissivistävää, ylioppilastutkintoon sekä jatko-opintoihin valmentavaa koulutusta. Ammatillisen koulutuksen päätavoitteena on antaa opiskelijoille ammatitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen. Molemmilla koulumuodoilla on oma lakinsa ja asetuksensa.

Sekä lukiokoulutuksen että ammatillisen koulutuksen tavoitteena on tukea opiskelijoiden kasvamista hyväksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi sekä antaa opiskelijoille jatko-opintojen, työelämän, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja. Molempien koulumuotojen on tuettava myös elinikäistä oppimista ja itsensä kehittämistä.

Nykyisen lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan lukio-opetuksen tulee antaa opiskelijoille valmiuksia suunnitella omaa tulevaisuuttaan, jatkokoulutustaan ja tulevaa ammattiaan. Opiskelijaa perehdytetään työ- ja elinkeinoelämään sekä yrittäjyyteen. Tavoitteena on, että lukion päätyttyä opiskelija pystyy kohtaamaan joustavasti muuttuvan maailman haasteet, tuntee vaikuttamisen keinoja ja hänellä on halua ja rohkeutta toimia.

Nuorille tarkoitettuun lukiokoulutukseen haetaan keväällä yhteishaun kautta. Varsinaisessa yhteishaussa vapaiksi jääneille opiskelupaikoille järjestetään kesän aikana täydennys-haku. Aikuisten lukiokoulutukseen haetaan yhteishaun ulkopuolella suoraan oppilaitok-

seen. Lukiokoulutuksen opiskelijavalinnoissa noudatetaan valtioneuvoston asetusta ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishausta(30/2008) ja opetusministeriön asetusta lukion opiskelijaksi ottamisen perusteista (856/2006, muutettu 948/2007)).

Ammatilliseen koulutukseen hakeudutaan pääsääntöisesti perusopetuksen päättövaiheessa tai lukiokoulutuksen päättyessä valtakunnallisen yhteishaun kautta. Yhteishaku oppilaitoksiin tapahtuu vakiintuneina ajankohtina kahdesti vuodessa: keväällä ja syksyllä. Osaan ammatillisesta koulutuksesta haetaan suoraan oppilaitokseen.

Koulutusjärjestelmä sallii opiskelijan etenemisen paitsi yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen sisällä myös näiden koulumuotojen välillä. Ammatillisesta perustutkinnosta on mahdollista edetä työelämän näyttötutkintoihin sekä jatko-opintoihin ammattikorkeakouluihin ja korkeakouluihin. Vastaavasti lukio-opinnoista voidaan edetä paitsi yliopistotutkintoihin, myös ammatillisiin perustutkintoihin, työelämän näyttötutkintoihin ja ammattikorkeakoulututkintoihin.

Toisen asteen koulutusta voi järjestää kunta, kuntayhtymä, rekisteröity yhteisö tai säätiö, tai valtio, opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämän järjestämisluvan perusteella. Lukio-koulutuksen järjestämisestä vastaavat pääosin kunnat. Toisen asteen ammatillisen koulutuksen järjestämisestä vastaavat useimmin koulutuskuntayhtymät ja yksityiset koulutuksen järjestäjät. Koulutuksen järjestäjä vastaa opetussuunnitelman laadinnasta sekä opetuksesta, ohjauksesta ja arvioinnista. Koulutusjärjestelmän toimintaa koskevaa palautetta kerätään tilastojen ja arviointien avulla.

Koulutuksen järjestäjille on annettu lisää päätösvaltaa koulutuksen järjestämisen paikalliseen toteutukseen. Opetus- ja kulttuuriministeriö päättää edelleen koulutuksen järjestämisluvassa ammatillisen koulutuksen järjestäjän koulutusalat ja kokonaisopiskelijamäärän. Lukiokoulutuksessa ei ole vastaavaa ministeriön taholta tapahtuvaa opiskelijamäärän sääntelyä.

Suosituimpiin ammatillisen perustutkintojen on runsaasti hakijoita, jolloin niiden sisään-pääsyraajat ovat kohonneet korkeiksi. Tästä on seurannut, että monet niistä koulutukseen hakijoista, jotka eivät aiemman perusopetuksen opintomenestyksensä perusteella ole päässeet ammatilliseen koulutukseen, ovat sijoittuneet lukio-opintoihin, joihin on ollut helpompi päästä. Tästä johtuen monissa opiskelijapulasta kärsivissä lukioissa opiskelija-aines voi olla erittäin heterogeenistä, mikä aiheuttaa lisäresurssin tarvetta opetuksen ja ohjauksen henkilökohtaistamiseen. 10–15 % ikäluokasta jää ilman toisen asteen tutkintoa.

Koulutuksen järjestäjiä veloitetaan yhteistyöhön sekä lukiolaissa (629/1998) että laissa ammatillisesta koulutuksesta (630/1998). Ammatillisessa koulutuksessa laki velvoittaa yhteistyöhön alueella toimivan lukiokoulutuksen kanssa ja laatimaan opetussuunnitelman niin, että se antaa opiskelijalle mahdollisuuden yksilöllisiin opintoihin valintoihin myös muiden ammatillisen koulutuksen ja muun koulutuksen järjestäjien (mm. lukio-koulutuksen) antamaa opetusta hyväksi käyttäen. Lisäksi uudet ammatillisten perustutkintojen perusteet 2008–2010 velvoittavat koulutuksen järjestäjän tarjoamaan opiskelijalle mahdollisuuden suorittaa lukio-opintoja ja ylioppilastutkinto.

Lukiokoulutuksen osalta koulutuksessa yhteistyöstä säädetään lukiolaissa: ”Koulutuksen järjestäjän tulee olla yhteistyössä alueella toimivien lukiokoulutuksen, ammatillisen koulutuksen ja muun koulutuksen järjestäjien kanssa.”. Myös lukiolaissa veloitetaan laatimaan opetussuunnitelma siten, että se antaa opiskelijalle mahdollisuuden yksilöllisiin valintoihin: ”Opetussuunnitelma tulee laatia siten, että se antaa opiskelijalle mahdollisuuden yksilöllisiin opintoihin valintoihin tarvittaessa myös muiden koulutuksen järjestäjien antamaa opetusta hyväksi käyttäen.”.

Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteistyö luo ennen kaikkea mahdollisuuksia monipuolistaa toisen asteen koulutuspalveluita sekä yksilön että työelämän tar-

peisiin. Peruskoulun jälkeisiä valintoja laajentava sekä yksilöllisiä opintoja mahdollistava usean tutkinnon opintoja tarjoava järjestelmä on yksi varteenotettava – vaikkakin erittäin vaativa – vaihtoehto tämän päivän nuorelle.

Jatko-opinnot

Ylioppilastutkinnon suorittaneista välittömästi opiskelupaikan yliopistosta saaneiden osuus on ollut noin 19 prosenttia ja ammattikorkeakouluissa noin 19 prosenttia (2008). Suomen lukiot eroavat toisistaan siinä, kuinka moni niistä valmistuvista opiskelijoista siirtyy korkeakouluopintoihin heti lukion jälkeen

Toisen asteen ja korkea-asteen välinen nivelvaihe on ongelmakohta: OECD:n Education at a Glance 2009 -raportin mukaan Suomessa korkea-asteelle siirtyvien mediaani-ikä on 21,4 vuotta, eli OECD -maiden viidenneksi korkein. Jos lukio-opinnot päätetään 18–19-vuotiaana, nivelvaiheeseen mahtuu kolme väli vuotta.

Koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtinut opetusministeriön työryhmä (2010:11) ehdotti koulutuksen laajuuksien tarkistamista suhteessa yhteiskunnan osaamistarpeisiin. Koulutusjärjestelmän kehittyminen tarjoaa myös mahdollisuuden joidenkin tehtävien kelpoisuusvaatimuksien tarkistamiseen. Työryhmä piti tärkeänä koulutustarjonnan mitoittamista ja suuntaamista siten, että se nykyistä paremmin vastaa yhteiskunnan osaamistarpeita. Työryhmä ehdotti mm. korkeakoulujen opiskelijavalintojen uudistamista. Uudistuksella nopeutetaan nuorten siirtymistä toiselta asteelta korkeakouluopintoihin. Kyseisen työryhmän mielestä opiskelijat tulisi valita pääosin ylioppilas- tai ammattitutkinnon arvosanojen perusteella. Ensimmäistä opiskelupaikkaa hakevien asemaa parannetaan luomalla erillisvalinta niille, joilla jo on opiskeluoikeus korkeakouluissa. Nopeuttamisryhmä korosti elinikäisen oppimisen mahdollisuuksien toteuttamista. Korkeakoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen voisi jatkossakin hakeutua eri elämäntapa- vaiheissa ja erilaisilla koulutustaustoilla. Työelämässä jo oleville ehdotettiin kehitettävien joustavia mahdollisuuksia täydentää osaamistaan.

Korkeakoulurakenteissa odotettavissa olevia muutoksia ovat opetuksen ja tutkimuksen kokoaminen nykyistä suuremmiksi ja vaikuttavammiksi kokonaisuuksiksi. On oletettava, että monitieteelliset opintokokonaisuudet lisääntyvät ja tieteiden välinen yhteistyö kasvaa. Kapea-alainen koulutusohjelmarakenne on vähenemässä. Yliopistojen kandidaattikoulutusta ollaan kehittämässä nykyistä yleisluontoisemmaksi, jolloin erikoistuminen tapahtuisi vasta maisteriopinnoissa. Sama suuntaus on opiskelijavalintojen kehittämisessä. Korkeakoulutuksen valintaprosesseja tullaan kehittämään niin, että opiskelijat hakeutuisivat nykyistä laajempiin kokonaisuuksiin yksittäisten oppiaineiden sijasta. Ajatuksena on myös lisätä mahdollisuuksia yksilöllisten osaamisyhdistelmien rakentamiseen.

Korkeakoulujen opiskelijapalveluita ja opintojen ohjauksen verkostoa kehitetään tukemaan opintoihin kiinnittymistä, opiskelijoiden hyvinvointia ja opiskelun sujuvuutta. Yhteisöllisyys ja kampusajattelu kuuluvat tähän lähestymistapaan. Valinnan mahdollisuuksien ja erilaisten vaihtoehtojen lisääntyminen vaativat tukitoimista huolimatta opiskelijalta yhä enemmän oma-aloitteista päätöksentekoa, aktiivisuutta ja uudenlaista kriittistä tiedonhankintaa. Korkeakoulujen ulkopuolinen maailma vaikuttaa entistä enemmän opiskelijoiden elämään. Työmarkkinoiden epävakaus ja ammattien rajojen hämärtyminen vaikeuttavat tulevan uran suunnittelua. Toisaalta samalla avautuu myös uudenlaisia työuranäkymiä.

Suomen Lukiolaisten Liitto toteutti lokakuussa 2009 yhteistyössä opetusministeriön kanssa selvityksen lukion nykytilasta ja kehittämistarpeista. Selvityksessä kartoitettiin

opiskelijoiden näkemyksiä tämän päivän lukioista ja tulevaisuuden kehittämistarpeista. Selvityksen tuloksista lukion tärkeimmäksi tehtäväksi erottui jatko-opintokelpoisuuden saavuttaminen. Lukiolaiset näkevät tämän selvityksen mukaan, lukion tulevaisuuden näkökulmasta, mahdollisuuksien avaajan ja pohjan rakentajan myöhemmälle elämälle.

Lukiot valmentavat korkeakouluopintoihin ja sitä kautta vahvaa teoria- ja taitopohjaa edellyttäviin tutkimus-, kehittämis- ja muihin asiantuntijatehtäviin.

Tämän päivän haasteita Suomen koulutusjärjestelmässä suhteessa työelämään ovat mm. globaali markkinatalous, verkostoituminen, väestön ikääntyminen, ikäluokkien pienentyminen, tiedon määrällinen kasvu ja tiedonkulun, median ja elektronisen kanssakäymisen reaaliaikaistuminen irti nykyisistä malleista. Oppimisen asetelmat ja muodot ovat kovassa paineessa. Ammatteja häviää ja syntyy, oppilaitokset fuusioituvat, nuoret suuntaavat kaupunkien oppilaitoksiin, useat käyvät kahta koulua samaan aikaan ja osa opiskelusta tapahtuu ulkomailla. Monimuoto-opiskelu on yleistymässä. Ihmiset opiskelevat koko ikänsä jotain. Tämä kaikki johtaa siihen, että koulu on osa yhteiskuntaa ja toimintaympäristöä.

Vuonna 2009 EK:n jäsenyritykselle tehdyssä kyselyssä kävi ilmi, että vajaat 35 prosenttia EK:n jäsenyrityksistä oli tehnyt peruskoulujen kanssa yhteistyötä, mutta vain neljä prosenttia yrityksistä oli tehnyt yhteistyötä lukioiden kanssa.

Suomen Lukiolaisten Liiton ”Lukion suunta”-raportin mukaan lukiolaiset pitävät tärkeänä, että lukio valmentaa opiskelijoita jatko-opintoihin ja niiden kautta työelämään. Vastaajista 70 prosenttia halusi lukion lisäävän työelämävalmiuksia nykyistä enemmän. Esimerkkeinä hyvistä keinoista vastaajat pitivät työelämään tutustumista TET-jaksojen ja -päivien muodossa, eri alojen puhujavierailuja työelämästä ja opinto-ohjauksen tunteja, joilla käsiteltäisiin eri ammattialoja.

1.4 Yleissivistys lukion ytimenä

Yleissivistys koulutuksen tehtävänä viittaa johonkin yleisempään kuin pelkästään tiettyjen välttämättömänä pidettyjen tietojen ja taitojen määrittely. Tyypillisesti ajatellaan, että sivistyminen on arvo sinänsä. Se on jotain, jota ei tarvitse erikseen perustella. Sivistys on osa ihmisyyttä ja inhimillisen toiminnan perusta. Yleissivistys korostaa sivistyksen laaja-alaisuutta, yleistä käyttökelpoisuutta eri elämänoilla ja sen ajallista riippumattomuutta (universaalisuutta). Sillä ei tarvitse olla välitöntä hyötyarvoa kuten esimerkiksi ammatillisella sivistyksellä.

Toinen näkökulma painottaa, että myös yleissivistys määrittyy suhteessa kulttuuriseen todellisuuteen ja on siten muuttuva. Yleissivistynyt henkilö kykenee havainnoimaan ja toimimaan laaja-alaisesti ja vaikuttavasti omassa toimintaympäristössään. Ilman riittävää yhteyttä ympäröivään todellisuuteen yleissivistys ei jalostu viisaudeksi vaan taantuu viisasteluksi.

Yleissivistystä on määritelty perinteisesti tietolähtöisesti. Tieto sekä sen käyttö- ja tuottamistapojen tuntemus luovat perustan yleissivistykselle. Yleissivistys on ennen kaikkea ajattelun taitojen ja tiedolle perustuvan toiminnan kehittymistä. Se ei kuitenkaan voi perustua vain yhden tyyppisen tiedon hallinnalle vaan keskeistä on tasapaino, harmonia, eri tiedonalojen kesken. Kapea-alaisuus on yleissivistyksen pahin vihollinen. Rajankäynti ns. kasvatuksellisiin päämääriin ei kuitenkaan ole kovin tarkka, varsinkin kun yleissivistyksestä puhutaan koulutuksen päämääränä. Lukion traditio kuitenkin korostaa yleissivistystä tiedollisena päämääränä. Näin ajatellen lukion tavoitteita ei tänä päivänä voida pelkistää pelkästään yleissivistyksen tuottamiseen.

Yleissivistyksen erilaiset traditiot elähdyttävät lukiokeskustelua edelleen. Lukiokoulutuksen alkujuuret palautuvat yhtäältä antiikin sivistysajatteluun, jolloin sivistys oli leimallisesti vapaiden miesten harrastusta, ja toisaalta kristinuskon kehitykseen, jolloin

uskonto hallitsi vuosisatoja lukion yleissivistyksen sisältöä. Koko tuon ajan lukio on ollut leimallisesti pienen eliitin opinahjo, jolle välittömät hyötytavoitteet (papin tehtävästä suoriutumista lukuun ottamatta) olivat vieraita. Pragmaattisemmat hyötynäkökohdat (kuten virkamieskoulutus) nousivat vakavaan keskusteluun vasta 1800-luvulla.

Edellä kuvattuun nivoutuu kiinteästi keskeinen kiistakysymys yleissivistyksen suhteesta ”reaalimaailmaan”. Aina 1900-luvun alkuun yleissivistys määrittyi lähinnä formaaleina ajattelun taitoina. Aiemmin latina ja myöhemmin kasvavassa määrin matematiikka kiteyttivät tämän ajattelutavan mukaan kaiken olennaisen yleissivistyksestä. Uskottiin, että riittävän syvällinen paneutuminen näihin ”sivistyksen tiivistymiin” välittivät kaiken olennaisen, mitä sivistynyt ihminen elämässään tarvitsi. Vasta 1900-luvulla ensi luonnontieteet ja sittemmin muut ns. reaaliaineet vakavasti alkoivat murtaa tätä perinnettä. Samalla ne mursivat uskoa kirkkoon ja muihin instituutioihin ehdottomina ”oikean tiedon” auktoriteetteina. Luonnontieteiden kokeellinen metodi oli erityisen suuri uhka vanhoille auktoriteeteille. Reaalilyseot syntyivät tämän kiistelyn tuloksena. Lukiorakenteessa kahtiajako formaaliin ja reaalisivistykseen eli 1970-luvulle saakka, tuntijaossa vieläkin pitempään.

Toinen klassinen yleissivistyksen kiistely liittyy tiedon luonteeseen. Onko yleissivistys pelkkää tosiasioiden kartuttamista (ensyklopedinen yleissivistys) vai sisältyykö siihen myös käsitteellinen ja metodinen ymmärrys. Nykyisen oppimiskäsityksen valossa vastaus tähän on periaatteessa selvä, mutta edelleen kannamme huolta ”kaikille välttämättömien yhteisten tietojen” määrittelystä opetussuunnitelmissa. Käsitejärjestelmien ja metodisen ymmärryksen kehittymistä korostettaessa yleissivistys voidaan määritellä tiedon eri muotojen tasapainoisena hallintana. Olennaista on, että yleissivistys avaan näin erilaisia ja toisiaan täydentäviä näkökulmia todellisuuteen ja ihmisen kokemusmaailmaan. Tiedon tuottaminen niistä edellyttää erilaisia tekniikoita ja menettelytapoja. Näin voidaan mm. erottaa yleissivistyksen välttämättöminä osatekijöinä matematiikka, luonnontieteet, ihmistä koskeva tieto (esim. historia, sosiaalitieteet), taiteet, moraali ja uskonto sekä filosofia. Yleissivistys on näiden rinnakkaista ja tasapainoista kehittymistä, jolloin yksi tiedonala ei voi korvata toista.

Yhteiskunnallisen sidonnaisuuden näkökulmasta voidaan yleissivistyksen määrittelyssä erottaa kolme vaihetta. Ne heijastavat vahvasti myös yleissivistyksen yhteiskunnallisen merkityksen asteittaista kasvamista, sen määrittelyn laaja-alaistumista ja (laajan) yleissivistävän koulutuksen muuttumista eliitin etuoikeudesta koko väestön oikeudeksi ja välttämättömyydeksi (taloustieteen termein: ylellisyshyödykkeestä välttämättömyshyödykkeeksi).

Yleissivistyksen vuosisatainen perinne on korostanut laaja-alaista tietoa sivistyneen ihmisen leimallisena ominaisuutena. Tiedon hyödyllisyys ei ollut olennainen arvo. Yleissivistyksen käyttökelpoisuus määrittyi pitkälti yhteiskunnallisen aseman perusteella. Laaja tietämys maailmasta, ihmisestä, kulttuurista ja henkisestä oli hyödyksi arvostetuissa ammateissa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä, mutta suoranaista käyttöarvoa esim. työelämässä ei nähty ensisijaiseksi. Sivistyminen oli arvo sinänsä, mutta oikeus siihen oli tiukasti säädelty.

Yleissivistys ja lukiokoulutus sen tuottajana alkoi muuttua nopeasti koko ikäluokan oikeudeksi sotien jälkeisenä aikana, jonka ajan koulutuspolitiikalle oli leimallista tasa-arvon korostaminen. 1960- ja 1970-luvuilla alkoi vahvistua tietoyhteiskunta -keskustelu, josta oli kaksi merkittävää seurausta yleissivistyksen määrittelyyn. Tieto alettiin nähdä eräänlaisena ”raaka-aineena”, jonka jalostamiseen ja itsenäiseen tuottamisen työelämän kehitys ja koko yhteiskunnan hyvinvoinnin kasvu perustui. Tästä seurasi taito -näkökulman korostuminen yleissivistyksen määrittelyssä. Taito etsiä, käsitellä ja tuottaa tietoa on olennainen osa yleissivistystä, mikä tiivistyi erityisesti tietoteknisen taitojen (mutta ei pelkästään niiden) hallintaan. Toinen seuraamus oli se, että laaja yleissivistys nähtiin hyödylliseksi melkein minkä tahansa ammatin perustana. Erityisesti ammatissa kehittyminen

ja valmius muuttaa ammattia perustuvat laajaan tieto- ja taitoperustaan. Rajankäynti hyötytaivoitteiseen ammatilliseen sivistykseen ei enää olekaan kovin selkeä.

Kolmatta vaihetta edustaa tämän päivän osaamisen yhteiskunta, joka korostaa laajaa osaamisperustaa välttämättömänä edellytyksenä yksilön täysipainoiseen elämään, ja toisaalta kansakunnan hyvinvoinnin ja kilpailukyvyn ehdottomana edellytyksenä. Yleissivistyksestä tulee välttämättömyys täysivaltaiseen kansalaisuuteen. Yleissivistys ja yksilöllinen erikoistuminen sulautuvat entistä enemmän toisiinsa, molemmat ovat välttämättömiä yksilön ja yhteiskunnan menestymiselle. Ideologista perustaa yleissivistyksen uudelleenlaisille painotuksille muuttaa kasvava elinikäisen oppimisen vaade. Tämä nostaa aiempaa enemmän keskiöön yksilöllisen ja yhteisöllisen oppimisen taidot, mutta myös asenne- ja tahtotekijät. Osaamisen yhteiskunnassa pelkät tiedot ja taidot, ilman halua kehittää niitä läpi elämän tai ilman uskoa omaan oppimisen mahdollisuuksiin, eivät enää riitä määrittämään kaikille välttämätöntä yleissivistystä.

Yleissivistystä ovat pohtineet myös Matemaattis-luonnontieteellinen komitea 1980-luvun lopussa ja Humanistis-yhteiskunnallisen yleissivistyksen komitea 1990-luvun alussa.

Matemaattis-luonnontieteellinen komitea (45:1989) pohti toimeksiannon alaisissa oppiaineissa vaadittavaa perussivistystä. Työryhmä katsoi, että kouluopetusta tulisi kehittää asettamalla tavoitteiksi tiedon hankinnan, käsittelyn, arvioinnin, yhdistelyn ja soveltamisen taidot. Näiden taitojen saavuttaminen edellyttää huomattavan asiatietomäärän hallintaa ja muistamista.

Komitea kritisoi silloisten opetussuunnitelmien muotoja ja varsinkin oppikirjojen opetussuunnitelmista esittämiä tulkintoja, jotka ovat johtaneet usein oppisisältöjen ylikorostamiseen edellä mainittujen taitojen kustannuksella. Opetussuunnitelman tavoitteeksi asetama opetuksen integrointi ei komitean mielestä ollut toteutunut. Opettajankoulutuksessa tuli painottaa oppikirjasta riippumatonta opetuksen metodista variointia.

Komitea kiinnitti huomiota siihen, ettei lukioista valmistu riittävästi ylioppilaita, joilla olisi vaadittavat valmiudet matemaattis-luonnontieteellisten ja teknisten alojen opintoihin. Komitea mukaan lukion tulisi antaa silloista monipuolisempi matemaattis-luonnontieteellinen perussivistys, mutta samalla mahdollistaa riittävä valinnaisuus. Komitea käsityksen mukaan noin kolmannes lukion kurseista tulisi olla valinnaisia.

Humanistis-yhteiskuntatieteellisen yleissivistyksen komitea (KM 1993:31) määritteli humanistis-yhteiskuntatieteellisen yleissivistyksen tarkoitettavan monipuolista, ihmistä, yhteiskuntaa ja luontoa koskevaa ja selittävää tietoa, jota tulee jatkuvasti laajentaa ja syventää niin ajallisesti kuin elämänaloittain ja tietoihin, taitoihin ja arvoihin perustuvaa kykyä vastata ajan ja ympäristön haasteisiin sekä kasvamista vastuuseen niin itsestään kuin lähimmäisistä ja ympäristöstä.

Yleissivistykseen kuuluu perehtyneisyys tiedon prosesseihin, eikä vain niiden tuloksiin. Voidakseen arvioida tietoa, valmiuksia ja arvoja ihmisen tulee hallita se tapa, millä tieto on saatu, valmius hankittu ja arvokriteerit asetettu. Ihmisen tulee osata käsitellä saamaansa informaatiota, punnita ristiriitatietoa ja tehdä päätelmiä sekä tietoisesti arvioida näitä prosesseja. Tiedon prosessiin kuuluu myös muiden ihmisten kanssa tapahtuva vuorovaikutus. Itsensä ilmaiseminen, valppaan kuuntelun ja väittelyn taidot ovat osa yleissivistystä. Jokaisen on ainakin jollain tiedonalueella osattava tunkeutua pintaa syvemmälle, tehdä omakohtaisia kysymyksiä ja etsiä järjestelmällisesti niihin vastauksia. Syvälinen kysely kuuluu sivistyneen ihmisen valmiuksiin.

Komitea katsoi, että yleissivistykseen tulee sisältyä syvälinen kokemus syvälinisestä opiskelusta. Tiedon yhteiskunnalliseen käyttöön liittyvät eettiset kysymykset kuuluvat niin ikään tiedon ja yleissivistyksen ehtoihin. Ihmisen tulee osata kysyä, mihin tarkoituksiin tietoa käytetään.

Työryhmä ehdottaa

- Lukiokoulutuksen ensisijaisena tarkoituksena on antaa tarvittavat akateemiset valmiudet yliopisto- ja ammattikorkeakouluopintoihin sekä työelämään. Lisäksi sen tulee antaa edellytykset opintoihin lukion oppimäärään perustuvassa ammatillisessa koulutuksessa.
- Lukiokoulutusta kehitetään omana koulutusmuotonaan.

2 Lukiokoulutuksen rakenne ja tavoitteet

2.1 Kurssimuotoisuus ja tavoitteet

Lukiokoulutuksen rakenne määritellään lainsäädännössä. Lukion oppimäärä on laajuudeltaan kolmivuotinen ja se tulee suorittaa enintään neljässä vuodessa, jollei opiskelijalle perustellusta syystä myönnetä suoritusajkaan pidennystä.

Lukioasetuksen (820/1998) 1 §:n mukaan opetusta eri oppiaineissa ja opinto-ohjausta annetaan keskimäärin 38 tuntia kestävinä kursseina. Opiskelijalle vapaaehtoiset opinnot voivat olla kestoltaan edellä mainittua lyhyempiä tai pitempiä. Lukion oppimäärä sisältää vähintään 75 kurssia. Aikuisille tarkoitettussa opetuksessa kurssin kesto on keskimäärin 28 tuntia ja oppimäärä sisältää vähintään 44 kurssia. Aikuisille tarkoitettuun opetukseen osallistuvan alle 18-vuotiaana opintonsa aloittaneen opiskelijan tulee lisäksi osallistua liikunnan ja terveystiedon sekä taito- ja taideaineiden opetukseen. Lähiopetuksessa opetukseen tulee tuntia kohti käyttää vähintään 45 minuuttia ja aikuisille tarkoitettussa opetuksessa vähintään 40 minuuttia. Opetukseen käytettävä aika jaetaan tarkoituksenmukaisiksi opetusjaksoiksi.

Lukion tehtävänä on antaa perusopetuksensa oppimäärään perustuvaa yleissivistävää lukiokoulutusta. Se, mitä yleissivistyksellä tarkoitetaan, ilmenee lukiolaissa, valtioneuvoston antamassa asetuksessa lukiokoulutuksen yleisistä tavoitteista ja tuntijaosta sekä Opetushallituksen antamissa opetussuunnitelman perusteissa.

Lukiolaissa (629/1998) on säädetty lukiokoulutuksen tavoitteiksi tukea opiskelijoiden kasvamista hyväksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi sekä antaa opiskelijoille jatko-opintojen, työelämän, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja. Lisäksi koulutuksen tulee tukea opiskelijoiden edellytyksiä elinikäiseen oppimiseen ja itsensä kehittämiseen elämänsä aikana.

Laissa on myös määritelty, että lukion oppimäärä sisältää, sen mukaan kuin 10 §:n nojalla säädetään tai määrätään, äidinkieltä ja kirjallisuutta, toista kotimaista kieltä ja vieraita kieliä, matemaattis-luonnontieteellisiä opintoja, humanistis-yhteiskunnallisia opintoja, uskontoa tai elämäntietoa, liikuntaa ja muita taito- ja taideaineita sekä terveystietoa. Lukiokoulutus antaa opiskelijalle valmiudet aloittaa opiskelu yliopistossa, ammattikorkeakoulussa ja lukion oppimäärään perustuvassa ammatillisessa koulutuksessa.

Lukiolain mukaisesti valtioneuvosto päättää lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista sekä opetukseen käytettävän ajan jakamisesta eri oppiaineiden ja aineryhmien opetukseen sekä opinto-ohjaukseen (tuntijako). Tuntijakoasetuksen mukaan opiskelijalle tulee antaa jatko-opintojen, kansalaisena toimimisen ja laadukkaan elämän kannalta hyvä yleissivistys.

Tietoja ja taitoja syvennetään sekä annetaan laajat yleistiedot ihmisestä, yhteiskunnasta, kulttuureista ja luonnosta. Tavoitteena on, että opiskelijalla on hyvät tietoyhteiskuntataidot. Häntä harjaannutetaan käyttämään niitä tiedonhankintaan ja viestintään, hallitsemaan mediaosaamisen perustaidot sekä arvioimaan kriittisesti tietoa. Opiskelijalle opetetaan yhteistyötaitoja, jotka mahdollistavat toimimisen itsenäisesti ja ryhmässä. Opetuksen tulee harjaannuttaa opiskelijaa monipuolisesti itseilmaisussa ja vuorovaikutustaidoissa ja ilmaisemaan itseään suullisesti ja kirjallisesti molemmilla kotimaisilla kielillä sekä vähintään yhdellä vieraalla kielellä. Opetuksen on tarjottava esteettisiä kokemuksia sekä elämyksiä eri taidemuodoista.

Ylioppilastutkinnon avulla selvitetään, ovatko opiskelijat omaksuneet lukion opetus suunnitelman mukaiset tiedot ja taidot sekä saavuttaneet lukiokoulutuksen tavoitteiden mukaisen kypsyyden.

2.2 Tulevaisuuden tiedot, taidot ja asenteet

Avaintaidot ja tulevaisuuden osaaminen

Työryhmä on pyrkinyt arvioimaan tulevaisuuden lukiokoulutuksella asettamia vaateita ja haasteita. Vaikka tulevaisuuskuvat ja skenaariot poikkeavat toisistaan, antavat ne mahdollisuuksia tulevaisuuden hahmottamiseen ja sen rakentamiseen. Nykyiset kehitystrendit: teknologinen kehitys, ympäristötietoisuuden kasvu, kansalaisten hyvinvointi, globalisoituminen ja siihen liittyvän taloudellisen eriytymisen kehitysura, tullevat jatkumaan ilman niitä rikkovia interventioita. Tulevaa kehitystä tulisi ennakoida myös koulutuksen rakenteissa ja sisällöissä. Tietosisällöt, etenkin luonnontieteissä ja teknologiassa, vanhenevat suhteellisen nopeasti. Koulutus tulisi suunnitella entistä enemmän valmiuksia antavaksi. Tällöin taidot ja valmiudet kuten kyky uuden oppimiseen, muutoksen ymmärtämiseen ja johtamiseen, kokonaisuuksien hallinta ja kulttuurinen pääoma, innovaatiokyky ja sosiaaliset vuorovaikutustaidot korostuvat entistä enemmän staattisen tietämisen sijasta. Painopiste oppimisessa ja opiskelussa siirtyy yhä enemmän tiedosta taitoihin ja valmiuksiin. Tämä johtaa myös pohtimaan tiedon itseisarvoa, mikä tieto on itsessään arvokasta ja millä tiedolla on ensisijaisesti välineellinen arvo.

Suomalaisen lukion antama yleissivistys on tarkoittanut monien oppiaineiden laaja-alaista kirjoa, jolla on pääsääntöisesti yliopistollinen tiedetausta. Sen ytimen ovat muodostaneet matematiikka ja luonnontieteet, kielet (aluksi klassiset ja myöhemmin euroopalaiset valtakielet), uskonto ja filosofia, joka sisälsi alkuaikoina yhteiskunnallisen etenkin oikeustieteellisiä ja historian opintoja. Lisäksi retoriikan opetus periytyi antiikin kaikkuna Turun kymnaasiin, hiipuen kuitenkin myöhemmin omana oppiaineenaan. Luonnontieteet ovat kuuluneet luontevana osana yleissivistykseen jo runsaan vuosisadan ajan. Liikunnalla ja taideaineilla on ollut syvä historiallinen juonne opetuksessa jo antiikista. Suomalaiseen oppikouluun ne vakiintuivat kuitenkin vasta runsas vuosisata sitten, laulua lukuun ottamatta, joka kuului jo Turun kymnaasin opintoihin.

Lukiokoulutuksessa tulisi olla mahdollista käsitellä mahdollisimman laajasti kaikkia inhimillisiä tiedonalueita, ja koulutuksen tähdätä nuoren kokonaisvaltaiseen kasvuun. Koulutuksen tulisi tiedollisten osaamistavoitteiden ohella tukea nuoren hyvinvoinnin, tunne-elämän, sosiaalisten taitojen sekä eettisten ja esteettisten taitojen kehittymistä sekä tarjota riittävät opiskelun tukitoimet ja tarvittavan opiskelijahuollon laadukkaana lukiokoulutuksen toteutumiseksi.

Vaikka koulutuksen tulee antaa valmiuksia tulevaisuuteen, tulee siihen sisältyä myös ajasta riippumattomia yleisinhimillisiä arvoja ja asioita. Koulutuksen ydin tulisi olla nuo-

ren laaja-alainen tiedon- ja oppimisenjanon synnyttäminen, ei sen sammuttaminen. Tieto olisi nähtävä yhä enemmän taidon rakentamisvälineeksi, kuitenkin tiedon itseisarvoa kokonaan sivuuttamatta. Taitoja ei voi olla ilman sisältöjä. Retoriikka muuttui keisariajan Roomassa formalismiksi, muoto-opiksi, kun puheopetus painottui vain pelkän muodon opetukseen unohtaen puheen sisällön. Koulutuksen tulisi myös mahdollistaa jatkossakin laaja-alaisuuden ohella opiskelijalle riittävästi syventää opintojaan mielenkiintonsa suuntaisesti. Tämä olisi perusteltua opiskelun motivaation ja syvällisten tietojen ja taitojen muodostumiseksi.

Korkeakoulujen kannalta on olennaista, että korkeakouluopintoihin hakeutuva nuori on saanut riittävästi asiantuntevaa opinto-ohjausta niin, että hän tekee tietoisia valintoja tulevasta opinto- ja ammattisuuntautumisestaan. Omien kiinnostusten kohteiden, vahvuuksien ja kehittämistä vaativien alueiden tunnistaminen opiskeluvaihtoehtoja harkittaessa edistää myöhempää opintoihin sitoutumista ja vähentää opintojen keskeyttämisen riskiä. Opinto-ohjauksen tulee tarjota monipuolista tietoa opiskelumahdollisuuksista ja ammateista. Lisäksi tieto korkeakouluopintojen käytännöistä on tarpeellinen osa ohjausta. Laadukas opinto-ohjaus varmistaa sen, että nuori tuntee omia oppimisstrategioitaan ja kykenee sekä arvioimaan että kehittämään niitä. Näin voidaan parantaa opintomenestyksen edellytyksiä. Keskeistä on myös se, että nuori on jo lukioaikana harjaantunut itsenäiseen, pitkäjännitteiseen ja vastuulliseen työskentelyyn.

Tulevaisuudessa tarvitaan entistä enemmän taidollista osaamista kuten esimerkiksi erilaisia toimintataitoja, kokonaisuusien hallinta-, kommunikaatio ja oppimaan oppimistaitoja. Näiden ohella opintomenestyksen edellytyksenä ovat järjestelmällisen tiedonhankinnan, -hallinnan ja -arvioinnin taidot, kyky loogiseen ja kriittiseen ajatteluun, ongelmanratkaisutaidot sekä vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot. Tieto- ja viestintätekniiikan sekä äidinkielen kirjallisten ja suullisten taitojen merkitys on olennainen sekä opinnoissa että työelämävalmiuksien kannalta. Näitä taitoja kehitetään edelleen korkeakouluopinnoissa, mutta niiden perusta tulee luoda lukio-opinnoissa. Valmiudet kansainvälistymiseen edellyttävät lukiossa hankittua monipuolisen kielitaidon perustaa.

Globalisaatio asettaa jatkuvasti uusia haasteita, kukin kansalainen tarvitsee erilaisia taitoja toimiakseen yhteiskunnassa. Koulutuksella on sekä sosiaalisesti että taloudellisesti tärkeä merkitys sen varmistamisessa, että kansalaiset saavat tarvittavat tiedot ja taidot, joiden avulla he voivat aktiivisesti rakentaa tulevaisuuden Suomea ja Eurooppaa.

Erityisesti on otettava huomioon oppijoiden erilaiset tarpeet varmistamalla, että koulutus on tasa-arvoista ja sellaisten ryhmien saatavilla, jotka ovat henkilökohtaisten, sosiaalisten, kulttuuristen tai taloudellisten olojen vuoksi koulutuksen kannalta epäsuotuisassa asemassa ja tarvitsevat erityistukea käyttääkseen koko oppimispotentiaalinsa.

Euroopan parlamentti ja neuvosto antoivat suosituksen elinikäisen oppimisen avaintaidoista jäsenmaille 18.12.2006. Vaikka annetun suosituksen perustana ovat olleet ammatillisen koulutuksen ja osaamisen tarpeet, on se luonteeltaan sovellettavissa kaikkeen koulutukseen. Suositus lähtee tiettyjen avaintaitojen opettamista kaikille kansalaisille osana elinikäisen oppimisen strategioita. Elinikäisen oppimisen avaintaitoja koskevan eurooppalaisen viitekehyksen tärkeimpiä tavoitteita ovat:

- yksilöidä ja määritellä avaintiedot, joita tarvitaan henkilökohtaisen onnistumisen tunteeseen, aktiiviseen kansalaisuuteen, sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen ja työllistyvyyteen tietoyhteiskunnassa,
- tukea jäsenvaltioiden toimia, joilla varmistetaan, että yleissivistävän ja ammatillisen peruskoulutuksen päättymiseen mennessä nuorilla on sellaiset avaintaidot, jotka antavat

heille valmiudet aikuiselämään ja jotka luovat perustan jatko-opinnoille ja työelämälle ja että aikuiset voivat kehittää ja päivittää avaintaitojaan koko elämänsä ajan,

- antaa poliittisille päättäjille, koulutuksen tarjoajille, työnantajille ja oppijoille itselleen Euroopan tason vertailuväline helpottamaan kansallisia ja Euroopan tason toimia, joilla pyritään saavuttamaan yhdessä sovitut tavoitteet,
- antaa puitteet sekä Koulutus 2010 -työohjelman että yhteisön koulutusohjelmien yhteydessä toteuttaville yhteisötason jatkotoimille.

Avaintaidot on määritelty tässä asiayhteyteen sopivana tietojen, taitojen ja asenteiden kokonaisuutena. Kaikki yksilöt tarvitsevat avaintaitoja henkilökohtaisen onnistumisen tunnetta ja kehitystä, aktiivista kansalaisuutta, sosiaalista osallisuutta ja työtä varten.

Eurooppalainen viitekehys sisältää kahdeksan avaintaitoa

- viestintä äidinkielellä,
- viestintä vierailta kielillä,
- matemaattinen osaaminen ja perusosaaminen luonnontieteiden ja tekniikan aloilla,
- digitaaliset taidot,
- oppimistaidot,
- sosiaaliset ja kansalaistaidot,
- aloitekyky ja yrittäjyys sekä
- tietoisuus kulttuurista ja kulttuurin ilmaisumuodot.

Avaintaitoja pidetään keskenään yhtä tärkeinä, koska kukin niistä voi osaltaan vaikuttaa onnistuneeseen elämään tietoyhteiskunnassa. Monet avaintaidot ovat päällekkäisiä ja läheisesti toisiinsa sidoksissa: tietyn alueen olennaiset piirteet tukevat myös toiseen alueeseen taitoja. Kieleen, lukemiseen, laskemiseen sekä tieto- ja viestintätekniikkaan liittyvät perustaidot muodostavat oppimisen olennaisen perustan, ja oppimistaidot tukevat kaikkea oppimistoimintaa.

Eurooppalaisessa viitekehyksessä sovelletaan tiettyjä teemoja, jotka ovat tärkeitä kaikissa kahdeksassa avaintaidossa:

- kriittinen ajattelu
- luovuus
- aloitteellisuus
- ongelmanratkaisu
- riskinarviointi
- päätöksenteko
- tunteiden rakentava hallinta.

2.3 Luokattomuus

Luokaton lukio

Rehtori Touko Voutilaisen ideoima periodiopetuksen kokeilu Sysmän yhteiskoulussa 1950-luvun alussa oli ensimmäisiä askeleita oppikoulun kehittämisessä. Periodiopetuksen kehittelyä jatkettiin Helsingin yhtenäiskoulussa ja Käpylän iltaoppikoulussa 1950- ja 1960-luvuilla Voutilaisen toimesta. Käänteentekevä vaihe lukion uudistumisen kannalta

oli 1960-luvun jälki- ja 1970-luvun alkupuolisko, jolloin aikuisille tarkoitetuissa iltaopikoulussa periodiopetukseen yhdistettiin oppimäärien kurssittaminen. Tämän pohjalle alkoi jäsentyä luokaton järjestelmä, jonka olennaisin piirre oli opiskelun keston opiskelijakohtaisuus, eli mahdollisuus opintojen ajalliseen variaatioon.. Sen mukaisesti opiskelijaa ei saanut sitoa vuosi- eikä perusluokkiin. Luokattoman järjestelmän kokeilut käynnistyivät Mäkelänrinteen yhteiskoulussa ja Alppilan yhteiskoulussa.

Luokattoman lukion ensimmäinen kokeiluvaihe toteutettiin vuosina 1972–81 Mäkelänrinteen lukiossa, jossa rehtori Rainer Pelkonen ideoi siihen myös Yhdysvalloista saamiin lisävaikutteita. Kokeilua voi pitää lukion pedagogisen uudistamispyrkimyksen varsinaisena alkuna.

Lukiouudistuksen suuntaviivat luotiin kuitenkin lukion opetussuunnitelmatoimikunnan vuonna 1977 julkaistusta mietinnöstä. Sen pohjalta päädyttiin 1980-luvun alkupuoliskolla kokeiluvaiheen kautta opetuksen jaksottamiseen ja kurssimuotoiseen luokallisena toimivaan lukioon. Kurssimuotoisuuteen siirtymistä edelsi kurssimuotoisen luokallisen lukion kokeilu 1978–81.

Kokeiluvaiheen kautta opetussuunnitelma kurssitettiin ja kurssimuotoisuuteen siirryttiin koko maassa 1982. Luokallisesta kurssimuotoisesta lukiosta on Kuusela (2003) todennut, että pedagogiset epäkohdat, joita korjaamaan uudenlainen systeemi oli tarkoitettu, eivät vain siirtyneet luokalliseen kurssimuotoisuuteen, vaan jopa kärjistyivät. Lukusuunnitelman monoliittisuus jäykisti opetusjärjestelyt, oppimäärien ja oppikirjojen paisuminen lisäsi opetuksen kiireisyyttä ja arvostelu kurseittain opiskelun stressaavuutta.

Vasta vuonna 1987 käynnistyi luokattoman järjestelmän toinen kokeiluvaihe. Suurin vaikeus luokattomuuden toteuttamiseen kokeilussa liittyi voimassa olleeseen tuntijakoon, joka ei juuri mahdollistanut opiskelijalle valinnaisuutta. Vasta aikaisempaa merkittävästi valinnaisempi tuntijako (1993) ja opetussuunnitelman perusteet (1994) mahdollistivat luokattomuuden toteutumisen.

Lukiolain muutoksella 1994 lukioille mahdollistettiin siirtyminen luokattomuuteen koulutuksen järjestäjän omalla päätöksellä. Paine ja halu siirtyä luokattomuuteen olivat niin voimakkaita, että muutaman vuoden sisällä lähes kaikki lukiot toimivat luokattomina.

Luokattomuuden kokeilussa korostui opinto-ohjauksen riittävyys ja sen yksilöllisyys. Mikäli opiskelijan valintoja koskeva ohjaus ja opintojen etenemisen seuranta ja tukeminen olivat puutteellisia, aiheutti se osaltaan opintojen viivästymistä. Toinen merkittävä tulos kokeilusta oli se, että toimiakseen luokattomuus edellyttää riittävää valinnaisuuden astetta ja opetusresurssia, jolloin opiskelijalla on todelliset mahdollisuudet yksilölliseen opintosuunnitelmaan ja opintojen ajalliseen varioimiseen. Kolmas merkittävä havainto kokeilusta oli, että luokattomuuden muodot vaihtelevat erikokoisissa kouluissa ja luokattomuutta voidaan toteuttaa monin eri tavoin. Itsenäisen työskentelyn merkitys pedagogisena mahdollisuutena tuli esille. Neljäntenä havaintona oli, että koulun yhteisöllisyyttä tuli aktiivisesti rakentaa jo erilailta kuin lukion luokkamutoisessa opetuksessa.

Suurin haaste, lukion pedagoginen uudistuminen eli toiminnan ja opetuksen syvärakenteiden uudistuminen, ei kuitenkaan toteutunut Kuuselan (2003) mukaan riittävästi näkyvien rakenteiden uudistamisen kanssa.

Lainsäädäntö ei suoranaisesti tunne luokattoman lukion käsitettä. Laissa on säädetty opetuksen kurssimuotoisuudesta. Säännöksiä opiskelijan luokalle jättämisestä ei ole. Käytännössä opetuksen toteutus ja järjestäminen on koulutuksenjärjestäjän toimivallassa olevia asioita. Opetusta voidaan organisoida myös monilta osin toteutuvaksi luokallisen järjestelmän mukaisesti siten, että tietty perusryhmä säilyy opetuksen ydinrunkona läpi lukion. Samoin voidaan menetellä sitomalla opetus esimerkiksi ensimmäisenä opiske-

luvuonna tiettyihin perusrhyhmiin. Näin menetellään usein käytännön syistä, etenkin pienissä lukioissa, joissa ei ole mahdollisuutta laajaan ja vaihtoehtoiseen kurssitarjontaan. Tällaista piiloluokallisuudeksi kutsuttua menettelyä ei ole kuitenkaan pidetty luokattomuuden hengen mukaisena. Luokattomuuden ydinajatus on ollut opiskelijan mahdollisuus ajalliseen opintojen varioimiseen. Luokattomuus toimiakseen edellyttää opetuksen jaksottamista (periodiopetus) kurssimuotoisuutta ja riittävää valinnaisuutta tuntijaossa sekä kurssitarjonnassa. Luokattomuuden taustalla oli myös näkemys syvällisemmin uudistaa perinteistä lukio-opetusta ja tiedonkäsitystä. Tässä on onnistuttu vain jossain määrin.

Kokeilun jälkeisissä arvioinneissa luokattomuus on pääsääntöisesti todettu toimivaksi järjestelmäksi, johon ollaan suhteellisen tyytyväisiä. Eräs kokeilun jälkeinen ilmiö on ollut opiskeluaikojen pidentyminen, joka vaihtelee merkittävästi koulujen välillä.

Luokattoman lukion heikkoutena on pidetty yhteisöllisyyden ja ryhmään kuulumisen heikkenemistä, opintojen pirstaloitumista sekä opintoaikojen venymistä ja sen seurauksena koulutuksen läpäisyn hidastumista. Luokattomuudessa on erilaisia sovelluksia. Sen luonne on erilainen suurissa kuin pienissä kouluissa. Suurissa lukioissa opiskelijan mahdollisuus jäädä yksin opintojen kanssa tai kokea jäävänsä ryhmän ulkopuolelle on suurempi kuin pienissä lukioissa, joissa kaikki tuntevat toisensa.

Yhteisöllisyys

Koulun työskentely- ja toimintamuodoilla on suuri merkitys siihen, miten turvalliseksi ja yhteisölliseksi opiskelija kokee koulunsa. Riittävä määrä yhteisiä toimintoja ja yhteisölliset työskentelymuodot lisäävät yhteisöllisyyden kokemusta. Koulun yhteisöllinen toimintakulttuuri ja sen kehittäminen yhteistyössä koulun henkilökunnan, oppilaskunnan, johtokunnan, vanhempien ja muiden sidosryhmien kanssa ei ole koulun oppilasmäärästä kiinni. Yhteisöllisyyttä voidaan lisätä monin tavoin. Kysymys on opetussuunnitelman toteutuksesta, koulun toimintakulttuurista, työtavoista, nuorten kuulemisesta ja keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Opiskelijoiden kuuleminen ja mukaan ottaminen lukion kehittämiseen on oleellinen osa yhteisöllisyyttä sekä lukion kasvatustehtävää. Osassa lukioita on mm. luotu heti ensimmäisen opintovuoden syksyksi lukio-opintoihin integroivia ja yhteisöllisyyttä lisääviä opintoja.

Ryhmämuodostus toteutuu luokattomassa lukiossa toisella tavalla kuin luokallisessa. Luokkahengen tilalle muotoutuu koulun me-henki. Samoin sosiaalisia suhteita ja verkostoja muotoutuu monipuolisemmin kuin jatkuvasti samana pysyvässä ryhmässä. Luokattomuus lisää opiskelijoiden mahdollisuuksia uusiin kavereihin ja sosiaalisten suhteiden rakentamiseen sekä lisää heidän sosiaalisia taitojaan.

Opintojen pirstaleisuus ja riittävä kypsyy

Lukio-opinnot perustuvat pitkälti erillisten ja jopa toisistaan itsenäisten kurssien opiskeluun. Kurssien itsenäisyydessä on kysymys opetussuunnitelmasta ja oppiaineen luonteesta. Mikäli oppimäärän katsotaan olevan kumuloituva, edellyttää uuden opiskelu aikaisempaa osaamista ja aikaisempien kurssien suorittamista. Mikäli oppimäärä ei ole rakennettu kumuloituvaksi, voidaan kurssit suorittaa vapaassa järjestyksessä. Kaikissa tapauksissa tulee eri kurssien välillä olla jokin tai joitakin oppimäärän eri kurseja yhdistäviä tekijöitä. Muussa tapauksessa opiskelijan on vaikea saada oppiaineesta kokonaiskuvaa, jolloin asiasta muodostuu helposti pirstaleinen ja ulkokohtainen käsitys.

2.4 Tuntijako

Lukiolain 10 §:n mukaan valtioneuvosto päättää lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista sekä tuntijaosta eli opetukseen käytettävän ajan jakamisesta eri oppiaineiden ja oppiaineryhmien opetukseen sekä opinto-ohjaukseen. Valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako annetaan tarvittaessa erikseen nuorille ja aikuisille annettavaa lukio-opetusta varten.

Valtioneuvosto antoi vuonna 2002 voimassa olevan asetuksen lukiokoulutuksen yleisistä tavoitteista ja tuntijaosta (955/2002). Asetus sisälsi sekä nuorten että aikuisten tuntijaot. Asetuksen mukaiset opetussuunnitelmat otettiin käyttöön viimeistään elokuussa 2005. Tätä edeltävä tuntijako perustui valtioneuvoston päätökseen vuodelta 1993. Aikuisten lukiokoulutusta koskevan aikuislukion tuntijakopäätöksen oli opetusministeriö antanut vuonna 1994.

Lukion opinnot jaetaan kolmeen osaan: pakollisiin, syventäviin ja soveltaviin kursseihin. Pakollisten kurssien määrä on vähintään 47–51 kurssia, jota voidaan pitää kaikille yhteisenä yleissivistyksen ytimenä. Syventävät kurssit ovat pääasiassa pakollisiin kursseihin välittömästi liittyviä jatkokursseja, joita opiskelijalle tulee tarjota valittaviksi, joita opiskelijan on valittava lukio-opintoihinsa vähintään kymmenen. Syventävissä kursseissa on määritelty erikseen valtakunnalliset syventävät kurssit, jotka yhdessä pakollisten kurssien kanssa ovat ylioppilastutkintokysymysten pohja. Sen lisäksi koulutuksen järjestäjillä voi olla omia koulukohtaisia syventäviä kursseja.

Soveltavat kurssit ovat opiskelijalle valinnaisia eheyttäviä kursseja, jotka sisältävät aineksia eri oppiaineista, menetelmäkursseja taikka saman tai muun koulutuksen järjestäjän tarjoamia ammatillisia opintoja tai lukion tehtävään soveltuvia muita opintoja. Soveltaviin kursseihin voivat kuulua myös taito- ja taideaineissa suoritettavat lukiodiplomit. Soveltavien kurssien tarjonnasta päättää koulutuksen järjestäjä, ja kurssit ovat opiskelijalle valinnaisia.

Syventävien ja soveltavien kurssien suhdetta ei ole tarkasti määritelty. Päätös asiasta on viime kädessä koulutuksen järjestäjällä. Opiskelijan muissa koulumuodoissa suorittamat opinnot voidaan tunnustaa ja lukea hyväksi koulukohtaisia syventäviin tai soveltaviin kursseihin, silloin kun ne eivät tavoitteeltaan ja sisällöltään korvaa pakollisia tai valtakunnallisia syventäviä kursseja. Opintojen hyväksilukemisen periaatteista ja yhteistyöstä tulee määritellä tarkemmin paikallisessa opetussuunnitelmassa. Oppituntien lisäksi opinto-ohjauksessa opiskelijalle annetaan muuta ohjausta.

Opetusministeriö on myöntänyt joillekin lukiokoulutuksen järjestäjille erityisen koulustehtävän, jolloin lukion opetustarjonnassa korostuu määrätty erityistehtäväalue. Erityisen koulustehtävää toteuttavissa lukioissa opiskelijalla on oikeus hieman poiketa valtakunnallisesta tuntijaosta opetusministeriön päätöksen mukaisesti.

Aikuisille tarkoitettuun lukio-opetukseen on säädetty oma tuntijako, jolloin aikuisopiskelijoiden aiemmat tiedot, taidot ja kokemus sekä aikuisopiskelun erityispiirteet on voitu ottaa huomioon mahdollisimman hyvin. Aikuisten lukio-opetuksen tuntijaossa määritellään oppiaineittain pakolliset kurssit kaikkia opiskelijoita varten. Pakollisten kurssien lisäksi tuntijaossa on määritetty syventävien valtakunnallisten kurssien vähimmäismäärät.

Aikuisten ja nuorten lukiokoulutuksen tuntijaot poikkeavat sekä kurssimääriltään (44 kurssia – 75 kurssia) ja kurssilajuuksiltaan (28 tuntia – 38 tuntia) toisistaan. Sen sijaan opetussuunnitelman perusteissa kurssit, niiden tavoitteet ja sisällöt on laadittu toisiaan vastaaviksi. Tämä on aiheuttanut jossain määrin ongelmia opiskelijoiden siirtyessä nuorten lukiokoulutuksesta aikuisten tuntijaon mukaisiin opintoihin. Aikuisopiskelijoilla on elämäkokemuksensa vuoksi nuoria paremmat valmiudet opiskeltavien uusien tietojen ja taitojen jäsentämiseen. Samoin monet aikuiset opiskelevat työn ohessa. Nämä tekijät tulee ottaa huomioon päätettäessä aikuisten lukio-opintojen rakenteesta, tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä.

Kielten opiskelu

Perusopetuksen aikana valittujen ja opiskeltujen kielten A1, A2, B1 ja B2 opiskelu jatkuu lukiokoulutuksen aikana. Uutena kielenä on valinnainen B3-kieli. Vuonna 2008 noin 55 prosenttia lukion oppimäärän suorittaneista oli opiskellut lukiokoulutuksensa aikana vähintään kolmea vierasta kieltä (vieraiksi kieliksi on tilastoitu kaikki muut kielet kuin opetuskieli). Vähintään kolmea vierasta kieltä opiskelleiden osuus oli laskenut noin 2 prosenttiyksikköä vuoteen 2005 verrattuna.

Lukio-opiskelija jatkaa perusopetuksen vuosiluokilla 1-6 aloittamansa A1-kielen opiskelua lukiossa myös A-kielenä. Hän voi lisäksi jatkaa perusopetuksessa vapaaehtoisena aloittamansa A2-kielen opiskelua. Siten opiskelijalla voi olla lukiossa useampi kuin yksi A-kieli. Lähes kaikki lukion oppimäärän suorittaneet ovat opiskelleet englantia A-kielenä. Englantia opiskelleiden osuus lukion oppimäärän vuonna 2009 suorittaneista oli lähes 99 prosenttia. Saksaa A-kielenä opiskelleiden osuus oli tuolloin 6,4 prosenttia ja ruotsia 8,6 prosenttia. Saksan osuus A-kielenä on selvästi laskenut vuosina 2005–2009. Ruotsia opiskelleiden osuus oli aiempiin vuosiin verrattuna lähes ennallaan. Myöskään ranskan ja venäjän osuuksissa ei ollut tapahtunut muutoksia.

Perusopetuksen vuosiluokilla 7–9 alkaneena B1-kielenä opiskellaan pääasiassa ruotsin kieltä. Tavallisimmin B2- ja B3-kielinä on opiskeltu saksaa ja ranskaa, joiden osuus oli kuitenkin vähentynyt vuonna 2008 vuoteen 2005 verrattuna. Venäjän ja espanjan kielten suosio on pienen kasvun jälkeen kääntynyt hieman laskuun. Perusopetuksessa aloitettu A2-kielen opiskelu näkyy B2- ja B3-oppimäärien opiskelun vähenemisenä.

Matematiikan opiskelu

Lukion opiskelijat voivat matematiikassa valita joko pitkän tai lyhyen oppimäärän. Lukion tuntijaossa pitkän matematiikan oppimäärä on vähintään kymmenen ja lyhyen matematiikan kuusi pakollista kurssia.

Lukion päättötodistuksen vuosina 2005–2009 saaneista noin 40 prosenttia oli matematiikan pitkän oppimäärän suorittaneita. Heistä naisia oli noin 46 prosenttia. Matematiikan lyhyen oppimäärän suorittaneista noin 66 prosenttia oli naisia. Naiset siis suorittavat suhteessa miehiä yleisemmin lyhyen matematiikan oppimäärän.

Taulukko 1. Lukion koko oppimäärän vuosina 2005–2009 suorittaneet opiskelemissaan matematiikan oppimäärän mukaan.

Vuosi	Lukion koko oppimäärän suorittaneet opiskelijat		
	Pitkä oppimäärä	Lyhyt oppimäärä	Yhteensä
2005	13 246	19 702	32 948
2006	12 956	18 630	31 586
2007	13 014	19 060	32 074
2008	13 027	18 273	31 300
2009	13 228	18 122	31 350
Opiskelijoiden jakautuminen opiskellun oppimäärän mukaan (%)			
2005	40,2	59,8	100,0
2006	41,0	59,0	100,0
2007	40,6	59,4	100,0
2008	41,6	58,4	100,0
2009	42,2	57,8	100,00

Lähde: Tilastokeskus – Opetushallituksen WERA – web-raportointipalvelu ja raportointitietokanta ROPTI.

Syventäviä kursseja opiskelee pitkän matematiikan opiskelijoista noin 83 prosenttia (21 prosenttia vähintään neljä kurssia) ja lyhyen matematiikan opiskelijoista noin 60 prosenttia (15 prosenttia vähintään kolme kurssia).

2.5 Erityinen koulutustehtävä

Opetusministeriö myönsi lukusuunnitelmia yhtenäistäänsä 1980-luvun alussa muutamille taideaineita painottaneille lukioille erityisen tehtävän, jotta ne edelleen voisivat toimia taiteisiin painottuneina lukioina. Erityinen tehtävä antoi kouluille oikeuden poiketa valtioneuvoston tuntijakopäätöksestä, mahdollisti erivapauksia opiskelijavannoissa ja toi kouluille ylimääräisen valtioavustuksen.

Valtioneuvoston 1993 antama tuntijakopäätös mahdollisti kaikille kouluille suuren valinnaisuuden tuntijaossa. Yhtenä päätöksen lähtökohtana oli mahdollistaa kaikille lukioilla mahdollisuus profiloida ja painottaa opetustarjontaansa haluamallaan tavalla. Päätöksen katsottiin poistavan erityislukioiden lupamenettelytarvetta. Samaan aikaan toteutetut opiskelijavalinnan säännösmuutokset mahdollistavat kaikille lukioille aikaisemmin vain erityislukioilla olleen opiskelijavalintamenettelyn, mm. mahdollisuuden pääsykokeiden käyttöön.

Uudistuksista huolimatta opetusministeriö myönsi runsaasti uusia erityisen tehtävän lupia vuoteen 1998 saakka. Lisärahoitusta ei kuitenkaan enää myönnetty yksittäisiä IB -lukioita lukuun ottamatta vuoden 1997 jälkeen. Koululainsäädännön muutosten johdosta ministeriö myönsi joukon uusia erityisen koulutustehtävä lupia vuoden 1999 alusta. Näillä koulutuksen järjestäjillä oli siihen saakka ollut oma erityislainsäädäntönsä ja sen antamat oikeudet kuten esimerkiksi Steiner -kouluilla ja valtion kielikouluilla. Tällä vuosituhanella uusia erityisen koulutustehtävän lupia on myönnetty vain IB -tutkintoon tähtäävään koulutukseen ja urheiluun. Erityisen koulutustehtävän mukaisesti toimivia kouluja on runsaat 70.

Lukiolain (629/1998) 4 §:n mukaan lukiokoulutuksen järjestämisluvan myöntämisen edellytys on, että koulutus on tarpeellista ja että hakijalla on ammatilliset ja taloudelliset edellytykset koulutuksen asianmukaiseen järjestämiseen. Erityisen koulutustehtävän määräämisperuste pohjautuu laissa säädettyyn järjestämisluvan myöntämiseen. Erityisen koulutustehtävän koulutustarpeen tulee mm. ilmetä laajempaan alueelliseen tai valtakunnalliseen erityistarpeeseen, jota ei voida muutoin tyydyttää. Lisäksi ministeriön päätökseen voi sisältyä tarkoituksenmukaisuusharkintaa, vaikka laissa säädetty luvan myöntämisedellytykset täyttyisivätkin.

Suomalaisen lukion tuntijaolle perustuvat erityiset koulutustehtävät, joita on ehdoton enemmistö erityisistä tehtävistä, sallivat ministeriön päätöksen mukaisesti hieman suuremman valinnaisuuden kuin valtakunnallinen tuntijako mahdollistaa. Erityisen koulutustehtävän mukaisesti opiskelijat, jotka suorittavat vähintään 12 kurssia oppilaitoksen opetussuunnitelmassa määriteltyjä erityisen koulutustehtävän mukaisia opintoja, ovat oikeutettuja vähentämään valtioneuvoston asetuksen (955/2002) 8 §:n mukaisten pakollisten kurssien määrästä kahdeksan kurssia. Opiskelijan tulee kuitenkin suorittaa vähintään puolet lukion jokaisen pakollisen oppiaineen pakollisista kursseista.

Erityisen koulutustehtävän mukaisten kurssien tulee olla muita kuin opetussuunnitelman perusteissa määriteltyjä pakollisia ja valtakunnallisia syventäviä kursseja. Poikkeuksen muodostaa luonnontiedepainotteinen opetus, jossa erityisen tehtävän mukaiset opinnot voivat muodostua oppilaitoskohtaisten kurssien ohella osittain myös valtakunnallisista syventävistä kursseista. Suurin osa erityisen tehtävän mukaisesti toimivista kouluista on verkostoitunut keskenään kuten esimerkiksi urheilulukiot, joiden toiminnan kehittämistä koordinoi Olympiakomitea.

Koulutuksen järjestäjien motiivi erityisen koulutustehtävän hakemiseen on ollut usein erityisen koulutustehtävän mukanaan tuoma status. Järjestelmää kohtaan on myös esitetty kritiikkiä. Kritiikin mukaan valtio myöntää joillekin koulutuksen järjestäjille erityisen koulutustehtävän statuksia ja toisille ei, mikä vääristää koulujen keskinäistä kilpailua, ja että todellisuudessa on usein vaikea tehdä todellista eroa erityisen koulutustehtävän mukaisen koulun ja ei-erityisen tehtävän koulun välille. Samoin on kritisoitu sitä, että eräille erityisen koulutustehtävän omaaville koulutuksen järjestäjille on myönnetty yksikköhinnan korotus. Kyseinen korotus vaikuttaa kaikkien muiden koulutuksen järjestäjien yksikköhintoihin alen- tavasti. Kolmas kriittinen näkemys on ollut, että valtakuntaan on muodostunut kaksi tunti- jakoa valtakunnallinen ja siitä hieman poikkeava enemmän opiskelijan valinnaisuutta mah- dollistava tuntijako. Mikäli valtakunnallinen lukion tuntijako muuttuu nykyistä valinnai- semmaksi, se vähentää perusteita erityisten koulutustehtävien myöntämiseen, koska niihin sisältyvä erityinen koulutustarve voidaan tyydyttää valtakunnallisen tuntijaon perusteella.

International Baccalaureate (IB) ja Reiffeproofung -tutkintoihin johtavat koulutukset ovat rakenteeltaan siinä määrin poikkeavia suomalaisesta lukioista, että ne edellyttävät eri- tyisen koulutustehtävän määräämistä.

Erityiset koulutustehtävän mukaiset lukiot ovat olleet monelta osin edelläkävijöitä lukiokoulutuksen kehittämisessä. Erityiset koulutustehtävät ovat monimuotoistaneet ja rikastuttaneet koulutustarjontaa ja myös mahdollistaneet monilla osa-alueilla lahjakkuu- den ja erityisharrastuneisuuden ja opintojen syventämisen yhteensovittamisen.

Työryhmä ehdottaa

- Lukion oppimäärän tulee olla jatkossakin laajuudeltaan kolmivuotinen ja käsittää vähintään 75 kurssia ja se tulee olla mahdollista suorittaa enintään neljässä vuodessa.
- Lukion tuntijakoa uudistettaessa valtakunnallisesti tarjottavien kurssien määrää vähennetään ja oppiaineet ryhmitellään luonteeltaan samantyyppisiin kokonaisuuksiin.
- Yleissivistyksen tulee olla monipuolista ja edistää sekä vahvistaa seuraavien osa-alueiden tietoja, taitoja ja valmiuksia:
 - matematiikka,
 - luonnontieteet,
 - äidinkieli ja vieraat kielet,
 - etiikka/ uskonto/ elämänkatsomus,
 - kulttuuri ja historia,
 - taiteet ja liikunta,
 - yhteiskunta
- Opiskelija valitsee kokonaisuuksien sisältä säädetyn laajuiset opinnot, jolloin opiskelijalla on halutessaan mahdollisuus keskittyä nykyistä harvempien oppiaineiden opiskeluun. Opiskelijan mahdollisuuksia yksilöllisten opintopolkujen rakentamiseen lisätään, mikä edellyttää valinnaisuuden lisäämistä.
- Integroivaa ja kokonaisuuksien hallintaan valmentavan opiskelua ja opetusta lisätään kaikille yhteisinä opintoina. Näiden opintojen laajuus, tavoitteet ja keskeiset sisällöt tulee määritellä. Muutos vaatii uudenlaista pedagogista lähestymistä. Lukio-opintojen rakenteellinen perusta on edelleen oppiainejakoisuus.
- Lukion toimintakulttuuriin ja opintoihin tulee sisältyä sellaisia toimintatapoja, jotka lisäävät opiskelijoiden osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja tukevat heidän hyvinvointiaan.

- Aikuisopiskelun omaleimaisuus turvataan aikuisille tarkoitetulla tuntijaolla ja opetussuunnitelman perusteilla. Aikuisten ja nuorten oppimäärien vastaavuutta selkiytetään opiskelijan siirtyessä nuorten lukiokoulutuksesta aikuisopiskelijoiksi.
- Erityinen koulutustehtävä säilytetään osana lukiokoulutuksen monimuotoisuutta. Toiminnassa olevien erityisten koulutustehtävien toimivuus, koulutuspoliittinen lisäarvo ja toiminnan tuloksellisuus sekä oppilaitosverkko suhteessa koulutuksen tavoitteisiin ja tuntijakoon arvioidaan.
- Säädösten keskinäistä suhdetta selkiytetään ja säätelyn määrää arvioidaan (lukiolaki, lukioasetus, valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksen valtakunnallista tavoitteista ja tuntijaosta, valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet, koulutuksen järjestäjän päätösvalta).

Ehdotusten kustannusvaikutukset

Tavoitteena on lukiokoulutuksen laadun parantaminen. Uudistus merkitsee uusien opetusmuotojen ja -menetelmien soveltamista nykyistä enemmän. Opetusryhmien koot vaihtelevat oppilaitosten koon ja oppiaineen mukaan. Ehdotettuja pedagogisia uudistuksia ei voi toteuttaa suurissa opetusryhmissä. Muutoksen kokonaisvaikutuksen työryhmä arvioi olevan kokonaisuudessaan noin 75 miljoonaksi euroksi vuositasolla. Kustannuslisäys toteutuisi valtionosuusjärjestelmän mukaisena yksikköhinnan korotuksena.

Valinnaisuuden osalta kustannusvaikutukset riippuvat siitä, miten valinnaisuus toteutetaan. Kustannusvaikutukset selviävät lopullisesti vasta tuntijakosäädöksen yhteydessä.

3 Opetussuunnitelma, pedagogiikka ja oppimisympäristöt

3.1 Valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet

Opetushallitus päättää valtioneuvoston asettamien yleisten valtakunnallisten tavoitteiden ja tuntijaon pohjalta lukiokoulutuksen eri aineiden, aineryhmien ja aihekokonaisuuksien sekä opinto-ohjauksen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä vahvistamalla opetussuunnitelman perusteet (Lukiolaki 629/1998, 10§). Opetussuunnitelma perusteet on koulutuksen järjestäjiä velvoittava määräys, jonka ohjaamana koulutuksen järjestäjät laativat paikallisen opetussuunnitelman.

Opetussuunnitelmassa päätetään lukion opetus- ja kasvatustyöstä. Koulutuksen järjestäjä hyväksyy opetussuunnitelman kunta- tai lukiokohtaisena. Siinä voi olla alueellisia sekä kunta- ja lukiokohtaisia osia. Opetussuunnitelman pohjalta lukio laatii lukuvuosittaisen suunnitelman opetuksen käytännön järjestämisestä. Opiskelija laatii henkilökohtaisen opiskelusuunnitelmansa lukion opetussuunnitelman sekä lukuvuosittaisen suunnitelman pohjalta.

Lukion opetussuunnitelman tulee sisältää seuraavat osat:

- toiminta-ajatus ja arvopainotukset
- toimintakulttuurin pääpiirteet, opiskeluympäristö ja työtavat
- ohjaustyön suunnitelma
- eheyttäminen ja aihekokonaisuudet
- tuntijako
- kieliohjelma
- tavoitteet ja keskeiset sisällöt oppiaineittain ja kursseittain
- itsenäisen opiskelun periaatteet
- tietostrategia
- yhteistyö huoltajien kanssa
- yhteistyöammatillisten oppilaitosten ja muiden lukioiden kanssa
- yhteistyö muiden oppilaitosten ja tahojen kanssa
- erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden opetus
- kieli- ja kulttuuriryhmien opetus
- opiskelijahuolto
- opiskelijan oppimisen arviointi
- toiminnan jatkuva kehittäminen ja arviointi

Opetussuunnitelma sisältää kaikkien kurssien kuvaukset. Myös soveltavien kurssien tavoitteet ja sisällöt pitää määrittellä opetussuunnitelmassa. Mikäli lukio järjestää vieraskielistä opetusta, etäopetusta tai mahdollisuuden suorittaa lukiodiplomeita, tulee se määrittellä opetussuunnitelmassa.

Nykyiset nuorten lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet ovat vuodelta 2003 (OPH:n määräys 33/011/2003), ja ne otettiin käyttöön lukioissa viimeistään syksyllä 2005. Aikuisten lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet ovat vuodelta 2004 (OPH:n määräys 4/011/2004). Opetushallitus on myöhemmin vuonna 2009 annetulla määräyksellä muuttanut sekä nuorten että aikuisten lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteita vieraiden kielten suullisen kielitaidon sekä osaamisen tunnustamisen osalta. Muutosten mukaan tarkistettujen opetussuunnitelmien on otettu käyttöön 1.8.2010 lukien. Opetussuunnitelman perusteet valmistettiin laajassa verkostoyhteistyössä, mikä tuki uudistusprosessin toteutusta.

Opetussuunnitelman perusteiden muutokset

Lukion tuntijako ja valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet on uudistettu kokonaisuudessaan noin 10 vuoden välein (tuntijako 1985 ja ops-perusteet 1985; tuntijako 1993 ja ops-perusteet 1994; tuntijako 2002 ja ops-perusteet 2003).

Lukion opetussuunnitelman perusteet asiakirjan laajuus on vaihdellut viimeisten kahdenkymmenen vuoden kuluessa seuraavasti:

OPS perusteet 1985 sisälsi 437 sivua

OPS perusteet 1994 sisälsi 108 sivua

OPS perusteet 2003 sisälsi 254 sivua

Opetussuunnitelman perusteet 1985 sisälsi tarkan kuvauksen oppiaineiden tavoitteista ja sisällöistä. Opetussuunnitelma uudistuksessa 1994 siirryttiin paljon yleisemmän tason sisältöjen ja tavoitteiden määrittelyyn. Se oli yleisyytensä vuoksi ongelmallinen ylioppilastutkintotehtävien laadinnan kannalta. Viimeisimmässä vuoden 2003 perusteissa tavoitteita ja sisältöjä tarkennettiin aikaisemmasta. Opetussuunnitelman perusteisiin liittyen on käyty keskustelua siitä, ovatko asetetut kurssien tavoitteet ja sisällöt määrällisesti liian laajat suhteessa käytettävään aikaan.

Lukion eri oppiaineiden oppimääriä ei ole mahdollista mukauttaa opiskelijan tason tai edellytysten mukaisesti kuten esimerkiksi perusopetuksessa. Osassa oppimäärästä opiskelijalla on mahdollisuus valita vaativamman ja yleisen/lyhyen oppimäärän välillä sekä kuinka paljon hän valitsee syventäviä opintoja. Opintojen vaativuus ilmenee osittain oppimäärän laajuudessa.

3.2 Pedagogiikka ja oppimisympäristöt

Opetussuunnitelman perusteet ja pedagogiikka

Lukion opetussuunnitelman perusteet (2003) pohjautuvat sosiokonstruktivistiseen tiedonkäsitelyyn, jonka mukaan tieto ei ole sellaisenaan siirrettävissä olevaa objektiivista heijastumaa ympäröivästä maailmasta, vaan tieto rakentuu yksilön ja häntä ympäröivän sosiaalisen yhteisön vuorovaikutuksessa. Sosiokonstruktivistinen painotus ilmenee opiskelussa ja opetuksessa ajatuksena uuden tiedon muotoutumisesta sosiaalisena toimintana.

Opiskelijan aiemmat tiedot, odotukset, tavoitteet ja tunteet ohjaavat uuden informaation havaitsemista ja myös sen tulkintaa. Oppiminen on aina sidoksissa siihen toimintaan, tilanteeseen ja kulttuuriin, missä se tapahtuu. Tietyissä tilanteissa opitun tiedon ja taidon hyödyntäminen ei automaattisesti siirry käytettäväksi toisenlaisissa tilanteissa.

”Oppiminen on seurausta opiskelijan aktiivisesta ja tavoitteellisesta toiminnasta, jossa hän vuorovaikutuksessa muiden opiskelijoiden, opettajan ja ympäristön kanssa ja aiempien tietorakenteidensa pohjalta käsittelee ja tulkitsee vastaanottamaansa informaatiota” (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003, luku 3.1).

Lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalla olevan oppimiskäsityksen mukaisesti lukio-opetukseen olisi luotava sellaisia opiskelu ympäristöjä, joissa opiskelijat voivat asettaa omia tavoitteitaan ja oppia työskentelemään sekä itsenäisesti että yhteistoiminnallisesti erilaisissa ryhmissä ja verkostoissa. Perusteissa edellytetään, että opiskelijoille annetaan tilaisuuksia kokeilla ja löytää omalle oppimistyyliilleen sopivia työskentelymuotoja. Heitä tulee myös ohjata tiedostamaan, arvioimaan sekä tarvittaessa korjaamaan omaa työskentelytapansa. Opetuksessa on myös otettava huomioon opiskelijoiden vaihtelevat kyvyt itsenäiseen opiskeluun, mikä edellyttää hyvin monipuolisten ja jopa yksilöllisesti räätälöityjen opetus- ja ohjausmenetelmien käyttöä. Opiskelutilanteita tulee suunnitella niin, että opiskelijalla on mahdollisuus soveltaa oppimaansa myös opiskelutilanteiden ulkopuolella.

Opetussuunnitelman perusteiden tavoitteissa painotetaan opiskelijoiden opiskelu-, tiedonhankinta- ja tiedonhallinta- ja ongelmanratkaisutaitojen sekä oma-aloitteisuuden kehittämistä. Opiskelutaidoissa korostetaan taitoa toimia yhteistyössä toisten kanssa erilaisissa ryhmissä ja verkostoissa. Yhteistyö-, vuorovaikutus- ja viestintätaitoja kehitetään yhteisöllisen opiskelun erilaisten opiskelumuotojen avulla. Opiskelijoita ohjataan käyttämään tieto- ja viestintätekniikkaa monipuolisesti. Osa opetuksesta ja opiskelusta voidaan järjestää etäopiskeluna, itsenäisenä opiskeluna ja vieraskielisenä opetuksena.

Oppimisympäristöt ja pedagogiikka

Oppimista ei voi tarkastella erillään ympäristöstä, jossa se tapahtuu. Oppimisympäristö muodostuu fyysisestä, sosiaalisesta, teknisestä ja didaktisesta ulottuvuudesta, ja hyvässä oppimisympäristössä on mukana kaikki nämä ulottuvuudet. Oppimisympäristö on paikka, tila, yhteisö tai toimintakäytäntö, joka edistää oppimista (Manninen & Pesonen). Opetushallituksen laatimissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2004 oppimisympäristö määritellään oppimiseen liittyväksi fyysisen ympäristön, psyykkisten tekijöiden ja sosiaalisten suhteiden kokonaisuudeksi, jossa opiskelu ja oppiminen tapahtuvat. Lukion opetussuunnitelman perusteissa (2003) käytetään oppimisympäristön sijaan opiskelu ympäristön käsitettä. Käsitteellä viitataan siihen, että oppiminen on ihmisen aivoissa tapahtuva sisäinen prosessi eli oppimisympäristö on viime kädessä ihminen itse eikä ympäristö.

Moderni oppimisympäristö-ajattelu tuo esille perinteisestä luokkaan sijoittuvasta, opettajajohtoisesta opetuksesta poikkeavia opetus- ja opiskelumenetelmiä sekä korostaa oppimista tapahtuvan myös koulutilojen ulkopuolella. Oppimisympäristö-ajattelussa painotetaan opiskelijan omaa aktiivisuutta ja itseohjautuvuutta, ongelmanratkaisutaitoja ja opetusta eheyttävää lähestymistapaa (oppiainekeskeisyyden sijaan), opiskeluprosessin kokonaisvaltaisuutta ja pitkäkestoisuutta sekä opettajan roolin muutosta tiedon jakajasta oppimisen ohjaajaksi ja oppimisympäristön suunnittelijaksi. Kyse on ennen kaikkea didaktisesta muutoksesta, jossa korostuvat oppijakeskeinen, ongelmalähtöinen tutkiva oppiminen, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tapahtuva yhteistoiminnallinen ja yhteisöllinen oppiminen sekä opetus- ja oppimistilanteen kaikkiallisuus. Lukion oppimisympäristöt saatetaan vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin.

3.2.1 Lukiopedagogiikan arviointi

Opetusministeriön toimeksi annosta Koulutuksen arviointineuvosto toteutti lukiopedagogiikan arvioinnin. Loppuvuodesta 2009 valmistunut Lukiopedagogiikan arviointi kohdistui seuraaviin asiakokonaisuuksiin: tavoitteet, opetusmenetelmät ja työtavat, lukio sosiaalisena ympäristönä, valinnaisuus ja joustavuus, ohjaus, vaihtoehtoiset opiskelutavat sekä opinnot muualla kuin omassa lukiossa. Arvioinnin pohjana on käytetty aikaisempia tutkimuksia ja selvityksiä, kolmatta lukuvuotta opiskeleville lukiolaisille (n = 8 400) tehtyä opiskelijajakyselyä sekä arviointiryhmän jäsenten kahdeksassa lukiossa eri puolilla Suomea toteuttamia rehtori-, opettaja- ja opiskelijahaastatteluja.

Arvioinnin keskeiset tulokset

Nykylukio on hyvin toimiva koulu, joka tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia yksilöllisiin joustaviin ratkaisuihin. Lukiopedagogiikkaan liittyvissä kysymyksissä ei lukioiden välillä ole olennaisia eroja lukion koon, sijainnin tai opetuskielen suhteen. Pienissä lukioissa kurssitarjonta on toki rajoitetumpaa mutta esimerkiksi viihtymisessä ja ystävyysuhteissa ei eroja juuri ole. Suomalainen lukio on homogeeninen. Lukiot ovat erilaisia painotuksiltaan ja opiskelijoiden lähtötasoltaan mutta sisäiseltä toiminnaltaan, toimintakulttuuriltaan ja pedagogikaltaan ne ovat samankaltaisia. Perusolemukseltaan lukio on säilyttänyt sillä jo vuosikymmeniä olleen yleissivistävän, yliopistoon tai korkeakouluun johtavan toisen asteen koulutusmuodon olemuksen. Lukio näyttäytyykin edelleen perinteisenä opiskelu- ja oppimisympäristönä.

Lukio toteuttaa pääsääntöisesti sille asetetut koulutustavoitteet, ja suomalainen lukio-koulutus on tasalaatuista. Valtakunnalliset perusteet ohjaavat opetuksen tasoa siinä määrin, että variaatio pakollisten ja syventävien kurssien sekä tavoitteissa että sisällöissä on vähäistä. Opettajien osaaminen tiedollisesti on korkeatasoista. Tavoitteiden, vaatimusten ja toiminnan suhde ei suomalaisessa lukiossa kuitenkaan ole tasapainoinen. Valtakunnalliset perusteet ovat haastavat niin useimmille lukioille kuin opiskelijoillekin. Kurssisisällöt ovat enimmäkseen aivan liian laajoja suhteessa niiden opettamiseen käytettävissä olevaan aikaan.

Opiskelijat ovat yleisesti ottaen tyytyväisiä opettajiinsa, opetukseen ja nykylukioon. Opetus on opiskelijoiden silmin katsottuna asiantuntevaa, opettajat osaavat opettaa eikä lukioiden välillä ole tässä suhteessa suuria eroja. Opetus tosin voisi olla vielä motivoivampaa, innostavampaa, vuorovaikutteisempaa, käytännönläheisempää ja havainnollisempaa.

Lukioissa on panostettu yhä enemmän koulun yhteishengen rakentamiseen, viihtymiseen ja opiskelijoista huolenpitämiseen. Sosiaalisena ympäristönä lukio on selvästi monipuolisempi ja joustavampi perusopetuksen yläluokkiin verrattuna. Opiskelijat kokevat lukion ilmapiirin itselleen helpoksi ystävyysuhteiden luomiseen ja lukion aktiviteetteihin osallistumiseen. Valtaosalle opiskelijoista heidän elämänsä lukioympäristössä on ystävyysuhteiden osalta kohdallaan. Iso osa on myös kokenut saaneensa helposti uusia ystäviä. Yksinäisten määrä on vähäinen.

Lukion opinto-ohjauksen tila on vähitellen kohentunut. Opinto-ohjaajien määrä suhteessa opiskelijoiden määrään kuitenkin vaihtelee lukioittain edelleen hyvin paljon. Tämän vuoksi opiskelijat eri lukioissa ovat eriarvoisessa asemassa sekä ohjauksen painottumisen että sen laadun suhteen. Opintojen suunnitteluun ja toteutumiseen liittyvä ohjaus on pääosin riittävää. Jatko-opintoja ja ammatin valintaa koskevaa ohjausta, etenkin henkilökohtaista, tarvitaan edelleen lisää.

Lukion kurssitarjonta on keskimäärin opiskelijoita tyydyttävää ja riittävän laajaa. Oman opinto-ohjelman rakentaminen ja sen toteuttaminen lukion arjessa sujuu lukiolaisilta pää-

osin hyvin. Opiskelijat ovat myös halukkaita omien valintojen tekemiseen ja opiskelustaan päättämiseen, mutta tarvitsevat siihen tukea. Valintojen tekemisellä koetaan olevan vaikutusta opiskelutaitojen ja elämänhallinnan kehittymiseen.

Muualla kuin omassa lukiossa suoritettavien opintojen osalta opiskelijat eri lukioissa ovat ehkä kaikkein eriarvoisimmassa tilanteessa. Lukiot eivät hyödynnä niitä mahdollisuuksia, joita luokattoman lukion keskeinen periaate, joustavuus ja valinnaisuus, tarjoaisi eri oppilaitoksissa suoritettujen opintojen sisällyttämisessä lukiotutkintoon. Lukiot eivät yleensä kannusta opiskelijoita hakeutumaan muualle opiskelemaan. Myöskään verkko-opiskelu ei ole juurtunut suomalaiseen lukioon. Se on keskittynyt pieneen osaan lukioita, lähinnä pieniin maaseutulukioihin, joissa tosin verkko-opiskelun tarve myös on suurin.

Luokaton lukio on vakiinnuttanut paikkansa kestäväenä lukiokoulutuksen muotona. Opiskelijoista vain pieni osa toivoo luokattomuudesta luopumista. Luokattomuus järjestelmänä on toimiva. Opiskelijat kokevat, että heillä on mahdollisuus omiin valintoihin, eivätkä he myöskään halua valinnaisuutta vähentää, pikemminkin päinvastoin.

Osassa lukioita on järjestetty soveltavina opintoina yhteisöllisyyttä, ryhmäytymistä ja hyvinvointia tukevia opintoja heti lukion alkuvaiheessa. Opinnot tukevat lukiossa viihtymistä ja antavat perusvalmiuksia tulevalle opiskelulle. Käytännön soisi laajentuvan lukiokoulutuksessa. Kaikkein oleellisinta on kuitenkin hyvä ja vuorovaikutteinen opetus, joka luo pohjan koulussa viihtymiselle. Syvimmiltään kysymys on koulun toimintakulttuurista ja se edistämisestä.

Pedagogiikka-arvioinnin esittämiä kehittämiskohteita

Nykylukiossa ei ole kovin suuria, dramaattisia kehittämistarpeita. Pientä kohennusta eri osa-alueilla toki tarvitaan ja myös tulevaisuutta olisi ennakoitava. Pienillä lukioilla tulee olemaan vaikeuksia yksinään tuottaa riittävää määrää nykyisten ylioppilaskirjoitusten hajautuksen ja ainerealin edellyttämiä/vaativia syventäviä kursseja. Opiskelija-aineksen heterogeenistuessa opettajien ohjaustehtävät ja -vastuut kasvavat. Opettajuus muuttuu yhä enemmän kohti kasvattamista, sivistämistä, ei vain opettamista ja oppimista. Lukiokoulutuksen tulevaisuus edellyttää myös suuntautumista ulospäin ympäröivään yhteiskuntaan sekä yleissivistyksen muuttuvien tarpeiden ennakoitua. Arviointiryhmä on tiivistänyt lukiopedagogiikan tärkeimmät lähivuosien kehittämiskohteet seuraaviin kuuteen kohtaan:

- 1 Lukion opinto-ohjauksen järjestelmä tulee uudistaa koordinoituna kokonaisuutena. Henkilökohtaisen ohjauksen resursointia tulisi jossain määrin lisätä, mutta tätäkin olennaisempaa on analysoida erilaiset ohjaustarpeet. Olisi osattava tunnistaa nykyistä paremmin ohjaustarpeiden ajoittuminen lukiopolun eri vaiheisiin sekä kehitettävä välineitä niihin vastaamiseen tehokkaasti ja taloudellisesti. Tällöin tulee hyödyntää ennakkoluulottomasti teknologian tarjoamat mahdollisuudet sekä yhteistyö eri hallinnonalojen ja muiden oppilaitosten ohjauspalvelujen kanssa. Ohjauksellinen vastuu ja seuranta tulee ulottaa lukion jälkeisiin opintoihin. Ohjauksellinen vastuu koskee koko lukioyhteisöä.
- 2 Verkko-opiskelun pedagogiikkaa ja opettajien valmiuksia hyödyntää erilaisia oppimisympäristöjä opetuksessa tulee kehittää ja vahvistaa. Tämä edellyttää myös pedagogiseen kehittämiseen tähtäävän yhteistyön lisäämistä muiden oppilaitosten ja työelämän kanssa. Tämä on välttämätöntä sekä lukiomuotoisten opintojen tasa-arvoisen tarjonnan turvaamiseksi että pedagogisten käytänteiden uudistamiseksi muuttuvien jatko-opintojen, työelämän ja tulevaisuuden kansalaisuuden tarpeiden suunnassa. Erityisesti opettajien valmiuksia hyödyntää tieto- ja viestintätekniikan mahdollisuuksia tulee vahvistaa.

- 3 Lukion yleissivistuksen keskeisenä päämääränä tulee painottaa nuorten aktivoimista osallistumaan kansalaisyhteiskunnan toimintaan sen täysivaltaisina kansalaisina. Tämä edellyttää lukion kulttuuristen ja pedagogisten käytänteiden uudistamista siten, että nuorten aidoksi kokemaa osallisuutta ja mahdollisuutta vaikuttaa koulussa tehtäviin päätöksiin voimistuvat.
- 4 Opetussuunnitelmatyössään lukiot tarvitsevat nykyistä laaja-alaisempaa ja syvällisempää pohdintaa tulevaisuuden osaamistarpeista. Tämän visioinnin tulee uudistaa myös koulun arjessa toteutettavaa pedagogiikkaa avaamalla ikkunoita nykyistä enemmän tulevaisuuteen, yhteiskunnan muutokseen, työelämän kehitykseen ja muihin oppilaitoksiin. Lukion vähenevä suosio nuorten keskuudessa on vakava indikaattori lukion tarjoaman yleissivistuksen kapea-alaistumisesta suhteessa nuorten ja koko yhteiskunnan tarpeisiin ja odotuksiin.
- 5 Lukion nykyistä toimintamallia tulee kehittää siten, että se luo paremmat edellytykset integroituneempien tietokokonaisuuksien synnylle ja keskittyneemmälle opiskelulle. Luokattomuus, kurssimuotoinen opetussuunnitelma ja aihekokonaisuudet antavat tälle opiskelijoiden arvioiden valossa hyvät lähtökohdat, mutta näiden puitteiden tarjoamia potentiaalisia mahdollisuuksia ei ole läheskään riittävästi hyödynnetty. Tarvitaan voimakkaita panostuksia luokattomuuden pedagogiikan kehittämiseen ja sen liittämiseen osaksi opettajien perus- ja täydennyskoulutusta. Aihekokonaisuudet eivät nykyisin integroidu lukion toimintaan riittävästi ja niiden oppimista eheyttävät vaikutukset jäävät heikoiksi.
- 6 Koulurakennusten suuresti vaihtelevaan kuntoon tulee puuttua. Nuorille on kyettävä tarjoamaan myös fyysisen oppimisympäristön kannalta riittävän laadukkaat ja tasa-arvoiset opiskelun puitteet opiskelupaikasta riippumatta.

3.2.2 Teknologian kehityksestä ja tiedon luonteesta

Tieto- ja viestintätekniiikan ja muun teknologian kehitys on ollut erittäin nopeaa ja jatkuvasti kiihtyvää viimeisten kahden vuosikymmenen aikana. Teknologian kehityksen suuntaa ja nopeutta on tunnetusti vaikea ennustaa, mutta yleisen arvion mukaan elämme edelleen vasta tietoteknisen vallankumouksen alkuvaihetta. Teknologian merkitys tulee jatkossakin kasvamaan, vaikka teknologia sulautuu yhä enemmän ympäristöön ja kaikkeen toimintaan ja on tulevaisuudessa yhä vähemmän esillä olevassa roolissa.

Tieto- ja viestintätekniiikan ja muun teknologian kehityksen arvioidaan vapauttavan ihmiset luovaan toimintaan samalla kun riippuvuus ajasta ja paikasta vähenee - teknologiaa kun on riittävästi käytettävissä lähes aina ja kaikkialla. Teknologiat kykenevät entistä enemmän kommunikoimaan keskenään, mikä mahdollistaa verkkojen, tiedon ja toiminnan entistä laaja-alaisemman ja syvällisemmän yhteistoiminnan. Teknologia muuttaa kommunikoinnin, ajattelun ja oppimisen rakenteita. Diginatiiveilla eli tietoyhteiskuntaan syntyneillä lapsilla ja nuorilla tämä muutos on jo nähtävissä.

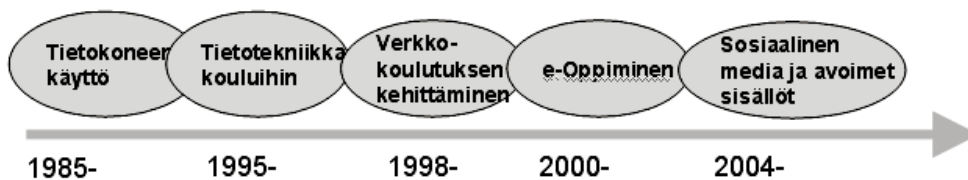
Tiedon määrä kasvaa koko ajan. Maailmassa julkaistaan esimerkiksi yli tuhat kirjaa päivässä, puhumattakaan monimediaisen sähköisen informaation suunnattomasta tulvasta. Tiedon elinkaari on samalla lyhentynyt, suuri osa tiedosta vanhenee nopeasti ja tarve hyödyntää yhä uudempaa tietoa voimistuu. Visuaalisen viestinnän rooli tiedonvälityksessä kasvaa koko ajan. Tieto on muuttamassa luonnettaan yhä yhteisöllisemmäksi, jolloin suuri osa uudesta tiedosta tuotetaan ja omistetaan verkostoissa ja ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tämä edellyttää uudenlaisten yksilöllisten ja yhteisöllisten tiedonhallintataitojen, kuten tiedon haku-, käsittely-, analysointi- ja tuottamistaitojen, oppimista ja käyttöönottoa.

Tieto- ja viestintäteknikka on siis parantanut ennennäkemättömän voimakkaalla tavalla ihmisten mahdollisuuksia saada käyttöönsä, käyttää, luoda ja välittää informaatiota ja tietoa. Oppimisessa, opetuksessa ja opiskelussa on nimenomaan kyse tiedosta, sen omaksumisesta, hankinnasta ja hallinnasta. Kuitenkin teknologian kehityksen ja tiedonkäsitteilyn murroksen edellyttämät muutokset koulutuksessa ja opetuksessa ovat toistaiseksi olleet vähäisiä. Koulumaailma on tietotekniikan käytössä lähtökohtaisesti hyvin paljon jäljessä esimerkiksi työelämää.

Tieto- ja viestintäteknikan käytöstä opetuksessa 1980–2010

1980-luvulla tieto- ja viestintäteknikka näkyi koulussa lähinnä tietotekniikan opetuksena, joka tarkoitti ohjelmointitaitojen ja tietokoneen toimintaperiaatteiden opetusta. 1980-luvulla painopiste laajeni ohjelmoinnin ja tietokoneen perustoimintojen opetuksesta myös työvälinohjelmien ja tietokoneavusteisten opetusohjelmien (TAO) käyttöön. 1990-luvun lopulla käynnistettiin ensimmäiset Internetiä ja muuta senaikaista uusinta tieto- ja viestintäteknikkaa hyödyntävät verkko-opetuksen kehittämishankkeet, lukion osalta mm. etälukiohanke ja lukion virtuaalikouluhankkeet. Samanaikaisesti tuettiin julkisin varoin laajasti koulujen ja oppilaitosten laite- ja verkkoyhteyksien hankintaa.

Vuosituhaten vaihteessa tieto- ja viestintäteknikan (TVT:n) käyttö lukio-opetuksessa oli kuitenkin edelleen varsin vähäistä ja keskittynyt selkeästi tiettyihin kehittämishankkeissa mukana oleviin lukioihin. Kyse oli yhä paljolti yksittäisten opettajien kokeiluista, joilla ei yleensä ollut kiinteää yhteyttä oppilaitoksen strategiaan ja toimintaan. Kokeilut olivat vielä useimmiten ”teknologiavetoisia”, jolloin opetuksen pedagogiset ratkaisut suunniteltiin ja toteutettiin kulloinkin käytettävissä olevan teknologian ehdoilla eikä päinvastoin.

Kuvio 1. Tieto- ja viestintäteknikan opetuskäytön kehittämisen painopisteitä 1980-luvulta alkaen

2000-luvun alku oli opetuksessa erityisesti Internetin ja verkko-palveluiden laajamittaisemman käyttöönoton aikaa. Tietoverkkojen käyttö tiedonhankintaan ja tiedon välittämiseen yleistyi opetuksessa. Tutkimusten mukaan opettajat ottivat kuitenkin yhä käyttöönsä vain lähinnä sellaisia työvälinojelmia, joita voitiin käyttää perinteisessä opetuksessa (esim. tiedonhankinnan ja havainnollistamisen työkaluja sekä toimisto-ohjelmia). 2000-luvun alkupuolella opettajien monipuolinen TVT-opetuskäytön osaaminen olikin edelleen keskittynyt pienemmille vähemmistölle asiasta kiinnostuneita opettajia. Opettajien enemmistöllä oli varsin heikot valmiudet tietotekniikan hyödyntämiseen opetuksessa. Esimerkiksi vielä vuonna 2006 Opetushallituksen ESR-hankkeessa tehdyn laajahkon kyselyn mukaan 2/3 lukio-opettajista arvioi oman tieto- ja viestintäteknikan opetuskäyttöön liittyvän pedagogisen osaamisensa riittämättömäksi, vaikka TVT:n peruskäyttövalmiudet olivatkin valtaosalla opettajista kunnossa (Koramo 2007). Asenteet TVT:n opetuskäyttöä kohtaan olivat kuitenkin jo kääntyneet hieman myönteisemmiksi, sillä saman tutkimuksen mukaan selvä enemmistö (3/4) lukio-opettajista kuitenkin ilmoitti olevansa kiinnostunut verkko-opetuksen ohjausmenetelmistä.

Käsitteistä

- *Monimuoto-opetus* liittyy erityisesti opetusmuotojen monimuotoisuuteen (luento-, ryhmä-, projekti- jne. opetus) ja opetuksen toteuttamisen väyliin. Oppilaitos voi tarjota osan kurseista lähiopetuksena, osan verkko-opetuksena, osan etäopetuksena. Kurssi voidaan suorittaa myös itsenäisesti opiskellen.
- *Etäopiskelu* tarkoittaa opiskelumuotoa, jossa opettaja ja opiskelija(t) eivät ole samassa fyysisessä tilassa. Etäopiskelu voi tapahtua tieto ja viestintätekniiikan välityksellä ja se voi sisältää lähiopetusjaksoja. Kokonaan verkon välityksellä suoritettava kurssi on etäopiskelua.
- *Sulautuva opetus* kuvaa opetuksen ympäristöjen integroitumista ja sulautumista uudeksi pedagogisesti mielekkääksi kokonaisuudeksi. Esimerkiksi kurssin aikana voidaan käyttää kaikkia edellä mainittuja oppimisympäristöjä eli lähiopetusta, verkko-opetusta sekä itsenäistä opiskelua.
- *Lähiopetuksella* tarkoitetaan kasvokkain eli luokassa tapahtuvaa opetusta. Lähiopetustilaisuudet voidaan järjestää myös videoneuvotteluna.

TVT:n integrointi oppilaitosten toimintakulttuuriin ja opetukseen eteni 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä edelleen hyvin hitaasti, vaikka opetushallinnon toimesta ohjattiin koulutuksen järjestäjiä ja oppilaitoksia laatimaan tieto- ja viestintätekniiikan strategiat, ja myös vuoden 2003 lukion opetussuunnitelman perusteissa veloitettiin laatimaan järjestäjä- ja/tai oppilaitoskohtainen tietostrategia. Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö nähtiin yhä suppeasti erillisenä muun (opetus)toiminnan kylkeen ”liimattavana” toimintana, joka jäi todellisuudessa integroimatta opetussuunnitelmaan ja opetusmenetelmiin.

Opetushallituksen toisen asteen, aikuiskoulutuksen ja vapaan sivistystyön verkko-opetuksen kehittämistä ja vakiinnuttamista pohtineen työryhmän vuonna 2005 laatimassa raportissa oli muotoiltu visio vuodelle 2007 seuraavasti: ”Jokaisella opiskelijalla on mahdollisuus saada laadukasta verkko-opetusta osana tutkintoon johtavaa koulutusta ja muuta koulutusta sekä vapaata sivistystyötä”. Verkko-opetuksella työryhmä tarkoitti tieto- ja viestintätekniiikkaa monipuolisesti hyödyntävää opetusta, joka pitää sisällään sekä tietoverkon avulla tapahtuvan että videoneuvotteluna annettavan opetuksen. Tämä visio osoittautui selvästi ylioptimistiseksi.

Tieto- ja viestintätekniiikan opetuskäytön nykytila

Tieto- ja viestintätekniiikan (TVT) soveltaminen on noussut 2010-luvulle siirryttäessä entistä tärkeämpään asemaan opetuksessa ja sen kehittämisessä sekä ylipäättään kaikessa muussakin oppilaitoksen toiminnassa. Näkemys, jonka mukaan tieto- ja viestintätekniiikka tulisi integroida kiinteästi kaikkien oppiaineiden opetukseen, on selvästi voimistunut. Lisäksi tieto- ja viestintätekniiikan peruskäytön osaaminen katsotaan yleisesti avaintaidoksi, jonka jokaisen kansalaisen tulisi hallita kyetäkseen toimimaan yhteiskunnan täysivaltaisena kansalaisena. Perusvalmiudet tulisi oppia jo perusopetuksen aikana ja näitä tietoja ja taitoja tulisi syventää lukiossa.

TVT:n opetuskäytön positiivisista vaikutuksista oppimistuloksiin on saatu jo jonkin verran tutkimuspohjaista näyttöä, mutta tutkimustulokset eivät ole olleet kaikilta osin täysin yksiselitteisiä. Lisätutkimusta tältä osin tarvitaan. Opetusteknologian myönteiset mahdollisuudet oppimisympäristöjen rikastamiseen ja monipuolistamiseen sekä opiskelijoiden motivointiin ovat joka tapauksessa selvät. TVT:n käyttö avaa myös paremmat

mahdollisuudet opetuksen eriyttämiseen ja tarjoaa siten opiskelijoille tilaisuuden rakentaa entistä yksilöllisempiä opintopolkuja. Tutkimustulosten mukaan erityisesti sosio-konstruktivististen oppimiskäsityksen mukaisten opetusmenetelmien käytön yhteydessä tieto- ja viestintätekniiikan hyödyntämisellä on saavutettavissa merkittävää lisäarvoa.

Sosiaalisen median työvälineiden käyttö on viime vuosina lisääntynyt niin opiskelijoiden kuin opettajienkin verkostoitumisessa ja vapaa-ajan käytössä. Sosiaalisen median opetuskäyttö ei kuitenkaan ole vielä levinnyt kovin laajalle, ja siihen liittyvä tutkimustieto on varsin vähäistä. Sosiaalinen media tarjoaa hyvät mahdollisuudet yhteisölliseen oppimiseen ja se voi vahvistaa kykyä toimia yhteistyössä muiden kanssa. Sosiaalisen median välineitä ovat monet Internetissä toimivat yhteisölliset verkkopalvelut kuten wikit, blogit sekä verkkoyhteisöt (Ning-yhteisöt, Facebook yms.) ja jakelupalvelut (mm. YouTube, Flickr). Sosiaalinen media voi parhaimmillaan tarjota opiskelijoille oppimisympäristön, jossa he voivat luovasti etsiä, luoda ja jakaa tietoa samalla muilta oppien – kuitenkin opettajan toimiessa aina oppimisen ohjaajana ja asiantuntijana.

TVT:n käyttö lisää ja helpottaa verkostoitumisen, vuorovaikutuksen ja tiedon jakamisen mahdollisuuksia oppilaitosten, opettajien ja opiskelijoiden kesken sekä madaltaa osaltaan formaalin ja informaalin oppimisen raja-aitaa. TVT:n opetuskäytön tavoitteena tulisi olla opetusmenetelmien ja toimintakulttuurin selkeä muutos sekä siihen liitetty tieto- ja viestintätekniiikan tehokas pedagoginen soveltaminen. TVT kuitenkin nähdään edelleen yleisesti kapea-alaisesti oppimisen tuen välineenä, ei niinkään omana pedagogisena ja didaktisena opetuksellisena kokonaisuutena.

Opetukseen on tuotettu erilaisia ja monipuolisia digitaalisia oppimateriaaleja, joiden käyttöaste näyttäisi vähitellen nousevan mm. interaktiivisten digitaalisten esitystaulujen käyttöönoton myötä. Oppimateriaalin siirtyminen pääosin verkkoon on vain ajan kysymys. Painetustakaan materiaalista tuskin kokonaan luovutaan, mutta sen luonne muuttuu. Uuden tyyppinen digitaalinen oppimateriaali, mm. tutkimukselliset oppimisaihiot, pelilliset oppimateriaalit ja simulaatiot, tukevat opetuksen havainnollistamista sekä kehittävät ongelmanratkaisutaitoja ja oman oppimisen reflektointia. Monipuolisen digioppimateriaalin avulla voidaan lisäksi ottaa yhä paremmin huomioon erilaisten oppijoiden tarpeet ja oppimistyyli. On lisäksi huomioitava, että digitaalisessa toimintaympäristössä kuka tahansa – siis myös opiskelija itse – voi olla oppimateriaalin tuottaja tai muokkaaja.

Oppilaitosten tietoliikenneyhteydet ja tietotekniikkavarustus ovat parantuneet, joskin edelleen voidaan havaita suuriakin kunta- ja oppilaitoskohtaisia eroja. Vuonna 2009 lukioidissa oli keskimäärin 5,2 opiskelijaa opetuskäytössä olevaa tietokonetta kohden. Ammatillisissa oppilaitoksissa vastaava luku oli 3,2. Lukioiden väliset erot olivat suuria, sillä parhaiten varustetuissa lukioidissa oli jopa kaksi tietokonetta yhtä opiskelijaa kohti kun taas huonoimmillaan yhtä konetta kohden oli peräti 68 opiskelijaa. Vaikka laitekanta on Suomessa parantunut, niin maamme ei ole tältäkin osin kansainvälisessä vertailussa aivan kehityksen kärkimaita. Riittävän laadukas ja kattava laite- ja verkkoinfrastruktuuri on välttämätön perusedellytys TVT:n käyttöönotolle opetuksessa ja koulun muussa toiminnassa.

Haasteet

Oppimisympäristöjen kehittämisen ohella tieto- ja viestintätekniiikka linkittyy lukioverkon uudelleenjärjestelyihin kuntarakenteen uudistuessa ja opiskelijamäärän vähentyessä erityisesti muuttotappioalueilla. Haasteena on lukiokoulutuksen järjestäminen siten, että opetuksen korkea laatu ja monipuolinen palvelutarjonta pystytään turvaamaan maan eri osissa lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Eräs keskeinen keino tämän tavoitteen täyttämässä voi olla tieto- ja viestintäteknologian hyödyntäminen etä- ja verkko-opetusta tarjoamalla.

Olennaiseksi kysymykseksi nousee se, miten voidaan varmistaa tasa-arvoiset edellytykset tieto- ja viestintäteknikan opetuskäytölle lukio-koulutuksessa. Vielä tällä hetkellä sekä laitekannassa että tvt-opetuskäytön laajuudessa ja laadussa on suuria alueellisia, oppilaitoskohtaisia sekä opettajien välisiä eroja. Tieto- ja viestintäteknikan mielekkään pedagogisen opetuskäytön välttämättömyys on myös opiskelijan näkökulmasta katsoen tasa-arvokysymys. Tulevaa työelämää ja jatko-opintoja varten tulisi jokaisella opiskelijalla olla oikeus saada tasa-arvoisesti vähintään perustiedot ja -taidot TVT:n käytöstä yleensä sekä myös opiskelussa. Monet nuoret valmistuvat aikanaan ammatteihin, joita ei vielä tällä hetkellä ole. Tulevaisuuden työelämässä heiltä edellytetään takuuvarmasti entistä enemmän TVT:n mahdollisuuksien laaja-alaista näkemistä ja hallintaa.

Tieto- ja viestintäteknikan opetuskäyttö tulee muuttamaan laajasti toimintakulttuuria oppilaitoksissa - ei siis pelkästään itse opetusta. Osassa lukioista tämä muutosprosessi on jo nyt havaittavissa. TVT:n kokonaisvaltainen opetuskäyttö lukiokoulutuksessa odottaa kuitenkin Suomessa edelleen läpimurtoa. Tieto- ja viestintäteknikka nähdään edelleen paljolti oppimisen tukena, ei niinkään uudenaikaisena pedagogisena ajatteluna tai syvällisen oppimisen keinona. Jos kuitenkin halutaan käyttää tietotekniikan mahdollisuuksia tehokkaasti hyväksi opetuksen ja oppimisen tukena, on luovuttava perinteisistä opetusmenetelmistä. TVT:n soveltamiseen opetuksessa on jo olemassa hyviä pedagogisia malleja, mutta erityisesti sosiaalisen median opetuskäytön hyvien käytäntöjen ja mallien kehittäminen on vielä puolitieessä. Erityisen tärkeää olisi TVT:n opetuskäytön tutkimuksen voimallisempi kytkentä pedagogiseen kehittämistyöhön.

Myös opettajien asenteiden muokkaaminen vaatii toimenpiteitä, sillä suomalaiset opettajat suhtautuvat kansainvälisissä vertailuissa keskimääräistä negatiivisemmin TVT:n pedagogisiin mahdollisuuksiin. TVT:n opetuskäyttöön liittyy edelleen jonkinasteinen pioneerihenki, jossa vain asiaan vihkiytyneet kokevat riittävää kiinnostusta ja haluavat kehittää osaamistaan. Avainasemassa on rehtoreille suunnattava täydennyskoulutus ja muu ohjaus ja tuki muutoksen hallinnasta, toimivista pedagogisista käytänteistä ja TVT-välineistä ja palveluista, mediataidoista yms.

TVT:n opetukselle ja oppimiselle tuottamat hyödyt tulisi määritellä tarkemmin. Tutkimustulosten mukaan TVT voi vaikuttaa oppimistulosten ohella esimerkiksi motivaatioon, verkostoitumiseen sekä kodin ja koulun yhteistyöhön. Näiden vaikutuskohteiden tunnistaminen, määrittäminen, arvottaminen ja standardoiminen voivat täsmentää TVT:lle opetuskäytölle asetettuja tavoitteita. Pitäisi määritellä, mitä TVT:n opetuskäytön vahvistamisella viime kädessä tavoitellaan. Tavoitetilan määrittäminen luo samalla kehyksen rahallisten panosten ja resurssien suuntaamiselle sekä vaikuttavuuden arvioinnille.

Koulu on laajenemassa ympäröivään yhteiskuntaan. Oppimisympäristönä voi olla mikä tahansa paikka, ei enää pelkästään koulurakennus ja koulun piha. Opiskelijat oppivat paljon myös vapaa-aikanaan, jolloin puhutaan informaalista oppimisesta. Tämän informaalisen oppimisen linkittäminen kiinteäksi osaksi koulussa tapahtuvaa oppimista ja muuta toimintaa on eräs tulevaisuuden haasteista. Tieto- ja viestintäteknologian avulla voidaan madaltaa kynnyksiä formaalin ja informaalisen oppimisen rajapinnoilla.

3.3 Lukiokoulutuksen laadunvarmistus

Lukiokoulutuksen kansallinen laadunvarmistus rakentuu neljästä kokonaisuudesta. Ensimmäinen kokonaisuus muodostuu valtakunnallisesti säädetyistä ja päätetyistä toimintatapuitteista; lukiolainsäädännöstä ja lukion opetussuunnitelman perusteista. Lainsäädännössä määritellään toiminnan lähtökohdat, puitteet ja koulutuksen tavoitteet mm. oppi-

aineet ja niihin käytettävät tuntimäärät sekä opettajien kelpoisuusvaatimukset. Valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa on määritelty opetuksen tavoitteet ja keskeiset sisällöt sekä opiskelijan oppimisen arvioinnin periaatteet. Lukiokoulutuksen tulee täyttää niille säädetyt ja määräytyt normit ja määräykset. Koulutusta koskeviin hallinnollisiin päätöksiin kuten esimerkiksi opiskelijaksi ottamiseen ja opiskelijan päättöarviointiin sisältyy aina säädetty valitusmahdollisuus ylemmälle viranomaiselle.

Toinen kokonaisuus muodostuu valtakunnallisesta tilasto-, indikaattori- ja tietotuotannosta sekä valtakunnallisesti toteutettavista erillisarvioinneista. Koulutuksen arvioinnista on säädetty lukiolaissa. Sen tarkoituksena on turvata lukiolain tarkoituksen toteuttamista ja tukea koulutuksen kehittämistä ja parantaa oppimisen edellytyksiä. Ulkopuolista arviointia varten opetus- ja kulttuuriministeriön yhteydessä toimii riippumattomana asiantuntijaelimänä koulutuksen arviointineuvosto. Opetushallitus tekee lukiolain 10 §:ssä tarkoitettujen tuntijaon ja opetussuunnitelman perusteiden mukaisten eri oppiaineiden kansallisia oppimistulosten seuranta-arviointeja. Koulutuksen ulkopuolisista arvioinneista ja oppimistulosten seuranta-arvioinneista opetus- ja kulttuuriministeriö laatii arviointisuunnitelman. Valtioneuvoston asetuksella annetaan säännökset koulutuksen arviointineuvoston tehtävistä, kokoonpanosta, toiminnan järjestämisestä ja neuvostossa käsiteltävien asioiden valmistelusta ja toimeenpanosta sekä arviointisuunnitelman sisällöstä. Päävastuu valtakunnallisten lukio-koulutusta koskevien arviointien laatimisesta on Koulutuksen arviointineuvostolla. Opetus- ja kulttuuriministeriö päättää koulutuksen arviointia koskevassa ohjelmassa Koulutuksen arviointineuvostolle vuosittain tulevista arvioinneista. Tämän lisäksi tilastoilla ja indikaattoreilla seurataan ennen kaikkea koulutuksessa tapahtuvia muutoksia kuten opiskelijamääriä, opintojen läpäisyä opettajavarantoa ja kustannusten kehitystä.

Kolmannen laadunvarmistuskokonaisuuden muodostaa lukio-opintojen päätteeksi suoritettava valtakunnallinen ylioppilastutkinto, joka järjestetään kaksi kertaa vuodessa. Opiskelijan tulee myös suorittaa lukion oppimäärään vaadittavat opinnot, joista hän saa koulun todistuksen. Opiskelijoiden ylioppilastutkintotulokset ovat keskenään alueellisesti ja ajallisesti vertailukelpoista ja lisäävät koulutuksen yhdenvertaisuutta ja lisäävät tulosten hyödynnettävyyttä jatko-opintoihin haettaessa.

Koulutuksen järjestäjillä on laaja päätäntävalta koulutuksen järjestämistä koskevissa asioissa ja koulutukseen myönnetyn valtionosuuden käytössä sekä toiminnan laadunhallinnassa. Lainsäädäntö velvoittaa koulutuksen järjestäjät arvioimaan antamaansa koulutusta ja sen vaikuttavuutta sekä osallistumaan toimintansa ulkopuoliseen arviointiin. Antamansa koulutuksen arvioinnista ja sen muodoista päättää tarkemmin koulutuksen järjestäjä. Tässä toiminnassa koulutuksen järjestäjät ovat hyödyntäneet erilaisia laadunvarmennusjärjestelmiä. Paikallisen arvioinnin tarkoitus on tuottaa tietoa toiminnan kehittämiseen. Tämä arviointi muodostaa laadunvarmennuksen neljännen tason.

Kehittämistarpeita

Julkisuudessa tuloksellisuuden ja laadun arvioinnissa korostuvat tiedotusvälineiden laatimat koulukohtaiset ylioppilastutkintotuloslistaukset. Tiedotusvälineiden tuottamia tuloksia ei liitetä koulujen toimintaympäristöön tai opiskelijoiden lähtötasoon. Osa koulutuksen järjestäjistä on omissa arvioinneissaan yhdistänyt tutkintotulokset erilaisiin taustamuuttujiin kuten esimerkiksi opiskelijoiden perusopetusmenestykseen, seurannut koulutuksen läpäisyä ja jatko-koulutukseen sijoittumista sekä kerännyt henkilöstöltä ja opiskelijoilta arviointipalautetta kehittämistyön pohjaksi. Koulutuksen järjestäjien välillä on kuitenkin merkittäviä eroja oman koulutuksensa arvioinnissa ja laadunvalvonnassa.

Puitteiden arviointi on helppoiten toteutettavissa, kuten käytössä olevat resurssit, opiskelijoiden perusopetusmenestys lähtötason indikaattorina ja ylioppilastutkintotulokset. Haastavinta on arvioida koulun toimintakulttuuria ja opetuksen laatua. Näihin tulisi kuitenkin jatkossa kiinnittää entistä enemmän huomiota.

Työryhmä ehdottaa

- Lukion yleisiä valtakunnallisia tavoitteita ja opetussuunnitelman perusteiden tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä tulee suunnata entistä enemmän valmiuksien ja taitojen suuntaan.
- Lukion pedagogiikka ja siihen sisältyvä opettajuuden muutos on keskeisessä asemassa uudistuksen toteutuksessa, minkä vuoksi sen kehittämiseen tulee suunnata voimavaroja mm. opetushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutuksen kautta sekä välittämällä uudistuksen kannalta hyviä pedagogisia malleja ja kokemuksia.
- Lisätään lukiokoulutuksessa tieto- ja viestintäteknologian (TVT) käyttöä opetuksessa ja oppimisessa. Otetaan huomioon tieto- ja viestintäteknikan opetuskäytön lisääntyminen lukion opetussuunnitelmia uudistettaessa.
- Tuetaan valtionavustuksilla koulutuksen järjestäjiä lukioiden tieto- ja viestintäteknisten laitteiden, ohjelmistojen ja verkkoyhteyksien hankinnassa sekä teknisten tukipalvelujen järjestämisessä.
- Työmarkkinaosapuolet selvittävät ja esittävät vuoden 2011 aikana työryhmän ehdotusten vaikutukset lukion opettajien palvelussuhteen ehtoihin ja työaikajärjestelyjen toimivuuteen sekä opettajan toimenkuvaan.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla valmistellaan valtakunnalliset lukiokoulutuksen laatusuositukset. Jokaisella lukiokoulutuksen järjestäjällä tulee olla jatkossa tuloksellisuutta ja koulutuksen laatua varmentava arviointi/laatujärjestelmä.
- Koulutuksen järjestäjät, opetus- ja kulttuuriministeriö, Tilastokeskus ja ylioppilastutkintolautakunta kehittävät yhteistä tietovarantoa siten, että lukiokoulutuksen laadusta ja vaikuttavuudesta saadaan ajantasaista vertailutietoa.

Ehdotusten kustannusvaikutukset

Rahoitus sähköisten oppimisympäristöjen kehittämiseen on 4 miljoonaa euroa/vuosi eli yhteensä 12 miljoonaa euroa. Koulutuksen järjestäjien omavastuu valtionavustusrahoituksesta on 20–30 prosenttia.

Kustannukset lukion yleisiä valtakunnallisia tavoitteita ja opetussuunnitelman perusteiden tavoitteita ja keskeisiä sisältöjen uudistamisesta entistä enemmän valmiuksien ja taitojen suuntaan sekä lukion pedagogiikan uudistaminen sisältyvät edellä luvun 2 kustannusvaikutuksiin.

4 Lukiokoulutuksen ennakointi, mitoitus ja saavutettavuus

4.1 Ennakointi ja mitoitus

Osana työvoima- ja koulutustarpeen ennakointijärjestelmän ja aluehallintolain uudistusta maakunnan liitoille annettiin lainsäädännössä velvoite keskipitkän ja pitkän aikavälin työvoima- ja koulutustarpeen ennakoinnin koordinaatioon. Tällä on pyritty mm. maakunnan liittojen ennakointiosaamisen ja resurssien vahvistamiseen sekä alueellisen ennakoinnin vahvempaan kytkemiseen maakuntasuunnitelmiin. Käytännössä maakunnat hyödyntävät kansallisia ennakointimalleja, jotka alueellistetaan, ja joiden käyttöä valtakunnallisesti tuetaan. Maakunnan liitot toimivat alueellisessa ennakoinnissa tiiviissä yhteistyössä alueensa koulutuksen järjestäjien, korkeakoulujen, työelämän ja valtion aluehallinnon kanssa. Toiminta on vakiintunutta ja alueilla on olemassa laajat verkostot.

Opetushallitus vastaa opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaamana valtakunnallisen määrällisen ennakoinnin toteuttamisesta sekä alueellisen ennakoinnin tukemisesta hankkimalla ja muokkaamalla tilastoja sekä tuottamalla materiaalia ja indikaattoreita yhteistyössä eri asiantuntijaorganisaatioiden kanssa ennakoinnin tarpeisiin. Ennakointijärjestelmän uudistuksen keskipitkän aikavälin rakenne-ennusteiden laadinta siirrettiin Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) vastuulle. VATT tuottaa koulutustarpeen ennakointiin toimialaennusteet, joista Opetushallitus jatkaa ammattirakenne-ennusteisiin ja koulutustarjontaennusteisiin. Kaikki ennustetasot on alueellistettu ja maakunnan liitot tekevät koulutustarjontaesitykset.

Valtakunnallisesta ennakoinnin yhteensovittamisesta vastaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Tätä varten ministeriö on asettanut kolmeksi vuodeksi kerrallaan koulutustarpeiden ennakoinnin koordinaatioryhmän, jolla on vastuu ennen kaikkea koulutuksen laadullisesta ennakoinnista. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriön asettama erillinen työryhmä valmistelee valtioneuvoston koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaa varten ehdotusta tulevan koulutustarjonnan tavoitteista vuodelle 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä on varautunut tarvittaessa selvittämään myös lukiokoulutuksen tarvetta.

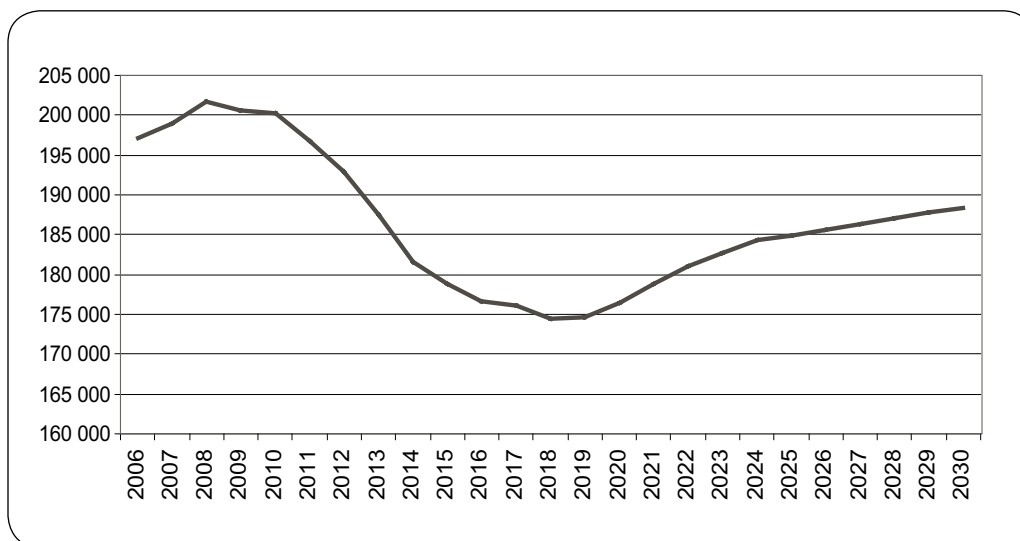
Lukiokoulutuksen määrällisestä säätelystä luovuttiin 1990-luvun alkupuolella. Säätelystä luopuminen ei lisännyt merkittävästi lukiokoulutuksen volyyymiä, koska kaupungeissa ei ollut mahdollisuuksia merkittävästi lisätä opiskelupaikkoja ja haja-asutusalueilla säätelyn poistuminen ei juuri vaikuttanut hakijamääriin.

Monet lukiokoulutuksen järjestäjät säätelevät lukiokoulutuksen aloittamista asettamalla keskiarvorajan opiskelijaksi valittaville. Alin keskiarvokynnys on yleensä 7 tai hieman sen

yli. Sen sijaan osalla maaseutulukioita ei ole keskiarvokynnystä ja opintoihin tulee opiskelijoita varsin alhaisella keskiarvolla. Aikuisten lukiokoulutukseen koulutuksen järjestäjät eivät ole asettaneet rajoituksia. Etenkin suurimmat lukiokoulutuksen järjestäjät ovat pyrkineet ennakoimaan koulutustarpeiden muutoksia alueellaan mm. ottamalla huomioon lukioikäluokkien muutoksia ja ammatillisen koulutuksen tarjontaa ja vetovoimaisuutta.

Ikäluokkien pieneneminen

Alentunut syntyneisyys vaikuttaa tulevien ikäluokkien kokoon. Lukion aloittavat ikäluokat alkavat pienentyä vuosikymmenen alusta lähtien, kunnes ne alkavat pikkuhiljaa jälleen kasvaa tultaessa 2020-luvulle. Ikäluokan muutokset kohdentuvat eri tavoin eri osissa maata. Ikäluokkien pieneneminen on näkynyt jo pitkään haja-asutusalueilla, ja se on suuri haaste lukiokoulutuksen saavutettavuudelle ja kouluverkostolle. Tutkintotavoitteisessa lukiokoulutuksessa oli vuonna 2009 (20.9.) yhteensä 112 100 opiskelijaa, joista noin 6 500 opiskeli aikuisten lukiokoulutuksessa. Lisäksi aineopiskelijoita oli noin 16 500. Opiskelijamäärä väheni edelleen ja oli vajaan prosentin edellisvuotta alhaisempi. Tutkintotavoitteisen lukiokoulutuksen opiskelijoista oli naisia 57 prosenttia.

Kuvio 2. Lukioikäisten ikäluokkien koot 2006–2030.

Lähde: Tilastokeskus

Arvioitaessa 16–18-vuotiaiden keskimääräisen ikäluokan muutoksia maakunnittain vuoteen 2030 saakka, on ennakoitavissa, että ikäluokat tulevat pienenemään koko 2010-luvun kaikissa maakunnissa, joskin pieneneminen on vähäisintä Uudellamaalla, Kanta-Hämeessä, Pirkanmaalla, Pohjanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. Näillä alueilla ikäluokat alkavat jälleen kasvaa 2020-luvulla. Ikäluokkien pieneneminen on kaikkein suurinta Etelä-Savossa, Kainuussa, Pohjois-Karjalassa, Kymenlaaksossa, Lapissa ja Pohjois-Savossa. Näillä alueilla ei myöskään ole ennakoitavissa juurikaan kasvua 2020-luvulla, kuten muissa osissa maata. Tällöin ikäluokat tulevat olemaan muutamissa maakunnissa jopa neljänneksen nykyistä pienempiä.

Lukiokoulutukseen on siirtynyt viime vuosina noin 50–52 prosenttia perusopetuksen päättäneestä ikäluokasta. Viimeisimpänä tilastovuonna 2008 lukioon siirtyi 50,6 prosenttia ja ammatilliseen koulutukseen 41,9 prosenttia perusopetuksen päättäneistä. Lukioon siirty-

vien osuus voi pienentyä edelleen. Viimeisimpien hallitusten koulutuspoliittisena tavoitteena oli lisätä ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuutta ja turvata riittävä ammatillisen työvoiman saatavuus, tämä on osaltaan vaikuttanut lukioon tulevan ikäluokan suuruuteen.

Enemmistö lukion aloittavista on tyttöjä. Ylioppilastutkinnon suorittaneista 60 prosenttia on tyttöjä ja 40 prosenttia poikia.

Taulukko 2. Perusopetuksen ikäluokkien jatkosijoittuminen vuosina 2000–2008.

	Valmistumisvuosi										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008		
	%	%	%	%	%	%	%	%	yht.	%	
Peruskoulun 9. luokan päättäneet	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	64 740	100,0
Jatkoi opiskelua valmistumisvuonna											
Lukiokoulutuksessa	53,7	54,2	54,8	55,1	54,1	53,2	51,1	50,8	32 743	50,6	
Toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa	36,3	36,1	36,7	37,0	38,4	39,4	40,1	40,7	27 100	41,9	
Peruskoulun 10. luokalla	3,0	2,9	2,6	2,4	2,5	2,5	2,0	2,0	1 295	2,0	
Ei jatkanut opiskelua	7,0	6,8	5,9	5,5	5,0	4,9	6,8	6,5	3 602	5,6	

Lähde: Tilastokeskus

Tarkempi maakunnallinen erittely perusopetuksen päättäneiden sijoittumisesta lukio- koulutukseen tuo esille selviä alueellisia eroja. Lukiokoulutus on ollut erityisen suosittua Uudellamaalla. Uudenmaan suosiota selittää pitkälti pääkaupunkiseutu, mikä samalla merkittävästi nostaa valtakunnallista lukion aloittamisprosenttia. Sen sijaan Kanta- Hämeessä, Satakunnassa, Etelä-Pohjanmaalla, Etelä- ja Pohjois-Karjalassa ja etenkin Kymenlaaksossa lukion aloittaminen on ollut kaikkein alhaisinta. Joillakin alueilla aloitusprosenttiin voinee hieman vaikuttaa kahden tutkinnon suorittajat, jotka pääsääntöisesti kirjautuvat ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiksi. Alhaiset lukion aloittamisprosentit ovat myös yhteydessä alueiden elinkeinorakenteisiin mm. runsaaseen pienyritysjyyteen kuten Pohjanmaalla, runsaaseen ammatillisen koulutuksen tarjontaan, korkeasti koulutetun väestön keskimääräistä vähäisempään määrään ja alueen koulutautumisperinteisiin.

Vaikka lukioikäisten ikäluokat ovat merkittävästi pienentyneet haja-asutusalueilla, on lukiokoulutuksen määrällinen tarjonta jäänyt aikaisempien vuosikymmenten tasolle. Kaikissa maakunnissa, lukuun ottamatta Uttamaata, tarjolla olevia lukion aloituspaikkoja on hakijamäärää enemmän. Eräissä maakunnissa kuten Lappi, Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaa jokaista lukion aloittajaa kohden on kaksi laskennallista aloituspaikkaa.

Ammatillisen koulutuksen koulutusmuodot ja opiskelijamäärät

Koulutusjärjestelmässä ammatilliseen koulutukseen kuuluvat ammatillinen peruskoulutus sekä ammatillinen lisä- ja täydennyskoulutus. Ammatillisen perustutkinnon voi suorittaa joko ammatillisissa oppilaitoksissa (ammattiopistot), oppisopimuskoulutuksena tai näyttötutkintona.

Ammatillista peruskoulutusta järjestetään pääosin oppilaitoksissa, mutta ammatillisia perustutkintoja suoritetaan myös oppisopimuskoulutuksena. Ammatillinen perustutkinto suoritetaan pääasiassa opetussuunnitelma- perusteisena oppilaitoksissa, joissa vuonna 2009 opiskeli noin 129 522 henkilöä. Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelma- perusteisen koulutuksen opiskelijamäärä on lisääntynyt vuodesta 2000 vuoteen 2009 15 943 opiskelijalla. Näyttötutkintoon valmistavassa ammatillisessa peruskoulutuksessa vuonna 2008 oli opiskelijoita 29 885.

Taulukko 3. Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijamäärä vuosina 2000–2009.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Opetussuunnitelma-perusteinen	113 579	114 426	117 889	118 178	120 540	122 027	123 579	124 001	125 315	129 522
Näyttötutkintoon valmistava	9 279	11 325	13 649	16 081	21 711	25 204	27 389	27 963	29 885	

Lähde: Tilastokeskus

Oppisopimuskoulutuksella nuoret ja aikuiset voivat suorittaa ammatillisia perustutkintoja opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Lisäksi oppisopimuskoulutus voi olla valmistavaa koulutusta näyttötutkintona suoritettaviin ammatillisiin perustutkintoihin tai ammatti- ja erikoisammattitutkintoihin. Ammatillisen perustutkinnon oppisopimuskoulutukseen osallistui vuonna 2008 31 536 opiskelijaa.

Taulukko 4. Ammatillisen peruskoulutuksen oppisopimuskoulutuksen osallistujat 2004–2008 (Mukana koko- ja osatutkintoa suorittavat.)

	2004	2005	2006	2007	2008
Oppisopimuskoulutus	18 093	18 870	21 972	27 433	31 536

Lähde: Tilastokeskus

Ammatilliseen peruskoulutukseen (perustutkinnot) haetaan pääasiassa ammatillisen ja lukiokoulutuksen yhteishaussa. Ensisijaisesti aikuisille tarkoitettuun ammatilliseen peruskoulutukseen, näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaan koulutukseen tai ammatti- ja erikoisammattitutkintoon valmistavaan koulutukseen ei sovelleta yhteishakua. Yhteishaku ei pääsääntöisesti ole käytössä ammatillisiin erityisoppilaitoksiin, tanssi- ja musiikkialan koulutukseen eikä vieraskieliseen koulutukseen ja urheilijoille tarkoitettuun koulutukseen.

Perusopetuksen päättäneet hakeutuvat suorittamaan ammatillista perustutkintoa pääasiassa opetussuunnitelma-perusteiseen oppilaitosmuotoiseen ammatilliseen peruskoulutukseen. Perusopetuksen päättäneiden hakeutuminen ammatilliseen koulutukseen on lisääntynyt tasaisesti koko 2000-luvun.

Ylioppilaspohjaisia paikkoja ammatillisessa peruskoulutuksessa oli kevään 2010 yhteishaussa tarjolla 6 712 ja ensisijaisia hakijoita oli 10 686. Vuonna 2009 yhteishaussa ylioppilaspohjaisia paikkoja 7 438 ensisijaisia hakijoita 9 198. Vetovoimaisinta kevään 2010 yhteishaussa ammatillinen peruskoulutus oli Uudellamaalla ja Pirkanmaalla, missä ensisijaisia ylioppilaspohjaisia hakijoita oli kaksi aloituspaikkaa kohden.

Opetussuunnitelma-perusteisen ammatillisen peruskoulutuksen uusista opiskelijoista vuonna 2005 ylioppilastutkinnon suorittaneita oli 12,9 % (5 421 henkilöä). Ylioppilastutkinnon suorittaneiden uusien opiskelijoiden osuus vaihteli vuonna 2005 koulutusaloittain siten, että suhteellisesti eniten ylioppilastutkinnon suorittaneita oli kulttuurialalla 24,4 % ja vähiten tekniikan ja liikenteen alalla 5,4 %.

Ammatillinen perustutkinto ja ylioppilastutkinto on mahdollista suorittaa yhtä aikaa, jolloin tutkinnon suorittaja opiskelee ammatillisessa koulutuksessa ja voi osallistua ylioppilastutkintoon. Lukiossa suoritettavia kursseja hyväksiluetaan ammatillisissa opinnoissa ja tutkinnon suorittamisessa, ja ylioppilaskirjoitukset hyväksytysti suoritettuaan tutkinnon suorittaja saa ylioppilastutkintotodistuksen. Vuosina 2003–2008 ammatillisen perustutkinnon ja ylioppilastutkinnon suorittaneiden määrä on ollut vuosittain 1 340–1 845.

Korkeakoulujen aloituspaikat ja ennakointi

Koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtinut opetusministeriön työryhmä (OPM 2010:11) arvioi, että laskennallisesti kaikille uusille ylioppilaille pitäisi löytyä jatko-opiskelupaikka. Uusia ylioppilaita valmistuu vuosittain runsaat 33 000 ja ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa aloittaa yli 56 000 opiskelijaa. Aloituspaikkoja on siis noin puolelletoista ylioppilasikäluokalle. Valtaosa uusista opiskelijoista on kuitenkin aiempien vuosien ylioppilaita tai sellaisia, joilla on jo korkeakoulututkinto tai opiskelupaikka korkeakoulussa.

Korkeakouluissa aloittavien 56 000 aloittajaluvussa on myös mukana korkeakoulututkinnon jo suorittaneita, muita väyliä opintoihin valittuja mm. avoimia korkeakouluopintoja suorittaneita ja ulkomaisia opiskelijoita. Korkeakouluissa opintonsa aloittaa noin 43 000 sellaista uutta opiskelijaa vuosittain, jotka ovat suorittaneet aiemmin ainoastaan toisen asteen tutkinnon. Heistä vain pieni osa on ammatillisen perustutkinnon suorittaneita. Tällainen tarkastelu osoittaa saman kuin ministeriön työryhmän tekemä arvio, että opiskelupaikkoja korkeakouluopintoihin on riittävästi kaikille lukiosta valmistuville.

Suurin ongelma muodostuu viiveestä lukion jälkeiseen koulutukseen hakemisessa ja sijoittumisessa, joka selittyy monista eri tekijöistä. Monille ei ole vielä lukiossa riittävästi selkiytynyt tuleva uranvalinta. Samoin monille suosituille koulutusaloille on hakijoita moninkertaisesti kyseisen alan aloituspaikkoja enemmän, jonka seurauksena osa hakee haluamaansa koulutukseen kerrasta toiseen, sijoittuen kuitenkin aluksi johonkin muuhun koulutukseen. Samoin jatkohakeutumiseen vaikuttavat asevelvollisuus, korkeakoulututkinnon osittain tai kokonaan jo aiemmin suorittaneet hakijat ja korkeakouluopintojen viivästyminen, joista jälkimmäinen sitoo opiskelupaikkoja ja vaikeuttaa koulutuksen volyymin arviointia.

Korkeakoulutuksen näkökulmasta lukiokoulutuksen määrällisen tarpeen on arvioitava pysyvän vähintään nykyisellä tasolla, vaikka korkeakoulujen aloittajamäärät pienenisivätkin jonkin verran. Näin ollen lukiokoulutusta ei ole pidettävä nykyisessä laajuudessaan määrällisesti ylimitoitettuna. Korkea-asteen koulutustarpeissa on sen sijaan muutostarpeita. Taide- ja matkailualoilla on arvioitu olevan koulutuspaikoissa ylitarjontaa ja vastaavasti lisäystarvetta on sosiaali-, terveys, lääkintä- ja palvelualoilla sekä erilaisissa asiantuntijatehtävissä.

Taulukko 5. Korkeakouluopiskelun vuonna 2009 aloittaneet.

Vuosi	2009
Yliopistokoulutuksessa	16 500
Ammattikorkeakouluissa	26 300
<i>Yhteensä</i>	42 800

Lähde: Tilastokeskus

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman 2007–2012 mukaan nuorisoikäluokan koulutuksen aloittajatavoitteet vuodelle 2012 ovat ammatillisessa peruskoulutuksessa 49 220, ammattikorkeakouluissa 24 600 ja yliopistoissa 19 090, yhteensä 92 910. Korkeakoulujen osuus (43 690) aloittajatavoitteesta on 47 prosenttia ja ammatillisen koulutuksen osuus on 53 prosenttia. Korkeakoulun aloittajatavoitteesta ei kuitenkaan voi suoraan päätellä tarvetta uusille ylioppilaille.

Korkeakouluihin valittavien ylioppilaiden määrään vaikuttavat esimerkiksi koulutuspoliittiset tavoitteet, työvoimatarve ja lukion ja ammatillisen koulutuksen vetovoima. Mikäli ylioppilastutkinto halutaan säilyttää ensisijaisena väylänä ammattikorkeakoulu- ja

yliopisto-opintoihin, on tämä otettava huomioon ylioppilaiden määrää pohdittaessa. Jos tavoitteena on lisätä ammatillista väylää tulevien osuutta korkeakoulutukseen (varsinkin ammattikorkeakoulutus), vaikuttaa tavoitteenasettelu ylioppilastutkintojen ja ammatillisten perustutkintojen suhteeseen. Työ- ja elinkeinoelämästä nouseva työvoimatarve taas vaikuttaa siihen, kuinka suuri osa toisen asteen koulutettavista pyritään saamaan ammatilliseen koulutukseen ja lukiokoulutukseen. Oppilaitosverkolla on myös vaikutuksia eri koulutusten tarjontaan ja saatavuuteen.

Korkeakoulujärjestelmän toimintakykyyn liittyvät ongelmat vaikeuttavat aloittajamäärän ennakointia. Korkeakoulututkintojen suorittamisen heikko läpäisyaste, valintajärjestelmät, moninkertainen koulutus, opintoalan vaihto pääsykokeiden kautta ja tutkintokoulutuksen hyödyntäminen aikuiskoulutuksena ovat johtaneet malliin, jossa aloituspaikkoja on runsaasti enemmän kuin vuosittain valmistuvia ylioppilaita. Korkeakoulut päättävät uusien opiskelijoiden määrästä taloudellisten edellytystensä puitteissa. Esimerkiksi tällä hetkellä korkeakoulut ottavat noin 56 000 uutta opiskelijaa, kun uusien ylioppilaiden määrä on noin 33 000. Silti vain noin 40 % uusista ylioppilaista saa paikan korkeakoulussa.

Ammattikorkeakoulututkinnon (nuorten koulutus) aloittaneista uusista opiskelijoista pelkkä ylioppilastutkinto on 65 prosentilla, pelkkä toisen asteen ammatillinen tutkinto on 16 prosentilla ja molemmat tutkinnot 9 prosentilla aloittaneista. Yliopistokoulutuksen uusista opiskelijoista pelkkä ylioppilastutkinto oli 83 prosentilla uusista opiskelijoista. Pelkkä toisen asteen ammatillinen tutkinto oli 1 prosentilla ja aikaisempi korkeakoulututkinto 7 prosentilla aloittaneista.

Kehittämissuunnitelman koulutukselle asetettujen aloittajatavoitteiden lähtökohtana on, että perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneiden osuus 25–34 -vuotiaista nousee 92,5 prosenttiin vuonna 2015 ja 95 prosenttiin vuonna 2020. Toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneiden osuudessa tavoitteena on nykytaso, 45 prosenttia, 25–34-vuotiaista vuoteen 2015 mennessä ja tutkinnon suorittaneiden lievä kasvattaminen, 46 prosenttia, vuoteen 2020 mennessä. Tavoitteena on myös, että koko peruskoulun ja lukion päättävälle ikäluokalle varataan mahdollisuus ammatillisesti suuntautuneen koulutuksen hankkimiseen ammatillisessa tai ammattikorkeakoulussa. Lisäksi tavoitteena on, että riittävälle osalle ammatillisen tutkinnon suorittaneista varataan mahdollisuus edetä korkeakouluopintoihin, erityisesti ammattikorkeakouluihin.

Korkea-asteen osalta tavoitteena on, että 38,5 prosenttia 25–34-vuotiaista olisi suorittanut ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon vuonna 2015. Vuoteen 2020 mennessä tavoite on 42 prosenttia.

Ylioppilaiden määrää voisi laskea monin tavoin. Mikäli ylioppilaiden määrän arvioinnin lähtökohdaksi otetaan kehittämissuunnitelman nuorisoiäluokan koulutuksen aloittajatavoitteet ja aloittaneiden uusien opiskelijoiden nykyinen koulutustaustajakauma, (74 % nuorten koulutuksen uusista opiskelijoista on joko ylioppilastutkinto tai sekä ammatillinen että ylioppilastutkinto) ammattikorkeakoulut tarvitsisivat aloittajatavoitteensa (24 600) täyttämiseen vuonna 2012 18 204 ylioppilastutkinnon tai sekä ammatillisen että ylioppilastutkinnon suorittanutta. Yliopistot tarvitsisivat aloittajatavoitteensa (19 090) täyttämiseen 15 845 ylioppilasta vuonna 2012. Yhteensä korkeakoulut tarvitsisivat noin 34 000 ylioppilasta vuonna 2012. Esimerkinomaisesti laskettu ylioppilaiden tarve on yli 50 % vuoden 2012 nuorisoiäluokan (19–21-vuotiaat) koosta. Edellä selostetuista syistä laskelmassa esitettyä määrää ei voi pitää uusien ylioppilaiden tavoitteena.

Kehittämissuunnitelman nuorisoiäluokalle päätetyt aloittajatavoitteet vuodelle 2012 tarkoittavat sitä, että ammatillisen koulutuksen tarjontaa olisi tarjolla lähes 77 prosentille 16–18-vuotiaiden ikäluokasta ja korkeakoulutuksen tarjontaa 65 prosentille 19–21-vuo-

tiaiden ikäluokasta. Jos aloittajatavoitteita verrataan vuoden 2009 vastaaviin ikäluokkiin, niin ammatillisen koulutuksen koulutustarjontaa olisi tarjolla lähes 74 prosentille ja korkeakoulujen tarjontaa hiukan yli 66 prosentille ikäluokasta.

Vuonna 2009 ylioppilastutkinnon ja opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen peruskoulutuksen tutkinnon suoritti yhteensä yli 66 200 opiskelijaa. Tutkinnoista ylioppilastutkintoja oli 49,3 % (32 643) ja ammatillisia perustutkintoja 50,7 %.

Lukiokoulutuksen laadullisia koulutustarpeita on käsitelty edellisessä yleissivistystä käsittelevässä luvussa.

4.2 Lukiokoulutuksen järjestäminen ja saavutettavuus

Lukiokoulutuksen järjestäminen

Lukiokoulutuksen järjestämisestä säädetään lukiolaissa (629/1998). Lain mukaan lukio-opetusta voivat antaa koulutuksen järjestäjät, jotka ovat saaneet siihen luvan opetus- ja kulttuuri ministeriöltä. Lupa voidaan myöntää kunnalle, kuntayhtymälle, rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle. Lukiokoulutusta voidaan järjestää myös valtion oppilaitoksissa ja lisäksi lupa voidaan myöntää ulkomailla järjestettävää opetusta varten. Lukiokoulutuksen järjestäjiä oli vuonna 2009 yhteensä 286, joista oli 235 kuntaa, neljä kuntayhtymää ja 36 yksityisiä koulutuksen järjestäjiä. Ahvenanmaalla on yksi lukio.

Lukiokoulutuksen järjestämisluvan edellytyksenä on, että koulutus on tarpeellista ja hakijalla on ammatilliset ja taloudelliset edellytykset koulutuksen asianmukaiseen järjestämiseen. Koulutusta ei saa järjestää taloudellisen voiton tavoittelemiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö voi käyttää luvan myöntämisessä ns. vapaata harkintaa, jolloin luvan hakijalla ei ole lakiin perustuvaa oikeutta luvan saamiseen, vaikka luvan oikeudelliset edellytykset täyttyisivätkin.

Järjestämisluvassa määrätään ne kunnat, joissa koulutusta järjestetään, opetuskieli, koulutuksen järjestämismuoto, erityinen koulutustehtävä sekä muut tarpeelliset koulutuksen järjestämiseen liittyvät ehdot. Kun lukiokoulutuksen järjestämisessä on tarve poiketa voimassa olevan luvan ehdoista, tulee järjestämislupaansa hakea muutosta ministeriöltä. Tällainen tilanne voi tulla eteen esimerkiksi päädyttäessä lukiokoulutuksen alueelliseen järjestäjämalliin. Päätettäessä järjestelystä, jossa kunnan A ja B alueella lukiokoulutuksen järjestämisestä vastaa tulevaisuudessa kokonaisuudessaan kunta C, tulee kuntien A ja B ilmoittaa ministeriölle, että ne luopuvat aiemmista lukiokoulutuksen järjestämisluvistaan. Kunnan C tulee vastaavasti hakea ministeriöstä muutosta järjestämislupaansa niin, että se saa jatkossa järjestää lukiokoulutusta myös kuntien A ja B alueella.

Kunnat ovat velvollisia järjestämään perusopetusta kaikille kunnassa asuville oppivelvollisuusikäisille lapsille ja nuorille. Lukiokoulutus sen sijaan perustuu lupamenettelyyn. Kunnilla on kuitenkin lakisäätäinen asukaskohtainen lukiokoulutuksen rahoitusvelvollisuus riippumatta siitä, onko kunnalla oma lukio tai ei. Vaikka kunnan lukiokoulutus siirtyisi ministeriön myöntämän luvan perusteella esim. koulutuskuntayhtymälle tai osakeyhtiölle, lakisäätäinen rahoitusosuus ei muutu. Valtio osallistuu koulutuksen kustannuksiin lakisäätisellä valtionrahoituksella, joka perustuu opiskelijamääriin ja opiskelijaa kohden määrättyihin yksikköhintoihin.

Lukiokoulutuksen järjestämislupa ei ole oppilaitoskohtainen, vaan järjestäjäkohtainen, jolloin kunta tai muu koulutuksen järjestäjä päättää itse, missä oppilaitoksissa koulutusta järjestetään. Lukiolaissa säädetään yleisesti, että lukiokoulutusta järjestetään lukioissa, aikuislukioissa ja muissa oppilaitoksissa. Samassa oppilaitoksessa voidaan lukiokoulutuk-

sen ohella järjestää myös muun lainsäädännön, kuten perusopetuslain ja ammatillisesta koulutuksesta annettavan lain, soveltamisalaan kuuluvaa koulutusta. Uuden oppilaitoksen perustaminen, olemassa olevien oppilaitosten yhdistäminen tai lakkauttaminen ei edellytä ministeriön päätöstä, kunhan koulutuksen järjestäminen tapahtuu edelleen lupaehtojen mukaisissa kunnissa eikä koulutuksen järjestämisessä poiketa voimassa olevassa luvassa mainituista ehdoista.

Koulutuksen järjestäjillä on yhteistyövelvollisuus muiden alueella toimivien koulutuksen järjestäjien kanssa. Koulutuksen järjestämisluvan omaavan tahon ei tarvitse järjestää itse kaikkia koulutuspalveluja, vaan se voi hankkia osan lukiokoulutuksesta toiselta koulutuksen järjestäjältä tai muulta yhteisöltä taikka säätiöltä. Koulutuksen järjestäjä vastaa aina siitä, että sen muilta hankkima koulutus järjestetään säädösten mukaisesti.

Järjestettäessä lukiokoulutusta sekä hankittaessa lukiolaissa tarkoitettuja palveluita muilta tahoilta on otettava huomioon, että jokaisella lukiokoulutusta järjestävällä oppilaitoksella tulee olla toiminnasta vastaava rehtori. Rehtori voi olla yhteinen muun koulun tai oppilaitoksen kanssa. Koulutuksen järjestäjällä tulee olla myös riittävä määrä opettajan virkoja tai työsuhhteissa olevia opettajia. Lisäksi koulutuksen järjestäjällä voi olla tuntiopettajia ja muuta henkilöstöä. Henkilöstön määrään vaikuttavat mm. opiskelijoiden ikä, opetuksen järjestämismuoto sekä se, missä määrin opetusta ja muita palveluita ostetaan muilta palveluntuottajilta.

Haasteita lukiokoulutuksen järjestämisessä

Monessa pienessä kunnassa lukiokoulutuksen järjestäminen oman kunnan palveluna on muodostunut tai muodostumassa taloudellisesti haasteelliseksi. Pienenevät nuoret ikäluokat ja ammatillisen koulutuksen vetovoiman kasvu ovat kääntäneet lukiokoulutukseen hakeutuvien opiskelijamäärät laskuun varsinkin haja-asutusalueiden pienemmissä kunnissa. Valtionosuuden määrä vähenee opiskelijamäärien laskiessa. Kunnan asukaskohtainen rahoitusosuus ei kuitenkaan pienene samassa suhteessa, koska sen perusteena on kunnan koko asukasmäärä. Epäsuhta korostuu kunnissa, joissa väestö ikääntyy nopeimmin. Tällainen kehitys nostaa lukiokoulutuksen kustannustasoa kunnissa varsinkin kun tiettyjä kiinteitä kustannuksia (mm. kiinteistöt, henkilöstö) ei pystytä sopeuttamaan muuttuvan tilanteen mukaisiksi samassa tahdissa opiskelijamäärän vähenemisen kanssa.

Kun lukiokoulutuksen saatavuus halutaan turvata oman kunnan asukkaille, voidaan taloudellisia reunaehtoja pyrkiä lieventämään koulutuksen järjestäjien yhteistyön avulla. Yksi ratkaisumalli on lukiokoulutuksen siirto järjestämisluvan muutoksella toiselle kunnalle niin, että omassa kunnassa säilyy lukion toimipiste. Kuntien eri tavoin toteutettu lukioiden verkostoituminen alueellisen järjestäjämallin tai alueellisen hallintomallin mukaisesti ovat ratkaisuja, joilla lukiokoulutuksen saavutettavuutta ja laadukkuutta pyritään turvaamaan. Hyvä vaihtoehto lukioiden hallinnolliselle organisoitumiselle yhteisen koulutuksen järjestäjän alle on koulutuksen järjestäjien toiminnallinen verkostoyhteistyö. Tällaista lukioiden verkostoitumista ja alueellista yhteistyötä ilman varsinaisia organisatorisia muutoksia on kehitetty ja toteutettu Suomessa erityisesti 1990-luvun lopulta lähtien.

Viime vuosina on myös toteutunut muutamia järjestämislupien muutoksia, jossa kunnan lupa on siirretty ministeriön päätöksellä koulutuskuntayhtymälle. Lukiokoulutuksen siirtäminen kuntayhtymään ei kuitenkaan välttämättä tuo taloudellisesti kestävästä ratkaisua. Kaikki kunnat rahoittavat lukiokoulutusta kunnan asukaskohtaisen rahoitusosuuden kautta, eikä tämä rahoitusosuus poistu eikä pienene vaikka lukiotoiminta siirrettäisiin kuntayhtymään. Lukiokoulutuksen siirtoa koulutuskuntayhtymälle suunniteltaessa on myös syytä

mieltä, millä keinoilla yksittäisen kunnan päätävältä lukiokoulutusta koskevista merkittävistä asioista (esim. lukion toimipisteiden sijainnista) voidaan turvata suuren koulutuskuntayhtymän sisällä. Kunnissa on myös nähty uhkana lukiokoulutuksen muuntuminen koulutuskuntayhtymän yhteydessä eräänlaiseksi ammatillisen koulutuksen linjaksi.

Myös kaupungeissa lukioverkkoa on jouduttu taloudellisten syiden vuoksi järjestämään uudelleen. Viime vuosien trendinä on ollut erityisesti keskikokoisissa kaupungeissa lukiokoulutuksen keskittäminen yhteen ns. ”suurlukioon” tai joissakin tapauksissa muutamaan suurehkoon lukioon. Suuriin yksikköihin keskittämällä lukiokoulutus on tiettyyn rajaan asti edullisempää kuin pienissä yksiköissä. Lukion suuremmalla yksikkökoolla voidaan lisäksi saavuttaa laajempi ja monipuolisempi kurssitarjonta. Myös erilaiset opetuksen ja opiskelijan tukipalvelut on mahdollista järjestää tehokkaammin. Toisaalta tutkimusten (esim. Opetushallituksen selvitys Lukioiden taloudellisuus 1980–2003 ja VATT:n tutkimukset) mukaan suuri lukio ei välttämättä ole sen tehokkaampi kuin pienempi. Lisäksi ongelmia voi tulla lukiolaisten koulumatkojen pidentymisestä opiskelijoiden liikkua taajamista ja lähisuudelta keskustaan ja päinvastoin. Kaupungin iso lukio houkuttelee opiskelijoita myös lähisuudun pienemmistä lukioista, jolloin niiden toimintaedellytykset edelleen huononevat.

Lukiokoulutuksen järjestämiskäytännöllä on yleensä vaikutusta myös perusopetuksen järjestämiseen, koska lukio ja peruskoulu toimivat usein samoissa tiloissa ja opettajatkin voivat olla yhteisiä, etenkin pienemmissä kunnissa. Siksi haasteena on tarkastella kouluverkkoratkaisua kokonaisuutena (perusopetus, lukiokoulutus ja ammatillinen koulutus) paikalliset ja alueelliset olosuhteet laajasti huomioiden. Kaikkien koulutusresurssien koordinoituna ja mahdollisimman tehokkaalla käytöllä mahdollistetaan opiskelijoiden joustava, monipuolinen, laadukas ja yksilöllinen opintopolku.

Järjestämis muodot

Perusopetuksessa opetuksen tulee aina olla lähiopetusta, jotta perustuslain edellyttämä oppivelvollisuus voi toteutua. Sen sijaan lukiokoulutus voidaan järjestää osaksi tai kokonaan lähiopetuksena tai etäopetuksena. Lukiokoulutuksen järjestämisluvassa määrätään koulutuksen järjestämis muoto. Voimassa olevissa järjestämisluvuissa ei ole yleensä määrätty koulutuksen järjestämis muodoista lukuun ottamatta etäopetusta, silloin kun se edellyttää pysyvää opetuksellista toimipistettä toisen kunnan alueella. Sen sijaan, jos etäopetusta kohdennetaan yksittäisille henkilöille muihin kuntiin ilman kiinteää toimipistettä, ei sen tarvitse ilmetä järjestämisluvassa.

Lähiopetuksesta on säädetty asetuksella, että siihen tulee käyttää tuntia kohti vähintään 45 minuuttia ja aikuisille tarkoitettussa opetuksessa vähintään 40 minuuttia. Opetukseen käytettävä aika jaetaan tarkoituksen mukaisiksi opetusjaksoiksi.

Lähiopetuksen ja etäopetuksen välinen raja on muuttumassa teknologian kehityksen myötä yhä epämääräisemmäksi. Etä- ja virtuaaliopetuksessa on lisääntyneiden vuorovaikutusmahdollisuuksien myötä monia lähiopetuksen piirteitä. Kuitenkin silloin kuin etä- ja virtuaaliopetusta järjestetään erillisessä opetuspisteessä ryhmämuotoisena, tulisi opetusjärjestelyissä pitäytyä lähiopetusta koskeviin säännöksiin ja periaatteisiin. Tilanne on toinen, jos etäopetusta ei kohdenneta tiettyyn opetuspisteeseen vaan opetuksen vastaanottajat eivät muodosta erillistä koulutuksen järjestäjän luomaa kiinteää paikkasidonnaista opiskelijaryhmää.

Ryhmämuotoisen etäopetuksen lisääntyessä opiskelijan oikeudet laadukkaaseen opetukseen on nostettu esille. Etä- ja monimuoto-opetuksessa koulutuksen järjestäjän tulee pitäytyä lukiolainsäädäntöön, ja opiskelijan oikeuksien tulee toteutua kaikilta osin, kuten esimerkiksi turvallisen oppimisympäristön toteutumisen.

Järjestämisuotojen osalta on lisäksi säädetty, että lukion oppimäärä tai osa siitä voidaan suorittaa oppimäärään kuuluvien tietojen ja taitojen hankkimistavasta riippumatta kokeissa, joiden toimeenpanosta ja arvostelusta huolehtii lukiolaissa tarkoitettu koulutuksen järjestäjä siten kuin asetuksella säädetään. Aikaisemmin menettelyn piirissä olleet opiskelijat tunnettiin käsitteellä yksityisopiskelijat. Heidän oikeudestaan saada todistus on erikseen säädetty. Tällaisten opiskelijoiden määrästä ei ole tietoja. He eivät ole valtionosuuden piirissä, vaan koulutuksen järjestäjät voivat periä kyseisistä kokeista erillisiä maksuja, joiden suuruudesta on erikseen säädetty.

Lukiokoulutuksen saavutettavuus

Lukiokoulutuksen alueellista saavutettavuutta on pidettävä hyvänä. Vuonna 2009 lukiokoulutuksen järjestäjiä oli yhteensä 286, joista kunnallisia 235, yksityisiä 36 ja kuntayhtymiä neljä. Lisäksi Ahvenanmaan maakunta järjesti lukiokoulutusta. Valtio toimi koulutuksen järjestäjänä 10 lukiossa. Opetusta järjestettiin vuoden 2009 tietojen mukaan 441 lukiossa, joista runsaat 30 oli aikuislukioita. Kuntien yhdistymisten kautta lukiokoulutuksen järjestäjäkuntien lukumäärä on pienentynyt jonkin verran. Sen sijaan koulujen väheneminen on tähän saakka kohdentunut ensisijaisesti kaupunkeihin, joissa lukioita on yhdistelty ja luotu aikaisempaa suurempia kouluja.

Taulukko 6. Lukiokoulutuksen opiskelijamäärät 1999–2009 (20.9. tilanteen mukaan).

Vuosi	Lukiokoulutusta antavia oppilaitoksia	Uusia opiskelijoita	joista naisia	Opiskelijoita	joista naisia
1999	479	46 033	27 046	130 624	75 302
2000	483	43 775	25 677	130 032	74 651
2001	483	42 793	25 180	128 642	74 309
2002	484	41 020	23 739	124 644	71 778
2003	483	42 605	24 485	121 816	69 742
2004	479	40 593	23 353	120 531	68 714
2005	471	39 544	22 435	118 111	66 921
2006	461	39 395	22 725	117 260	66 726
2007	449	38 517	22 429	115 253	65 806
2008	449	38 744	22 213	114 240	65 305
2009	441	38 054	21 764	112 088	63 939

Lähde: Tilastokeskus – Opetushallituksen raportointitietokanta ROPTI.

Pienten lukioiden osuus on noin 22 prosenttia lukioista, mutta niiden osuus lukio-opiskelijoiden kokonaismäärästä on vain alle 5 prosenttia. Vastaavasti vähintään 500 opiskelijan suurten lukioiden osuus on noin 18 prosenttia lukioista ja niissä opiskelee noin 44 prosenttia lukiolaisista. Vuosina 2004–2009 on lakkautettu 12 lukiota, yhdistetty 33 lukiota ja perustettu 3 uutta lukiota. Pienten, alle sadan ja vähintään 500 opiskelijan lukioiden määrä oli kasvanut. Sen sijaan keskisuurten lukioiden määrä oli supistunut. Vuodesta 2005 vuoteen 2009 alle 100 oppilaan lukioiden määrä on kasvanut 18 prosentista 23 prosenttiin.

Valtioneuvosto linjannut Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassaan vuosille 2007–2012 lukioverkkoa kehitettävän siten, että otetaan huomioon laajempi alueellinen koulutustarve ja -tarjonta. Lisäksi tuetaan lukioiden keskinäistä verkostoitumista sekä lukioiden ja ammatillisen koulutuksen alueellista yhteistyötä koulutuksen saavutettavuuden varmistamiseksi. Verkostomaisuus eri muodoissaan yhdistettynä mm. verkko-opiske-

lun lisäämiseen parantaa pienten lukioiden toimintaedellytyksiä. Pienen lukion haaste on riittävä opintojen tarjonta ja korkeat kustannukset.

Nykyinen rahoituslainsäädäntö turvaa pienille lukioille korkeamman opiskelijakoh-
taisen yksikköhinnan. Hallituskauden aikana säädettiin pienten lukioiden rahoituksen
korotus ulottumaan myös kuntien yhdistymistilanteita sekä tilanteisiin, joissa kuntien
lukiokoulutus siirtyy järjestämisluvan muutoksella osaksi toisen kunnan tai kuntayhtymän
lukiokoulutusta. Näin kuntarakenteelliset ja koulutuksen järjestäjämuutokset eivät sinäl-
lään heikennä pienten lukioiden rahoitusta.

Opiskelijoilla on vapaa hakeutumisosoikeus haluamaansa lukioon. Lukiokoulutus on luon-
teeltaan alueellinen palvelu, toisin kuin perusopetus, joka on säädetty kuntien vastuulla ole-
vaksi lähipalveluksi. Lukiokoulutuksen järjestäminen kytkeytyy monissa kunnissa oleellisesti
perusopetukseen mm. yhteisten opettajien ja tilojen käytön kautta. Mikäli kunnasta katoaa
lukio-opetus, heikentyvät samalla myös perusopetuksen järjestämisedellytykset.

Lukioverkko on rakenteellisesti erilainen eri osissa maata. Eräillä alueilla kuten län-
siosissa maata on runsaasti pieniä ja keskisuuria kuntia, joiden suhteellisen pienet lukiot
sijaitsevat lyhyiden välimatkojen etäisyydellä toisistaan. Sen sijaan Itä- ja etenkin Pohjois-
Suomessa kunnat ovat alueellisesti laajempia ja lukioiden väliset etäisyydet ovat varsin
pitkiä. Suurin ongelma haja-asutusalueiden lukioissa on opiskelijamäärän pieneneminen,
mikä heikentää oleellisesti koulutuksen järjestämisen taloudellisia ja toiminnallisia edelly-
tyksiä, mikä näkyy mm. supistuvana opetustarjontana. Mikäli alueilla, joissa on suhteelli-
sen tiheä lukioverkko ja pienenevät ikäluokat, lukiokoulutusta keskitettäisiin, se tehostaisi
resurssien hyödyntämistä. Parhaiten se tapahtuisi muodostamalla nykyistä suurempia
kuntia, koska silloin säilyisivät luonnolliset yhteydet perusopetuksen ja lukiokoulutuksen
välillä. Kuntien yhdistyminen on mahdollista kuntajakolain mukaisesti valtioneuvoston
päättöksellä. Voimassa olleet kuntien lukiokoulutuksen järjestämisluvat siirtyisivät kuntaja-
kolain perusteella uudelle kunnalle, joten muutos ei edellytä uutta opetus- ja kulttuurimi-
nisteriön järjestämislupapäätöstä.

Kuitenkaan suurempi kuntarakenne ei ole kaikkialla toimintapoliittisesti mahdollista.
Silloin tulisi harkita isäntäkuntaperusteista hallintomallia, missä yksi kunta ottaisi alueen
lukiokoulutuksen vastuulleen ja päättäisi toimipisteistä. Toiminnan taustalla voisi olla
kuntien toimintaan liittyviä keskinäisiä sopimuksia. Lainsäädännöllisesti ja hallinnolli-
sesti se olisi selkeä menettely, joka edellyttää ministeriön järjestämisluvan. Valtionosuudet
ohjautuisivat isäntäkunnalle.

Toinen mahdollisuus olisi koulutuskuntayhtymäperusteinen hallintomalli, jossa kou-
lutuksen järjestäjä voisi olla joko ammatillinen tai pelkästään lukiokoulutuksen koulutus-
kuntayhtymä. Se vastaisi alueen lukiokoulutuksesta kuten isäntäkuntamallissakin. Lain-
säädännöllisesti ja hallinnollisesti se olisi selkeä kuten isäntäkuntamallikin. Valtionosuudet
ohjautuisivat kokonaisuudessaan koulutuskuntayhtymälle. Menettely edellyttää ministe-
riön järjestämislupaa.

Hallinnolliset ratkaisut eivät kuitenkaan tuo pitkien etäisyyksien ja harvan lukioverkon
alueilla vastaavaa lisäarvoa kuin lyhyiden etäisyyksien ja tiheän lukioverkoston alueilla.
Harvaan asutuilla alueilla tulisi entistä enemmän hyödyntää teknologian antamia mah-
dollisuuksia kuten verkko- ja monimuoto-opetusta, mikä lisäisi haja-asutusalueiden luki-
oiden opetustarjontaa ja olisi laiteinvestointien tekemisen jälkeen taloudellista. Valtion
talousarviossa on ollut varattuna runsaat neljä miljoonaa euroa vuosittain oppimisympä-
ristöjen kehittämiseen yleissivistävässä koulutuksessa. Tätä määrärahaa olisi mahdollisuus
suunnata nimenomaan lukion verkko-opetusmahdollisuuksien ja siihen liittyvän peda-
gogiikan kehittämiseen. Varsinaiset opetusjärjestelyt ja tarjonta toteutuisivat koulutuksen

järjestäjien keskinäisillä sopimuksilla. Menettelystä on olemassa jo hyviä kokemuksia ja esimerkkejä Suomen lisäksi myös muista maista (Kanada ja Australia). Toiminta sopisi nimenomaan kontaktiopetuksen tueksi ja se kehittäisi samalla opiskelijoiden ja opettajien tietoyhteiskuntavalmiuksia.

Etäopetuksesta

Etäopetus on tieto- ja viestintätekniiikan opetuskäytön yksi muoto, jota Suomessa on kehitetty erityisesti lukiokoulutuksessa. Tämä johtune osin siitä, että lukiokoulutuksessa – toisin kuin perusopetuksessa – lainsäädäntö ei ole asettanut etäopetukselle erityisiä rajoituksia. Etäopetuksen yhtenä merkittävimpänä etuna on mahdollisuus järjestää opetusta myös silloin, kun se ei ole muutoin mahdollista opiskelijoiden vähäisen määrän, opettajien puuttumisen tai muiden syiden vuoksi. Näin etäopetusjärjestelyllä on voitu tukea tasa-arvoisten koulutuspalvelujen saavutettavuutta kaikkialla Suomessa.

Lukion uusimuotoista etäopetusta on Suomessa kehitetty 1990-luvun puolivälistä alkaen. Etälukioprojekti oli Opetushallituksen koordinoima laaja kansallinen kehittämissanke, jossa etälukiotoimintaa kehitettiin alueellisena verkostoyhteistyönä. Etälukioprojektin päätavoitteena oli laajentaa ja monipuolistaa koulutustarjontaa etäopetusmenetelmän avulla niin, että laadukkaat tutkintotavoitteiset lukio-opinnot voitaisiin suorittaa joustavasti ja tasapuolisesti maan eri osissa. Projektin myötä avattiin modernia tieto- ja viestintätekniiikkaa hyödyntävä uusi joustava koulutusväylä aikuisten lukiokoulutukseen. Etälukioprojekti kohdistui koko maahan ja kaikkiaan projektissa oli mukana loppuvaiheessa 86 oppilaitosta 84 kunnasta. Projektin päättyessä projektioppilaitoksissa oli 3 100 opiskelijaa ja koko maassa oli noin 4 000 etälukio-opiskelijaa. Projektioppilaitoksista muodostettiin yhdeksän alueellista etälukioverkostoa. Osa näistä verkostoista toimii edelleen vakiintuneena etäopetustoimintana, ja osa silloisista verkostoista on sulautunut osaksi muita etä- ja verkko-opetuksen vakiintuneesti toimivia yhteistyöverkostoja.

Nopeiden ja voimakkaiden yhteiskunnallisten muutosten myötä tarve etäopetukseen on edelleen kasvamassa myös nuorten lukiokoulutuksessa. Etäopetus tarjoaa uusia mahdollisuuksia koulujen opetustarjonnan lisäämiseen ja monipuolistamiseen etenkin haja-asutusalueilla mutta myös kaupungeissa. Kun etäopetuksen laatu on teknisen ja pedagogisen kehittämistyön seurauksena tutkimustenkin mukaan parantunut, on etäopetus nousemassa varteenotettavaksi opetustavaksi lähiopetuksen rinnalle. Jatkossa lukio-opetukseen tulee yhä enemmän sulautuvan opetuksen (blended learning, hybrid learning) elementtejä, jolloin opetuksessa voidaan tieto- ja viestintätekniiikkaa tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti käyttämällä lomittaa toisiinsa lähi- ja etäopetuksen menetelmiä.

Etäopetus (ja sulautuva opetus) edellyttää opettajilta tieto- ja viestintätekniiikan käyttötaitojen lisäksi etäopetuksen didaktisten perusteiden ja pedagogisten keinojen hallintaa. Etäopetuksen pitäisikin sisältyä osaksi nykyaikaista opettajan peruskoulutusta. Opettajien koulutusohjelmaan tulisi sisällyttää etäopetuksen didaktiikkaa sekä käytännön harjoittelua. Samoin opettajien täydennyskoulutuksessa tulisi tarjota etäopetukseen keskittyvää koulutusta. Etäopetukseen liittyvä osaaminen tulisi nähdä yhtenä keskeisenä osana opettajan ammattitaitoa.

Oppilaitosten alueellinen verkostoituminen ja etä- ja verkko-opetuksen järjestäminen verkostoyhteistyönä edellyttää toimivien teknisten ja pedagogisten tukipalvelujen kehittämistä, käyttöönottoa ja vakiinnuttamista. Esimerkiksi opiskelijoiden kurssi-ilmoittautumisiin ja kurssisuorituksen rekisteröimiseen tarvitaan opiskelijahallinto-ohjelmien välistä sähköistä tiedonsiirtoa tukeva järjestelmä, jolloin päästään eroon aikaa ja työresursseja tarpeettomasti kuormittavasta paperipohjaisesta tiedonsiirrosta.

4.3 Opintojen läpäisy

Opintoajat

Lukion oppimäärä on laajuudeltaan kolmivuotinen. Lukioasetuksen (810/1998) 3 §:n 1 momentin mukaan opetus tulee järjestää niin, että opiskelija voi suorittaa lukion oppimäärään sisältyvät opinnot kolmessa vuodessa. Lukiolain 24 §:n mukaan lukion oppimäärä tulee suorittaa enintään neljässä vuodessa, jollei opiskelijalle perustellusta syystä myönnetä suoritusajkaan pidennystä.

Lukion kolmessa vuodessa suorittaneita oli 1980-luvun alussa noin 87 prosenttia valmistuneista. Valmistumisajat olivat lyhyimmillään 1990-luvun puolivälissä, jolloin päivälukion opiskelijoista lähes 94 prosenttia suoritti opintonsa kolmessa vuodessa. 2000-luvulla nuorten ja aikuisten lukiokoulutuksessa opiskelleista 81,5–84,9 prosenttia on suorittanut opintonsa enintään kolmessa vuodessa. Vuonna 2009 lukion enintään kolmessa vuodessa suorittaneita oli 86,2 prosenttia nuorten opetuksessa ja 51,8 prosenttia aikuisten opetuksessa. Yli neljä vuotta lukiossa opiskelleiden osuus on erittäin pieni, esim. vuonna 2009 vain 0,35 prosenttia kaikista lukio-opiskelijoista. Opintojen venyminen yli neljään vuoteen on yleisempää nimenomaan aikuisten lukiokoulutuksessa, jossa yli neljä vuotta opiskelevia oli 12,4 prosenttia vuonna 2008.

Opintojen pidentymiseen vaikuttavat monet erilaiset tekijät. Niitä ovat muun muassa opiskelijan heikko opintomenestys ja opiskelumotivaation puute, opiskelijan harrastusten suuri määrä, opiskelijan elämäntilanne ja perheessä olevat ongelmat, opiskelijan työssäkäynti, opinto-ohjelman muutokset, epätietoisuus kirjoitettavista aineista ja jatkoopinnoista, laaja opinto-ohjelma, sairaus, vamma tai oppimisvaikeus, ylioppilastutkinnon hajauttaminen ja opiskelu muissa oppilaitoksissa ja ulkomailla.

Opintojen keskeyttäminen

Lukion keskeyttää vuosittain noin neljä prosenttia, esim. vuonna 2008 nuorten lukiokoulutuksen omassa koulutussektorissaan keskeyttäneitä oli 4,5 % eli noin 4 600 opiskelijaa. Noin puolet lukion keskeyttäneistä siirtyy suoraan johonkin muuhun koulutukseen. Ammatillisen perusasteen koulutuksen keskeyttää vuosittain noin 10 prosenttia opiskelijoista (2007: 10,3 % eli 12 105 opiskelijaa). Miehet keskeyttivät lukiokoulutuksen naisia useammin. Yli 19-vuotiaat keskeyttivät selvästi useammin kuin tätä nuoremmat. Maakunnittain vähiten lukion keskeyttäneitä oli Ahvenanmaalla (2,8 %) ja Varsinais-Suomessa (3,1 %) ja eniten Keski-Pohjanmaalla (5,0 %), Kymenlaaksossa (4,9 %) ja Lapissa (4,9 %).

Lukio-opintojen keskeyttämisen syyt kytkeytyvät usein nuoren elämäntilanteeseen ja ne ovat pääosin samoja kuin opintojen pidentymiseen johtavat syyt. Tavallisimmat syyt ovat toiseen oppilaitokseen hakeutuminen, huono opintomenestys ja opiskelukiinnostuksen puute. Alhainen keskeyttämisprosentti kertoo usein opetuksen laadusta ja opiskelijoiden korkeasta motivaatiosta.

Perinteisessä luokkamuotoisessa opetuksessa lukion keskeyttäminen oli hieman nykyistä luokatonta lukio-opetusta yleisempää. Luokaton lukio edellyttää hyvin toimiakseen riittävästi ryhmässä ja yksilöllisesti tapahtuvaa opinto-ohjausta. Opiskelijalla tulisi olla koko lukion ajan kotiryhmä ja ryhmäohjaaja sekä mahdollisesti myös tutor. Pysyvällä ja riittäväällä ryhmäohjauksella, opinto-ohjauksella sekä muilla opiskelijan tukitoimilla on suuri merkitys. Selvityksen (2007) mukaan joka kolmannessa kyselyyn vastanneessa lukiossa ei ollut pakollista opinto-ohjauksen kurssia koulun kurssitarjottimella. Tässä suhteessa

toiminta ei täytä lainsäädännön vaateita. Opettajankoulutus 2020 -työryhmä on esittänyt opinto-ohjaajakoulutuksen lisäystä.

Taulukko 7. Tutkintoon johtavassa koulutuksessa keskeyttäminen koulutussektoreittain lukuvuonna 2006–2007.

Koulutussektori	Keskeytti opinnot omassa koulutussektorissaan	Vaihtoi koulutussektoria	Keskeytti kokonaan tutkintoon johtavan koulutuksen
	%	%	%
Lukiokoulutus (nuorille suunnattu)	4,2	2,1	2,0
Ammatillinen koulutus (nuorille suunnattu)	10,2	1,0	9,2
Ammattikorkeakoulukoulutus	9,0	2,3	6,8
Yliopistokoulutus	5,6	0,8	4,8
<i>Yhteensä</i>	7,3	1,5	5,8

Lähde: Tilastokeskus.

Työryhmä ehdottaa

- Lukiokoulutus alueellisena koulutuspalveluna turvataan koko maassa alueen erityispiirteet huomioon ottaen. Laadukkaan ja alueellisen lukiokoulutuksen koulutustarjonnan turvaamiseksi lukiokoulutuksen järjestäjien tulee verkostoitua ja tehdä tarvittavat rakenteelliset muutokset.
- Lukiokoulutuksen järjestäjinä voivat jatkossakin olla nykyisessä lukiolaissa mainitut koulutuksen järjestäjät.
- Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa (KESU) määritellään kausittain valtakunnallinen lukiokoulutuksen tavoitteellinen aloittajatarve suhteuttaen koko toisen asteen koulutustarpeeseen. Koulutuksen järjestäjät määrittelevät yhteistyössä alueellisen koulutustarpeen ja lukiokoulutuksen riittävän aloituspaikkamäärän toteamiseksi. Tarve on tällä hetkellä antaa vähintään puolelle perusopetuksen päättävästä ikäluokasta lukiokoulutus.
- Kehitetään valtakunnallista etäopetusportaalia. Portaaliin pyritään liittämään myös sähköistä oppi- ja muuta toimintaa tukevaa materiaalia. Alueellisen koulutustarjonnan monipuolistamiseksi parannetaan verkko- ja monimuoto-opetuksen oppimisympäristöjä.
- Opintojen läpäisyn turvaamiseksi tulee turvata opiskelijoille riittävät opiskelun tukitoimet, mihin sisältyy kokonaisvaltainen opintojen ohjaus, mahdollisuus hyödyntää erilaisia opiskelutapoja ja niiden lisäksi turvataan tarvittava opiskelijahuolto.

5 Kieli- ja kulttuuriryhmien opetus

5.1 Saamen kielen opetus

Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, joka muodostaa vähemmistön Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Venäjällä. Suomessa on noin 9 300 saamelaista. Heistä yli 60 prosenttia asuu kotiseutualueensa, Inarin, Utsjoen, Enontekiön ja Sodankylän kunnan, ulkopuolella.

Saamen kieli voi Suomessa olla perusopetuksessa ja lukiossa äidinkielen oppiaineena tai opetuskielenä, pitkänä vieraana kielenä, vapaaehtoisena oppiaineena peruskoulun alasteella tai valinnaisena oppiaineena yläasteella ja lukiossa.

Saamelaisalueella toimivat Ivalon ja Enontekiön lukiot sekä Utsjoen saamelaislukio. Kaikissa saamelaisalueen lukioissa on opetettu pohjoissaamen kieltä äidinkielenä ja vieraana kielenä. Lisäksi Ivalon lukiossa on voinut opiskella inarinsaamea äidinkielenä ja vieraana kielenä sekä koltansaamea vieraana kielenä.

Saamen kielen aineopetusta annettiin vuonna 2007–2008 Enontekiöllä yhteensä 69:lle, Utsjoella 26:lle, Inarissa 150:lle ja Sodankylässä 62:lle perusopetuksen ja lukion oppilaalle. Saamelaisten kotiseutualueen kunnat ovat pyrkineet järjestämään sekä saamen kielen että saamenkielistä opetusta, vaikka opetusryhmät ovat pienet. Pohjoissaamelaiset ovat saamelaisista suurin ryhmä ja pohjoissaame opetuksen yleisin saamen kieli. Koltansaamelaisia on hyvin vähän. Myös muutamassa aineessa opetus tapahtuu koltansaamen kielellä.

Saamelaisalueen ulkopuolella saamen kieltä opetetaan toistaiseksi vain vähän, mutta oppilasmäärä on kasvussa. Osa opetuksesta annetaan virtuaalisesti, verkko-opetuksena. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella ei ole toistaiseksi annettu saamenkielistä opetusta. Saamelaisalueen ulkopuolella lukuvuonna 2007–2008 sai saamen kielen aineenopetusta yhteensä 36 oppilasta, joista 20 perusopetuksessa ja 7 lukiossa.

Saame ylioppilastutkinnoissa

Saamen kielen kokeen voi ylioppilastutkinnoissa suorittaa äidinkielen kokeena. Äidinkielen koe järjestetään pohjoissaamen ja inarinsaamen kielissä. Osallistujien määrä pohjoissaamen äidinkielen kokeessa on vaihdellut 2000-luvulla eri tutkintokerroilla yhdestä kymmeneen ja kyseisenä ajanjaksona kokelaita on ollut kaikkiaan 107. Vastaavana kymmenen vuoden ajanjaksona inarinsaamen äidinkielen kokeeseen on osallistunut ainoastaan kolme kokelasta, syksyn 2001 jälkeen siihen ei ole ollut laisinkaan osallistujia. Saamen kielen kokeet poikkeavat suomen ja ruotsin äidinkielen kokeista rakenteeltaan, koska kokeiden pohjana käytettävä aineisto, sanomalehdet ja kirjallisuus, on saamen kielellä kovin niukkaa, eikä siten mahdollista identtistä koetta.

Lisäksi tutkinnossa järjestetään vieraan kielen lyhyen oppimäärän kokeet pohjoissaamen, inarinsaamen ja koltansaamen kielissä, mikäli niihin on ilmoittautuneita. Koltansaame tuli mukaan tutkintoon vuonna 2005. Eniten osallistujia on ollut pohjoissaamen kokeissa. Osallistujamäärät inarinsaamen ja koltansaamen kokeissa ovat olleet erittäin pieniä.

Saamen kielten kokeeseen on 2000-luvulla osallistunut kokelaita seuraavasti:

Saame vieraana kielenä koe (2000 -luvulla)	Kokelaita
Inarinsaame, (lyhyt oppimäärä)	14
Koltansaame, (lyhyt oppimäärä)	5
Pohjoissaame, (lyhyt oppimäärä)	166

Keskustelua on myös käyty mahdollisuudesta koko ylioppilastutkinnon järjestämisestä saamen kielellä. Perusopetuksessa on runsaat 100 oppilasta, jotka saavat opetusta pääosin saamen kielellä. Lukiossa on toteutettu vain yksittäisiä eri oppiaineiden kursseja saamelaiskielillä. Siten opiskelijoiden valmius koko ylioppilastutkinnon suorittamiseen saamen kielillä ei ole optimaalinen. Pääasiallisina syinä tilanteeseen on ollut puute saamen kieliä taitavista aineenopettajista sekä oppimateriaaleista.

Koko ylioppilastutkinnon järjestämisen ongelmana saamen kielellä on ollut puute näitä kieliä taitavista ja riittävän pätevistä asiantuntijoista tehtävien laadintaan, kääntämiseen ja arvosteluun. Ylioppilastutkintolautakunnalla on jo nykyisin ollut vaikeuksia löytää riittävä määrä päteviä henkilöitä laatimaan ja arvostelemaan nykyisiä saamen kielten kokeita. Lautakunnan jäsenille ja apujäsenille yleisenä pätevyysvaatimuksena on vähintään ylempi korkeakoulututkinto. Tutkinnon tehtävien laatijoilta, kääntäjiltä ja arvostelijoilta vaaditaan lisäksi, että he eivät ole esteellisiä hoitamaan näitä tehtäviä esimerkiksi siitä syystä, että he opettavat lukiossa tai että heillä on lähisukulaisia osallistumassa tutkintoon. Mikäli tutkinnon tehtävät käännettäisiin saamen kielille, tulisi sitä varten olla virallisia kielenkääntäjiä, joilla olisi pätevyys myös koetehtävien aineissa. Tällaisia ei liene kuitenkaan saatavilla. Suuri ongelma on myös saada tarvittava määrä saamenkielisiä arvostelijoita muihin kokeisiin kuin saamen kielikokeisiin. Kokelaan oikeusturvan varmistamiseksi, mm. tarkistusarvostelumenettelyn vuoksi, tarvittaisiin kussakin koeaineessa vähintään neljä sekä ao. kielen että koeaineen hallitsevaa sensoria. Tästä syystä kaikki saamenkieliset koesuoritukset jouduttaisiin ennen arvostelua kääntämään suomen kielelle.

Mahdollinen koko tutkinnon toimeenpaneminen saamenkielillä aiheuttaisi myös lisäkustannuksia mm. koetehtävien ja koesuoritusten kääntämisestä sekä kokous- ja matkakustannuksista. Tällä hetkellä lähes kaikki saamenkieliset kokelaat suorittavat suomenkielillä äidinkielen ja kirjallisuuden kokeen.

Valtioneuvoston selonteon Suomen ihmisoikeuspolitiikasta (2009) mukaisesti hallitus on asettanut tavoitteeksi saamen kielen elvyttämisohjelman laatimisen. Ohjelmatyössä kartoitetaan jo toteuttavat toimet ja hankkeet sekä asetettaisiin tavoitteeksi nykyistä kokonaisvaltaisempi ja pitkäjänteisempi toiminta saamen kielen säilymisen ja kehittymisen varmistamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 4.6.2010 saamen kielen elvyttämisohjelman laatimisen työryhmän ja ohjausryhmän.

Työryhmän tehtävä on kartoittaa laajasti saamen kielten tilaa ja sen parantamiseksi tehtyjä toimenpiteitä kaikkien kolmen Suomessa puhutun saamen kielen osalta ja kartoitukseen perustuen laatia ehdotus kokonaisvaltaiseksi ja pitkäjänteiseksi saamen kielen elvyttämisohjelmaksi.

Elvyttämisohjelman tulee sisältää ehdotuksia, jotka koskevat saamen kielten tutkimusta ja kielenhuoltoa, saamen kielen opetusta ja saamenkielistä koulutusta, saamenkielisen

kulttuurin tukemista, saamenkielistä päivähoitoa ja kielipesätoimintaa sekä muita sellaisia yhteiskuntaelämän osa-alueita, joilla vahvistetaan saamelaisten oikeutta tosiasiallisesti vaa- lia ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan.

5.2 Vieraskieliset lukiossa

Ulkomaan kansalaisia oli vuonna 2008 Suomessa noin 143 000 mutta äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvia henkilöitä on noin 191 000, eli 3,6 % väestöstä. Vuonna 2008 nuorten lukiokoulutuksessa oli 2 650 opiskelijaa, joiden äidin- kieli oli joku muu kuin suomi tai ruotsi. Valtaosa maahanmuuttajaopiskelijoista opiskelee pääkaupunkiseudulla ja Etelä-Karjalassa (venäjänkieliset).

Taulukko 8. Vieraskieliset opiskelijat lukiossa v. 2005–2008.

Vuosi	2005	2006	2007	2008
Opiskelijamäärä	2 732	2 657	2 695	2 650

Lähde: Opetushallituksen WERA-web-raportointipalvelu

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2007–2012 todetaan, että maa- hanmuuttajanuoria siirtyy lukiokoulutukseen vähän suhteessa suomen- ja ruotsinkielisiin oppilaisiin. Keskeisenä syynä ovat heidän puutteelliseksi kokemansa kielelliset valmiudet. Tavoitteeksi on asetettu että kaikille maahanmuuttajaoppilaille turvataan riittävä tuki ja edellytykset perus- ja lukio-opinnoissa menestymiselle ja kotoutumiselle suomalaisen yhteiskuntaan.

Maahanmuuttajien ja muiden vieraskielisten opetuksessa ja opiskelussa noudatetaan opetussuunnitelman perusteita ja lukion paikallista opetussuunnitelmaa ottaen huomioon opiskelijoiden taustat ja lähtökohdat kuten suomen kielen taito, oma äidinkieli ja kulttuuri, maassaoloaika ja aikaisempi koulunkäynti. Opetus ja opiskelu tukevat opiskelijan kasvamista sekä suomalaisen kieli- ja kulttuuriyhteisön että opiskelijan oman kieli- ja kulttuuriyhteisön aktiiviseksi ja tasapainoiseksi jäseneksi. Maahanmuuttajalle ja nuorelle vieraskieliselle voi- daan opettaa koulun opetuskielen mukaan määräytyvän äidinkielen ja kirjallisuuden sijasta suomea toisena kielenä, mikäli hänen suomen kielen taitonsa ei arvioida olevan äidinkielen tasoinen kaikilla kielitaidon osa-alueilla. Maahanmuuttajille ja muille vieraskielisille voidaan mahdollisuuksien mukaan järjestää myös oman äidinkielen opetusta yhteistyössä muiden oppilaitosten kanssa. Suomen kielen ja opiskelijan äidinkielen ohella maahanmuuttajien ja muiden vieraskielisten opiskelijoiden tulee saada myös muuta tarvittavaa tukea niin, että he selviytyvät lukio-opinnoistaan edellytyksiään vastaavalla tavalla.

Peruskoulussa ja lukiossa sekä aikuislukiossa ja lukion aikuislinjalla järjestetään lisäksi maahanmuuttajille tukiovetusta eri oppiaineissa tarpeen mukaan sekä opetusta vieraskie- listen oppilaiden äidinkielessä. Viime vuosina on äidinkielen opetusta annettu 45 eri kie- lessä, siten kuin edellä on todettu.

Suomi toisena kielenä on lukiokoulutuksessa yksi äidinkieli ja kirjallisuus-oppiaineen oppimääristä. Sitä voidaan opettaa maahanmuuttajataustaisille niin, että se korvaa joko kaikki tai osan äidinkielen ja kirjallisuuden kursseista. Lukion aloittavien maahanmuut- tajataustaisten opiskelijoiden kielitaidon taso voi olla hyvin vaihteleva, ja suomen kielen opintojen järjestämisessä opiskelijoiden lähtötaso tulee ottaa huomioon. Lukio-opintojen alussa tulokkaiden kielitaidon taso kartoitetaan, opetus suunnitellaan sen mukaisesti ja opiskelija arvioidaan suomi/ruotsi toisena kielenä oppimäärän mukaan. On myös mahdol-

lista, että suomi tai ruotsi toisena kielenä -kurseja tarjotaan äidinkielen kurssien lisäksi. Mikäli lukiossa ei voida järjestää suomi tai ruotsi toisena kielen- opetusta ollenkaan, tulee maahanmuuttajataustaiset opiskelijat kuitenkin ottaa huomioon äidinkielen ja kirjallisuuden kurssien arvioinnissa sekä tehtävien annossa.

Suomi toisena kielenä -oppimäärän lähtökohtana on toisen kielen oppimistilanne: oppimisympäristö on suomenkielinen, ja vähitellen opiskelijalle kehittyy monipuolinen suomen kielen taito oman äidinkielen rinnalle. Kokonaistavoitteena pidetään toiminnallista kaksikielisyyttä. Lukion suomi toisena kielenä -oppimäärään sisältyy kuusi pakollista ja kolme syventävää kurssia. Tavoitteena on, että saavuttamallaan kielitaidolla opiskelija voi opiskella täysipainoisesti kaikkia lukion oppiaineita ja jatkaa opintojaan sekä selviytyä työelämässä suomen kielellä.

Oman äidinkielen opetus vahvistaa opiskelijan monikulttuurista identiteettiä ja tukee toiminnallisen kaksikielisuuden kehittymistä. Omassa äidinkielessä suoritettavat kurssit lasketaan mukaan kurssikertymään soveltavina opintoina. Äidinkielen opetuksessa luodun perustan avulla opiskelija ymmärtää muissa oppiaineissa tarpeellisia käsitteitä. Opetuksessa otetaan huomioon opiskelijoiden erilaiset lähtökohdat, ja opiskelijaa tuetaan ajattelun kehittämiseen sekä persoonalliseen kielenkäyttöön. Oman äidinkielen opetus lukiossa helpottaa myös kodin ja oppilaitoksen yhteistyötä. Lukioissa maahanmuuttajien omaa äidinkieltä opiskeltiin omassa lukiossa lukuvuonna 2005–2006 muun muassa venäjää, somalia, englantia, viroa, saksaa ja kiinaa. Lisäksi muualla kuin omassa lukiossa opiskeltiin maahanmuuttajien omaa äidinkieltä seuraavissa kielissä: venäjää, somalia, albaniaa, kiinaa, vietnamia, kurdia, persiaa, saksaa, puolaa, englantia, viroa, ranskaa, unkaria, serbokroatiaa ja thai-kieltä.

Opetushallitus teki vuonna 2007 selvityksen maahanmuuttajien opiskelusta lukiossa, maahanmuuttajien opiskelun tuen muodoista ja tarpeista nuorten lukiokoulutuksessa vuonna 2006. Selvityksen aineistot koottiin valtakunnallisella kyselyllä keväällä 2006 sekä vuodenvaihteen 2006–2007 molemmin puolin toteutetuilla syventävillä haastatteluilta erikseen sovitussa lukiossa. Maahanmuuttajaopiskelijoita lukuvuonna 2005–2006 oli 147 suomenkielisessä lukiossa, eli 52 prosentissa kyselyyn vastanneista lukioista

Maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden lukumäärästä lukiossa on saatavilla tietoja ainoastaan opiskelijoiden ilmoittaman äidinkielen mukaisesti. Näiden tietojen perusteella arvioiden maahanmuuttajataustaisia perusopetuksen päättäneitä hakeutuu lukio-opintoihin suhteessa kantaväestöä vähemmän. Keskeisenä syynä ovat heidän puutteelliseksi kokemansa kielelliset valmiudet. Viimeisimmän selvityksen (Opetushallitus 2008) mukaan lukiossa opiskeli vain 1 800 vieraskielistä opiskelijaa. Alustavat tilastotiedot viittaavat tilanteen heikkenemiseen entisestään.

Kouluyhteisöjen monikulttuurisuustaitojen kehittämisohjelma (Moku-hanke) käynnistyi vuonna 2007 esi- ja perusopetuksessa 28 kunnassa. Nykyään myös lukiokoulutus on mukana kehittämisohjelmassa. Kehittämistoiminnan tarkoituksena on tukea kansallisissa opetussuunnitelman perusteissa kuvatun opetuksen arvopohjan toteutumista, kouluyhteisön monikulttuurisuustaitojen kehittämistä ja niiden vakiinnuttamista. Tavoitteen toteuttamiseksi kunnat/koulut laativat monikulttuurisuustaitojen kehittämissuunnitelman, jonka toimenpiteet vakiinnutetaan osaksi koulun arkea. Toiminnan kohderyhmät ovat (opetustoimen alainen) esiopetus, perusopetus ja lukiokoulutus sekä erityisesti nivelvaiheet esiopetuksesta perusopetukseen sekä perusopetuksesta lukiokoulutukseen. Lukuvuonna 2009–2010 painopisteenä on lukiokoulutus. Kunnat saavat valtionavustusta kuntakohtaisen monikulttuurisuussuunnitelman laatimiseen ja vakiinnuttamiseen.

Maahanmuuttajaopiskelijoille on luotu ammatilliseen peruskoulutukseen oma koulutuskokonaisuus, maahanmuuttajien ammatilliseen koulutukseen valmistava koulutus.

Sen laajuus on vähintään 20 ja enintään 40 opintoviikkoa. Koulutus valmistaa yleisesti kaikkeen ammatilliseen peruskoulutukseen, mutta sitä voidaan suunnata alakohtaisesti. Koulutus on tarkoitettu maahanmuuttajille tai maahanmuuttajataustaisille henkilöille, joilla on jo suomen tai ruotsin kielen peruskielitaito, joka vastaa keskimäärin Kielitaidon tasojen kuvausasteikon tasoa A2.2. Pää tavoite on, että opiskelija saa valmiudet opiskella ammatillisessa peruskoulutuksessa. Opiskelija oppii tuntemaan suomalaisen opiskelu- ja työkuulttuurin aiempaa paremmin, ja opiskelijalla on sellaiset tiedot ja taidot, että hän pystyy koulutuksen jälkeen seuraamaan opetusta ja suoriutumaan tutkintoon johtavasta ammatillisesta peruskoulutuksesta. Opiskelija osaa hakeutua aktiivisesti ammatillisiin opintoihin. Opiskelija harjaantuu tieto- ja viestintätekniikan käyttäjäksi sekä opiskelua että yhteiskunnassa toimimista varten, ja hän saa riittävät valmiudet jatko-opiskeluun ja työelämään. Valmistavassa koulutuksessa tavoitteisiin pyritään monipuolisten ja käytännön kokemuksia hyödyntävien opiskelumenetelmien avulla, jotka voidaan suunnitella kullekin opiskelijalle henkilökohtaisesti. Koulutus kohdentuu kielellisten taitojen (suomen kieli, vieraat kielet ja toinen kotimainen kieli, opiskelijan oma äidinkieli), matemaattisten, tietoteknisten ja luonnontieteellisten taitojen, yhteiskuntatietouden ja kulttuurintuntemuksen sekä opiskelu- ja ammatinvalintataitojen kehittämiseen.

Perusopetuksen lisäopetus mahdollistaa vieraskielisten ja maahanmuuttajaopiskelijoiden valmentamisen myös lukio-opintoihin. Lisäopetuksen toteutus on ollut kuitenkin suhteellisen rajallista ja keskittynyt vain muutamille suurimmille paikkakunnille.

Lukiokoulutuksen rakenne mahdollistaa myös maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden tarpeiden huomioon ottamisen mm. mahdollisen lukio-opiskelua tukevan ja opiskelunvalmiuksia lisäävien opintojen muodossa. Opetushallitus on tuottanut tukimateriaalia tähän tarkoitukseen. Olemassa olevia toimenpiteitä ei kuitenkaan ole pidettävä oheisen vetovoiman näkökulmasta riittävinä.

Olisi syytä harkita lukion vetovoimaisuuden nostamiseksi lukioon valmistavan koulutuksen käynnistämistä maahanmuuttaja- ja maahanmuuttajataustaisille opiskelijoille. Nämä opinnot kohdentuisivat opiskelutaitoihin, kielitaitoon, matemaattisiin taitoihin ja yleisen yleissivistyksen vahvistamiseen. Koulutuksen laajuutta tulisi arvioida erikseen, mutta alustavasti opinnot voisivat olla laajuudelta vuoden mittaiset. Koska opiskelu tapahtuisi normaalia opiskeluryhmää pienemmissä ryhmissä, ottaen huomioon opiskelijoiden yksilölliset tarpeet, on se kustannuksiltaan perinteistä lukio-opiskelua kalliimpaa. Tämä tulisi ottaa huomioon yksikköhinnan laskennassa ja valtionosuudessa. Valmistavan koulutuksen yksikköhinta olisi arvioitavissa lukion keskimääräiseen yksikköhintaan korkeammaksi pienempien opetusryhmien vuoksi. Uudistuksen rinnalla tulisi edelleen säilyttää nykyisen valtionavustus mahdollisuus vieraskielisten opiskelijoiden oman äidinkielen, suomi/ruotsi toisena kielenä ja heidän opetuksensa muuhun tukemiseen.

5.3 Romanian koulutus

Suomessa on asunut romaneja 1500-luvulta lähtien. Nykyisin romanien määräksi arvioidaan 10 000–12 000, ja heitä asuu kaikissa osissa maata.

Opetushallituksessa toimii romaniväestön koulutusryhmä osana Vapaa sivistystyö ja monikulttuurisuus -yksikköä. Koulutusryhmän tehtävänä on romaniväestön koulutuksen kehittäminen sekä romanikielen ja -kulttuurin edistäminen, tiedottaminen ja kansainvälinen toiminta. Pää tavoitteena on romaniväestön koulutuksellisen tasa-arvon saavuttaminen.

Opetushallitus on tehnyt valtakunnallisen kartoituksen romaniväestön koulutustarpeesta. Kartoitus toi esiin, että tämän väestöosan pohja- ja ammattikoulutustaso on edel-

leenkin matalampi kuin muun väestön. Viimeisten vuosien aikana suhtautuminen koulutukseen on muuttunut myönteisemmäksi. Tästä on osoituksena se, että kartoitukseen vastanneista 2/3 ilmoitti haluavansa ammatillista koulutusta. Selvityksen mukaan ammatinvalintaan kaivattiin tukea, samoin tietoa eri koulutusmahdollisuuksista. Koulutusaloista kiinnostivat eniten sosiaali- ja terveysala, kauppa- ja hallinto, auto- ja kuljetusala sekä ravintola- ja elintarvikeala.

Toimenpiteitä romanikielen edistämiseksi tehdään eri tasoilla. Helsingin yliopisto on vuoden 2010 alusta ensimmäistä kertaa ottanut ohjelmaansa romanikielen opetuksen.

Romaniväestön koulutusryhmä järjestää vuosittain romanikielen opettajille täydennyskoulutusta lähinnä romanikielen kesäkouluissa, joita järjestetään kansanopistoissa (vuonna 2010 Itä-Karjalan kansanopisto ja Voionmaan opisto).

Opetushallitus rahoitti Educoden (ent. Opeko) organisoiman ROMANO-hankkeen vuosille 2009–2011. ROMANO-hankkeessa koulutetaan noin 20 romanikielen opettajaa. Joukossa on sekä aloittelevia että jo pitkään kieltä opettaneita opettajia. Opetusohjelma kattaa romanikielen opetuksen lisäksi pedagogisia ja didaktisia valmiuksia.

Vuodesta 2009 Opetushallitus on rahoittanut ns. romanikielen kielipesiä eri puolilla Suomea. Kielipesien osallistujat voivat olla eri-ikäisiä romaneja. Toiminnan periaatteena on romanikielen suullinen käyttö. Kielipesiä on yhteensä kahdeksan.

Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmä rahoittaa vuosittain vankiloissa romanivangeille annettavaa romanikielen ja -kulttuurin opetusta sekä pienessä määrin perusopetuksen oppiaineiden opetusta.

Kolmen vuoden ajan on ollut mahdollista suorittaa romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkinto tai erikoisammattitutkinto. Tutkinnonsuorittaminen on toteutettu yhteistyössä Järvenpään seurakuntaopiston kanssa.

Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmä tuottaa romaniaiheisiä informaatiooppaita ja esitteitä sekä julkaisee Latšo Diives -nimistä tiedotuslehteä. Lisäksi ryhmä valmistaa ilmaista aineistoa koulutuksen tueksi sekä suomeksi että romanikielellä. Opetushallituksen koulutus ja julkaisut -yksikkö tuottaa lisäksi maksullista oppimateriaalia ja julkaisuja.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti joulukuussa 2008 työryhmän valmistelemaan Suomen ensimmäistä romanipoliittista ohjelmaa. Päätöksen taustalla oli pääministeri Matti Vanhasen antama toimeksianto romaniasiain neuvottelukunnalle valmistella muistio romanien elinolojen kehittämisestä Suomessa. Työryhmän toimikausi oli 1.1.–30.9.2009. Romanipoliittista ohjelmaa on valmistellut viranomaisista, tutkimuslaitoksista ja romanien edustajista koostunut laajapohjainen työryhmä. Suomen ensimmäisen romanipoliittisen ohjelman yleisenä tavoitteena on edistää romanien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta elämän eri osa-alueilla valtavirtaistamalla yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistäminen osaksi yhteiskunnan toimintoja.

Ohjelman visio on, että vuonna 2017 Suomi on edelläkävijä romaniväestön yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämässä Euroopassa. Tavoitteena on, että tehokkailla ja yhtäaikaistavilla toimenpiteillä luodaan edellytykset romaniväestön ihmisoikeuksien ja sosioekonomisen aseman huomattavaksi parantumiseksi yhteiskunnassa, ja että romaniväestön vaikuttamismahdollisuudet ja integroituminen yhteiskuntaan vahvistuvat, samalla kun romanikulttuuri ja -identiteetti säilyvät elävinä ja kehittyvät.

Romaniväestön koulutustason nostaminen on Euroopan laajuisesti tunnustettu ainoaksi keinoksi pysyvästi estää romaniväestön marginalisoituminen. Koulutukseen osallistumisen vahvistaminen kaikilla koulutusasteilla ja pohjan luominen myös korkeasti koulutettujen romanien määrän kasvulle on siten ohjelman keskeisiä pitkän tähtäyksen tavoitteita.

Opetushallitus teki vuosilta 2001–2002 selvityksen romanioppilaiden tilanteesta perusopetuksessa. Selvityksessä nousi esille monia ongelmakohtia, joihin on pyritty vastaamaan mm. romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen -kehittämistoiminnan kautta. Opetushallitus on myöntänyt valtionavustusta romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen valtakunnallisesti 1 550 000 euroa vuosille 2008–2011. Valtionavustus on suunnattu kunnille, joista yhteensä 31 on toiminnassa mukana. Toiminta on tavoittanut suuren määrän, arviolta noin 80 %, perusopetusikäisistä romanioppilaista Suomessa. Kunnat tekevät romanioppilaiden perusopetuksen tukemisen suunnitelman, jossa kuntatason päämääräksi on määritelty esimerkiksi erityisopetukseen siirrettävien romanioppilaiden määrän vähentäminen. Monet kunnista tavoittelevat mm. kodin ja koulun yhteistyön sujuvuutta, poisalojen ratkaisevaa vähentämistä ja sitä, että jokainen romanioppilas saa perusopetuksen päättötodistuksen.

Työryhmä ehdottaa

- Käynnistetään maahanmuuttajien lukiokoulutukseen valmistava koulutus. Opinnot painottuisivat suomen/ruotsin kielen opiskeluun sekä kulttuuri- ja opiskelutaitojen opiskeluun. Koulutuksen laajuus olisi vuosi.
- Lukiokoulutuksessa oleville vieraskielisille opiskelijoille tarkoitetun suomi/ruotsi toisena kielenä opetustarjontaa tehostetaan.
- Monikulttuurisuushankkeen avulla tuetaan perusopetuksesta lukioon siirtymistä.
- Tehostetaan romaninuorten opinto-ohjausta ja tukea ja suunnataan romaniyhteisölle tiedotusta lukio-opinnoista.
- Tuetaan saamenkielisen oppimateriaalin tuotantoa ja Kalottialueen yhteistyötä saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen turvaamiseksi.

Ehdotusten kustannusvaikutukset

Maahanmuuttajien lukioon valmistavan koulutuksen kustannusvaikutus, jos valmistavan opetuksen kesto olisi vuosi, olisi arviolta noin 6,5 miljoonaa euroa vuodessa. Rahoitus kohdentuisi valtionjärjestelmän kautta vastaavasti kuin maahanmuuttajille järjestettävän perusopetuksen valmistavan opetuksen rahoitus. Vieraskielisille opiskelijoille tarkoitetun suomi/ruotsi toisena kielenä opetustarjonnan tehostamiseen tulisi varata 1 miljoonaa euroa vuodessa.

Saamenkielisen oppimateriaalin lisäkustannukset olisivat noin 20 000 euroa.

Ehdotusosan muut kustannukset ovat katettavissa pääsääntöisesti olemassa olevia resursseja uudelleen suuntaamalla.

6 Opettajien määrä ja kelpoisuus, opetushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutus sekä rehtorit

Lukiolain 30 §:n mukaan jokaisella oppilaitoksella, jossa järjestetään laissa tarkoitettua koulutusta, tulee olla toiminnasta vastaava rehtori. Koulutuksen järjestäjällä tulee olla koulutuksen järjestämismuoto huomioon ottaen riittävä määrä opettajan virkoja tai työso-
pimussuhteisia opettajia. Lisäksi koulutuksen järjestäjällä voi olla tuntiopettajia ja muuta henkilöstöä.

Opetushenkilöstön kelpoisuusvaatimuksista säädetään asetuksella opetustoimen henki-
löstön kelpoisuusvaatimuksista (986/1998). Aineenopetusta on kelpoinen antamaan hen-
kilö, joka on suorittanut:

- 1 ylemmän korkeakoulututkinnon;
- 2 yhdessä opetettavassa aineessa aineenopettajan koulutukseen kuuluvat opetettavan aineen opinnot, jotka ovat perus- ja aineopinnot sekä syventävät opinnot tutkinnon pääaineessa tai siihen rinnastettavassa kokonaisuudessa, laajuudeltaan vähintään 120 opintopistettä, ja kussakin muussa opetettavassa aineessa aineenopettajan koulutukseen kuuluvat opetettavan aineen opinnot, jotka ovat perus- ja aineopinnot yliopiston oppiaineessa tai siihen rinnastettavassa kokonaisuudessa, laajuudeltaan vähintään 60 opintopistettä;
- 3 vähintään 60 opintopisteen tai 35 opintoviikon laajuiset opettajan pedagogiset opinnot.

Lukiolain 30 §:n mukaan Opetushallitus voi tarvittaessa antaa asetuksen säännöksiä täy-
dentäviä määräyksiä. Opetus- ja kulttuuriministeriö voi erityisestä syystä myöntää kelpoi-
suusvaatimuksista erivapauden. Nykyisin erivapauksia myönnetään harvoin.

Lukiokoulutuksessa työskenteli keväällä 2008 noin 7 500 rehtoria ja opettajaa, joista 95 prosenttia oli päätoimisia (Tilastokeskuksen opettajakysely, 2008). Kyselyyn vastanneiden lukioiden kaikista rehtoreista ja päätoimisista opettajista 96 prosenttia oli muodollisesti kelpoisia hoitamaansa tehtävään. Muodollista kelpoisuutta vailla olivat lähinnä sivutoi-
miset ja päätoimiset tuntiopettajat. Tavallisimpia muodollisen kelpoisuuden puuttumisen syyt olivat tutkinnon tai opettajan pedagogisten opintojen puuttuminen.

Taulukko 9. Lukiokoulutuksen rehtoreiden ja opettajien määrä ja muodollinen kelpoisuus tehtävätyypeittäin kevätlukukaudella 2008.

Tehtävätyyppi	Suomenkieliset koulut			Ruotsinkieliset koulut			Yhteensä		
	Opettajia yhteensä	Muodollinen kelpoisuus hoitamaansa tehtävään	%	Opettajia yhteensä	Muodollinen kelpoisuus hoitamaansa tehtävään	%	Opettajia yhteensä	Muodollinen kelpoisuus hoitamaansa tehtävään	%
Rehtorit	352	347	98,6	35	35	100,0	387	382	98,7
Lehtorit	5 285	5 192	98,2	421	410	97,4	5 706	5 602	98,2
Maahanmuuttajien opettajat	3				3
Päätoimiset tuntiopettajat	966	810	83,9	67	52	77,6	1 033	862	83,4
Rehtorit ja päätoimiset opettajat yhteensä	6 606	6 352	96,2	523	497	95,0	7 129	6 849	96,1
Sivutoimiset tuntiopettajat	322	149	46,3	36	15	41,7	358	164	45,8
Yhteensä	6 928	6 501	93,8	559	512	91,6	7 487	7 013	93,7

Lähde: Tilastokeskus, opettajakysely (Vastausprosentti: lukiot 95,3 %, perus- ja lukioasteen koulut 81,1 %
... = tietoa ei ole ilmoitettu tietosuojasystä)

Vuonna 2009 julkaistun Opettajat Suomessa 2008 -selvityksen vastausprosentti oli 95,3 %. Selvityksessä mukana olevissa lukioissa oli yhteensä 7 487 rehtoria ja opettajaa, joista päätoimisia oli 7 129. Tämän raportin mukaan kaikista opettajista 93,7 prosenttia oli muodollisesti kelpoisia hoitamaansa tehtävään. Rehtoreista ja päätoimisista opettajista vastaava osuus oli 96,1 prosenttia. Suomenkielisen lukiokoulutuksen rehtoreista ja päätoimisista opettajista oli muodollisesti kelpoisia hoitamaansa tehtävään 96,2 prosenttia ja ruotsinkielisen 95,0 prosenttia. Tavallisimpia muodollisen kelpoisuuden puuttumisen syitä olivat tutkinnon tai opettajan pedagogisten opintojen puuttuminen.

Tehtävätyypeittäin tarkasteltuna muodollista kelpoisuutta vailla olevia opettajia oli lähinnä sivutoimisissa ja päätoimisissa tuntiopettajissa. Lukiokoulutuksessa tehtävänsä muodollisesti kelpoisten opettajien suhteellinen osuus on kasvanut kevätlukukaudesta 2005 kevätlukukauteen 2008 2,3 prosenttiyksiköllä.

Lukiokoulutuksen opettajat ovat keskimäärin vanhempia kuin perusopetuksen opettajat. Viisikymmentä vuotta täyttäneiden osuus lukion rehtoreista ja päätoimisista opettajista yhteensä oli 40,9 prosenttia, mikä on 7,5 prosenttiyksikköä enemmän kuin vastaava osuus perusopetuksen rehtoreista ja päätoimisista opettajista. Alle 40-vuotiaita lukion rehtoreista ja päätoimisista opettajista oli 29,6 prosenttia ja 40–49-vuotiaita 29,5 prosenttia. Suomenkielisen lukiokoulutuksen opettajat olivat keskimäärin vanhempia kuin ruotsinkielisen.

Lukiokoulutuksen rehtoreista ja päätoimisista opettajista 39,5 prosenttia työskenteli Etelä-Suomen, 34,7 prosenttia Länsi-Suomen, 10,8 prosenttia Itä-Suomen, 9,9 prosenttia Oulun ja 4,5 prosenttia Lapin läänin lukiokoulutuksessa. Loput 0,6 prosenttia rehtoreista ja päätoimisista opettajista työskenteli Ahvenanmaan lukiokoulutuksessa tai heidän työskentelyalueestaan ei ollut tietoa.

Tilastoinnissa mukana olevissa lukioissa työskenteli kevätlukukaudella 2008 yhteensä 5 706 lehtoria ja 1 033 päätoimista tuntiopettajaa. Lukiokoulutuksen lehtoreista 98,2 prosenttia oli muodollisesti kelpoisia. Päätoimisista tuntiopettajista muodollisesti kelpoisia oli 83,4 prosenttia. Suomenkielisessä lukiokoulutuksessa opettajien kelpoisuustilanne oli hie- man parempi kuin ruotsinkielisessä lukiokoulutuksessa. Musiikissa, liikunnassa ja opinto- ohjauksessa muodollista kelpoisuutta vailla olevia opettajia oli keskimääräistä enemmän. Lukion opettajien kelpoisuustilannetta voidaan pitää tällä hetkellä hyvänä.

Opetushenkilöstön peruskoulutus

Aineenopettajaksi opiskelevat suorittavat maisterin tutkinnon, jonka laajuus on vähintään 300 opintopistettä. Tutkinto sisältää useimmiten kahden koulussa opetettavan aineen opinnot (120 op ja 60 op) sekä opettajan pedagogiset opinnot (60 op). Koulutusta annetaan maamme useimmissa yliopistoissa sekä Sibelius-Akatemiassa ja Taideteollisessa korkeakoulussa.

Valinta aineenopettajan koulutukseen voi tapahtua kahdella eri tavalla. Yleisimmin haetaan opiskelemaan opetettavaa ainetta tai aineita yliopistoon, jonka jälkeen opintojen aikana hakeudutaan opiskelemaan opettajan pedagogisia opintoja. Näillä opinnoilla saadaan kelpoisuus opetettavaan aineeseen. Toinen tapa on hakeutua suoraan aineenopettajan koulutukseen (suoravalinta), jolloin valinnan kautta hyväksytyt saavat opinto-oikeuden suorittaa ylemmän korkeakoulututkinnon (syventävät opinnot opiskeltavassa aineessa) sekä oikeuden suorittaa opettajan pedagogiset opinnot aineen opintojen rinnalla. Opettajan pedagogisen kelpoisuuden tuottavat opinnot voi suorittaa myös tutkinnon suorittamisen jälkeen.

Kotitalouden, tekstiili- ja teknisen käsityön, liikunnan, musiikin ja kuvataideopettajan koulutus on opettajankoulutusta, joiden koulutusohjelmiin hakeudutaan kunkin oppilaitoksen hakumenettelyjen kautta.

Opinnot antavat pedagogisen kelpoisuuden opettajan tehtäviin esimerkiksi peruskoulussa, lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa, ammattikorkeakoulussa, kansanopistossa tai kansalaisopistossa. Muut opettajalta edellytettävät kelpoisuusvaatimukset voivat kuitenkin vaihdella oppilaitoksittain.

Opetushenkilöstön täydennyskoulutus

Tilastokeskuksen opettajatiedonkeruun mukaan vuonna 2007 opetushenkilöstön osallistumisprosentti täydennyskoulutukseen oli perusopetuksen ja lukiokoulutuksen osalta 68 prosenttia. Aktiivisimpia opettajaryhmiä jatko- ja täydennyskoulutukseen osallistumisen suhteen olivat perusopetuksen ja lukiokoulutuksen rehtorit (81 %) sekä lehtorit (71 %). Vähiten täydennyskoulutukseen osallistuivat sivutoimiset tuntiopettajat (vain 29 %).

Taulukko 10. Opettajien osallistuminen täydennyskoulutukseen tehtävätyypin mukaan.

Perusopetus ja lukiokoulutus	Opettaja yhteensä	Osallistunut täydennyskoulutukseen	
		N	%
Rehtorit	1 662	1 340	81
Lehtorit	18 501	13 047	71
Luokanopettajat	16 532	11 143	67
Erytysluokanopettajat	5 365	3 773	70
Maahanmuuttajaopettajat	131	88	67
Päätöimiset tuntiopettajat	5 060	3 286	65
Sivutoimiset tuntiopettajat	1 058	311	29
<i>Yhteensä</i>	48 309	32 988	68

Lähde: Tilastokeskus. Opettajakysely keväällä 2008.

Täydennyskoulutukseen osallistuminen on selvityksen mukaan vähentynyt kaikissa oppilaitosmuodoissa vuosien 1998 ja 2005 välillä, eniten peruskoulun ja lukion opettajilla, joilla täydennyskoulutuspäivien määrä on pudonnut yli neljänneksellä (Opettajankou-

lutuksen kehittämisohjelman seuranta ja arviointi 2005). Samalla kun täydennyskoulutuksen määrä on vähentynyt, se on muuttunut entistä lyhytkestoisemmaksi. Täydennyskoulutukseen osallistumattomia oli perusopetuksen ja lukiokoulutuksen aineenopettajista 14 prosenttia.

Täydennyskoulutukseen osallistumattomuuden syitä olivat selvityksen mukaan mm. seuraavat:

- *Sijaisten palkkaaminen* saattaa muodostua koulutukseen haluavalle ongelmaksi. Heitä ei joko ole tarjolla tai heidän palkkaaminen on kunnassa kielletty. Näin ollen yksittäisen opettajan saattaa olla mahdotonta irrottautua koulutukseen, varsinkin jos opetustehtävät ja luokan valvonta jäävät kollegalle.
- *Koulutustarpeet vaihtelevat*. Koulutustarjonta saattaa olla sellainen, ettei opettaja tai rehtori koe siitä olevan hyötyä. Koulutustarjonnassa tulisi huomioida myös akuutit täydennyskoulutustarpeet.
- *Motivaatio vaihtelee*. Motivaatio saattaa vaihdella monestakin syystä. Koulujen lakkauttamisuhat, toimintojen yhdistämiset ja yleinen epävarmuus tulevaisuudesta ja omasta työpaikasta eivät kohota motivaatiota koulutukseen. Myöskään varsinaisen oppiaine- tai alakohtaisen koulutuksen lisäksi tarvittavasta muusta koulutuksesta ei aina osata innostuta. Lähellä eläkeikää olevat henkilöt eivät myöskään enää kovin hyvin motivoitu täydennyskoulutuksesta. Koulutuksen ”suurkuluttajilla” sen sijaan motivaatio on korkealla ja he koulutautuvat aina kun se vain on mahdollista.
- *Asenteet vaikuttavat*. Koulutushalukkuus voi olla myös asenteisiin liittyvä kysymys. Koulun ilmapiirillä ja muun opetushenkilöstön asenteilla voi olla suuri merkitys siihen, missä määrin koulutukseen hakeudutaan tai missä määrin pysytään ”taustalla”. Kyse voi olla myös koulutuksen järjestäjän asenteesta.
- *Resurssit vaihtelevat*. Erikokoisissa ja maan eri osissa olevissa kunnissa on erilaiset mahdollisuudet panostaa opetushenkilöstön täydennyskoulutukseen. Harvaan asutulla seudulla koulutusjärjestelyjen kustannukset saattavat olla huomattavasti suuremmat kuin taajaan asutuissa kunnissa. Myös kuntien heikentynyt taloudellinen tilanne heijastuu täydennyskoulutukseen kohdennettaviin määrärahoihin.
- *Resurssien käytön suunnittelemattomuus*. Jos täydennyskoulutukseen varatut resurssit käytetään jo vuoden alkupuolella esimerkiksi aktiivisimpien opettajien tai rehtoreiden koulutukseen, myöhemmin tuleviin tarpeisiin ei pystytä enää vastaamaan.
- *Koulutustilaisuuksien saatavuus*. Erityisesti harvaan asutuilla seuduilla täydennyskoulutukseen osallistumattomuus voi kytkeytyä yksinkertaisesti siihen, että koulutusta ei järjestetä omalla tai lähipaikkakunnalla, vaan tilaisuudet vaativat matkustamista, yöpymistä, päivärahoja ym.

Opettajilla on harvemmin sovittuna henkilökohtaista koulutussuunnitelmaa ja kouluilla-kaan ei välttämättä kovin usein ole henkilöstön kehittämissuunnitelmaa. Tämä heijastuu siihen, että täydennyskoulutukseen osallistumispäätökset ovat sattumanvaraisia eivätkä liity sisällöllisesti koulun kokonaiskehittämiseen.

Työryhmä ehdottaa

- Opettajien perus- ja etenkin täydennyskoulutuksessa tulee asettaa painopisteiksi:
 - Monipuolisten pedagogisten menetelmien tunteminen ja niiden käyttö opetus- ja oppimisprosessissa, erityisesti taitojen ja valmiuksien oppimisessa, oppiainerajat ylittävien kokonaisuuksien hallinnassa ja tutkivan oppimisen työtavoissa.
 - Valmiudet tukea ja arvioida opiskelijoiden erilaisia oppimisprosesseja.
 - Tieto- ja viestintäteknologian hyödyntäminen opetuksessa.
 - Valmiudet tunnistaa ja tukea opiskelijoiden erityistarpeita. Erityistarpeisiin kuuluu erilaisuuksien kirjo oppimisvaikeuksista erityislahjakkuuksiin.
 - Opettajien tiimityövalmiuksien edelleenkehittäminen.
- Luodaan eri toimijoiden yhteistyönä oppilaitosjohdolle tarkoitettu moduuleista koostuva koulutusohjelma
- Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa sekä koulun johdon koulutuksessa luodaan pohjaa koulun toimintakulttuurin kehittämiseksi entistä vuorovaikutteisemmaksi ja opiskelijoiden osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisäämiselle ja sen seurauksena hyvinvoinnin edistämiseksi lukiossa.

Ehdotusten kustannusvaikutukset

Opettajien perus- ja täydennyskoulutus toteutettaisiin osittain suuntaamalla olemassa olevia täydennyskoulutusresursseja työryhmän uudistusten toimenpanemiseksi määrävuosiksi noin 1 miljoonaan euroa/vuosi.

Oppimisympäristöihin liittyvän opettajien täydennyskoulutuksen uutta rahoitusta tarvittaisiin noin 2 miljoonaan euroa/vuosi.

7 Opiskelijoiden yksilölliset tarpeet ja erityinen tuki

7.1 Opiskelijan hyvinvoinnin tukeminen (opiskelijahuolto)

Lainsäädäntö

Oppilas- ja opiskelijahuollosta säädetään koululainsäädännössä, kansanterveyslaissa ja lastensuojelulaissa. Oppilas- ja opiskelijahuolto on opetustoimen, sosiaalitoimen ja terveystoimen toimintaa, jota toteutetaan moniammatillisena yhteistyönä. Vuonna 2003 lukiolaikaa muutettiin täydentämällä oppilas- ja opiskelijahuoltoa koskevia säännöksiä. Lukiolain 29 a §:n mukaan opiskelijahuollolla tarkoitetaan, kuten perusopetuksessakin, hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Lukiossa opiskelevilla ei ole subjektiivista oikeutta opiskelijahuoltoon opiskelun yhteydessä kuten perusopetuksessa. Koulutuksen järjestäjällä on kuitenkin velvollisuus antaa erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalle tieto hänen käytettävissään olevista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista ja ohjata hänet hakeutumaan näihin palveluihin.

Erityistä tukea tarvitsevalle lukio-opiskelijalla on oikeus opiskelijahuollon palveluihin siten kuin siitä on erikseen säädetty kansanterveyslaissa. Sen mukaisesti lukiolaisten opiskeluterveydenhuollon järjestäminen on oppilaitoksen sijaintikunnan velvollisuus opiskelijoiden kotipaikasta riippumatta. Terveystoimintaan luetaan opiskeluympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden edistäminen, opiskelijoiden terveyden ja opiskelukyvyyn edistäminen, terveyden- ja sairaanhoitopalvelujen, mielenterveyspalvelut ja suun terveydenhuolto mukaan lukien, järjestäminen opiskelijoille, sekä omalta osaltaan koko opiskeluyhteisön hyvinvoinnin varmistaminen.

Kansanterveyslakia muutettaessa (626/2007) opiskelijaterveydenhuolto -käsite muutettiin opiskeluterveydenhuolloksi. Sillä tarkoitetaan toisen asteen oppilaitosten, lukioiden ja korkeakoulujen opiskeluterveydenhuoltoa. Kansanterveyslakiin on myös lisätty aiempaa yksityiskohtaisemmat säännökset opiskeluterveydenhuollon tavoitteista, sisällöstä, seurannasta ja arvioinnista.

Opiskelijan hyvän fyysisen ja psyykkisen terveyden edistäminen ja ylläpitäminen sekä sen edellytyksiä lisäävä toiminta ovat osa lukiolain 29 a §:n mukaista opiskelijahuoltoa. Kunnan kansanterveystyöstä vastaavan viranomaisen tulee osallistua lukiolain 11 §:n mukaisen opetussuunnitelman laatimiseen siltä osin, kun se koskee oppilas- tai opiskelijahuoltoa sekä koulun tai oppilaitoksen ja kodin välistä yhteistyötä.

Kansanterveyslain 14 § 6 momentin mukaan opiskeluterveydenhuoltoon luetaan opiskeluympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden edistäminen, opiskelijoiden terveyden ja opiskelukyvyn edistäminen, terveyden- ja sairaanhoitopalvelujen, mielenterveyspalvelut ja suun terveydenhuolto mukaan lukien, järjestäminen opiskelijoille, sekä omalta osaltaan koko opiskeluyhteisön hyvinvoinnin varmistaminen. Opiskeluterveydenhuollon tarkemmasta sisällöstä säädetään valtioneuvoston asetuksella neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (380/2009).

Lastensuojelulain (417/2007) 8 §:n mukaan kunnan on sosiaali- ja terveydenhuoltoa, koulutointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja kehittäessään pidettävä huolta myös siitä että näiden palvelujen avulla tuetaan huoltajia lasten kasvatuksessa ja kyetään saamaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Kunnan on järjestettävä tarvittaessa erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa. Palveluja kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin. Kunnassa tulee seurata lasten ja nuorten hyvinvointia (7§). Lastensuojelulain 12 §:n mukaan kuntien on laadittava suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Suunnitelman on katettava laajasti lasten ja nuorten sekä perheiden hyvinvointiin liittyvät palvelut.

Oppilas- ja opiskelijahuolto opetussuunnitelmien perusteissa

Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämisessä on olennaista paitsi eri hallintokuntien myös eri kouluasteiden välinen yhteistyö. Tavoitteet, tehtävät ja periaatteet ovat ydinkysymysten osalta pitkälti samanlaiset esiopetuksessa, perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa.

Opetussuunnitelman perusteet antavat valtakunnallisesti opetuksen järjestäjille ja koulujen oppilashuollolle sekä kodin ja koulun tai oppilaitoksen väliselle yhteistyölle keskeiset periaatteet sekä opetustoimeen kuuluvan oppilashuollon tavoitteet. Opetushallitus on valmistellut opetussuunnitelman perusteet esiopetusta, kodin ja koulun tai oppilaitoksen yhteistyötä sekä oppilas- ja opiskelijahuoltoa koskevilta osin yhteistyössä Stakesin (nykyinen Terveyden ja hyvinvoinnin laitos) kanssa. Paikallisella tasolla edellä mainitut osiot on laadittu vastaavassa yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa. Opetussuunnitelman perusteissa opiskelijahuollon keskeisen tehtävän nähdään olevan oppimisen perusedellytyksistä – nuoren kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista – huolehtiminen.

Opiskelijahuollolla edistetään nuoren oppimista ja tasapainoista kasvua ja kehitystä. Opiskelijahuollon tavoitteena on oppimisen esteiden ja muiden ongelmien ehkäiseminen ja varhainen tunnistaminen. Opiskelijahuolto on keskeinen osa kouluyhteisön turvallisuutta, hyvinvointia ja myönteistä vuorovaikutusta rakentavaa toimintakulttuuria, jonka tarkoituksena on varmistaa kaikille tasavertainen oppimisen mahdollisuus. Opiskelijahuolto sisältää sekä yksilöllisen että yhteisöllisen tuen näkökulmat. Lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa painotetaan myös opiskelijoiden osallisuutta oman työyhteisönsä hyvinvoinnin edistämiseksi.

Opetussuunnitelmien perusteissa on korostettu opiskelijahuollon monialaista luonnetta. Näin huolenpito opiskelijasta ja vastuu heidän hyvinvoinnistaan kuuluu kaikille koulu- ja oppilaitosyhteisössä työskenteleville aikuisille sekä oppilashuoltopalveluista vastaaville viranomaisille. Opiskelijahuollolla on merkityksellinen rooli erityisesti ongelmien varhaisessa tunnistamisessa ja niihin puuttumisessa. Opiskelijahuoltotyötä voidaan koordinaida ja kehittää moniammatillisessa opiskelijahuoltoryhmässä, jonka tavoitteet ja toimintamallit määritellään paikallisesti.

Kodin ja koulun tai oppilaitoksen yhteistyön ensisijaisuus korostuu myös opiskelijahuollossa. Opiskelijahuoltotyötä ohjaavat luottamuksellisuus sekä tietojensaantia ja salassapitoa ohjaavat säädökset. Tärkeä osa paikallista opetussuunnitelmaa on kuvaus yhteistyön järjestämisestä kodin, koulun ja muiden opiskelijahuollon asiantuntijoiden kanssa. Toisen asteen koulutuksen opetussuunnitelmissa määritellään myös opiskelijan tarvitsemien palvelujen turvaamisen ja palveluihin ohjaamisen edellyttämä hallintokuntien välinen yhteistyö.

Ennalta ehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen näkökulmista on merkityksellistä se, että opetussuunnitelmissa kuvataan toimenpiteet ja työnjako ongelma- ja kriisitilanteiden ehkäisemiseksi, havaitsemiseksi tai hoitamiseksi. Näitä ovat kaikilla kouluasteilla kiusaaminen, väkivalta ja häirintä sekä erilaiset tapaturmat, onnettomuudet ja kuolemantapaukset. Lisäksi mainitaan mielenterveyskysymykset sekä tupakointi ja päihteiden käyttö.

Opiskelijahuollon kehittämistoiminta ja sen tavoitteet

Yleissivistävän koulutuksen oppilas ja opiskelijahuollon kehittämistoiminta käynnistyi sadassa kunnassa syksyllä 2007 eri puolilla maata. Vuosina 2008–2009 palvelurakenteen kehittäminen ulotettiin koskemaan myös lukiokoulutusta. Vuonna 2009 kehittämistoiminta laajeni 92 uuteen kuntaan. Vuonna 2010 valtionavustusta kehittämistoiminnan vakiinnuttamiseen lukiokoulutuksessa sai 23 kuntaa ja yksi seutukunta. Tavoitteena on:

- parantaa valtakunnallisesti ja paikallisesti opiskelijahuollollisen tuen saatavuutta,
- kehittää ja vakiinnuttaa kuntiin oppilas- ja opiskelijahuollon palvelurakenne sekä verkostomainen toimintatapa -strategiatyö,
- tukea opetussuunnitelmien toimeenpanoa,
- siirtää oppilas- ja opiskelijahuollollisen työn painopistettä korjaavasta ennalta ehkäisevään työhön,
- edistää hallintokuntien välistä ja moniammatillista yhteistyötä koulutusasteiden rajat ylittäen.

Lukiossa ongelmana on opiskelijahuollon palveluiden riittävä toteutus ja siihen liittyvän henkilöstön puute. Monissa kunnissa puhutaan opiskelijahuollosta ohjauspalveluna. Opiskelijahuollon jatkumon turvaamiseksi kunnissa tulisi kiinnittää huomiota myös nivelvaiheiden sujuvuuteen eri koulutusasteiden välillä.

Kansallisen tason ohjauksella ja tietotuotannolla voidaan merkittävästi edistää kunta- tai seutukuntakohtaista opiskelijahuollon kehittämistä. Kansallinen yhdenmukainen ja vertailtavissa olevissa tiedonkeruu ja tilastointi kuntien opiskelijahuollosta sekä palvelurakenteen kuvaamisjärjestelmä indikaattoreineen olisi jatkossa merkittävä edistysaskel yhdenmukaisten vertailutietojen saamiseksi.

Perusopetusta ja toisen asteen koulutusta koskeviin lakeihin ei sisälly suoria mainintoja oppilas- tai opiskelijahuoltoryhmistä. Lukiolain mukaan opetussuunnitelma tulee, siltä osin kuin sen perusteista säädetään 10 §:n 3 momentissa, laatia yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa. Koulutuksen järjestäjän tulee määrätä myös kodin ja oppilaitoksen yhteistyön sekä opiskelijahuollon järjestämistavasta.

Lain esitöissä (HE 205/2002) todetaan, että käytännössä hyvän oppilas- tai opiskelijahuoltotyön toteuttaminen edellyttää moniammatillista yhteistyötä. Opetussuunnitelman perusteissa todetaan, että oppilashuoltotyötä voidaan koordinoita ja kehittää moniammatillisessa oppilashuoltoryhmässä.

Opetusministeriön oppilashuoltoryhmän muistiossa (13:2002) esitetään, että ”peruskouluissa ja toisen asteen oppilaitoksissa tulisi olla joko yksin tai yhdessä muiden koulujen tai oppilaitosten kanssa oppilashuoltoryhmä. Tämän ryhmän tulee toimia yhteistyössä oppilaiden vanhempien ja kasvatuksesta vastaavien viranomaisten sekä hoidosta vastaavien asiantuntijoiden kanssa. Oppilashuoltoryhmän tulee toimia ensisijaisesti ennaltaehkäisevästi, mutta sen tulee tarvittaessa puuttua oppilaiden ongelmiin.”

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön oppilashuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistiossa (2006:33) suositellaan opiskelijahuoltoryhmien perustamista myös kaikkiin toisen asteen oppilaitoksiin.

Opiskelijahuoltotyön koordinoimiseksi ja kehittämiseksi on suositeltavaa, että lukioissa olisi toiminnassa moniammatillinen oppilashuoltoryhmä, joka toimisi joko koulukohdaisesti tai useamman koulun yhteisenä. Opiskelijahuoltotyön toteuttaminen edellyttää moniammatillista yhteistyötä. Mukana tulisi olla oppilaiden vanhempia ja kasvatuksesta vastaavia viranomaisia sekä terveydenhoidosta vastaavia asiantuntijoita. Opiskelijahuoltoryhmän tulisi toimia ensisijaisesti ennaltaehkäisevästi, mutta sen tulisi tarvittaessa voida puuttua yksittäisiin opiskelijoiden ongelmiin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2008 tekemän kyselyn mukaan 94 prosentilla lukioista oli opiskelijahuoltoryhmä.

Katariina Salmela-Aron ja Petri Näätäsen tekemän Nuorten koulu-uupumusmittari BBI-10 -tutkimuksen mukaan suomalaisista nuorista noin joka kymmenes kärsii koulu-uupumuksesta, mutta noin joka kolmas on vaarassa uupua. Koulu-uupumus on pitkitynyt stressioireyhtymä, joka kehittyy jatkuvan kouluun liittyvään stressin seurauksena. Koulu-uupuneet nuoret arvioivat opiskelutavoitteensa stressaaviksi, rasittaviksi ja ulko-kohtaisiksi. He kokevat, että ei voi itse vaikuttaa tavoitteidensa saavuttamiseen.

7.2 Lukiolaisten erityinen tuki

Lukioon voi hakea opiskelijaksi opiskelija, jolle on perusopetuksessa tehty erityisen tuen päätös, ja jolla on ollut yksilöllinen oppimäärä jossakin tai joissakin oppiaineissa. Yksilöllistetty oppimäärä ilmenee päättöarvioinnissa siten, että kyseisen oppimäärän arvio merkitään tähdellä. Yhteishaussa tähtimerkintää ei kuitenkaan oteta huomioon, vaan yksilöllistettyyn oppimäärään perustuvat arvosanat ovat samanarvoisia kuin yleisen oppimäärän mukaan annetut. Yksilöllisen oppimäärän mukaan opiskelleilla on kuitenkin käytännössä usein suuria vaikeuksia selvittää kyseisen aineen opinnoista lukiossa.

Nykyiset säädökset (lukiolaki 629/1998, lukioasetus 810/1998) eivät tunne erityisopetuskäsitettä. Lukiolain mukaan kaikilla lukio-opintoja suorittavilla on samat tavoitteet ja sisällöt sekä sama opetussuunnitelma. Lukiossa ei siis oppiaineiden oppimääriä voida tavoitteiden ja sisältöjen osalta yksilöllistää. Opiskelijalle ei laadita henkilökohtaista opiskelun järjestämistä koskevaa suunnitelmaa (HOJKS) kuten peruskoulussa tai ammatillisissa opinnoissa. Jos opiskelija vapautetaan jonkin oppiaineen opiskelusta, tulee hänen valita sen tilalle muita opintoja niin, että kurssien säädetty vähimmäismäärä täyttyy. Lukion opiskelijaa ei pääsääntöisesti voida vapauttaa pakollisten kurssien opiskelusta.

Lukiossa voidaan opiskelijaa kuitenkin tukea erilaisin järjestelyin sekä pedagogisin toimin. Vaikka lukion kurssien sisällöt ja tavoitteet ovat kaikille samat, opintoja on mahdollista eriyttää jossain määrin, etenkin jos opiskelija ei aio suorittaa oppiaineessa ylioppilastutkintoa. Lukion kurssimuotoisuus antaa myös mahdollisuuden opintojen painotukseen ja kurssien valitsemiseen.

Lukiolain 13 §:ssä on säädetty erityisistä opetusjärjestelyistä. Sen mukaan opiskelijan opiskelu voidaan järjestää osittain toisin kuin tässä laissa ja sen nojalla säädetään ja määrätään, jos:

- 1 opiskelijalla katsotaan joltakin osin ennestään olevan lukion oppimäärää vastaavat tiedot ja taidot;
- 2 lukion oppimäärän suorittaminen olisi opiskelijalle olosuhteet ja aikaisemmat opinnot huomioon ottaen joltakin osin kohtuutonta; tai
- 3 se on perusteltua opiskelijan terveydentilaan liittyvistä syistä.

Opiskelun erityinen tuki opetussuunnitelman perusteissa

Vuoden 2003 valtakunnallisissa opetussuunnitelman perusteissa lukiot veloitetaan erityisen tuen järjestämiseen. Tavoitteena on oppimisvaikeuksien ja muiden ongelmien varhainen tunnistaminen ja siihen liittyvän tuen antaminen. Opetussuunnitelmassa määritellään, miten erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden opetus ja tukitoimet järjestetään.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan erityisen tuen tarkoituksena on auttaa ja tukea opiskelijaa siten, että hänellä on tasavertaiset mahdollisuudet suorittaa lukio-opintonsa. Erityistä tukea tarvitsevat sellaiset opiskelijat, jotka ovat tilapäisesti jääneet jälkeen opinnoissaan tai joiden opiskelun edellytykset ovat heikentyneet vamman, sairauden tai toimintavajavuuden vuoksi. Lisäksi erityisen tuen piiriin kuuluvat opiskelijat, jotka tarvitsevat psyykkistä tai sosiaalista tukea. Opiskelijalla voi olla erityisen tuen tarve myös mielenterveyteen, sosiaaliseen sopeutumattomuuteen tai elämäntilanteeseen liittyvien ongelmien vuoksi.

Jos opiskelijan kielenkehityksen häiriö tulee ilmi vasta lukiossa, tukitoimien suunnittelu ja toteuttaminen tulee aloittaa välittömästi. Lukiolain 13 §:ssä tarkoitettujen oppimistilanteet ja kokeet tulee järjestää siten, että opiskelijan yksilölliset tarpeet otetaan huomioon. Opiskelijalle voidaan laatia suunnitelma, johon kirjataan miten yksilölliset toimenpiteet voidaan toteuttaa.

Opiskelijan arviointi

Lukiolain mukaan opiskelijan arvioinnilla pyritään ohjaamaan ja kannustamaan opiskelua sekä kehittämään opiskelijan edellytyksiä itsearviointiin. Opiskelijan oppimista ja työskentelyä tulee arvioida monipuolisesti. (Lukiolaki 629/1998, 17 § 1 mom.)

Lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan opiskelijan oppimisen arvioinnin tehtävänä on antaa opiskelijalle palautetta opintojen edistymisestä ja oppimistuloksista sekä lukion aikana että lukio-opiskelun päättyessä. Palautteen tarkoituksena on kannustaa ja ohjata opiskelijaa opintojen suorittamisessa. Arvioinnilla kannustetaan opiskelijaa myönteisellä tavalla omien tavoitteittensa asettamiseen ja työskentelytapojensa tarkentamiseen. Kurssin arvioinnin tulee olla monipuolista ja perustua paitsi mahdollisiin kirjallisiin kokeisiin, opintojen edistymisen jatkuvaan havainnointiin ja opiskelijan tietojen ja taitojen arviointiin. Myös opiskelijan oma itsearviointi voidaan ottaa huomioon käyttäen hyväksi muun muassa kurssin arviointikeskusteluja. Arvioinnin menetelmistä ja käytännöistä päätetään tarkemmin opetussuunnitelmassa.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003 tarkentavat arviointikohtaa seuraavasti: ”Diagnosoidut vammat tai niihin rinnastettavat vaikeudet, kuten lukemis- ja kirjoittamishäiriö, maahanmuuttajien kielelliset vaikeudet sekä muut syyt, jotka vaikeuttavat osaamisen osoittamista, tulee ottaa huomioon arvioinnissa siten, että opiskelijalla on mahdollisuus erityisjärjestelyihin. Opiskelijan koe- ja oppimistilanteet tulee järjestää koko lukion ajan niin, että hänen erityiset tarpeensa voidaan ottaa huomioon. Tuen tarpeessa oleva opiskelija voi saada kokeisiin ja oppimistilanteisiin erityisjärjestelyjä kuten lisäaikaa tai mahdollisuuden tietokoneen käyttöön. Erityisestä syystä opiskelijalla voi olla oikeus

osoittaa osaamisensa muutenkin kuin kirjallisesti. Edellä mainitut vaikeudet voidaan ottaa huomioon määrättäessä opiskelijan kurssiarvosanaa”.

Erityisen tuen tarve lukioissa

Tietoja lukion opiskelijoiden tuen tai erityisopetuksen tarpeesta, annetun tuen muodoista tai erityisopetusta saaneiden opiskelijoiden määrästä ei ole kerätty järjestelmällisesti, kattavasti eikä säännöllisesti. Tilastokeskus ei kerää lukio-opiskelijoista samanlaisia tietoja kuin perusopetuksen oppilaista. Asiasta on tehty yksittäisiä tiedonkeruita tai joissakin tiedonkeruissa ja tutkimuksissa on sivuttu aihetta ja näistä saadaan jonkinlainen käsitys edellä mainituista asioista.

Erityisopetuksen tarvetta on kartoitettu Koulutuksen arviointineuvoston tutkimuksessa vuonna 2005 (Mehtäläinen, J. 2005). Sen mukaan erityisopetuksen tarve lukioissa on noin viidestä kymmeneen prosenttiin koko opiskelijamäärästä. Eniten erityisopetuksen tarvetta ovat tuottaneet:

- puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa (3,5 % kaikista opiskelijoista)
- luki-vaikeudet (2,8 %)
- kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon (2,0 %).

Selvityksen mukaan erityisopetuksen tarve on hyvin lukiokohtaisia. Tarpeen on arvioitu olevan lähivuosinakin kasvussa. Erityisopetusta on järjestetty lukioissa yleisesti ja yhä lisääntyvästi, mutta ei tarpeeseen nähden riittävästi. Kolmasosassa lukioita erityisopetusta ei annettu, vaikka tarvetta olisi ollut. Kolmasosassa lukioita erityistä tukea antoi pääasiallisesti joku muu kuin erityisopettaja, yleisimmin opinto-ohjaaja. Sekä määrällisesti että laadullisesti riittämätöntä erityisopetus oli lähes puolessa lukioita. Riittävänä toteuttavissa olevana erityisopetuksen järjestelynä pidettiin yleisimmin peruskoulun kanssa yhteistä erityisopettajaa. Toiseksi yleisin oli useamman lukion yhteinen erityisopettaja.

Opetushallituksen ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) yhteistyönä toteutettiin vuonna 2008 lukiokysely (Rimpelä, M. ja muut, 2009). Siinä erityisen tuen tarpeessa olevien opiskelijoiden lukumäärän ilmoitti 87 % vastanneista lukiosta. Erityistä tukea tarvitsevien osuus oli keskimäärin 0,8 % koko aineistosta. Suurinta erityisen tuen tarve oli Etelä-Suomen (1,3 %) ja Länsi-Suomen (1,2 %) lääneissä, suurissa kaupungeissa (1,8 %), kaupunkimaisissa kunnissa (1,7 %) sekä yli 400 oppilaan lukioissa (3,1 %).

Kouluterveyskyselyn 2009 mukaan lukion 1. ja 2. vuosikurssin opiskelijoista vaikeuksia opiskelussa ilmoitti kokevansa 36 %. 14 % koki vaikeuksia opiskelun seuraamisessa ja yli kolmannes tehtävien tekemisessä. Opiskelussa avun puutetta koki 8 %, opiskelijoista. Vastanneista 16 % koki saavansa harvoin ja vain 5 % usein apua koulunkäyntiin liittyvissä vaikeuksissa ja ongelmissa. Opiskeluun liittyvän työmäärän koki liian suureksi 46 %.

Opiskelijaa koskevien tietojen siirtäminen perusopetuksesta lukioon on tuen saumattoman jatkumisen kannalta tärkeää. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen lukioissa -perusraportin mukaan 66 % aineiston lukioista oli sopinut ainakin joidenkin peruskoulujen kanssa yhteisistä käytännöistä opiskelijaa koskevien tietojen siirtämisessä, mutta vain 26 % oli sopinut kaikkien niiden peruskoulujen kanssa, joista lukioon tuli opiskelijoita. Käytännöt kaikkien peruskoulujen kanssa olivat yleisempiä suurissa lukioissa (38 %) ja suurissa kaupungeissa (33 %), mutta näissä oli myös eniten niitä, joissa ei käytänteitä ollut sovittu lainkaan (38 % ja 38 %).

Lukiokoulutuksen keskeyttäneiden määrät ovat pysyneet pieninä, vain noin 4 prosenttia vuosittain, näistä puolet jatkaa opintoja muissa oppilaitoksissa (Tilastokeskus 2009). Ohjeistus keskeyttämisvaarassa olevien opiskelijoiden seurantaan ja ohjaukseen auttaa tukitoimien järjestämisessä oikea-aikaisesti. Kirjatut yhteiset käytännöt joko koulutuksen järjestäjän tai koulun tasolla keskeyttämisvaarassa olevien opiskelijoiden seurannasta (lukuvuosi 2007–2008) oli 65 prosentilla aineiston lukioista. Näistä 48 prosentilla oli omat koulutason ohjeet. Erot läänien välillä olivat suuret koulukohtaisissa ohjeistuksissa: Etelä-Suomen läänissä 60 prosenttia lukioista oli ohjeistus, kun taas Oulun ja Lapin läänissä vain 33 prosentilla lukioista. Suurissa kaupungeissa koulukohtainen ohjeistus oli 60 prosentilla lukioista, maaseutumaisissa vain 35 prosentilla. Alle sadan opiskelijan lukioista 29 prosentilla oli koulukohtainen ohjeistus, yli 400 opiskelijan lukioilla 70 prosentilla.

Viimeaikaisissa selvityksissä ja tutkimuksissa on opiskelun lukiossa koettu olevan kiireistä ja raskasta (Salmela-Aro ym. 2008; Lukiolaisten hyvinvointitutkimus 2007). Arviointineuvoston kyselyn (Väljärvi & muut 2009) tulokset eivät poikkea tästä yleisestä linjasta. Opiskelijoista kolme neljäsosaa kokee opiskelun kiireiseksi ja raskaaksi. Reilu kolmasosa kokee opetusryhmien olevan liian suuria, mutta kolmasosa on asiasta eri mieltä. Erimielisyys johtunee siitä, että pienissä lukioissa väittämästä ollaan eri mieltä ja suurissa samaa mieltä. Opetusryhmien kokeminen liian suuriksi kasvaa suoraan suhteessa lukion kokoon.

Arviointineuvoston tutkimuksessa (2009) tiedusteltiin myös opiskelijoiden kokemuksia opetusmenetelmistä ja työtavoista. Noin kaksi kolmasosaa opiskelijoista pitää opetusmenetelmiä monipuolisina ja itselleen soveltuvina. Opiskelijat voivat vaikuttaa opetusmenetelmiin ja työtapoihin, mutta opetus ei ole motivoivaa eikä mukaansa tempaavaa. Opiskeluun liittyviin ongelmiin koettiin saatavan apua. Kysymykseen ”Jos on opiskeluun liittyviä ongelmia, tässä lukiossa kyllä löytyy apua” vastattiin seuraavasti: täysin samaa mieltä 23 prosenttia, osittain samaa mieltä 41 prosenttia, ei osannut sanoa 23 prosenttia osittain eri mieltä 11 prosenttia ja täysin eri mieltä 2 prosenttia.

Opiskelu lukiossa on vaativampaa kuin perusopetuksessa, opittavia asioita on enemmän ja opiskelutahti on kiivaampaa. Yksittäisten haastattelujen perusteella opiskelijoilla on ollut vaikeuksia seuraavissa asioissa:

- vieraiden kielten oppiminen
- lukemalla oppimisen hitaus ja työläys
- kirjoittaminen ja tuotosten virheellisyys
- ajankäytön ja jaksamisen pulmat

Pienen lukion opiskelijoille tehdyssä luki-testauksessa oli mukana 60 opiskelijaa. Heistä 12 erottui ensimmäisessä testauksessa selkeästi. Heistä viidellä todettiin neurologisten tutkimusten tarve ja annettiin suositus koeolosuhteiden erityisjärjestelyistä. Opiskelijoista kolmella todettiin keskivaikea tai vaikea lukihäiriö. Opiskelijat olivat saaneet perusopetuksessa luki-opetusta, mutta eivät enää luokilla 7–9.

Yhteenvedon voidaan todeta, että tiedonkeruiden tuloksiin vaikuttaa jonkin verran se, keneltä tietoa on kysytty, koulun henkilöstöltä vai opiskelijoilta. Opiskelun tuen ja erityisopetuksen tarve ilmenee kuitenkin selkeästi kaikista tuloksista. Erityisen tuen tarpeen määrä vaihtelee kouluittain ja alueittain, samoin vaihtelee tuen järjestäminen. Tuen rakenteita ja käytänteitä ei ole suunniteltu kaikissa kouluissa eikä henkilöstöä, varsinkaan erityisopettajia ole riittävästi. Opiskelijat ovat siis eriarvoisessa asemassa riippuen siitä, missä he opiskelevat.

Erityisen tuen muodot lukioissa

Osassa lukioista on saatavilla erityisen tuen palveluita. Lukion erityisen tuen palveluja annetaan kurssimuotoisena, yksilö- ja pienryhmäopetuksena sekä erilaisina konsultaatiopalveluina. Lukion erityinen tuki on ensisijaisesti pedagogista tukea, joka kohdistuu oppimaan oppimiseen, oman oppimistyylin löytämiseen sekä itsetunnon vahvistamiseen oppijana. Erityisopettaja osallistuu tarvittaessa opiskelijan ohjaukseen ja arviointiin silloin, kun on kyse oppimisvaikeuksiin liittyvistä asioista. Hän toimii yhteistyössä opiskelijaa opettavien aineenopettajien kanssa.

Opiskelija, jolla on diagnosoitu sairaus, vamma tai lukivaikeus, voi osoittaa osaamisensa eri tavoin. Koulu määrittelee yleensä ohjeet yksilöllisten arviointitapojen käytöstä. Yksilöllisestä arviointitavasta sovitaan opiskelijakohtaisesti. Erityisopettaja osallistuu tarvittaessa erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan arvioinnin suunnitteluun.

Erityistä tukea ovat myös valtioneuvoston asetuksen (144 / 2001) 14 §:n tarkoittamat erityiset järjestelyt lukio-opintojen aikana sekä oppimistilanteissa että kokeissa. Erityisjärjestelyjä voidaan suunnitella myös opiskelijalle, jolla on vähintään keskivaikea lukivaikeus. Erityisjärjestelyt suunnitellaan moniammatillisena yhteistyönä yhdessä opiskelijan ja hänen huoltajiensa kanssa, mikäli opiskelija on alle 18-vuotias. Erityisjärjestelyihin lukion aikana on mahdollisuus myös sellaisella opiskelijalla, joka ei aio osallistua ylioppilaskokeeseen. Ylioppilaskoetta varten anotaan erityisjärjestelyt ylioppilastutkintolautakunnalta.

Ryhmänohjaus. Opiskelijat on jaettu lukioissa yleensä ohjausryhmiin, joilla on oma opettajakunnasta valittu ryhmänohjaajansa. Ryhmänohjaaja on opiskelijan lähiohjaaja, joka perehdyttää kouluun ja opiskeluun, seuraa opintojen etenemistä, hoitaa yhteyksiä opiskelijoiden huoltajiin sekä toimii yhteyshenkilönä ryhmänsä ja muun kouluyhteisön välillä. Ohjausryhmät kokoontuvat yleensä viikoittain ryhmänohjaajansa johdolla ryhmänohjaustuokioihin, joissa tiedotetaan ajankohtaisista asioista sekä opetukseen ja opinto-ohjaukseen liittyvistä seikoista. Ryhmänohjauksen ja ryhmänohjaajan merkitys on suuri oppimiseen ja koulunkäyntiin liittyvien ongelmien ennaltaehkäisyssä, tuen tarpeiden tunnistamisessa ja riittävän aikaisin tapahtuvassa reagoinnissa kurssien suorittamisessa ja etenemisessä ilmeneviin vaikeuksiin.

Kurssimuotoinen opetus. Erityisopettajien työn runko rakentuu kurssimuotoisesta toiminnasta. Esimerkiksi Helsingin kaupungin lukioissa toteutetuilla erityisen tuen kursseilla on tarkoituksena vahvistaa jokaista oppijaa hänen omista lähtökohdistaan ja opettaa juuri hänelle sopivia työtapoja. Tämän vuoksi kurssien ryhmäkoko on pyritty rajoittamaan enintään kymmeneen opiskelijaan. Olennaista on oppia toimimaan oppijana toisin ja siirtämään oppimaansa lukion oppiaineiden opiskeluun.

Lukion erityisopettajat pitävät opiskelijoille kursseja, joiden teemoina on lukemis- ja kirjoittamisvaikeuteen liittyvät asiat, lukemisen ja kirjoittamisen taitojen tehostaminen, vieraiden kielten oppimisen vaikeudet ja oppimisen tehostaminen, oppimaan oppiminen: oppimistyyli, stressinhallinta ja jännittämisen vähentäminen, mielikuvaharjoitukset kokeisiin ja tentteihin valmistautumisen apuna. Yhden lukion erityisen tuen kurssin kokonaispituus on 38 tuntia. Kurssiin kuuluu sekä ryhmätapaamisia että itsenäistä työskentelyä. Kurssista opiskelija saa yhden lukion soveltavan kurssin suorituksen. Kurssit arvioidaan suoritusmerkinnällä.

Monet opiskelijat jatkavat koko lukion ajan erityisopettajan konsultaatiossa. Useat heistä motivoituvat itse tekemään työtä oman oppimisensa tehostumiseksi kurssin aikana, joten on todettu tärkeäksi saada jatkuvaa konsultaatiota ja tukea kurssin jälkeenkin. Erityisopettajat kartoittavat kurssin aikana myös opiskelijoiden erityisjärjestelyjen tarpeen ja

osaltaan tukevat heitä ylioppilaskokeeseen valmistautumisessa sekä erityisjärjestelyjen harjoittelussa ja anomisessa.

Kurssimuotoista toimintaa puoltaa moni seikka. Erityisopettajan työ saadaan mahduttamaan lukion rakenteeseen. Opiskelijan ei tarvitse olla poissa oppiaineen tunnilta erityisopettajan tuntien aikana. Opiskelija voi valita erityisopettajan pitämät tunnit kurssivalikoimaansa saaden siitä yhden lukion soveltavan kurssin suoritusmerkinnän. Kurssimuotoinen toiminta antaa opiskelijalle myös ryhmän tuen. Vertaisryhmän kanssa keskusteleminen avaa mahdollisuuden oppimiseen ja oppimisen vaikeuksien ymmärtämiseen laajemminkin. Moni opiskelija on luullut olevansa yksin ongelmansa kanssa. Heitä on helpottanut kovasti tieto, että oppimisen vaikeuksia on muillakin lukiolaisilla. Erityisopettajan pitämien kurssien valikoimaan voi kuulua sisällöltään erityyppisiä kursseja. Niitä toteutetaan vuosittain lukioissa resurssien ja toimintasuunnitelman mukaisesti.

Kurssimuotoisen toiminnan lisäksi erityisopettaja tiedottaa toiminnasta ja erityisjärjestelyistä koulussa. Erityisopettajat ovat jäseninä koulun moniammatillisessa opiskelijahuolto-työryhmässä.

Yksilöllinen tuki ja pienryhmäopetus. Kurssimuotoisen opetuksen lisäksi erityisopettajat pitävät opiskelijoille pienryhmämuotoista ja yksilöopetusta samantyyppisesti kuin perusopetuksessa. Tavoitteena on löytää opiskelijalle parhaiten sopivat työskentelytavat, vahvistaa hänen itseluottamustaan oppijana sekä auttaa häntä solmukohtien yli. Erityisopetus on usein yksilöllistä oppimisen strategioiden etsimistä ohjaamalla ja keskustelemalla. Yksilöllisesti annettavan ohjauksen ja opetuksen yhteydessä voidaan arvioida myös opiskelijan tarvetta erityisjärjestelyihin ylioppilaskokeessa ja ohjata hänet hakemaan tarvittavat lausunnot. Tavoitteena on, ettei kukaan jää ilman tarvittavaa tietoa ylioppilastutkintolautakunnalta anottavista erityisjärjestelyistä eikä ilman erityistä tukea oppimisvaikeuksiinsa lukio-opintojen aikana.

Pienryhmä voidaan muodostaa säännöllisesti sovitun jakson ajan kokoontuvaksi ryhmäksi, jonka toiminnalla on jokin yhteinen tavoite ja teema. Se voi kokoontua muutaman kerran tai sitten se voidaan hajauttaa useamman jakson ajalle. Opiskelija voi saada erityisopettajan antamaa yksilöllistä pedagogista tukea tarvitessaan, vaikkei hänellä olisi mitään diagnosoitua vammaa tai sairautta.

Kehittämisenäkökulmia

Lukioon tuleva opiskelija-aines on muuttunut viime vuosina. Ammatilliset oppilaitokset ovat lisänneet ja tehostaneet markkinointiaan perusopetuksen päättövaiheessa oleville oppilaille. Ammatillisen koulutuksen aloituspaikkoja on merkittävästi lisätty viime vuosina. Ammatillista koulutusta mainostetaan väylänä yliopisto-opintoihin. Myös monien akateemisten alojen heikko työllisyystilanne ja pätkätyöt saavat nuoret harkitsemaan entistä tarkemmin, hakeutuako pitkää opiskelua edellyttävälle opinpolulle. Ammatillisiin opintoihin hakeutuu entistä suurempi määrä lahjakkaita oppilaita, ja osa lukion aloittavista tulee sinne entistä heikommilla pohjatiedoilla ja opiskelutaidoilla.

Maahanmuuttajien suhteellinen osuus väestöstä kasvaa ja myös lukiot muuttuvat entistä monikulttuurisemmaksi. Joillakin aloilla ammatillisiin opintoihin pääsyn edellytys on kielikokeen läpäiseminen. Tästä syystä lukiokoulutukseen hakeutuu maahanmuuttajia, jotka ovat olleet Suomessa vain pari vuotta ja joiden suomen kielen taito on heikko.

Toisen asteen koulutusväylien tulee kohdella yhdenvertaisesti erilaisia opiskelijaryhmiä kuten vammaisia tai muutoin erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita. Mikäli opiskelijalla on yleiset edellytykset lukio-opintoihin, ei vamma tai siihen rinnastettava tekijä saa estää lukio-opintoihin hakeutumista ja opinnoissa etenemistä.

Edellä mainituista muutoksista johtuen lukion toimintakulttuuriin, opettajien pedagogiseen osaamiseen sekä tuen antamisen suunnitteluun ja toteutukseen kohdistuu erilaisia vaatimuksia kuin aikaisemmin. Tämä on todettu myös Koulutuksen arviointineuvoston tekemässä selvityksessä (Väljärvi, J. & muut, 2009), jossa on mainittu, että lukioon eivät enää tule vain ikäluokkansa parhaat, perusopetuksen päättötodistuksen keskiarvolla mitattuna. Opiskelija-aines on muuttunut entistä heterogeenisemmäksi.

Ohjauksen, opiskelijahuollon ja oppimisen erityisen tuen tarpeen arviointi ja järjestäminen on koulutuksen järjestäjän velvollisuus. Näihin liittyvät toimenpiteet tulee aiempaa painotetummin ja sitovammin määritellä kunkin oppilaitoksen opetussuunnitelmassa. Toimenpiteiden laadukasta toteutusta vaikeuttavat puutteelliset henkilöstö- ja aikaresurssit. Lukion opiskelija-aineksen muutos on lisännyt tukitoimien tarvetta. Oppilashuollon voimavarat vaihtelevat kouluittain liian paljon, mikä on uhka koulutuksen tasa-arvolle ja perusturvan toteutumiselle. Palvelujen järjestäminen suuntautuu liiaksi korjaaviin toimenpiteisiin, kun painopisteen tulisi olla ennaltaehkäisyssä. Oppimisen esteet ja oppimisvaikeudet tulisi tunnistaa mahdollisimman varhain ja aloittaa toimet niiden voittamiseksi. Tämä edellyttää tiiviimpää hallintorajat ylittävää moniammatillista yhteistyötä paikallisesti ja valtakunnallisesti. Jokaisessa lukiossa tulee olla hyvin suunniteltu erityinen tuki, oppilashuolto, ohjaus sekä strategia yhteistyöstä eri asiantuntijoiden ja huoltajien kanssa. Paikallisessa opetussuunnitelmassa tulisi kuvata lukion erityinen tuki ja tuen rakenne, tuen järjestämisen periaatteet ja tavoitteet sekä käytännön toteutus.

Lukion tulee vahvistaa pedagogisia periaatteita ja toimintamalleja, jotka tukevat oppimaan oppimista, oman oppimistyylin löytämistä, opiskelutaitojen kehittymistä ja itsetunnon vahvistamista. Erityisen tuen tarpeisiin lukiot kykenevät vastaamaan hyvin vaihtelevasti. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten nuorten tuki jää usein lukiokoulutuksessa aivan liian vähäiseksi. Kyse on myös toimintakulttuurin kehittämisestä. Opiskelija-aineksen muuttuessa yhä heterogeenisemmäksi opettajien ohjaustehtävät ja -vastuu kasvavat. Opettajuus muuttuu yhä enemmän kohti kasvattamista, sivistämistä, ei vain opettamista ja oppimista. Eriyttäminen tarve kasvaa lukioissa. Kaikkien opettajien olisi tuettava opiskelijoiden opintoja opettamalla heille oman oppiaineensa opiskelutekniikkaa ja ottamalla huomioon heidän erityiset tarpeensa oppimisen järjestelyissä. Ryhmänohjaajien yhteistyö erityisopettajien ja aineenopettajien kanssa heti oppimiseen ja koulunkäyntiin liittyvien vaikeuksien ilmetessä on osa varhaista tukea, ja tämän yhteistyön toimivuutta tulisi jatkuvasti kehittää. Osassa lukioita erityisopettaja on osa lukion arkea muiden opettajien ja moniammatillisen opiskelijahuolto-työn työntekijöiden kanssa. Erityisopettaja on oman alansa pedagoginen osaaja, yhteistyötä ja konsultaatiota aineenopettajien ja opinto-ohjaajan kanssa tulisi kehittää siten, että tätä osaamista voidaan hyödyntää kaikilla oppitunneilla ja koulutyössä. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa tulisi ottaa huomioon työn muuttuneet vaatimukset. Opetustoimen hallinnon ja rehtorin myönteinen suhtautuminen ja tuki on perusedellytys joustavien tuen rakenteiden luomisessa ja uusien pedagogisten ratkaisujen käyttöönottamisessa.

Lukion erityisen tuen kehittämiseksi ei ole ohjattu kansallista rahoitusta tai muita kehittämistoimia. Yllä mainittujen tavoitteiden saavuttaminen mahdollisimman laajasti kaikissa lukioissa edellyttäisi lukion tuen kehittämistä kansallisena kehittämistoimena, jota täydentäisi opetushenkilöstön täydennyskoulutus ja mahdollisesti kehittävä arviointi.

Perusopetuslakia ja esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita on muutettu oppimisen ja koulunkäynnin tuen osalta. Nykyisissä lukion opetussuunnitelman perusteissa on jo käytetty käsitettä erityinen tuki, mutta sen merkitys on eri kuin hallituksen esityksen erityisen tuen käsitteen merkitys esi- ja perusopetuksessa. Lukion erityisen tuen käsitteistöä tulisi selkiyttää normien tasolla ottaen huomioon perusopetuksen muuttuneet käsitteet.

Opiskelijoiden erityisiä tukimuotoja lukiossa kehitettäessä tulee ottaa huomioon erilaisten tukimuotojen toteutuminen jo muissa koulumuodoissa, yhteiskunnan edellyttämä yhdenvertaisuusperiaate ja lukion opiskelijoiden muuttuneet tarpeet.

Laissa ammatillisesta koulutuksesta (630/1998, 20 §) on säädetty, että:

”Vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyminen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai opiskelijahuollon palveluja tarvitsevien opiskelijoiden opetus annetaan erityisopetuksena. Opiskelijalle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. (13.6.2003/479)

Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Suomi on sitoutunut myös kansainvälisiin sopimuksiin kuten esimerkiksi YK:n Lasten oikeuksien sopimus 1989 ja Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva sopimus 2006, jotka edellyttävät opetuksen järjestämistä siten, että kaikkien lasten ja nuorten oppiminen voidaan turvata mahdollisimman hyvin.

Vammaisten henkilöiden mahdolliset tukitoimet kuten esimerkiksi henkilökohtaisen avustajan tai lisälaitteiden saaminen mahdollistuvat vammaispalvelulain perusteella. Opiskelijan yhdenvertaisuuden vuoksi olisi perusteltua yhtenäistää vammaisopiskelijoiden oikeuksia koskevaa lainsäädäntöä toisella asteella. Tämä tarkoittaisi vammaisopiskelijoiden oikeuksista ja koulutuksen järjestäjän velvollisuuksista säättämistä lukiolaisissa ja siihen liittyen toiminnasta aiheutuvien kustannusten ottamista mukaan kustannuspohjiin ja koulutuksen järjestäjien yksikköhintojen porrastusperusteiksi. Lain kautta voitaisiin turvata opiskelijan opetukseen osallistumisen edellyttämät tukipalvelut. Vammasta johtuvat yleiset tukitarpeet, kuten esimerkiksi henkilökohtainen avustaja, järjestettäisiin kuitenkin edelleen vammaispalvelulain kautta. Erityisen tuen piiriin pääseminen edellyttäisi koulutuksen järjestäjän päätöstä. Erityisen tuen piirissä olevien opiskelijoiden kustannuslisäykset otettaisiin huomioon yksikköhinnan porrastusperusteissa, mistä säädetäisiin tarkemmin laissa koulutus ja kulttuuritoimen rahoituksesta.

Lukion erityisopettajien pätevyysvaatimuksesta ei ole säädetty asetuksessa opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (986/1998). Lukion erityisopettajalla on paikallisen sopimuksen mukaan oltava ylempi korkeakoulututkinto ja erityisopettajan pätevyys. Lukiossa opetettavan aineen pätevyyttä ei vaadita.

Lukiokoulutuksen tavoitteet ovat kaikille opiskelijoille yhteiset, eikä niiden osalta lukion oppimäärää voida mukauttaa opiskelijakohtaisesti kuten esimerkiksi perusopetuksessa. Sen sijaan lukion oppimäärä ja lukion rakenne mahdollistavat opetuksen yksilöllistämisen eri oppimäärien laajuuden, käytettävän opiskeluajan, opiskelumenetelmien ja arviointikäytänteiden ja muiden tukitoimien kautta.

7.3 Lahjakkuuden tunnistaminen ja tukeminen

Lahjakkuuden alueita on useita ja on todennäköistä että yksilö on lahjakas joissakuissa asioissa yhtä aikaa, mutta jokainen on keskivertoa parempi ainakin jossakin. Opiskelijoilla on lahjakkuutta paljon enemmän kuin mitä he ottavat aktiiviseen käyttöön. Niinpä lähes kaikki opiskelijat hyötyvät lahjakkuuden tukemiseen tähtäävästä opetuksesta, ja oppimisympäristön tulisi aktivoida jokaista opiskelijaa tunnistamaan ja käyttämään lahjakkuuttaan. Todennäköistä on näillä keinoin myös ehkäistä koulutuksen keskeyttämistä.

On olemassa monta eri lahjakkuusteoriaa ja määritelmää. Tämän takia lahjakkuuden tunnistaminen ei ole aivan ongelmaton. Lahjakkuus tulisi nähdä moniulotteisena. On olemassa

monta eri aluetta, jolla lahjakkuus voi ilmetä. Yksi kuuluisimmista moniulotteisista lahjakkuusmalleista on Howard Gardnerin malli, jossa hän nimeää kahdeksan lahjakkuuden aluetta:

- lingvistinen
- loogis-matemaattinen
- musiikillinen
- spatiaalinen
- kehollis-kinesteettinen
- naturalistinen
- interpersoonallinen
- intrapersoonallinen

Lahjakkuus voi myös olla joko jo näkyvää erinomaisuutta yhdellä tai useammalla alueella tai se voi olla vielä piilossa olevaa potentiaalia erinomaisuuteen. Edellisistä johtuen tunnistamisessa on hyvä tarkkailla sekä niitä, joiden lahjakkuus on jo nähtävissä että niitä, joilla on potentiaalia.

Ikä on huomioitava lahjakkaiden tunnistamisessa. Kaikki eivät osoita lahjakkuutta varhaiskypsytytenä, ja joidenkin lahjakkuus saattaa tulla esiin vasta aikuisuudessa. Mitä vanhemmasta opiskelijasta on kysymys, sitä enemmän lahjakkuutta tunnutaan arvioivan yksilön tekemien tuotosten kautta. Lahjakkuuden kehittäminen on dynaaminen ja jatkuva prosessi ja itse lahjakkaiden joukko hyvin heterogeeninen. Nuoria, jotka tulevat alhaisen sosioekonomisen statuksen perheistä tai ovat vähemmistöopiskelijoita, on hyvä tarkastella. Heidän kohdallaan identifioimisen huolet usein kärjistyvät, koska heidän taitonsa eivät tule välttämättä esiin perinteisissä testeissä. Useiden tunnistamismenetelmien käyttö rinnakkain helpottaa tasapuolisen ja sopivan tunnistamisen toteutumista.

Lahjakkuuden tunnistamisessa voi käyttää monia eri menetelmiä. On esimerkiksi mahdollista tunnistaa lahjakkuus erilaisilla psykometrisillä testeillä, jotka ovat ikään kuin älykkyystestejä. Lahjakkuuden tunnistaminen voidaan myös tehdä dynaamisen arvioinnin kautta. Dynaamista lahjakkuuden arviointia voidaan pitää tietyllä tavalla psykometristen testien vastakohtana. Dynaamisessa arvioinnissa arvioidaan, miten suoritus paranee ajan kuluessa ja miten nuori oppii uutta asiaa. Dynaamisen ja interaktiivisen prosessin kautta arvioidaan nuoren oppimispotentiaalia. Perustavoitteena on tarjota lahjakkaille opiskelijoille tarkoituksenmukaista opetusta sopivine haasteineen muun opetuksen yhteydessä, ei erillisinä lahjakkaiden koulutusohjelminä, kouluina tai opetusryhminä. Lähikoulujen rooli on siis merkittävä lahjakkaiden opetusta kehitettäessä. Lapsia ei kannusteta erikoistumaan tietyn osa-alueen osaamiseen koulun alkuvaiheessa, vaan heille tarjotaan mahdollisuus lahjakkuuden vahvistamiseen monipuolisesti ja laaja-alaisesti. Erikoistuminen on perusteltua myöhempinä kouluvuosina. Lasten on saatava olla lapsia, joten lahjakkuuden tukemisen oppimistilanteissa tulee olla hauskaa, leikinomaista ja innostavaa eikä totista puurtamista. Myös vanhempien oppilaiden ja opiskelijoiden innokkuuden, oppimisesta nauttimisen ja sitoutumisen vahvistaminen on oppimisen tulosten kannalta ensiarvoisen tärkeää. Ajattelun taitojen opettaminen on arvokasta, sillä se edistää kognitiivista kehittymistä kokonaisvaltaisesti. Ajattelun taitoja tulisikin opettaa läpäisyperiaatteella soveltaen sen vahvistamista kaikissa oppiaineissa.

Tiedollisten ja taidollisten osa-alueiden lisäksi on tärkeää tukea opiskelijan itsearvostuksen, itseluottamuksen, luovuuden, sosiaalisten taitojen sekä vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Erityisen tärkeätä on se, että jokainen kokisi olevansa hyvä jossakin. Kun tähän lisätään vielä tuki vanhemmilta, opettajilta ja kavereilta, ovat nuoren itsetuntemuksen

elementit pitkälti jo koossa. On helppo ennustaa, että hyvän itsetuntemuksen siivittämänä myös muu opiskelijan osaaminen eri alueilla paranee.

Lahjakkuus ei ole ainoastaan yksilön ominaisuus eikä persoonallisuudenpiirre vaan se on myös yksilön taipumusten ja kulttuuriympäristön odotusten suhteena tuotos. Lukio-koulutuksen tulisi ottaa huomioon entistä enemmän erilaisten lahjakkuuden muotojen toteutuminen ja mahdollistuminen lukion opetusrakenteiden puitteissa ja sen myötä lahjakkuuden virittäminen kaikissa opiskelijoissa. Ihanne olisi vastata mahdollisimman hyvin kunkin opiskelijan lahjakkuudellisiin erityispiirteisiin ja tarpeisiin. Näin lahjakkuutta ei nähdä kapea-alaisesti esimerkiksi älykkyysosamäärän ilmentymänä, vaan sitä tarkastellaan laaja-alaisena ja alati kehittyvänä ominaisuutena, johon sisältyy myös olennaisena osana luovuus. Stenbergin kognitiivinen teoria esimerkiksi erittelee lahjakkuudessa kolme ulottuvuutta: analyyttisen, synteettisen ja praktisen. Analyyttisessä lahjakkuudessa yksilö osaa menestyksellisesti eritellä ja ymmärtää ongelman ja menestyy myös yleensä hyvin perinteisissä älykkyystesteissä, joissa korostuu analyyttinen päättelykyky. Syntetisoivassa lahjakkuudessa korostuvat oivalluskyky, luovuus, innovatiivisuus ja selviytyminen uusissa tilanteissa. Praktinen lahjakkuus ilmenee kykynä hyödyntää analyyttistä ja syntetisoivaa lahjakkuutta hyväkseen jokapäiväisissä käytännön tilanteissa ja tehtävissä. Perinteinen luokkamuotoinen opetus on suosinut eniten analyyttistä lahjakkuutta. Sen sijaan omaperäistä ja luovaa ajattelua ilmentävät opiskelijat eivät välttämättä ole menestyneet koulussa kykyjensä edellyttämällä tavalla. Kuitenkin jatko-opinnoissa ja työelämässä tarvitaan entistä enemmän luovaa lahjakkuutta, mikä tulee ottaa huomioon lukiokoulutuksen kehittämisessä.

Lait ja säädökset antavat hyvän perustan kehittää lahjakkuutta ja erityisvahvuuksia tukevaa opetusta. Suomen perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti opetusta (PL 731/1999 16§). Lukiokoulutuksen tavoitteena on tukea nuorten edellytyksiä itsensä kehittämiseen elämänsä aikana (LL 629/1998 2§). Valtioneuvoston asetuksessa lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta (955/2002) 5 §:ssä lukee, että opiskelijaa tuetaan tunnistamaan vahvuutensa ja kehittymistarpeensa oppijana ja käyttämään hänelle soveltuvia opiskelumenetelmiä. Luokattomuus ja nykyinen tuntijako mahdollistavat sekä opiskelijan oman opinto-ohjelman rakentamisen ja painottamisen sekä lukion oman toiminnan painottamisen. Lukion oman painottamisen lisäksi lahjakkaille nuorille mahdollisuuksia tarjoavat erityisen koulutustehtävän saaneet lukiot.

Lahjakkuutta ja erityisvahvuuksia tukevan opetuksen kehittämishanke 2009–2010

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmassa (19.4.2007) on kirjattu luovuuden, osaamisen ja korkean sivistyksen olevan edellytyksiä Suomen ja suomalaisten menestymiselle, minkä vuoksi koulun pitää vahvistaa jokaisen mahdollisuutta oppimiseen. Hallitus sitoutuu edelleen edistämään luovuutta, erilaista lahjakkuutta ja innovatiivisuutta varhaiskasvatuksesta alkaen. Näitä edellä kuvattuja tavoitteita toteuttamaan on Opetushallitus vuonna 2009 käynnistänyt opetusministeriön rahoituksella lahjakkuutta ja erityisvahvuuksia tukevan opetuksen kehittämishankkeen.

Kehittämishankkeen tavoitteena on

- parantaa mahdollisuuksia tunnistaa lahjakkuudet ja erityisvahvuudet,
- kehittää opetusta ja koulujen muuta toimintaa niin, että se ottaa lahjakkuuden ja erityisvahvuudet huomioon sekä tuottaa opettajille tukimateriaaleja,

- antaa tietoa vanhemmille lahjakkuuden ja erityisvahvuuksien tukemisesta kotona sekä lisätä kotien ja koulujen vuorovaikutusta,
- tukea oppilaita ja opiskelijoita omien vahvuuksien tunnistamisessa ja vähentää oppilaiden alisuoriutumista ja
- lisätä suvaitsevaisuutta kouluissa eritavoin lahjakkaita kohtaan.

Tavoitteiden saavuttamiseksi hankkeen toiminta on jaettu viiteen osa-alueeseen: Tutkimustiedon ja olemassa olevien käytänteiden kartoitus, kansallisen kehittämisverkon rakentaminen ja toiminta, opettajien täydennyskoulutus, verkkopalvelun rakentaminen ja ylläpito sekä kansainvälinen yhteistyö.

Kansainvälistyminen on myös lahjakkuuden ja erityisvahvuuksia tukevan opetuksen kehittämisessä tärkeässä asemassa, koska lahjakkuus on hyvin kiehtova ja paljon tutkittu aihepiiri eri puolilla maailmaa. Aiheen puitteissa järjestetään mm. lukuisia konferensseja ja tapaamisia vuosittain. Nämä tapahtumat ovat avautuneet myös suomalaisille kouluille ja opettajille. Suomessa on jo tehty paljon lahjakkuuden ja erityisvahvuuksien tukemisessa ja nyt on aika jakaa tätä tietoa.

Lahjakkaiden opetus on haastavaa myös opettajalle, mutta se on myös monin verroin hedelmällisempää. Se vie opettajan tutkimusmatkalle oppimisen salaisuuksiin, se tuo vahvoja elämyksiä ja uusia hämmästyttäviä asioitakin voi tulla eteen. Lahjakkaiden opiskelijoiden tunnistaminen ja tukeminen vaatii opettajilta osaamista ja siihen olisi paneuduttava sekä opettajien peruskoulutuksessa että täydennyskoulutuksessa.

Lukiokoulutuksen tulisi tarjota lähtökohdat, välineet ja mahdollisuudet opiskelijan oman lahjakkuutensa virittämiseen. Tämä edellyttää lahjakkuuden moniulotteisuuden tiedostamista kouluissa sekä opiskelijalle riittäviä valinnanmahdollisuuksien tarjoamista opinnoissa, yksilöllisten oppimisstrategioiden ja oppimisympäristöjen hyödyntämistä opiskelussa ja opetuksessa.

7.4 Lukiodiplomit

Taustaa

Lukiodiplomit on kehitetty ylioppilastutkinnon kehittämistyöryhmän mietinnön (Komiteamietintö 1993:25) pohjalta. Tarkoituksena on ollut kehittää opiskelijan osaamisen arviointia niin, että opiskelija saa opintojensa päättyessä yhtenäisen asiakirjakokonaisuuden, joka mahdollisimman luotettavasti ja monipuolisesti kuvaa hänen yleissivistyksensä ja tiedonhallintansa suuntautumista ja tasoa sekä harrastuneisuutta ja erikoistumista ilmentäviä valmiuksia. Näin opiskelijan osaaminen välittyy monipuolisesti hänen hakeutuessaan jatko-opintoihin ja/tai työelämään. Lukion tuntijakoon sisältyvä valinnaisuus, luokaton toimintamuoto ja ylioppilastutkinnon uudistuminen ovat lisänneet valintojen kirjoa ja tarvetta monipuoliseen osaamisen osoittamiseen.

Ylioppilastutkinnon kehittämistyöryhmä totesi taito- ja taideaineiden arvioinnista muun muassa, että näissä aineissa suoritusten arviointi on yleensä tarkoituksenmukaista hajauttaa pitkäkölle aikavälille lukio-opintoja.

Opetushallitus käynnisti ylioppilastutkinnon kehittämistyöryhmän työn pohjalta vuonna 1995 lukion pakollisia kursseja laajemman taito- ja taideaineiden arvioinnin kehittämisen. Kehittämisen tavoitteena oli luoda arviointijärjestelmä, jossa lukion aikana osoitetusta korkeatasoisesta osaamisesta annetaan lukion päättötodistusta täydentävä todistus eli asianomaisen oppiaineen lukiodiplomi. Opetushallitus toteutti lukiodiplomien

kehittämistyön yhteistyössä korkeakoulujen, lukioiden ja muiden eri alojen asiantuntijoiden kanssa.

Opetusministeriön vuonna 1998 asettaman lukiodiplomityöryhmän tehtävänä oli arvioida lukiodiplomin kehittämistyön siihen mennessä saavutetut tulokset sekä tehdä ehdotus lukiodiplomin yleistettävyydestä ottaen huomioon lukioiden ja opiskelijoiden osallistumismahdollisuudet, lukion muu päättöarviointi ja lukiodiplomin käyttömahdollisuus opiskelijavalinnoissa. Työryhmä rajasi työnsä niihin oppiaineisiin, joiden taitoja ylioppilaslautakunta ei tutki ja joiden osaamista ei osoiteta pelkästään näyttökokeella, vaan joissa arvioidaan myös prosessia esimerkiksi portfolion avulla tai muulla tavalla.

Työryhmä ehdotti muistiossaan (Opetusministeriön työryhmien muistioita 18:1998), että kaikilla lukioilla olisi mahdollisuus järjestää taito- ja taideaineiden suorittaminen lukuvuoden 1999–2000 alusta alkaen. Opetushallitus vahvistaisi suorittamisen ehdot ja arviointikriteerit valtakunnallisesti oppiaineittain, mutta lukiodiplomisuoritukset arviotaisiin paikallisesti. Eri aineiden lukiodiplomit tulisi mahdollisimman laajasti ottaa huomioon jatko-opintojen opiskelijavalinnoissa.

Lukiodiplomit

Opetushallitus on kehittänyt käytössä olevat lukiodiplomit ylioppilastutkinnon kehittämistyöryhmän ja lukiodiplomityöryhmän työn pohjalta, jotta lukion opiskelija saisi mahdollisuuden antaa erityisen näytön osaamisestaan ja harrastuneisuudestaan taito- ja taideaineissa. Opetushallitus on antanut lukiodiplomeihin valtakunnalliset suorittamisen ohjeet, ehdot ja arviointikriteerit sekä todistuksen muodon. Lukiodiplomeja voi suorittaa kotitaloudessa, kuvataiteessa, käsityössä, liikunnassa, mediassa, musiikissa, tanssissa ja teatterissa. Oppiaineiden ominaisluonteesta lähtien lukiodiplomeihin on kehitetty sellaiset valtakunnalliset toteutuksen muodot ja arvioinnin kriteerit, että saatu todistus täydentää omalla alueellaan lukion päättötodistusta. Lukiodiplomit täydentävät muiden lukio-opintoihin liittyvien erillisten näyttöjen tavoin lukion päättötodistuksen ja ylioppilastutkintotodistuksen osoittamaa osaamista. Pitkäkestoiseen näyttöön sisältyy opiskelijan oma taiteellinen, tiedollinen ja taidollinen osuus. Lukiodiplomien järjestäminen on lukiolle vapaaehtoista, samoin niiden suorittaminen on opiskelijoille vapaaehtoista. Mikäli lukio järjestää mahdollisuuden suorittaa lukiodiplomeita, asiasta määrätään opetussuunnitelmassa.

Lukiodiplomin suorittaminen on lukion yleissivistävän koulutustehtävän mukaista toimintaa. Lukiodiplomeihin liittyy lukioaikainen pitkäkestoinen näyttö. Niiden suorittamisen edellytyksenä on, että opiskelija on suorittanut pohjakursseina määrätyn määrän oppiaineen lukiokursseja. Lukiodiplomisuoritukseen liittyy yleensä myös lukiodiplomikurssi, jolla lukion aikana hankittu erityisosaaminen osoitetaan ja kootaan ohjeiden mukaisesti lopulliseksi lukiodiplomisuoritukseksi. Lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta annetun asetuksen (955/2002) 7 §:n 2 momentin mukaan soveltaisiin kursseihin voivat kuulua myös taito- ja taideaineissa suoritettavat lukiodiplomit.

Keväällä 2010 tehdyn kyselyn ennakkotietojen mukaan lukiodiplomeja oli suoritettu kahtena viime lukuvuotena yli 2 500 lukuvuodessa. Eniten lukiodiplomeja on suoritettu kuvataiteessa, toiseksi eniten liikunnassa.

Lukiodiplomi täydentää ja parantaa lukion päättävän opiskelijan mahdollisuuksia osoittaa erityisosaamistaan aineissa, joissa ei suoriteta ylioppilastutkinnon kokeita. Opetushallituksessa lukiodiplomin kehittämistyö on ollut jatkuvaa sekä lukiodiplomikokonaisuuden osalta että oppiainekohtaisesta näkökulmasta. Lukiodiplomia lukioaikaisen oppimisen, osaamisen ja harrastuneisuuden näyttönä on uudistettu yhteistyössä lukioiden ja eri alojen yliopistojen

kanssa. Kehittämistyössä lukiodiplomia on tarkasteltu kokonaisuutena ja kiinnitetty huomio lukiodiplomin ainekohtaiseen rakenteelliseen ja sisällölliseen kehittämiseen.

Kehittämistyön keskeiseksi tavoitteeksi on myös asetettu lukiodiplomisuoritusten nykyistä laajempi huomioonottaminen jatko-opintojen opiskelijavalinnoissa. Tavoitteen toteuttaminen tukisi lukioaikaisten näyttöjen monipuolisempaa hyödyntämistä haettaessa lukion jälkeisiin opintoihin yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa. Keskusteluja asiasta on käyty muun muassa Opetushallituksen järjestämissä koulutuksissa. Yliopistojen opiskelijavalinnoissa on saanut lisäpisteitä ainakin kuvataiteen, liikunnan ja käsityön lukiodiplomeista.

7.5 Opinto-ohjaus

Nykyinen tilanne

Valtioneuvoston asetuksen (955/2002) mukaan opiskelijan tulee opiskella yksi pakollinen kurssi opinto-ohjausta. Lisäksi hänellä on subjektiivinen oikeus opiskella sen lisäksi yksi valtakunnallinen syventävä kurssi. Oppituntien lisäksi opinto-ohjauksessa opiskelijalle annetaan muuta ohjausta.

Lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan opinto-ohjauksen tehtävänä on tukea opiskelijaa opinnoissa lukioaikana ja huolehtia siitä, että opiskelijalla on riittävästi sellaisia tietoja ja taitoja, joita hän tarvitsee siirtyessään jatko-opintoihin ja työelämään. Ohjaustoiminnan tulee muodostaa koko lukiokoulutuksen ajan kestävä jatkumo, jonka aikana opinto-ohjauksen kurssit tarjoavat opiskelijoille mahdollisuuden hankkia perustiedot ja taidot, joiden varassa heidän on mahdollista suunnitella jatko-opintoja ja pohtia ammatillista suuntautumista. Valinta- tai muissa ongelmatilanteissa sekä päätöksentekotaitojensa kehittämiseksi opiskelijoiden tulee saada henkilökohtaista tai pienryhmäohjausta.

Henkilökohtaisessa ohjauksessa opiskelijan tulee voida keskustella opintoihinsa, koulutusvalintoihinsa sekä ammatti- ja urasuunnitteluunsa, tulevaisuutensa ja elämäntilanteeseensa liittyvistä kysymyksistä. Opiskelijoilla tulee olla mahdollisuus käsitellä pienryhmässä asioita, jotka ovat muiden opiskelijoiden kanssa jaettavissa olevia ja joiden esille ottaminen ryhmässä on mielekästä. Opinto-ohjauksen tehtävänä on tukea ja auttaa erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita myös opintoihin liittyvissä käytännön kysymyksissä. Opinto-ohjauksen tavoitteena on ohjata opiskelijaa itsenäisyyteen ja vastuullisuuteen siten, että hän pystyy suunnittelemaan oman henkilökohtaisen opiskelusuunnitelmansa, tunnistamaan opiskeluunsa liittyviä ongelmia ja etsimään tietoa, miten hän saa apua näihin ongelmiin. Tavoitteena on, että opiskelija pystyy opiskelemaan täysipainoisesti koko lukion ajan, kykenee kehittämään oppimaan oppimisen taitojaan sekä löytämään omat yksilölliset oppimisen tapansa ja vahvuutensa opiskelijana.

Opinto-ohjaajien määrät ja tarpeet

Tuoreimman valtakunnallisen opettajatietokeruun mukaan (Opettajat Suomessa -julkaisu 2008) suomenkielisessä perusopetuksessa toimii 643 opinto-ohjaajaa, joista 538 (83,7 %) on kelpoisia hoitamaansa tehtävään. Suomenkielisessä lukiokoulutuksessa toimii 278 opinto-ohjaajaa, joista 246 (88,5 %) on kelpoisia hoitamaansa tehtävään. Ruotsinkielisessä perusopetuksessa toimii 39 opinto-ohjaajaa, joista 29 on kelpoisia (74,4 %). Ruotsinkielisessä lukiokoulutuksessa toimii 21 opinto-ohjaajaa, joista 16 on kelpoisia (76,2 %).

Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen laskennalliseksi opinto-ohjaajatarpeeksi vuoteen 2020 mennessä on arvioitu suomenkielisessä perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa 866

uutta ohjaajaa. Vastaava arvio ruotsinkielisellä puolella on 59 ohjaajaa. Arviot perustuvat ikärakenteeseen, opettajavarantoon ja kelpoisuustilanteeseen.

Opettajankoulutus 2020 -työryhmä (OPM 2007:44) esitti, että suomenkieliselä puolella opinto-ohjaajakoulutukseen otettavien määrän tulisi vuoteen 2015 mennessä olla 840, jotta vuoteen 2020 mennessä arvioitu tarve tyydyttyisi. Vastaavan määrän tulisi olla ruotsinkielisellä puolella 50 aloittajaa. Kokonaisuudessaan tämä tarkoittaisi, että vuoteen 2015 mennessä opinto-ohjaajakoulutukseen tulisi ottaa yhteensä 890 opiskelijaa.

Opinto-ohjaajien perus- ja täydennyskoulutus

Opinto-ohjaajakoulutusta järjestävät Jyväskylän yliopisto, Itä-Suomen yliopisto ja Åbo Akademi. Ilman aikaisempaa tutkintoa ja aikaisempia opintoja oppilaan- ja opinto-ohjaajaksi opiskelu on mahdollista vain Joensuun yliopistossa

Jyväskylän yliopistossa järjestettiin opinto-ohjaajakoulutusta 1990-luvun puoliväliin saakka yhden lukuvuoden laajuisena päätoimisena opiskeluna. Vuoden 1996 syysluku-kaudesta alkaen koulutus muuttui 35 ov:n (nyk. 60 op:n) laajuiseksi monimuotokoulutukseksi, joka on toteutettu yhteistyössä Jyväskylän ammattikorkeakoulun, ammatillisen opettajakorkeakoulun opinto-ohjaajakoulutuksen kanssa. Vuoden 2002 syksystä alkaen monimuotokoulutuksen rinnalle käynnistettiin opinto-ohjaajien muuntokoulutus (nyk. ohjausalan maisteriohjelma), jossa kasvatustieteen maisterintutkinnon ohella suoritetaan opinto-ohjaajakelpoisuuden tuottavat opinnot. Jyväskylän yliopiston ohjausalan koulutus- ja tutkimusyksikkö on kehittänyt peruskoulutusmalleja, monimuoto- ja ohjausalan maisteriohjelmakoulutusta sekä osallistunut kansallisiin ja kansainvälisiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin.

Ohjausalan maisteriohjelma on suunniteltu 2-vuotiseksi ja se kattaa 120 opintopistettä. Maisteriohjelma on tarkoitettu kasvatustieteellistä oppiainetta opiskelleille, erityispedagogiikkaa opiskelleille tai niille, jotka ovat suorittaneet opettajan pedagogiset opinnot. Maisteriohjelman ytimenä on rakentaa kaikille tarjottavien opintojen puitteissa jokaiselle opiskelijalle mahdollisimman aidosti omia tavoitteita vastaava opiskelukokonaisuus. Kaikille tarjottavat opinnot rakentuvat oppilaan- ja opinto-ohjaajan tehtäviin ammatillisia valmiuksia antavien opintojen ympärille.

Opinto-ohjaajan erillisiä opintoja (ns. opinto-ohjaajien monimuotokoulutus) suorittamaan voidaan ottaa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut henkilö, jolla on suoritettuna opettajan pedagogiset opinnot. Monimuotokoulutukseen valitut jo ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet opiskelijat hankkivat opinto-ohjaajan kelpoisuuden suorittamalla 60 opintopisteen laajuiset oppilaanohjauksen ja opinto-ohjauksen tehtäviin ammatillisia valmiuksia antavat opinnot. Koulutus järjestetään kolmen lukukauden pituisena ja se koostuu lähijaksoista sekä etäjaksojen aikana suoritettavista opiskelutehtävistä. Ohjauksen opintoihin kuuluu myös moniammatillinen verkostotyön harjoittelua ja suuntautumisopintoja.

Lähimenneisyyden sisäännotot eivät ole riittäneet kattamaan opinto-ohjaajien määrällistä tarvetta. Osana opettajankoulutuksen laajennusohjelmaa opinto-ohjaajakoulutuksen paikkamääriä on lisätty kaikissa kolmessa opinto-ohjaajakoulutusta antavassa yliopistossa (Jyväskylän ja Itä-Suomen yliopistot sekä Åbo Akademi). Lisäykset ovat parantaneet opinto-ohjauksen kelpoisuustilannetta, mutta eivät vielä riittävästi. Opinto-ohjaajakoulutuksen saaneita henkilöitä hakeutuu ohjaustehtäviin myös muille koulutussektoreille (aikuiskoulutus, korkeakoulut), joten koulutuksen hakevien määrän voidaan arvioida entisestään kasvavan lähivuosina. Nyt lähivuosien 2010–2012 sisäänotoksi on esitetty

noin 140 aloittajaa vuodessa eli hiukan aikaisempia vuosia enemmän. Jos opinto-ohjaajien siirtymä muitten koulutussektorien tehtäviin jatkuu yhtä voimakkaana, sisäänottoja tulisi kasvattaa 150–160 opiskelijaan vuodessa.

Omana erityispiirteensä ovat maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden ohjaustarpeet, joiden kasvua on myös todettu tapahtuvan jatkuvasti. Tätä varten erityisesti Jyväskylän yliopisto on järjestänyt monikulttuuriseen ohjaukseen erikoistunutta opinto-ohjaajakoulutusta. Voidaan olettaa, että tällaisen koulutuksen tarve on kasvava.

Jyväskylän ammattikorkeakoulu järjestää Lukion opinto-ohjaus ja erityisopetuksen kehittäminen -nimikkeellä täydennyskoulutusta ja on saanut siihen 67 000 euroa vuonna 2009. Täydennyskoulutus kattaa 120 henkilöä kolmen vuoden aikana.

Opinto-ohjaajakoulutuksiin on jatkuvasti erittäin runsaasti hakijoita suhteessa aloituspaikkoihin, joten koulutuksen mahdollinen laajentaminen ei ole ongelmallista.

Opetushallituksen Opinto-ohjauksen tila 2002 -arviointi

Opetushallitus julkaisi vuonna 2002 arviointiselvityksen opinto-ohjauksen tilasta perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheissa. Keskeisemmät näkökulmat arvioinnissa olivat kasvun ja kehityksen ohjaus, opiskelutaitojen ja opiskelun ohjaus, ammatillisen suuntautumisen ohjaus ja jatko-opintoihin ohjaus, opinto-ohjauksen saatavuus, opinto-ohjaus koulutuksen siirtymävaiheessa ja syrjäytymisen ehkäisy. Arviointi käsitti kyselyjä ja haastatteluja, jotka tehtiin perusopetuksen, lukion ja ammatillisten oppilaitosten oppilaille/opiskelijoille.

Päävastuu lukion opinto-ohjauksesta on opinto-ohjaajalla ja opiskelijat on yleensä jaettu ryhmiin, joilla on omat ryhmänohjaajat. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan myös aineenopettajien tulee ohjata opiskelijaa oman oppiaineensa opiskeluun liittyvissä kysymyksissä. Monissa lukioissa on käytössä myös opiskelijatutor-järjestelmä.

Arvioinnin mukaan lukion opiskelijoiden, opinto-ohjaajien ja rehtoreiden näkemykset opinto-ohjauksen toteutumisesta sen keskeisillä osa-alueilla poikkesivat toisistaan merkittävästi. Opinto-ohjaajat ja rehtorit arvioivat opinto-ohjauksen toimivan huomattavasti paremmin kuin opiskelijat itse. Myös opinto-ohjauksen saatavuuden arvioissa oli samansuuntainen ero. Opinto-ohjaajat ja rehtorit arvioivat opinto-ohjausta yleisesti ottaen samansuuntaisesti.

Erot saattavat osittain johtua näkökulmaerosta, opiskelijat katsovat omaa kokonaistilannettaan ja pitävät opinto-ohjausta vain osana kokonaisuudesta, kun taas opinto-ohjaajat tarkastelevat asiaa siitä näkökulmasta, miten he itse näitä asioita painottavat tai tavoittelevat ohjaustyössään. Rehtorien vastausten taustalla voi olla asioiden painottuminen oppilaitoksen kokonaisuudessa. Näkökulma voi kuitenkin selittää vain osan eroista.

Opiskelutaitojen ohjauksesta syntyvä kuva on myös moniselitteinen ja on vaikea aidosti arvioida, millaista tukea opiskelijat ovat saaneet. Opiskelijat arvioivat opiskelutaitonsa melko hyväksi, mutta siihen saamansa ohjauksen heikoksi. Opinto-ohjaajat ja rehtorit puolestaan arvioivat opiskelutaitojen ohjauksen toimivan hyvin. On myös muistettava, että korkeakoulujen ja ammattikorkeakoulujen taholta lukiosta tulevien opiskelijoiden opiskelutaidot on todettu riittämättömiksi erityisesti itsenäisessä opiskelussa. Lisäväriä opiskelutaitojen ohjauksen arvioon tuo se, että myöskään laajahkojen kokonaisuuksien itsenäiseen opiskeluun eivät lukiossa perehdy kaikki opiskelijat, kun vain kolmasosa heistä kertoi suorittaneensa vähintään yhden kurssin itsenäisesti ja tietoverkkojen välityksellä kokonaisen kurssin oli suorittanut vain muutama prosentti opiskelijoista.

Suuret erot opiskelijoiden ja toisaalta opinto-ohjaajien ja rehtoreiden opiskelutaitojen ohjausta koskevissa arvioissa voivat kuvastaa sitä, että opiskelijoiden tarvetta ohjaukseen

ei lukiossa ole riittävästi havaittu, eikä sen vuoksi pystytä kohdentamaan ohjausta opiskelijoiden ohjaustarpeen mukaan. Oletetaan, että opiskelutaidot on hankittu jo peruskoulussa, jolloin niihin ei lukiossa enää tarvitsisi kiinnittää huomiota. Kun lukiossa luokkamuotoista ohjausta on yhteensä vain yksi kurssi, ei se käytännössäkään riittäisi perusteelliseen opiskelutaitojen ohjaukseen. Kuitenkin on myös lukioita, joissa opiskelutaitojen ohjaukseen on panostettu laatimalla valinnainen kurssi, jota suositellaan kaikille.

Erityistä huomiota lukion opinto-ohjauksessa kiinnittää työelämätietouden vähäisyys. Kolmasosa lukion opiskelijoista ilmoitti, että opinto-ohjaus ei ollut lisännyt heidän tietojaan ammateista ja puolet ilmoitti että ohjauksessa ei saanut tietoa työelämästä. Myös työelämään perehtyminen oli käytännössä ollut vähäistä, vain vajaalla neljäsosalla oli ollut työelämään tutustumista ja yleisimmin heilläkin päivän verran.

Kun koululainsäädännössä edellytetään, että opiskelijalle turvataan yksilölliset valinnat, ns. henkilökohtainen opinto-ohjelma, niin puolet opiskelijoista oli sitä mieltä, ettei heillä ollut tällaista henkilökohtaista opinto-ohjelmaa. Runtas kymmenesosa sanoi, ettei heidän lukiossaan ole mahdollista valita opintoja muista oppilaitoksista. Huolimatta kysymyksen tulkinnanvaraisuudesta tulokset saattavat kuvastaa sitä, etteivät opiskelijat usko tai tiedä voivansa vaikuttaa omaan opinto-ohjelmaansa. Rehtorikyselystäkin kävi ilmi, että lukioista vain enintään puolella on toisten oppilaitosten kanssa sellaista yhteistyötä, joka mahdollistaa opintojen valinnan niistä. Ohjauksen kannalta tätä puutetta on pidettävä vakavana, koska henkilökohtaisen opinto-ohjelman laatimisprosessi on osa henkilökohtaista kasvua ja kehitystä.

Yksilöllisiin valintoihin kuuluvaa opiskelutavan valintaa kartoitettiin selvittämällä mahdollisuutta suorittaa opintoja tietoverkkojen välityksellä tai muuten itsenäisesti, mitä pidetään tärkeänä muun muassa elinikäisen oppimisen taitojen vuoksi. Hyvin pieni osa, vain pari prosenttia opiskelijoista oli opiskellut vähintään yhden kurssin verkko-opiskelussa, ja vain muutama prosentti aikoi vielä sen tehdä. Opiskelijoista lähes viidesosa oli sitä mieltä, että verkko-opinnot eivät olleet mahdollisia heidän oppilaitoksessaan. Viime vuosina on panostettu runsaasti resursseja nk. virtuaalikoulu- eli verkko-opetushankkeisiin ja järjestetty opettajille tietotekniikan koulutusta, jonka tavoitteena on muun muassa verkko-opiskelun tukeminen ja ohjaaminen.

Opinto-ohjauksen saatavuutta selvittäessä kävi ilmi, että lähes kaksi viidesosaa opiskelijoista ei katsonut saavansa opinto-ohjausta riittävästi ja pienehkö osa sanoi, että opinto-ohjausta ei saa, vaikka sitä tarvitsisi. Myös opinto-ohjauksen resursointi näyttää tukevan opiskelijoiden käsityksiä. Ohjattavien lukumäärä opinto-ohjaajaa kohti vaihteli lukioissa 16–685, päätoimisilla opinto-ohjaajilla oli keskimäärin 288 ohjattavaa ja sivutoimisillakin 182. Niissä oppilaitoksissa, joissa opinto-ohjaajalla on paljon ohjattavia (yli 300 ohjattavaa), ei voida ainakaan jokaisen opiskelijan kohdalla puhua henkilökohtaisesta ohjauksesta. Tällaisia oppilaitoksia on noin kolmasosa lukioista.

Suurehkot erot siinä, miten opiskelijat arvioivat opinto-ohjauksen toimivan ja toisaalta opinto-ohjaajat ja rehtorit sen näkevät, viittaa siihen, että opiskelijoiden kokemukset eivät välity riittävästi oppilaitostasolle.

Henkilökohtaisen kasvun ja kehityksen ohjaus on opinto-ohjauksen keskeisintä sisältöä, jota käsitellään luokkaohjauksen tunneilla, pienryhmäohjauksessa ja henkilökohtaisissa ohjaustilanteissa. Tässä arvioinnissa selvitettiin opiskelijoiden, opinto-ohjaajien ja rehtoreiden näkemyksiä henkilökohtaisen kasvun ja kehityksen ohjauksen toteutumisesta, muun muassa sen riittävydestä ja tarpeellisuudesta.

Perusopetuksesta lukioon tai ammatilliseen koulutukseen siirtymistä valmistellaan opinto-ohjauksessa koko yläluokkien ajan. Arviointi osoitti, että perusopetuksessa huoleh-

dittiin hyvin oppilaiden hakeutumisesta yhteishaussa toisen asteen koulutukseen, mutta oppilaissa oli monta ryhmää, jotka eivät ilmeisestikään olleet saaneet valintoihinsa riittävästi tukea, koska eivät olleet pystyneet tekemään koulutusvalintoja: 1) ne, jotka perusopetuksen jälkeen ovat jääneet ilman jatkosuunnitelmia, 2) ne, jotka siirtyvät lukioon selkeytymättömillä suunnitelmilla vain saadakseen lisää aikaa ammatinvalintaansa ja 3) ne, jotka ammatilliseen koulutukseen tultuaan keskeyttävät opintonsa tai siirtyvät toiselle alalle ”väärän” valinnan vuoksi. Nämä ryhmät ovat myös muita suuremmissa vaarassa pudota pois koulutuksesta ja syrjäytyä myös työelämästä.

Lukioväylän ja ammatillisen väylän eriarvoisuus tuli arvioinnissa selvästi esiin. Perusopetuksen opinto-ohjauksen yhteistyö lukion kanssa sujui paremmin kuin ammatillisen koulutuksen kanssa. Perusopetuksen opinto-ohjaajien ammatillisen koulutuksen tuntemus oli puutteellista ja opinto-ohjaajat itse arvioivat saaneensa tietoa ammatillisesta koulutuksesta heikommin kuin lukiosta. Myös oppilaiden vanhemmat sanoivat saaneensa paremmin tietoa lukiosta kuin ammatillisesta koulutuksesta.

Suomen opinto-ohjaajat ry SOPO:n tekemä selvitys ohjauksen saatavuudesta

Suomen opinto-ohjaajien yhdistyksen Sopo ry:n lukiotoimikunta selvitti kyselyllä opinto-ohjauksen tilaa ja resursseja Suomen lukioissa huhtikuussa 2007. Vastauksia saatiin 159 lukion opinto-ohjaajalta. Yli puolella kyselyyn vastanneista opinto-ohjaajista oli enemmän kuin 300 ohjattavaa. Kolmasosa vastanneista sanoi, ettei pakollisia opinto-ohjauksen kursseja ole koulun kurssitarjottimella eli lukiolaisten lukujärjestyksessä Syventävät kurssit puuttuivat Sopo ry:n kyselyn 36 prosentilta lukiosta.

Kyselyyn vastanneiden lukiolaisten opinto-ohjaaja oli päätoiminen noin 63 prosentilla ja sivutoiminen 22,8 prosentilla vastaajista. 13,2 prosenttia vastaajista ei tiennyt, onko hänen opinto-ohjaajansa pää- vai sivutoiminen ja 0,8 prosenttia ei ylipäänsä edes tiennyt, kuka hänen opinto-ohjaajansa on.

Ohjaajien määrä vaihtelee lukioittain varsin huomattavasti lukion koosta riippumatta. Alle 300 oppilaan lukioista valtaosassa oli yksi pää- tai sivutoimien opinto-ohjaaja. Pienistä lukioista noin neljäsosassa oli kaksi ohjaajana toimivaa henkilöä. Keskikokoisissa 300–500 opiskelijan lukioissa 43 prosentilla vastanneista oli yksi ohjaaja ja samoin toisessa 43 prosentissa kaksi ohjaajaa.

Suurimmat vaihtelut ohjaajien määrässä olivat 500–750 opiskelijan lukioissa, joissa lähes puolessa ohjaajia oli kaksi, kolmasosassa kolme ohjaajaa ja peräti 12 prosentissa vain yksi opinto-ohjaaja. Yli 750 oppilaan suurlukioissa puolella vastanneista oli kolme opinto-ohjaajaa, viidesosalla kaksi ohjaajaa ja vajaalla kahdeksasosalla neljä ohjaajaa.

Reilut puolet lukiolaisista oli melko tai täysin samaa mieltä siitä, että on saanut tarpeeksi opinto-ohjausta lukio-opintojensa aikana. Reilut 30 prosenttia kuitenkin oli täysin tai melko eri mieltä saamansa opinto-ohjauksen riittävydestä. Lukioon tullessaan jatkosuunnitelmistaan tienneistä hieman reilut 60 prosenttia oli melko tai täysin tyytyväisiä saamansa ohjauksen määrään, kun taas jatkosuunnitelmistaan tietämättömistä tyytyväisiä oli vain puolet vastaajista. Täysin tai melko tyytymättömiä oli neljäsosa jatkosuunnitelmistaan tietäneistä ja lähes kolmasosa jatkosuunnitelmistaan tietämättömistä.

Lukiolaisten liiton selvitys opinto-ohjauksen toimivuudesta

Lukiolaisten liitto teki vuonna 2008 selvityksen opinto-ohjauksen nykytilasta lukiolaisten itsensä näkökulmasta. Selvityksessä käytettävä aineisto pohjautuu Suomen Lukiolaisten

Liiton tutkimusyhtiö 15/30 Researchin kanssa yhteistyössä toukokuussa 2008 toteuttamaan kyselyyn lukiolaisille. Kyselyyn vastasi 2 160 lukiolaista 391 eri lukiosta.

Lukion sisäänpääsyyn vaadittava peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo vaihtelee huomattavasti lukiosta ja paikkakunnasta riippuen, eikä varsinkaan monissa pienissä lukioidissa ole tällä hetkellä käytössä keskiarvorajaa lainkaan. Lukion keskeyttäneiden määrä on valtakunnallisesti aika pieni verrattuna ammattikoulututuksen tai korkeakoulutuksen keskeyttämislukuihin. Tuoreet ylioppilaat eivät kuitenkaan tällä hetkellä pääse kovinkaan nopeasti jatko-opintoihin. Opetushallituksen vuoden 2006 tilastojen mukaan lukion keväällä päättäneistä ylioppilaista 58 % ei jatkanut seuraavana syksynä suoraan mihinkään oppilaitokseen. Ammattikorkeakouluihin pääsi vuonna 2006 17 %, yliopistoihin 21 % ja toisen asteen ammatilliseen koulutukseen 4 % uusista ylioppilaista. Kyselyn mukaan 3/4 lukiolaisista ei tiennyt lukioon tullessaan jatkosuunnitelmistaan. 90 % vastaajista valitsi lukion, koska kokee lukion tukevan tulevaisuudensuunnitelmiaan. Noin puolet lukiolaisista ilmoitti syyksi sen, ettei ollut halunnut mennä ammattikouluun tai että halusi syventää tietojaan tietyistä aineista.

Kyselyyn vastanneet ovat melko tyytyväisiä saamansa opinto-ohjauksen laatuun. Peräti yli kolmelle neljäsosalle kyselyyn vastanneista lukiolaisista oli opinto-ohjaaja osannut vastata melko tai erittäin hyvin heidän esittämiinsä kysymyksiinsä. Erittäin huonosti kysymyksiin oli osannut vastata vain reilut kaksi prosenttia vastanneiden opinto-ohjaajista ja melko huonosti kuusi prosenttia. Hyödyllisimmäksi toimintamalliksi kyselyyn vastanneet kokivat henkilökohtaiset tapaamiset opinto-ohjaajan kanssa.

Lukiolaisista 3/4 kokee henkilökohtaisen ohjauksen tärkeäksi omalla kohdallaan, kolmasosan tarpeita ei ole kuitenkaan kartoitettu.

Kyselyssä tuli vahvasti ilmi että tarvetta opinto-ohjaukselle lukioissa on ja että lukiolaiset kaipaavat ohjausta erityisesti tukemaan heidän jatko-opintosuunnitelmiansa hahmottumista. Lukiolaiset kaipaavat selvityksen mukaan myös lisää henkilökohtaista ohjausta ja vierailuja oppilaitoksiin. Samalla selvitettiin myös lukion ohjausprosessin jo läpikäyneiden kokemuksia kyselemällä ammattikorkeakoulu-opiskelijoiden opinto-ohjauskokemuksia heidän lukioajoiltaan. Tämä kysely lähetettiin toukokuussa 2008 kymmenen eri ammattikorkeakoulun lukiopohjaisille opiskelijoille ja vastauksia tuli yhteensä 563 kappaletta. Vastanneiden kokemukset saamastaan opinto-ohjauksesta lukiossa olivat jossain määrin lukiolaisten kokemuksia negatiivisempia. Kyselyyn vastanneista ammattikorkeakouluopiskelijoista peräti 91,3 prosenttia ei ollut tiennyt jatkosuunnitelmistaan lukion jälkeen. He eivät myöskään olleet kovin tyytyväisiä saamansa opinto-ohjauksen määrään. Melkein puolet heistä ei ollut mielestään saanut tarpeeksi opinto-ohjausta lukiossa. Valtaosa olisi myös kaivannut enemmän henkilökohtaisia tapaamisia opinto-ohjaajan kanssa.

Opetusministeriön nopeuttamistyöryhmän ehdotus

Koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtinut opetusministeriön työryhmä (OPM 2010:11) ehdotti toimenpiteitä lukiokoulutuksen opinto-ohjauksen kehittämiseksi. Työryhmän mukaan lukio-opiskelu tarjoaa keinon siirtää lopullista päätöstä tuonnemmaksi, mikäli ammatilliselle suuntautumiselle ei ole selkeää kuvaa. Ohjaus- ja neuvontapalveluilla voidaan vaikuttaa siihen, kuinka hyvin opiskelijat kykenevät tekemään realistisia jatkokoulutusvalintoja. Opintojen ohjauksessa tulisi pyrkiä jatkuvuuteen ja kouluasteiden nivelvaiheisiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Työryhmä kiinnitti huomioita perusopetuksen ohjauksen tärkeyteen ja henkilökohtaisen ohjauksen riittävyteen opiskelun motivoijana ja jatko-opintoihin orientoijana.

Työryhmä katsoi, että opiskelijan opinto-ohjaus tulisi toisella asteella nivoa osaksi opiskelijan henkilökohtaista opintojen opiskelusuunnitelmaa nykyistä konkreettisemmin. Opiskelijan tulisi koulutuksen aikana miettiä erilaisia jatko-opintovaihtoehtoja ja laatia itselleen kirjallisessa muodossa suunnitelma tulevasta jatko-opiskelustaan. Suunnitelman tulisi pohjautua opiskelijan omiin vahvuuksiin ja kiinnostukseen mahdollisista jatko-opiskelupaikoista. Suunnitelman tulisi myös sisältää riittävästi tietoa jatko-opintoihin hakemisesta, valintakriteereistä, opiskeluvaatimuksista ja työelämään sijoittumisesta. Ohjaus- ja jatko-opintosuunnitelman laatimisen tulisi olla prosessi, joka rakentuu opiskelun edetessä. Opiskelijan jatko-opintosuunnitelma olisi keskeinen opinto-ohjauksen väline, joka mahdollistaisi opinto-ohjauksen entistä paremman yksilöllistämisen. Siten opiskelijalla olisi opintojen päättyessä paremmat valmiudet opintoihin hakeutumiseen sekä syvällisempää tietoa koulutusvaihtoehdoista ja työelämästä.

Kyseisen työryhmän mukaan toisen asteen opinto-ohjausta tukemaan tarvitaan myös nykyistä tiiviimpää toisen asteen oppilaitosten ja korkeakoulujen yhteistyötä. Sen lisäksi tulisi varmistaa, että perus- ja toisen asteen oppilaitoksilla on riittävät voimavarat opinto-ohjaukseen. Tämä edellyttäisi lisäyksiä opinto-ohjaajakoulutukseen ja kelpoisuuden tuottamaan koulutukseen, jotta opinto-ohjaajien saatavuus ja kelpoisuustilanne parane.

Haasteet

Lukioiden välillä on selviä eroja opinto-ohjauksen saatavuudessa sekä ryhmämuotoisena että yksilöllisenä ohjauksena. Puutteita on myös jatko-opintoihin ohjaamisessa ja työelämäntietoisuudessa. Opinto-ohjaus on koko koulun vastuulla oleva kokonaisuus, josta opinto-ohjaaja ydinasiantuntijana on keskeinen henkilö, mutta johon tulee osallistua myös ryhmäohjaajien, opettajatutorien, opiskelijatutorien sekä koko koulun opetushenkilöstön. Opiskelijan tulisi voida pohtia lukion aikana erilaisia jatko-opintovaihtoehtoja ja laatia itselleen kirjallisessa muodossa suunnitelma tulevasta jatko-opinto valinnastaan. Tällainen yksilöllinen opiskelusuunnitelma alkaisi rakentua heti lukion opintojen käynnistyessä. Lukion opintojen aikana opiskelija hakisi tietoja erilaisista jatko-opiskeluvaihtoehdoista ja selvittäisi itselleen omia vahvuuksiaan ja motivaatioitaan. Suunnitelma valmistuisi prosessina ja siitä ilmenisi riittävästi tietoa mahdollisista jatko-opiskelupaikoista, niihin hakemisesta, valintakriteereistä, opiskeluvaatimuksista ja työelämään sijoittumisesta. Lukio-opintojen päättyessä opiskelijalla olisi kirjallinen raportti tulevasta jatko-opintopaikastaan siihen liittyvine tietoineen. Samoin opiskelijan oikeusturvan takaamiseksi ja yksilöllisen ohjauksen saatavuuden turvaamiseksi henkilökohtaisesta ohjauksesta tulisi säätää nykyistä tarkemmin.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt mainitun työryhmän (2010:11) ehdotusten pohjalta kehittämishankkeen opinto-ohjauksen yksilöllistämiseksi. Hanke toteutetaan pilottina, johon osallistuu 10 koulutuksen järjestäjää. Hankkeen tavoitteina ovat yhteistyörakenteiden luominen lukion sisälle, lukion, korkeakoulujen, alueen työvoimaviranomaisten ja työelämän välille. Yhteistyö sisältää molemminpuolista tiedonvaihtoa, lukio-opiskelijoiden informointia hakumenettelyistä jatko-opintoihin, jatko-opintovaatimuksista ja opiskelusta, työllistymisestä ja erilaisten ammattien työnkuvista, mahdollista työharjoittelua osana opintoja ja mahdollisuuksia opintoihin muissa oppilaitoksissa ja koulumuodoissa. Toimintaan pyritään liittämään myös korkeakoulujen hakumenettelyjen kehittämistä.

Työryhmä ehdottaa

- Lukiolain (629/1998) 7 §: 4 momentti muutetaan kuuluvaksi seuraavasti: "Opiskelijalle tulee antaa myös opinto-ohjausta. Ryhmämuotoisen ohjauksen lisäksi opiskelijalla on oikeus saada yksilöllistä opinto-ohjausta."
- Opiskelijoiden tulee laatia jatko-opintoihin orientoiva henkilökohtainen jatko-opintosuunnitelma, joka sisällytetään henkilökohtaiseen suunnitelmaan opintojen etenemisestä (opiskelusuunnitelma). Opiskelijoilla on oikeus saada ohjausta ja tukea henkilökohtaisen suunnitelman laatimisessa.
- Vahvistetaan lukion opiskelijoiden oikeutta saada erityistä tukea oppimisvaikeuksiin ja opiskeluun sekä hyvinvoinnin ylläpitämiseen tarvittavaa opiskelijahuoltoa.
- Esitetään, että säädettäisiin opiskelua rajoittavan vamman tai sairauden johdosta opiskelijan oikeudesta opetuksen ja opiskelijahuollon erityiseen tukeen.
- Henkilöstö tarvitsee entistä enemmän valmiuksia erityisen tuen tarpeiden tunnistamiseen ja niihin soveltuvien opetuksellisten tukitoimien luomiseen, mikä seikka tulee ottaa huomioon lukion opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa.
- Opiskelijoiden mahdollisuuksia suorittaa lukiodiplomeja vahvistetaan nuorten lukiokoulutuksessa. Lukiodiplomisuorituksia hyödynnetään nykyistä enemmän yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijavalinnoissa.
- Lukiokoulutuksen, korkeakoulujen, työelämän ja työvoimaviranomaisten välistä yhteistyötä tulee lisätä opiskelijan jatko-opiskeluvalmiuksien parantamiseksi, työelämätietouden lisäämiseksi ja nykyistä selkeämmän näkemyksen luomiseksi jatko-opintoihin hakeutumisesta.

Ehdotusten kustannusvaikutukset

Opiskelijan oikeudesta saada opinto-ohjausta tarpeidensa mukaisesti aiheutuisi noin 30 miljoonan euron lisäkustannus vuositasolla.

Erityisen tuen ja opiskelijahuollon vahvistamisen lisäkustannukset olisivat noin 20–25 miljoonaa euroa.

Vammaisten opiskelijoiden opetuksellisia oikeuksia koskevat lisäkustannusvaikutukset olisivat arviolta noin 4,9 miljoonaa euroa.

8 Opiskelijoiden asema

8.1 Opiskelijoiden kuuleminen ja vaikuttaminen

Lainsäädäntö

Lukiolain (629/1998) 27 §:n mukaan koulutuksen järjestäjän pitää varata opiskelijoille mahdollisuus osallistua koulutuksen kehittämiseen sekä kuulla opiskelijoita ennen opintoihin ja muihin opiskelijoiden asemaan olennaisesti vaikuttavien päätösten tekemistä. Lukiolain 31 §:n mukaan jokaisella oppilaitoksilla, jossa järjestetään lukiolaissa tarkoitettua opetusta, on opiskelijoista muodostuva oppilaskunta. Oppilaskunnan jäseniä ovat kaikki koulun opiskelijat ikään, siviilisäätyn ja sukupuoleen katsomatta.

Oppilaskunnan tehtävänä on edistää opiskelijoiden yhteistoimintaa ja koulutyötä. Oppilaskunta käyttää myös opiskelijoiden puhevaltaa, kun heitä kuullaan säädöksissä määrätyissä asioissa. Oppilaskuntatoiminta on keskeinen toimintamuoto tuettaessa nuoria osallistumaan ja vaikuttamaan sekä ottamaan vastuuta omasta oppimisestaan ja oppimisympäristöstään.

Vuoden 2003 lukion opetussuunnitelman perusteissa mainitaan, että lukiossa tavoitteena on toimintakulttuuri, joka korostaa koko yhteisön jäsenten vastuuta, on avoin yhteisölle ja vuorovaikutukselle yhteiskunnan kanssa sekä maailmassa tapahtuville muutoksille. Opiskelijoille pitää turvata mahdollisuus osallistua oman työyhteisönsä kehittämiseen muun muassa oppilaskuntatoiminnan kautta.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa on yhtenä aihekokonaisuutena ”Aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys”. Tämän aihekokonaisuuden tavoitteena on kasvattaa opiskelijoita osallistuvaksi, vastuuta kantaviksi ja kriittisiksi kansalaisiksi. Se merkitsee osallistumista ja vaikuttamista yhteiskunnan eri alueilla poliittiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen toimintaan sekä kulttuurielämään. Osallistumisen tasot ovat valtakunnallinen, eurooppalainen sekä globaali. Aihekokonaisuuden toteuttamisen pääpainon tulee olla käytännön harjoittelussa sekä omakohtaisten osallistumis- ja vaikuttamiskokemusten luomisessa, mitä voidaan tehdä oppilaskuntatoiminnassa. Koulun oman aktiivisen toiminnan lisäksi tällaista opiskeluympäristöä voidaan kehittää yhteistyössä muiden yhteiskunnan elimien, erilaisten järjestöjen ja yritysten kanssa.

Nykytilanne

Suomen lukiolaisten liiton tutkimuksessa (Lukion suunta 2009) kysyttiin sekä lukioilaisilta että ylioppilailta, miten tärkeäksi he näkevät oppilaskuntien toiminta lukioissa.

Valmistuneista lukiolaisista enemmistö oli sitä mieltä, että oppilaskuntien toiminta voisi olla aktiivisempaa, sitä voisi lisätä ja lukioiden kesken toivottiin enemmän yhteistoimintaa. Suuri osa vastaajista ei ollut kiinnostunut itse järjestämään toimintaa, jota piti silti tärkeänä.

Opetushallitus teki vuonna 2006 lukion ja ammatillisen peruskoulutuksen oppilaskuntatoiminnan kartoituksen. Kartoituksen tavoitteena oli selvittää nuorten lukiokoulutusta antavien oppilaitosten ja ammatillisen peruskoulutuksen oppilaitosten oppilaskuntatoiminnan vireyttä ja nuorten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia koulun arjessa sekä yhteistyötä oppilaitoksen ulkopuolisten toimijoiden kanssa.

Opetushallituksen kyselyyn vastasi kaikkiaan 288 lukiota, vähän alle 70 % kaikista lukioista. Näistä 19 oli ruotsinkielisiä. Kyselyyn vastanneista suomenkielisistä lukioista 93,3 % ilmoitti, että heillä on aktiivisesti toimiva oppilaskunta. Kaikilla kyselyyn vastanneilla 19 ruotsinkielisellä lukiolla oli aktiivisesti toimiva oppilaskunta. Kartoituksen mukaan tavallisimpina asioina, joihin oppilaskunta oli voinut vaikuttaa, mainittiin teemapäivien ja -viikkojen ja oppilaitoksen juhlien järjestäminen. Vastaajista 70,5 % arvioi, että lukion oppilaskunta on mukana koulun arjessa erittäin paljon tai aika paljon.

Oppilaskuntatoiminnalla voidaan rakentaa lukioihin yhteisöllisyyttä, joka lieventää esimerkiksi koulu-uupumusta, koska koulutyöhön liittyy silloin muutakin kuin opiskelu. Kouluviihtyvyyteen ja etenkin uusien lukiolaisten sopeutumiseen lukioon voidaan vaikuttaa myös vertaistukitoiminnalla. Tutor- / tukiopiskelijatoiminta auttaa opiskelijoita ja luo kouluun välittämisen henkeä. Nuorten osallistuminen koulun toimintaan, kuten oppilaskunnan hallituksen työhön, ilmentää osaltaan kiinnostusta yhteisten asioiden hoitoon ja on osa kansalaiskasvatusta.

Oppilaskunnat ovat oikeutettuja hakemaan kunnilta nuorisolain mukaista nuorisoryhmien tukea.

Viime kädessä opiskelijan vaikutusmahdollisuuksissa on kysymys koulun toimintakulttuurista ja toimintarakenteista. Toimintakulttuurin tulee kannustaa opiskelijoita ja opettajia vuorovaikutteisuuden opetuksellisista tilanteista alkaen.

8.2 Opintososiaaliset edut ja taloudellinen asema

Lukiolain 28 § mukaan lukio-opetus on opiskelijalle maksutonta. Päätoimisissa opinnoissa opiskelijalla on oikeus maksuttomaan ateriaan niinä työpäivinä, joina opetussuunnitelma edellyttää opiskelijan läsnäoloa koulutuksen järjestäjän osoittamassa koulutuspaikassa. Asetuksella säädetään, milloin opinnot ovat päätoimisia. Koulutuksessa, joka on 4 §:n 2 momentin perusteella järjestetty sisäoppilaitosmuotoisesti, opiskelijalla on lisäksi oikeus muuhun riittävään päivittäiseen ruokailuun. Asuminen koulutuksen järjestäjän osoittamassa asuntolassa on opiskelijalle maksutonta.

Ulkomailla järjestettävässä opetuksessa ja yksityisen yhteisön tai säätiön asianomaisen ministeriön antaman erityisen koulutustehtävän perusteella muulla kuin 6 §:n 1 momentissa tarkoitettulla opetuskielellä järjestämässä opetuksessa voidaan opiskelijoilta 1–3 momentin estämättä periä kohtuullisia maksuja. Lisäksi ministeriö voi erityisestä syystä antaa luvan maksujen perimiseen muiltakin opiskelijoilta.

Lukiolain 29 §:n mukaan opiskelijan koulumatkoista aiheutuviin kustannuksiin myönnettävästä tuesta ja opintotuesta säädetään erikseen. Vammaisella tai muusta syystä erityistä tukea tarvitsevilla opiskelijalla on oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, muihin opetuspalveluihin ja opiskelijahuollon palveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin siten kuin siitä erikseen säädetään.

Opintotuen määrä ja siihen vaikuttavat tekijät

Opintotukilain (64/1994) mukainen opintotuki määräytyy opiskelijan iän, asumismuodon, koulutusasteen sekä tulojen perusteella tehtävän tarveharkinnan perusteella. Tarveharkinnassa otetaan huomioon opiskelijan omat tulot. Muussa kuin korkeakoulussa otetaan huomioon myös vanhempien tulot myönnettäessä opintorahaa alle 20-vuotiaalle opiskelijalle ja myönnettäessä asumislisää alle 18-vuotiaalle opiskelijalle. Opintorahaa ja asumislisää voidaan alentaa vanhempien tulojen perusteella, jos tulot ylittävät 40 800 euroa vuodessa. Vanhempien tulot estävät kokonaan opintotuen myöntämisen, jos ne ovat yhteensä yli 61 000 euroa vuodessa.

Itsenäisesti asuvilla 17 vuotta täyttäneillä opintorahan perusmäärä on 100 euroa kuukaudessa. Vanhempiensa luona asuvilla 20 vuotta täyttäneillä opintoraha on 80 euroa kuukautta kohti ja alle 20-vuotiailla 38 euroa kuukaudessa. Mainittuja opintorahan perusmääriä voidaan korottaa vanhempien pienituloisuuden perusteella. Opiskelija voi saada täysimääräisen korotuksen vanhempien tulojen ollessa enintään 22 769 euroa vuodessa. Korotusta ei saa lainkaan, jos tulot ovat yli 39 000 euroa vuodessa. 18 vuotta täyttäneillä itsenäisesti asuvilla, avioliitossa olevilla sekä elatusvelvollisilla opintorahan enimmäismäärä on 246 euroa kuukaudessa.

Yksin vuokralla asuvat opiskelijat saavat asumislisää. Asumislisä on 80 prosenttia asumismenoista ja sitä myönnettäessä otetaan huomioon enintään 252 euron asumismenot kuukaudessa. Asumislisä voi siten olla 26,90–201,6 euroa/ kk. Jos opiskelija asuu vanhemmalta vuokratusta tai vanhempiensa omistamassa asunnossa, on asumislisän määrä enintään 58,87 euroa kuukaudessa. Asumislisää ei makseta, jos asumismenot ovat alle 33,63 euroa kuukaudessa. Ulkomailla opiskelevan asumislisä on enintään 210 euroa kuukaudessa.

Opintolainan valtioneuvoston määrää on alle 18-vuotiaalla 160 euroa kuukautta kohti ja 18 vuotta täyttäneellä 300 euroa kuukautta kohti. Ulkomailla opiskeluun tarkoitettu valtioneuvoston määrää on 360 euroa kuukautta kohti. Lukiolaiset voivat saada lainatakauksen rajoituksen, jos on 18–19-vuotias, ei asu vanhempiensa luona, opiskelee muussa oppilaitoksessa itetummin kuin muut toisen asteen opiskelijat. Opiskelija voi saada lainatakauksen lukiossa eikä voi saada opintorahaa vanhempiensa tulojen perusteella. Lapsilisään oikeutettu alle 17-vuotias opiskelija voi puolestaan saada vanhempien tulojen perusteella lainatakauksen, jos ei asu vanhempiensa luona ja opiskelee muussa oppilaitoksessa kuin lukiossa.

Itsenäisesti asuvan täysi-ikäisen opintotuen enimmäismäärää ($246 + 201 + 300 = 747$ euroa/kk) euroa on pidettävä niukkana. Elinkustannusten noustessa tuen taso ei sellaisenaan riitä turvaamaan toimeentuloa. Erityisesti alle 20-vuotiaiden itsenäisesti asuvien opintotuki muodostuu riittämättömäksi, koska vanhempien tulot voivat pienentävät tukea.

Opintotuen myöntämisen perusteet

Opintotukea myönnetään lukion oppimäärän suorittamiseen. Lukio-opinnot ovat päätoimisia, kun niiden oppimäärän mukainen laajuus on yhteensä vähintään 75 kurssia. Lisäksi edellytetään, että opiskelija osallistuu lukukauden aikana vähintään 10 kurssiin tai niitä vastaaviin opintoihin taikka kahteen ylioppilastutkintoon kuuluvaan kokeeseen. Sisäoppilaitoksessa järjestetyt lukio-opinnot katsotaan kuitenkin aina päätoimisiksi.

Lukiokoulutuksessa opintotukea voi saada enintään lukiolain 24 §:n 1 momentissa tarkoitetuksi ajaksi. Tuki-aika on tällöin pääsääntöisesti enintään neljä tukivuotta, jollei opiskelijalle perustellusta syystä myönnetä suoritusajkaan pidennystä. Lukiokoulutuksessa opintotuki voidaan myöntää enintään yhdeksäksi kuukaudeksi lukuvuodessa. Moni

lukiolainen kuitenkin suorittaa kursseja tenttimällä myös kesällä, minkä takia opintotukea pitäisi pystyä nostamaan myös kesäisin, jos opintosuorituksia kertyy kesän aikana.

Opintotukilain 4 §:n mukaan opintotuki myönnetään opintoihin ulkomailla, jos opinnot vastaavat Suomessa tuettavia opintoja tai sisältyvät Suomessa suoritettavaan tutkintoon. Lukiot eivät yleensä hyväksy kaikkia ulkomailla suoritettavia opintoja lukion oppimäärän opintoihin. Opintotukea ei voida myöntää, jos ulkomaisessa lukiossa suoritettavien opintojen määrä jää vähäiseksi, eikä opiskelu vastaa päätoimista lukio-opiskelua. Jos oppilaitos hyväksyy ulkomailla suoritettavat opinnot tutkintoon ja muutkin opintotuen myöntämisen edellytykset täyttyvät, on opintotukea mahdollista saada.

Ulkomailla suoritettavien lukio-opintojen vastaavuus oppilaitoksissa arvioidaan tapauskohtaisesti, eikä siitä ole olemassa yleisiä ohjeita tai säännöksiä. Nykytilannetta selkeyttäisivät säännöt, joiden perusteella kotimaan lukiot hyväksyisivät ulkomaan lukiossa suoritettuja opintoja osaksi lukion oppimäärää. Sääntöjen perusteella opiskelijan olisi mahdollista arvioida etukäteen, voiko hän nostaa opintotukea opiskellessaan ulkomailla. Opintotuen myöntämisen edellytykset täyttyisivät, jos ulkomaisessa lukiossa suoritettuja opintoja voisi lukea hyväksi vähintään 20 kurssia vastaavan työmäärän lukuvuoden aikana.

Opiskelijan eläke-etuus

Tällä hetkellä eläke-etuuteen oikeuttavia tutkintoja ovat alempi korkeakoulututkinto, ylempi korkeakoulututkinto, ammattikorkeakoulututkinto, ylempi ammattikorkeakoulututkinto tai ammatillinen perustutkinto. Yleissivistävistä lukio-opinnoista ei voi kuitenkaan saada eläke-etuutta.

8.3 Opiskelijoille aiheutuvat kustannukset

Suomen lukiolaisten liiton selvityksen mukaan koko lukion oppimateriaalit voivat yhdelle opiskelijalle maksaa 1 300–1 500 euroa, riippuen valinnaiskursseista, jos opiskelija ostaa uudet oppikirjat. On olemassa sellaisia opetuksen järjestäjiä, jotka rahoittavat nämäkin kustannukset opiskelijoille. Ammatillisessa koulutuksessa nämä kustannukset eivät ole näin korkeat.

Työryhmä ehdottaa

- Käynnistetään kehittämishanke, jossa tavoitteena koulujen toimintakulttuurin kehittäminen siten että se lisää opiskelijoiden osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja opetuksellista vuorovaikutteisuutta ja siten edistää hyvinvointia.
- Lukiolaisten opintotuen kehittäminen tulee toteuttaa Opintotuen rakenteen kehittämistä pohtineen työryhmän (OKM 2010:8, OKM 2009:33) keskeisten ehdotusten mukaisesti, joita ovat:
 - Luovutaan vanhempien tulojen huomioonottamisesta myönnettäessä tukea täysi-ikäisille toisen asteen opiskelijoille.
 - Korotetaan itsenäisesti asuvien 17-vuotiaiden opintorahan tasoa.
 - Korotetaan vanhempiensa luona asuvien alle 20-vuotiaiden opintoraha vähintään 100 euroon kuukaudessa
 - Mahdollistetaan opintotuen nostaminen lukiolaiselle lukuvuoden tosiasiallisen keston ajalle, eli enintään 10 kuukaudelle.
 - Sidotaan opintoraha elinkustannusten nousuun.

- Selvitetään aikuisten lukiokoulutuksen tutkintotavoitteisten opiskelijoiden opintotuen ja koulumatkatuen saamisen edellytyksiä tilanteessa, jossa heidän opintonsa ovat laajuudeltaan verrattavissa nuorten lukio-opetuksen laajuuteen ja täyttävät päätoimiset opiskelun kriteerit.

Ehdotusten kustannusvaikutukset

Lukiolaisten opintotukiehdotusten lisäkustannukset olisivat noin 28 miljoonaa euroa.

Kehittämishankkeen kustannukset ovat 750 000 euroa.

9 Ylioppilastutkinto

9.1 Tutkintoa koskevat säädökset

Lukiolaissa (629/1998) on säädetty tutkinnon tehtävästä, rakenteesta, muiden henkilöiden kuin lukion opiskelijoiden oikeudesta osallistua tutkintoon, tutkinnon antamasta jatko-opintokelpoisuudesta, sekä ylioppilastutkintolautakunnan asettamisesta ja toimivallasta.

Lain mukaan lukiokoulutuksen päätteeksi pannaan toimeen ylioppilastutkinto, jonka avulla selvitetään, ovatko opiskelijat omaksuneet lukion opetussuunnitelman mukaiset tiedot ja taidot sekä saavuttaneet lukiokoulutuksen tavoitteiden mukaisen riittävän kypseyden. Tutkintoon sisältyy äidinkielessä ja kirjallisuudessa, toisessa kotimaisessa kielessä, vieraissa kielissä, matematiikassa ja reaaliaineissa järjestettäviä kokeita.

Ylioppilastutkintoon kuuluu vähintään neljä koetta. Tutkintoon osallistuvan on suoritettava äidinkielessä ja kirjallisuudessa järjestettävä koe sekä valintansa mukaan kolme koetta ryhmästä, johon kuuluvat toisessa kotimaisessa kielessä, yhdessä vieraassa kielessä, matematiikassa ja reaaliaineissa järjestettävä koe. Näiden kokeiden lisäksi tutkintoon osallistuva voi suorittaa yhden tai useamman ylimääräisen kokeen. Ylioppilastutkinnon suorittaminen tuottaa yleisen jatko-opintokelpoisuuden korkeakouluihin.

Muu henkilö kuin lukion oppimäärää suorittava opiskelija saa osallistua ylioppilastutkintoon ja siihen kuuluviin kokeisiin, jos hän on suorittanut lukion oppimäärän tai vastaavan ulkomaisen lukion oppimäärän, vähintään kaksi ja puolivuotisen ammatillisen tutkinnon, edellä tarkoitettua lyhyemmän, kuitenkin vähintään kaksivuotisen perusopetuksen tai sitä vastaavalle aikaisemmalle oppimäärälle perustuvan tutkinnon tai opinnot sekä lautakunnan määräämät lisäopinnot. Kaksi ja puolivuotista ammatillista tutkintoa suorittava opiskelija voi osallistua ylioppilastutkintoon ollessaan vielä opiskelijana asianomaiseen tutkintoon johtavassa koulutuksessa. Hän voi osallistua tutkintoon aikaisintaan suoritettuaan puolentoista vuoden laajuiset opinnot.

Opetusministeriö asettaa kolmeksi vuodeksi kerrallaan ylioppilastutkintolautakunnan, joka vastaa ylioppilastutkinnon johtamisesta, järjestämisestä ja toimeenpanosta. Ylioppilastutkintolautakunta antaa määräyksiä kokeiden sisällöstä.

Laissa ylioppilastutkinnon järjestämisestä (672/2005) on säädetty tutkintokielistä, kokeiden olemuksesta, kokeiden järjestämisestä ja rehtorin vastuusta, edellytyksistä osallistua kokeisiin ja niihin ilmoittautumisesta, sen suorittamisesta ja siihen käytettävästä ajasta, tutkinnon arvostelusta, tutkinnon täydentämisestä ja erillisten kokeiden suorittamisesta, tarkistusarvostelusta ja muutoksenhausta, tietojensaantioikeudesta, muiden tutkintojen vastaavuudesta ylioppilastutkintoon ja niiden antamista oikeuksista.

Valtioneuvoston asetuksella (915/2005) on määrätty koetehtävien laatimisesta, reaaliaineissa järjestettävistä kokeista, kokeesta annettavista arvosanoista, kokeen uusimisesta, tutkinnon suoritusajan mahdollisesta pidentymisestä, kokeiden järjestämisestä poikkeavasti, tutkinnon todistuksista, ylioppilastutkintolautakunnan nimeämisestä yliopistojen, muiden korkeakoulujen ja Opetushallituksen esityksestä, lautakunnan ohjesäännöstä ja arkistoinnista, opetusministeriön toimivallasta tutkintolautakunnan maksamien palkkioiden suuruuden vahvistamisesta, lautakunnan kansliasta ja virkamiehistä ja heidän kelpoisuusvaatimuksistaan sekä muista erinäisistä säännöksistä.

Opetusministeriön asetuksella ylioppilastutkintolautakunnan suoritteiden maksullisuudesta (438/2001) on säädetty kokelailta perittävien tutkinto- ja koemaksujen suuruudesta.

Tutkintoa on kehitetty voimallisesti viimeisten 15 vuoden aikana sekä rakenteellisesti että sisällöllisesti. Uudistusten taustalla ovat olleet lukiossa tapahtuneet rakenteelliset ja pedagogiset muutokset. Tutkinnon uudistamiseen on vaikuttanut oleellisesti opetusministeriön työryhmän (OPM 1993) tekemät kehittämissuositukset, kuten mahdollisuus tutkinnon hajauttamiseen useammalle tutkintokerralle, tutkinnon valinnaisempi rakenne, kokeen tason vapaampi valinta, uuden *eximia cum laude approbatur* - arvosanan käyttöönotto, reaalikokeen muuttaminen reaaliaineiden kokeeksi ja ylioppilastutkintolautakunnan nimittäminen ehdotusten pohjalta. Tutkinnon rakenteellisten muutosten rinnalla on kehitelty myös kokeita sisällöllisesti vastamaan opetussuunnitelman perusteissa tapahtuneita muutoksia.

9.2 Tutkinnon alkuperäinen tehtävä ja sen muuttuminen

Tutkinto yliopiston pääsykokeena

Uusihumanistisen pedagogiikan ja saksalaisen maturiteettitutkinnon esikuvan mukaisesti aloitettiin 1800-luvun puolivälissä ylioppilastutkinnon uudelleenjärjestely. Sen mukaisesti opiskelijan oli ennen yliopisto-opintojaan osoitettava yleinen kypsyytensä jatko-opiskeluun. Suomessa tällaista tutkintoa ryhdyttiin toteuttamaan vuodesta 1852 lukien. Tähän tutkintoon saivat osallistua kymnaasien eli lukioiden oppilaat. Muutos loi paineita myös lukiokoulutuksen kehittämiseksi. Opiskelijan tuli suorittaa kirjalliset kokeet äidinkielessä (ruotsi) ja latinassa tai sen sijaan jossain muussa vieraassa kielessä. Lainsäädännön uudistusten myötä 1874 yliopisto edelleen valvoi koetta ja määräsi tehtävät, mutta kokeiden kirjalliset osiot siirrettiin kouluihin. Kirjallisen osuuden jälkeen kokelaat suorittivat suullisen osuuden Helsingin yliopistossa.

Ylioppilastutkinnon alkuperäistä tehtävää muutettiin itsenäisyyden alussa yliopistoon oikeuttavasta akateemisesta alkukokeesta oppikoulujen päättötutkinnoksi. Ylioppilastutkinto on kuitenkin edelleen säilyttänyt molemmat tehtävänsä sekä lukion päättötutkintona että yliopistojen opiskelijavalinnan kriteerinä.

Koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtinut opetusministeriön työryhmä (OPM 2010:11) arvioi, että laskennallisesti kaikille uusille ylioppilaille pitäisi löytyä jatko-opiskelupaikka. Uusia ylioppilaita valmistuu vuosittain runsaat 33 000 ja ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa aloittaa yli 56 000 opiskelijaa. Aloituspaiikkoja on siis noin puoleltoista ylioppilasikäluokalle. Valtaosa uusista opiskelijoista on kuitenkin aiempien vuosien ylioppilaita tai sellaisia, joilla on jo korkeakoulututkinto tai opiskelupaikka korkeakoulussa.

Kolme neljäsosaa uusista ylioppilaita hakee jatko-opintoihin välittömästi ylioppilastutkinnon suorittamisen jälkeen. Heistä vain alle 40 prosenttia saa opiskelupaikan samana

vuonna: yliopistoissa aloittaa 21 prosenttia ja ammattikorkeakouluissa 18 prosenttia. Vuoden kuluttua ylioppilastutkinnon suorittamisesta 31 prosentilla on opiskelupaikka ammattikorkeakouluissa ja 27 prosentilla yliopistoissa, kolmen vuoden kuluttua 70 prosentilla on opiskelupaikka joko ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa. Lukion jälkeisiin jatko-opintoihin siirtymisen nopeuttamiseksi työryhmä ehdotti, että

- Ylioppilastutkintoa kehitetään edelleen sisällöllisesti siten, että se palvelee paremmin korkeakoulujen opiskelijavalintoja.
- Ylioppilastutkinnon ja ammatillisen perustutkinnon painoarvoa opiskelijavalinnoissa lisätään merkittävästi.
- Korkeakoulut lisäävät suoria todistusvalintoja.
- Korkeakoulut ilmoittavat etukäteen, millaisilla ylioppilastutkinnon tai ammatillisen perustutkinnon arvosanoilla ja eri aineista saaduilla pistemäärillä hakija tulee valituksi opiskelijaksi suoraan, ilman pääsykokeisiin osallistumista.

Ylioppilastutkintoa on kehitetty erityisesti reaaliaineiden osalta tukemaan yliopistojen opiskelijavalintoja. Se oli yksi etenkin yliopistojen esittämä perustelu nykyisiin reaaliaineen kokeisiin siirtymisessä. Näitä kokeita ei kuitenkaan vielä ole riittävästi hyödynnetty opiskelijavalinnoissa. Nykyisten fysiikan ja kemian kokeiden suosio on huomattavasti kasvanut verrattuna näiden aineiden tehtävien suosioon vanhassa reaalikokeessa. Tähän on syynä se, että fysiikan ja kemian kokeiden parhailla arvosanoilla saa opiskelupaikan yliopistoista ilman pääsykoetta. Ylioppilastutkinnon arvosanojen painoarvon merkittävä kasvattaminen tekisi turhiksi kalliit yliopistojen valintakokeisiin valmentavat yksityiset kurssit. Tämä lisäisi opiskelijoiden sekä taloudellista että alueellista tasa-arvoa, sillä ylioppilastutkinnon kokeet perustuvat lukion opetussuunnitelmaan, jonka mukainen opetus on kaikkien lukiolaisten saatavilla.

Ylioppilastutkinnon merkityksen korostamisesta ja sen vaikutuksista korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa ei kuitenkaan olla yksimielisiä. Kritiikin mukaan se korostaisi tutkinnon asemaa opiskelussa, siirtäisi nykyistä kilpailua opiskelupaikan saamisesta yhä enemmän lukio-opintoihin ja vähentäisi opiskelua prosessien avulla. Sen arveltaisiin suosivan myös lukiossa opiskeluun suuntautuneita tyttöjä ja heikentävän poikien mahdollisuuksia päästä korkeakouluopintoihin.

Tutkinto lukion tietojen taitojen ja kypsyyden mittarina

Ylioppilastutkintoon lukion päättötutkintona liittyy ristiriitaa lukion oppimäärän laajuuden ja tutkinnon mittaavan opintojen laajuuden välillä. Lukiossa on 18 erillistä oppiainetta, ja opiskelijan pakollisten kurssien minimi on vähintään 47 kurssia ja kokonaiskurssimäärä on vähintään 75 kurssia. Kuitenkin lukion oppimäärän osaamisen osoittamiseen tutkinnossa riittää minimissään neljä oppiainetta, joissa vähimmäisvaatimus yhteensä tutkintoon osallistumiseksi on 18 opiskeltua kurssia. Nämä opinnot riittävät kuitenkin osoittamaan, ovatko opiskelijat omaksuneet lukion opetussuunnitelman mukaiset tiedot ja taidot sekä saavuttaneet lukiokoulutuksen tavoitteiden mukaisen riittävän kypsyyden.

Ylioppilastutkinto on laajentunut myös osalle ammatillisia opiskelijoita osaamisen mittariksi, pääsääntöisesti ilman, että nuorilta edellytetään lukion oppimäärää. Vaikka tutkintoa on kehitetty entistä enemmän yliopistojen opiskelijavalinnan välineeksi, ei kehitys ole edennyt toivotusti vaan pääsykokeet ovat edelleen moniin opintoihin ensisijainen

valintaperuste. Yleiseen jatko-opintokelpoisuuteen riittää myös toisen asteen ammatillinen tutkinto, ylioppilastutkinto sinällään ei ole välttämätön, muille kuin lukiolaisille.

Tutkinnon tehtävää tulisi terävöittää nykyisestä lukion päättötutkintona. Tällöin olisi mahdollista laajentaa tutkintoa lisäämällä pakollisten kirjoitusaineiden lukumäärää nykyisestä, esimerkiksi reaalisia voitaisiin vaatia useita erilliskokeita. Toinen mahdollisuus olisi korostaa tutkinnossa ns. yleisiä formaaleja taitoja entistä enemmän, mikä olisi myös yhden-suuntainen toimenpide integroivan ja kokonaisuuksien hallintaan tähtäävän opetuksen lisäyksen kanssa. Jälkimmäinen vaihtoehto voisi konkretisoida uudessa yleistä kypsyttä mittavassa kokeessa, jonka tehtävät perustuisivat lukion koko oppimäärään ja edellyttäisivät kokonaisuuksien hallintaa. Kyseinen koe olisi mahdollista sijoittaa toisen äidinkielen kokeen tilalle tai edelleen kehittää nykyistä äidinkielen koetta ja olisi luonteeltaan kirjoitelma/tutkielmatyylinen ja edellyttäisi runsasta tausta-aineiston jäsentämistä. Nykyinen äidinkielen tekstitaidon koe jo korostaa analyysitaitoja, luku ja kirjoitustaitoa. Tehtävien piiri voisi laajentui tällöin myös niihin oppiaineisiin, joihin ei nykyisin ole omaa koetta kuten esimerkiksi taideaineisiin. Tällaisen kokeen suorittamisessa tulisi voida hyödyntää nykyistä enemmän tieteknisiä laitteita ja välineitä esimerkiksi salkkumikroa siihen soveltuvine ohjelmistoinen. Näin tutkinto säilyttäisi edelleen molemmat historialliset tehtävänsä, mutta etenkin sen asema lukion koko oppimäärää mittavana päättötutkintona vahvistuisi nykyisestäään.

9.3 Teknologian hyödyntäminen ylioppilastutkinnossa

Suomessa tehtyjä kehittämislinjauksia

Opetusministeriön Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa mainitaan että ylioppilastutkinnon koesuorituksissa ei vielä hyödynnetä riittävässä määrin teknologian suomia mahdollisuuksia ja että yhtenä tavoitteena olisi tutkia mahdollisuuksia hyödyntää tietoteknisiä välineitä tutkinnon suorittamisessa sekä niistä aiheutuvia kustannuksia.

Tieto- ja viestintäteknologian hyödyntämisen tulee toteutua sekä koulujen opetuksessa että tutkinnon järjestämisessä. Edellytys teknologian hyödyntämiselle ylioppilastutkinnossa on, että lukioilla on riittävät ja riittävän yhdenmukaiset tietotekniset valmiudet kokeiden toteuttamiseen. Tämä edellyttää, että teknologiaa hyödynnetään opetuksessa ja opiskelijan oppimisen arvioinnissa kaikissa lukioissa. Lukiolaki mahdollistaa (629/1998; 15 §) Opetushallituksen päättää mm. opetussuunnitelman perusteisiin liittyvistä pedagogisista kokeiluista. Kokeilutoiminnalla voitaisiin kehittää ja testata TVT:n hyödyntämistä opetussuunnitelman perusteiden tavoitteiden ja keskeisten sisältöjen toteuttamisessa ja niihin liittyvässä opiskelijan arvioinnissa, mikä nopeuttasi niiden käyttöön ottoa koko maassa.

TVT:n hyödyntäminen ylioppilastutkinnossa edellyttää tutkinnon kehittämistä ja sen selvittämistä miten ja missä kokeissa TVT:tä voidaan hyödyntää. Se merkitsee mm. eri kokeiden ja koetehtävien ja niihin liittyvien ohjeiden arviointia ja kehittämistä. Kehittämisessä tulee ottaa huomioon myös tutkinnon erityistarpeita kuten esimerkiksi kokelaan luotettava tunnistaminen, erilaiset tutkintotilanteen edellyttämät turvavaateet, teknologiset ongelmat, kokelaiden yhdenvertaisuus, koevilppiin liittyvät riskit ym. Tulevat kehittämistoimet eivät saa vaarantaa kokelaiden yhdenvertaisuutta ja eivätkä vaarantaa heidän oikeusturvansa.

Tietotekniikan käyttö nykyisessä ylioppilastutkinnossa

Ylioppilastutkinnon tulosten valmistamisessa on käytetty tietotekniikkaa 1960-luvun puolivälistä alkaen. Nykyisin tulostietojen käsittelyn pohjana on ylioppilastutkintorekisteri,

jonka ylläpitäjä on ylioppilastutkintolautakunta. Rekisteristä on säädetty laissa opiskelija-valintarekisteristä ja ylioppilastutkintorekisteristä (1058/1998). Lukiot toimittavat lautakunnalle pääosin sähköisesti tiedot tutkintoon osallistuvista kokelaista ja heidän koevalinnoistaan. Kielikokeiden monivalintatehtävien arviointi sekä pistetietojen vieni rekisteriin tapahtuu optisen luvun avulla. Tutkintotodistukset valmistetaan tietotekniikan avulla. Myös tutkinnon koetehtävät valmistetaan painovalmiiseen asuun tietotekniikkaa käyttäen.

Sairaat, vammaiset ja lukihäiriöstä kärsivät kokelaat voivat tietyin edellytyksin saada hakemuksesta oikeuden tietokoneen käyttöön ylioppilastutkinnon kokeisiin vastatessaan. Tietokoneen käytön salliminen lääketieteellisissä tapauksissa alkoi 1990-luvulla ja yleistyi 2000-luvulla. Näissä tapauksissa tietokonetta käytetään kuten kirjoituskonetta. Kone on tarkistettava etukäteen ohjeiden mukaisesti ja siitä on poistettava oikeinkirjoituksen tarkistava ohjelma. Verkkoyhteys ei ole sallittu. Lautakunta tekee nykyisin noin 200 tietokoneen käytön sallivaa päätöstä vuodessa.

Tanskan ylioppilastutkinto

Tanskassa ylioppilastutkintolautakunta on osa opetusministeriötä ja tutkintomääräyksistä on säädetty lukioasetuksessa. Ylioppilastutkinto koostuu 10 kokeesta ja opintosuunta-projektista. A-tason tanskan kielen koe on pakollinen koe kaikille; tämän lisäksi on suoritettava kaksi A-tason koetta. Opiskelijan on suoritettava vähintään kolme kirjallista ja seitsemän suullista koetta. Tutkinnon voi suorittaa kaikissa aineissa. Tanskan opetusministeriö myöntää rahaa sensoripalkkioihin, ja ainoastaan sensorit arvioivat kokeet. Tutkinnon kokonaiskustannus on noin 50 miljoonaa Tanskan kruunua (noin 6,7 miljoonaa euroa). Tutkinnossa valmistellaan kaikkiaan noin 140 kirjallista koetta. Suomeen ylioppilastutkinnossa tuotetaan noin 84 koetta.

Tanskassa on mahdollista käyttää apuvälineitä sekä kirjallisissa että suullisissa kokeissa. Vuodesta 1995 on ollut mahdollista opiskelijoilla on ollut mahdollisuus kirjoittaa tietokoneella mm. tanskan, yhteiskuntaopin, biologian ja muutamien vieraiden kielten kokeita. Aluksi paikalliset koulut päättivät tietotekniikan käytöstä, jotta paikalliset erot mm. laitteiden ja tekniikan suhteen havaittiin. Tietokoneiden oli myös oltava ns. ”puhtaita” ja niitä voitiin käyttää ainoastaan kirjoituskoneena.

Vuodesta 1997 lukien on ollut mahdollista käyttää TVT:tä kaikissa kokeissa. Vuonna 2000 98 prosenttia kokelaista käytti tietokonetta tanskan kielen kokeessa. Vuodesta 2000 tietokoneita on voinut käyttää kaikkine ohjelmineen useimmissa aineissa. Oppilaat voivat joko käyttää koulujen tietokoneita tai omiaan. Myös opetusta on kehitetty samaan suuntaan; 25 prosenttia kaikista opetuksesta tulee olla virtuaaliopetusta, kokeet mukaan lukien.

”IT-og eksamen”(IT ja tutkinto)- projekti aloitettiin jo 2007 ja uusi on aloitettu vuonna 2008. Uudessa projektissa on mukana pilottikouluja, joille järjestetään touku-kuussa koetehtävät intranetin kautta, ja sensorit korjaavat tehtävät myös digitaalisesti. Tämä prosessi tullaan arvioimaan projektin aikana.

Teknologian hyödyntämisen lisääntyminen ylioppilastutkinnossa on Tanskassa on ollut poliittinen päätös.

9.4 Suhteellinen arvostelu

Ylioppilastutkinnossa arvostelu -käsitettä käytetään edelleen. Muussa koulutuksessa kyseisestä käsitteestä on luovuttu ja siirrytty käyttämään arviointi -käsitettä. Arvostelu -käsitteeseen sisältyy jossain määrin kielteinen arvolutaus.

Ylioppilastutkinnossa otettiin 1960-luvulla käyttöön suhteellinen arvostelu ylioppilaskokelaiden määrän huomattavasti kasvaessa. Lähtökohtana suhteellisessa arvostelussa on, että eri arvosanojen suhteellinen osuus ei merkittävästi poikkea aikaisempien tutkintojen arvosanojen suhteellisesta osuudesta kyseisessä kokeessa. Suhteellinen arvostelu toteutetaan sen jälkeen, kun kriteeripohjainen arvostelu on suoritettu kaikissa kokeissa. Ylioppilastutkintolautakunta päättää eri arvosanojen suhteelliset osuudet ja pisterajat kunkin kokeen kriteeripohjaisen arvostelun perusteella syntyneen pistejakauman pohjalta.

Suhteellinen arvostelu ylioppilastutkinnossa perustuu olettamukselle, että perättäisten vuosien opiskelijapolvet lukiossa eivät merkittävästi poikkea toisistaan tietojensa, taitojensa ja lahjakkuutensa suhteen. Lähtökohtana suhteellisen arvostelun toimivuudelle on, että kokeeseen on osallistunut niin suuri joukko kokelaita, että tuloksia on mielekästä tarkastella tilastollisesti. Kriteeriarvostelun tuottama pistejakauma on usein lähellä normaalijakaumaa.

Suhteellista arvostelua voidaan pitää ylioppilaskokelaiden kannalta oikeudenmukaisena. Koska koetehtäviä ei pystytä eri tutkintokerroilla laatimaan vaativuustasoltaan täysin samantaisiksi, voidaan arvosanarajat asettaa niin, että eri arvosanoja annetaan eri tutkintokeroilla jokseenkin saman verran. Kielikokeiden rakenne myös vaihtelee samassa kieliaineessa tutkintokerrasta toiseen. Koe voi koostua erilaisista testeistä, vaikka testaaminen kohdistuu aina samoihin kielitaidon osa-alueisiin. Suhteellinen arvostelu mahdollistaa sen, että kokeiden vaikeustason poikkeamista ja kokeiden osittain erilaisesta rakenteesta huolimatta eri tutkintokertojen arvosanoja samassa koeaineessa voidaan pitää vertailukelpoisina keskenään.

Eri arvosanojen suhteelliset osuudet eivät kaikissa tutkinnon kokeissa ole samantaiset. Esimerkiksi hylätyn arvosanan osuus voi joissakin kokeissa olla suurempi kuin muissa kokeissa. Näin on mm. matematiikan kokeissa, jossa osa kokeisiin osallistuvista kokelaista saavuttaa kriteeriarvostelun perusteella niin heikon tuloksen, että sen ei katsota oikeuttavan hyväksytyyn arvosanaan. Tällöin jää hylätyn arvosanan osuus merkittävästi suuremmaksi kuin useimmissa muissa koeaineissa. Joissakin koeaineissa voi taas parhaan arvosanan osuus perustellusta syystä olla suurempi kuin muissa kokeissa. Esimerkiksi venäjän vieraan kielen kokeissa on laudaturin osuus muita aineita suurempi, koska kokeeseen osallistuvista kokelaista huomattavan suurella osalla on venäjä äidinkielenä.

Kevään ja syksyn tutkintojen arvosanjakaumat poikkeavat jonkin verran toisistaan. Hylättyjen arvosanojen osuus on monissa koeaineissa suurempi syksyn tutkinnossa. Tämä johtuu mm. siitä, että hylätyn kokeen uusijoiden osuus syksyllä tutkintoon osallistuvista kaikista kokelaista on huomattavasti suurempi kuin keväällä tutkintoon osallistuvista.

Suhteellinen arvostelu ei ole käyttökelpoinen silloin, kun kokeeseen on osallistunut vain vähäinen määrä kokelaita. Tällöin lautakunnan on käytännössä määrättävä kokeen arvosanat kriteeriarvostelun perusteella.

Tutkinnon kokeisiin osallistuu myös ammatillisen tai ulkomaisen tutkinnon suorittaneita kokelaita, joilta ei säädösten mukaan edellytetä laisinkaan lukion oppimäärän mukaisia koekohtaisia opintoja. Näiden kokelaiden tutkintomenestyksestä ei erikseen ole tilastotietoa. Mikäli heidän menestyksensä poikkeaa merkittävästi varsinaisten lukiolaisten koemenestyksestä, vaikuttaa se suhteellisessa arviointimenettelyssä myös varsinaisten lukiolaisten arvosanoihin. Yhdenvertaisuuden turvaamiseksi ja osaamistason varmentamiseksi olisi perusteltua edellyttää kaikilta kokelailta saman laajuiset oppiainekohtaiset vähimmäisopinnot.

Yliopistot ja korkeakoulut käyttävät ylioppilastutkinnon eri kokeita ja niistä saatuja arvosanoja kriteereinä opiskelijavalinnoissaan. Koska opiskelijavalintoihin osallistuu eri aikoina ylioppilaaksi valmistuneita, on tärkeää, että heidän arvosanansa samassa koeaineessa ovat suoritusajasta riippumatta vertailukelpoisia keskenään. Nykyisin ylioppi-

lastutkinto voidaan suorittaa myös ajallisesti hajautettuna, ja kokelaan tutkintotodistus useimmiten sisältää arvosanoja eri tutkintokerroilta. Myös tästä syystä arvosanojen vertailukelpoisuus on tärkeää. Ylioppilastutkinto on valtakunnallinen lukion päättötutkinto, jonka kokeet ovat huolellisesti laadittuja ja toteutettuja. Myös koesuoritusten arviointi suoritetaan keskitetysti ja luotettavasti ennalta sovittujen ja dokumentoitujen kriteerien pohjalta. Tästä syystä ylioppilastutkinnon voidaan katsoa toimivan erittäin luotettavana ja oikeudenmukaisena kriteerinä korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa.

9.5 Ylioppilastutkinnon kustannukset

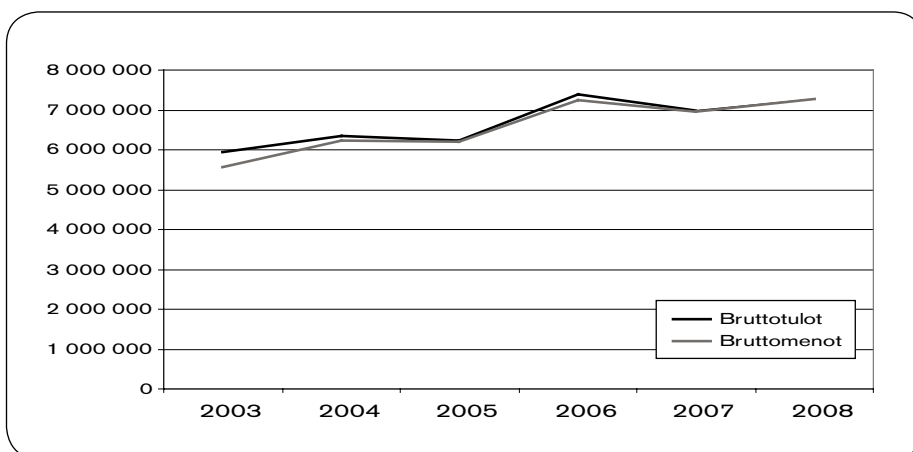
Lukiolain § 36:n mukaan asianomainen ministeriö päättää ylioppilastutkintoon ja siihen kuuluviin kokeisiin sekä valtion oppilaitoksessa järjestettäviin 12 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin kokeisiin osallistumisesta valtiolle perittävistä maksuista sen mukaan kuin valtion maksuperustelaisissa (150/1992) julkisoikeudellisista suoritteista perittävistä maksuista säädetään.

Tämän lain nojalla opiskelijoilta perittävien muiden kuin 1 momentissa mainittujen maksujen perusteista ministeriö päättää soveltuvin osin sen mukaan kuin valtion maksuperustelaisissa julkisoikeudellisista suoritteista perittävistä maksuista säädetään.

Lukiolain 37 § koskien viivästyskorko ja maksujen periminen sanotaan, että jos tässä laissa tarkoitettua opiskelijalta perittävää maksua ei ole suoritettu eräpäivänä, saadaan vuotuista viivästyskorkoa periä eräpäivästä siten kuin korkolaissa (633/1982) säädetään.

Maksu saadaan periä ilman tuomiota tai päätöstä siten kuin verojen ja maksujen perimisestä ulosottoin annetussa laissa (367/1961) säädetään.

Ylioppilastutkinnon tuloista ja menoista on säädetty vuosittain valtion tulo- ja menoarviossa momentilla 29.10.02. ylioppilastutkinnon toimintamenot (siirtomääräraha 2 v). Tutkintolautakunnan toiminnan rahoitus perustuu nettobudjetointiin. Toiminnan tulojen tulee peittää toiminnan menot. Nettobudjetoitavat tulot kertyvät ylioppilastutkintolautakunnan suoritteista perittävistä maksuista annetun asetuksen (438/2001) mukaan. Tutkintolautakunnan tuloista yli 99 prosenttia muodostuu kokelaiden maksamista koe- ja tutkintokertakohtaisista osallistumismaksuista.

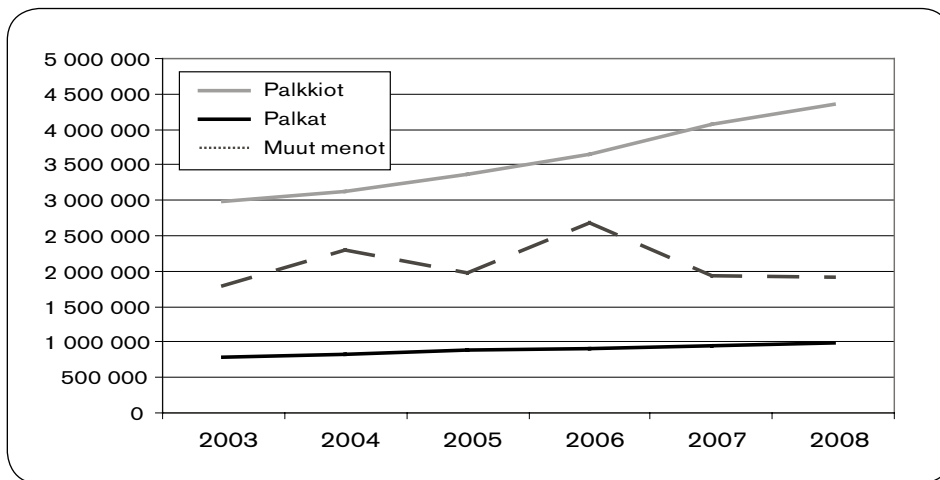

Kuvio 3. Tutkintolautakunnan bruttotulot ja -menot vuosina 2003–2008.

Lähde: Ylioppilastutkintolautakunnan toimintakertomuksia vuosilta 2003–2008

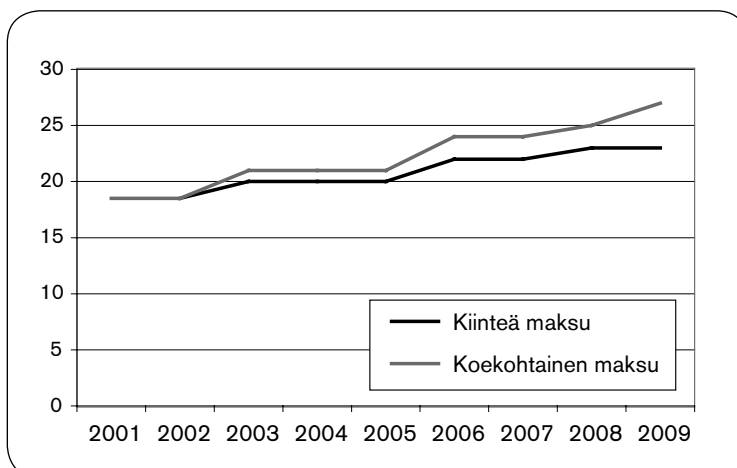
Tutkintolautakunnan menoista suurin osa (yli 50 %) muodostuu palkkioista; muita kulueriä ovat kansliahenkilökunnan palkat (12–13 %) ja muut menot (26–27 %). Muut menot muodostuvat mm. koemateriaaleista, painatuksista, äänitteistä ja postituksesta).

Seuraavassa on tarkasteltu tutkintolautakunnan menojen kehitystä. Tarkastelu osoittaa, että palkkiomenojen kasvu on ollut palkkojen ja muiden menojen kehitystä nopeampaa.

Kuvio 4. Tutkintolautakunnan menojen kehitys vuosina 2002–2008.

Lähde: Ylioppilastutkintolautakunnan toimintakertomuksia vuosilta 2003–2008

Kuvio 5. kokelaiden koe- ja tutkintokerto-kohtaisten osallistumismaksujen kehitys

Lähde: Ylioppilastutkintolautakunnan toimintakertomuksia vuosilta 2003–2009

Koekohtainen maksu on noussut 31,5 prosenttia ja kiinteä kokelaskohtainen maksu 19,6 prosenttia tarkasteluajanjaksolla. Kustannusindeksin nousu vuosien 2001–2007 aikana on ollut yhteensä 20,5 prosenttia, joten kokelasmaksujen nousu kokonaisuutena on ollut hieman yleistä kustannuskehitystä nopeampaa, ja suurimpana selittäjänä siinä on ollut palkkiomaksujen korotus yli valtion yleiseen palkkaindeksiin.

Syinä kustannusten yleistä indeksitasoa suurempaan nousuun ovat olleet tutkinnon yleinen kehittäminen mm. tutkintoon tehdyt uudistukset kuten esimerkiksi äidinkielen kokeen uudistus, josta aiheutuvat kustannukset olivat selvästi valmisteluvaiheessa ennakoituja korkeampia. Toinen selittävä tekijä on ollut kokelasmäärien pieneneminen.

Kustannuskehityksen hillitsemiseksi tulisi jatkossa tarkastella myös mahdollisuuksia koerakenteen kehittämiseen selvittämällä esimerkiksi, kokeiden tarkoituksenmukaista järjestelyjä kuten koepäivien lukumääriä. Tulisi myös pohtia olisiko mahdollista sisällyttää toimitilavuokrasta ja kansliahenkilöstöstä syntyvät kustannukset valtion budjettiin valtiolle aiheutuviin menoihin. Näin tutkinnon rakenteellisella tehostamisella ja valtion budjettiperusteisella

rahoituksella voitaisiin korvata opiskelijoille aiheutuva kiinteä tutkintomaksu, jonka suuruus vuositasolla on noin miljoona euroa. Tutkinnon taloudellisen tehokkuuden näkökulmasta olisi kuitenkin perusteltua säilyttää taloudellista vastuuta valinnoistaan edelleen myös kokeilaille, jonka vuoksi olisi perusteltua kokekohtaisten maksujen säilyttäminen kokeilaille jatkosakin. Samoin tulisi luoda nykyistä yhteismitallisemmat kriteerit eri kokeiden arvostelun vaatimien työmäärien vertailuun, joka toimisi palkkioiden maksamisen perusteena.

Työryhmä ehdottaa

- Tieto- ja viestintäteknologiaa hyödynnetään ylioppilastutkinnon suorittamisessa asteittain vuodesta 2014. Opettajien ja opiskelijoiden riittävät tieto- ja viestintäteknologiset taidot varmistetaan.
- Ylioppilastutkinnon kehittämisessä tulee ottaa huomioon teknologian soveltuvuus sekä tutkinnon asettamat vaateet ja haasteet eri kokeissa ja tehtävissä. Kehitetään kokeita siten, että teknologian entistä laajempi hyödyntäminen mahdollistuu.
- Tutkinnon kokeita kehitetään entistä enemmän taitoja ja kokonaisuuksien hallintaa mittaaviksi.
- Osa ylioppilastutkinnon järjestämisestä aiheutuvista kiinteistä menoista siirretään valtion talousarvion menoiksi opiskelijakohtaisten kustannusten pienentämiseksi.
- Tutkinnon arvosanojen määräämisessä tulee säilyttää suhteellinen arviointi. Se mahdollistaa eri tutkintokertojen keskinäisen vertailtavuuden ja siten tutkinnon hyödyntämisen yliopistojen pääsykokeissa. Kriteeripohjaista arviointia tulee käyttää kokeissa, joissa suhteellinen arviointi muodostuu ongelmalliseksi vähäisen kokeilumäärän vuoksi.
- Selvitetään kahden tutkinnon suorittajien tutkintomenestys ja sen tuottama lisäarvo jatko-opinnoissa.
- Kaikilta kokeisiin osallistuvilta kokeilailta tulee edellyttää yhtäläiset koeaineen opintovaatimukset.
- Ylioppilastutkinnon kokeiden tehtävät perustuvat valtioneuvoston asetuksessa säädettäville pakollisille ja valtakunnallisille syventäville kursseille.

Ehdotusten kustannusvaikutukset

Kokelasmaksujen osittainen siirtäminen (kansliahenkilökunnan palkat ja toimitilanvuokrat) osaksi valtion menoja aiheuttaa valtiolle lisäkustannuksia vuosittain noin 1,3 miljoonaa euroa.

Tutkintolautakunnan kokeiden uudistamisen seurauksena syntyvien teknisten laitteistojen ja ohjelmistojen kehittämiseen kaikkiaan 10 miljoonaa euroa ja ylläpitoon 1 miljoona euroa vuosittain.

10 Kansainvälistyminen

10.1 Kansainvälisyys opetuksessa

Kansainvälistymistä toteutetaan lukiossa eri tasoilla. Tavoitteena on tarjota hyvät kansainvälisyysvalmiudet mahdollisimman monelle opiskelijalle. Koulujen yhteistyössä toteutetaan erilaisia kehittämishankkeita, joiden teemat voivat liittyä esimerkiksi opetussuunnitelmien ja oppimisympäristöjen kehittämiseen, kouluhyvinvoinnin ja monikulttuurisuusosaamisen edistämiseen sekä koulutuksen laadun ja saavutettavuuden parantamiseen. Liikkuvuuden rinnalla kotikansainvälisyyden merkitys kasvaa. Tätä arjessa näkyvää kansainvälisyyttä tukevat osaltaan tieto- ja viestintäteknologian kehitys sekä yhteiskunnan lisääntyvä monikulttuurisuus.

Kansainvälisyyttä käsitellään opetussuunnitelmien perusteissa aihekokonaisuuksissa, erityisesti Kulttuuri-identiteetti ja kulttuurien tuntemus -aihekokonaisuudessa. Tavoitteena on tukea oppilaiden kulttuuri-identiteetin ja osallisuuden rakentumista suomalaisessa yhteiskunnassa ja globaalistuvassa maailmassa sekä edistää suvaitsevaisuutta ja kulttuurien välistä ymmärtämystä. Opiskelijoita kannustetaan monikulttuuriseen vuorovaikutukseen ja kansainväliseen yhteistyöhön.

Kansainvälisyyskasvatusta voidaan toteuttaa myös koulukohtaisina soveltavina kursseina ja tarjoamalla monipuolista kieliohjelmaa.

10.2 Kansainväliset vaihto-ohjelmat

Opetus- ja kulttuuriministeriö ohjaa Opetushallituksen kautta määrärahaa yleissivistävän koulutuksen kansainvälistämiseen. Rahoitusta kohdennetaan sekä Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskuksen CIMO:n hallinnoimien kansainvälistämishjelmien tukemiseen että suoraan koulutuksen järjestäjille. CIMO toimii mm. Euroopan unionin Elinikäisen oppimisen ohjelman että Pohjoismaiden ministerineuvoston Nordplus ohjelmien kansallisena toimistona. CIMO kansainvälistää suomalaista yhteiskuntaa hallinnoimiensa ohjelmien avulla ja erityisesti koulutuksen, nuorison ja kulttuurin sektoreilla. CIMOn hallinnoimat ohjelmat kohdentuvat ohjelmäsääntöjensä mukaisesti vahvasti tiettyihin maihin ja alueisiin. Opetushallituksen tuella pystytäänkin laajentamaan oppilaitosyhteistyötä sektoreille, toimintoihin ja maihin, joita CIMOn tuki ei kata. Näin rahoitusmuodot täydentävät toisiaan. Lisäksi koulutuksen järjestäjät tukevat oppilaitostensa kv-yhteistyötä, samoin erilliset rahastot. Pohjoismaiden väliseen koulualan yhteistyöhön OKM osoittaa vuotuisesti määrärahan CIMOLle. Tämä määräraha kanavoituu Pohjola-Norden ry:n kautta oppilaitoksille, opettajille ja oppilaille. Oppilaitoksilla ja koulutuksen järjestäjillä

on hyvin monentasoisia ja erilaisia kansainvälisyshankkeita ja toimintoja. Kansainvälinen toiminta kouluissa ja lukioissa on jatkuvasti kehittyvää ja muokkautuu toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten myötä – mutta on yhä enemmän osa lukion arkea ja tukee näin opetussuunnitelmien tavoitteiden saavuttamista.

Comenius, kouluopetuksen ohjelma, on osa Euroopan unionin Elinikäisen oppimisen ohjelmaa (2007–2013). Comenius -ohjelman kautta tuetaan sekä oppilaitosten että paikallis- ja aluehallinnon projektiyhteistyötä, yksilöllistä liikkuvuutta ja verkostoitumista. Comenius ohjelman kautta tuetaan oppilaitosten välistä yhteistyötä ja liikkuvuutta vuonna 2010 yhteensä n. 3,9 miljoonalla eurolla, josta Euroopan unionin Komission osuus on n. 2,9 milj. euroa ja kansallisen tuen osuus 1 milj. euroa.

Ohjelmaa hyödyntävät myös lukiokoulut ja niiden henkilöstö. Comenius – koulujen monenväliset yhteistyöhankkeet ovat kaksivuotisia, yhteisten teemojen ympärille rakennettuja hankkeita, jotka on integroitu lukion opetukseen. Hankkeisiin osallistuvien koulujen tulee olla vähintään kolmesta eri LLP -ohjelman maasta, poikkeuksena kahden oppilaitoksen väliset kielipainotteiset hankkeet, joihin kuuluu 10 päivän mittaiset vastavuoroiset opiskelijavaihdot. Comenius -hankkeisiin liittyy oleellisesti liikkuvuuden eri muodot. Projektitapaamisiin voivat osallistua myös opiskelijat.

Comeniuksen täydennyskoulutustoiminnossa myönnetään tukea opettajille ja muulle opetushenkilökunnalle Euroopassa tapahtuvaan täydennyskoulutukseen osallistumista varten (1–6 vk) , myös ns. job shadowing –toimintaan. Vuonna 2009 myönnettiin 266 apurahaa, joista 58 edunsaajaa työskenteli lukiossa (22 %).

Ohjelman apulaisopettajatoiminnossa voi suomalainen lukio saada vastavalmistuneen opettajan jostain muusta Euroopan maasta kouluunsa avustamaan mm. vieraan kielen opetuksessa (3–10 kk). Vuonna 2010 vastaanotamme 41 apulaisopettajaa, joista 11 on sijoitettu lukioihin (27 %).

Oppilasliikkuvuutta edistetään lisäksi 2009 käynnistyneen yksilöllisen oppilasliikkuvuuden tukimuodolla (Individual Pupil Mobility IPM), jossa lukion oppilas, voi lähteä opiskelemaan toiseen Euroopan maahan Comenius-yhteistyökouluun 3 -10 kuukaudeksi ja saada tukea kuluihinsa ohjelmasta. Lukuvuonna 2010–2011 tukea myönnettiin 54 suomalaisoppilaan vaihtojaksoon eri Euroopan maihin – näistä 42 on lukiolaisia. Vastaavasti suomalaisiin kouluihin tulee Euroopasta 31 oppilasta, joista 22 lukioihin.

Kahdenvälisissä Comenius Regio-hankkeissa voivat kunnat, lukiot ja muut toimijat kehittää toimintaansa yhteisesti valitsemastaan aiheesta kahden vuoden ajan. Yhteistyötä tekevät valitsevat yhteistyömuodot.

Liikkuvuuksia sisältävien toimintojen ohella Comenius tarjoaa lukioille, opiskelijoille ja opettajille eTwinning -toiminnon kautta monenlaisia työkaluja verkossa tapahtuvaan yhteistyöhön. Vuonna 2009 eTwinning-yhteistyötä teki Euroopassa n. 70 000 opettajaa, Suomesta mukana on yli 1000 koulua.

CIMO:n selvityksen mukaan n. 40 % lukioista on osallistunut Comenius-hankkeisiin, kun taas peruskouluista n. 18 %. Comenius-ohjelmassa tuetaan vuotuisesti yhteensä n. 3 500 henkilön liikkuvuutta Eurooppaan. Vuonna 2009 Comenius-tukea myönnettiin 520 oppilaitokselle, joista 104 oli lukioita.

LLP-ohjelman Opintovierailut-ohjelma tarjoaa esim. lukioiden rehtoreille mahdollisuuden verkostoitua eurooppalaisten alan toimijoiden kanssa viikon mittaisilla tietyn teeman ympärille rakennettujen opintovierailujen aikana.

Pohjoismaiden ministerineuvoston kouluyhteistyön Nordplus Junior -ohjelma tarjoaa monia yhteistyömahdollisuuksia lukioille. Ohjelman tavoitteena on vahvistaa pohjoismaista yhteenkuuluvuutta, myös Baltian maiden kanssa. Ohjelmassa myönnetään tukea

erilaisille liikkuvuushankkeille, esim. luokkien väliseen vaihtoon, oppilasvaihtoon ja harjoitteluun sekä opettajien ja muun henkilöstön liikkuvuuteen. Lisäksi tukea myönnetään kehittämishankkeisiin ja verkostohankkeisiin. Junior-ohjelman tuella lukiolainen voi lähteä käymään esim. Ruotsin lukiokoulua enintään vuoden ajaksi.

Nordplus Junior ohjelmasta on tuettu suomalaisia kouluja seuraavasti:

	Kouluja yhteensä	Lukioita
2007	60	14
2008	66	13
2009	67	16
2010	70	22

Nordplus Kieli- ja kulttuuri-ohjelmassa, johon osallistuvat vain Pohjoismaat, ja jonka tavoitteena on erityisesti edistää pohjoismaisten kielten osaamista ja ymmärrystä, tuetaan mm. lukioiden välisiä liikkuvuushankkeita muiden toimintojen lisäksi.

Nordplus Horisontal -ohjelma tukee hankkeita ja yhteistyömuotoja Pohjoismaiden ja Baltian maiden kesken. Tukea myönnetään tutkijoiden, opettajien ja opiskelijoiden liikkuvuuteen sekä projektiyhteistyöhön. Oppilaitokset kaikilta koulutusasteilta voivat hakea tukea ohjelmasta. Hankkeiden tulee koostua vähintään kolmesta eri toimijasta kolmesta eri maasta ja edustaa vähintään kahta eri koulutussektoria, esim. lukio ja korkeakoulu.

Pohjola-Norden tukee lisäksi lukioissa oppilaiden ja opettajien liikkuvuutta eri muodoissa tavoitteena erityisesti ruotsinkielen osaamisen tukeminen, mutta myös muu kulttuurinen ja opettajien ammatillinen yhteistyö.

Pohjoismaisten rahastojen kautta voivat lukiot saada tukea kahdenvälisiin opettaja- ja oppilasliikkuvuuksiin ja hankkeisiin, joiden tavoitteena on pohjoismaisen kahdenvälisen yhteistyön avulla tukea opetusta ja oppimista.

Näiden lisäksi yksityiset järjestöt tarjoavat omia opiskelijavaihto-ohjelmiaan lukioikäisille.

Suurimpien vaihto-oppilasjärjestöjen Youth for Understanding (YFU) ja AFS Intercultural kautta lähtee vuosittain yhteensä n. 400 pääasiassa lukioikäistä ns. vuosivaihtoon eri maihin.

CIMOn hallinnoimassa vuonna 2009 käynnistetyssä Koulu Euroopassa – Eurooppa koulussa – ohjelmassa lisätään opettajien täydennyskoulutusten kautta eri oppiaineiden opettajien Eurooppatietoutta sekä avustetaan opettajia löytämään ja käyttämään Euroopassa tuotettuja opetusmateriaaleja. Erasmus- kouluissa -toiminnossa lukiot voivat kutsua kouluunsa ulkomaisen Erasmus-opiskelijan avustamaan aineenopetuksessa, vieraiden kielten opetuksessa, ”antamaan Euroopalle kasvot” ja kertomaan Erasmus-opiskelijan arkipäivästä – ja näin tuomaan kansainvälisyyttä lukioon kotimaassa. Vierailujen sisällöt suunnitellaan aina yksilöllisesti lukion toivomusten ja kunkin opiskelijan osaamisen mukaan.

Suomen ja USAn välistä yhteistyötä koulualalla ei juurikaan ole. Uusi FI-US Young Ambassadors’ ohjelma antaa 15 suomalaiselle lukiolaiselle mahdollisuuden kesällä kuuden viikon mittaiseen USAn yhteiskuntaan, historiaan ja vuotuisesti valittuun teemaan tutustumiseen. Nuoret asuvat ohjelman aikana perheissä ja pääsevät näin osalliseksi tavallista amerikkalaista perhe-elämää. Kieli- ja kulttuuritaitojen lisäksi tällä ohjelmalla halutaan antaa nuorille valmiuksia myöhemmissä opinnoissaan ja työelämässä Suomi-Amerikka yhteistyöhön. Ohjelmaan rahoittavat USAn lähetystö Helsingissä ja CIMO. Käytännön toteutuksesta vastaavat Suomen ja USAn Youth for Understanding (YFU) vaihto-oppilasjärjestöt.

Lukio-opintoihin liittyvien ohjelmien lisäksi nuoret lukiolaiset osallistuvat. CIMOn hallinnoimaan Euroopan unionin nuorisotoimintaohjelmaan Youth in Action. Ohjelmasta tuetaan hankkeita, joissa painottuvat koulun ulkopuolinen oppiminen ja aktiivinen kansalaisuus.

Vaikuttava kansainvälisyys

CIMOn selvityksen (ISSN 1798–3657, pdf) mukaan ollakseen tehokasta ja vaikuttavaa tulee oppilaitosten kansainvälisen toiminnan

- kohdistua koko oppilaitoksen henkilöstöön ja kaikkiin oppilaisiin
- olla kiinteä osa arjen koulutyötä ja jatkuva prosessi
- olla siihen osallistuville vapaaehtoista ja lähteä heidän omasta kiinnostuksestaan
- olla kirjattuna strategiaksi ja opetussuunnitelmien perusteisiin
- olla koordinoitua toimintaa
- olla avointa ja sellaista, että kokemukset ja hyödyt jaetaan kaikkien käyttöön
- saada osakseen koulun johdon tuki ja hyväksyntä

Aiemmillä CIMOn selvityksillä on voitu osoittaa kansainvälisen toiminnan hyödyt niin oppilaille kuin opettajillekin henkilötasolla.

10.3 Kansainväliset tutkinnot – IB, Reifeprüfung, EB

IB-tutkinto

Kansainvälistä ylioppilastutkintoa (International Baccalaureate-tutkinto) varten annetaan opetusta 2-vuotisella IB-linjalla, jota edeltää yhden vuoden kestävä ns. valmistava luokka. IB-opetus on jo valmistavalla luokalla osittain englanninkielistä. Toisena ja kolmantena vuotena opetuskieli on englanti (äidinkieltä ja vieraita kieliä lukuun ottamatta). IB-tutkinto antaa aseituksen mukaisesti saman jatko-opintokelpoisuuden kuin suomalainen ylioppilastutkinto.

Aineet jaetaan kuuteen ryhmään, joista jokaisesta on valittava vähintään yksi. Aineita voi valita joko Higher Level (HL) -tasolla (240 oppituntia kahden vuoden aikana) tai Standard Level (SL) -tasolla (150 oppituntia). Aineryhmät ovat:

- A1-kieli – Oppilaan paras kieli, yleensä äidinkieli. Suomen IB-lukioissa opetetaan äidinkielenä suomea, ruotsia ja englantia HL- ja SL-tasoilla. Muita kieliä voi valita itseopiskeltavaksi vain SL-tasolla.
- Vieraskieli – Toinen opiskeltava kieli, jonka voi valita joko A2-, B- tai ab initio -tasolla. A2-taso vastaa lähes äidinkielen tasoa, ja se keskittyy lähinnä kirjallisuuteen ja kulttuuriin. B-taso on lähinnä suomalaisen lukion kielenopiskelua, ja ab initio -tasolla kieltä opiskellaan aivan alkeista asti. Suurin osa suomalaisista IB-lukiolaisista opiskelee vieraana kielenä ainoastaan englantia, mutta vaihtoehtoina on esimerkiksi ranskaa, espanjaa ja saksaa.
- Yksilöt ja yhteisöt – Ihmis- ja yhteiskuntatieteet, koulusta riippuen esimerkiksi maantiede, taloustiede, historia, psykologia ja filosofia.
- Kokeelliset tieteet – Luonnontieteet, kuten fysiikka, kemia ja biologia. Suomalaisissa IB-lukioissa on mahdollisuus valita tästä ryhmästä kolme ainetta kolmannen ryhmän aineiden sijaan. Merkittävä tavoite kokeellisissa tieteissä on se, että 25 % opetusajasta käytetään laboratorioissa.

- Matematiikka – Matematiikkaa voi IB-lukiassa opiskella neljällä tasolla: Mathematical Studies (SL-tasolla, vastaa lähinnä tavallisen lukion lyhyttä matematiikkaa), Mathematics SL (hieman pitkää matematiikkaa ”lyhyempi”), Mathematics HL (osittain yliopistotason matematiikkaa), ja Further Mathematics (lasketaan kahdeksi aineeksi ja menee vielä edellistäkin syvemmälle).
- Taideaineet ja valinnaiset – Tähän ryhmään kuuluvat taiteet (esimerkiksi kuvataide, musiikki ja draama). Vaihtoehtoisesti tämän ryhmän tilalle voi valita minkä tahansa aineen mistä tahansa muusta ryhmästä. Suomessa useimmat IB-lukiot eivät opeta taideaineita.

IB-tutkinnon mukaisen opinto-ohjelman aloittajia on vuosittain koko maassa noin 300, joista pääkaupunkiseudulla noin 130. IB-tutkinnon mukaista opinto-ohjelmaa suorittavia opiskelijoita on koko maassa lähes tuhat.

Reifeprüfung-tutkinto

Reifeprüfung-tutkinto on saksalainen ylioppilastutkintoa vastaava päättötutkinto, joka antaa samat oikeudet opintojen jatkamiseen kuin ylioppilastutkintokin. Opiskelu Helsingin saksalaisen koulun lukiassa edellyttää hyvää saksan kielen taitoa (Sprachdiplom I).

Kaikki oppilaat saavat opetusta suomen kielessä, joka on suomalaisille oppilaille kirjallinen Reifeprüfungin tutkintoaine. Toisen kotimaisen kielen (ruotsin) opetus noudattaa suomalaista opetussuunnitelmaa. Oppilaat kirjoittavat ruotsin kokeen ylioppilastutkinnossa erillisenä kokeena.

Suomalaiseen ylioppilastutkintoon verrattaviin loppukokeisiin kuuluu Reifeprüfung-tutkintoon sisältyvät kolme kirjallista koetta (suomen kieli, saksan kieli ja joko matematiikka tai luonnontieteellinen aine) ja yksi suullinen koe (vieras kieli, luonnontieteellinen aine tai historia). Reifeprüfung -tutkintotodistus koostuu lisäksi kokelaan koulumenestyksestä eri aineissa. Tutkinnon enimmäispistemäärä on 900 ja vähimmäispistemäärä 300. Jokainen tutkintoaine arvostellaan asteikolla 15-0 siten että 15 on korkein. Tutkintoa ei voi myöhemmin parantaa eikä täydentää.

EB-tutkinto

Euroopan Unionin virkamiesten lapsille tarkoitetuissa Eurooppa-kouluissa järjestetään European Baccalaureate (EB) -tutkintoa. EB-tutkinnon voi suorittaa 14 EU:n alueella toimivassa koulussa, mutta ei Suomessa. Tutkinto on tunnustettu kaikissa Euroopan Unionin jäsenmaissa ja myös monissa muissa maissa. Tutkinto antaa yhtäläisen mahdollisuuden jatko-opintoihin yliopistoissa ja korkeakouluissa kuin vastaavat kansalliset ylioppilastutkinnot.

EB-tutkinnon kokeet koskevat 6. ja 7. luokilla opetettuja aineita, kuten

- pohjakieli
- ensimmäinen vieras kieli
- vähintään yksi oppilaan valinnaisaine
- yksi humanistinen aine: historia tai maantieto
- yksi luonnontieteellinen aine.

Kirjallisia kokeita on vähintään neljä ja enintään kuusi, suullisia kokeita vähintään kolme ja enintään viisi.

Opetusministeriön suositus

Opetusministeriön on antanut yliopistoille ja korkeakouluille suosituksen IB- ja Reifeprüfung- ja EB-tutkinnon suorittaneiden arvosanojen suhteuttamisesta suomalaiseen ylioppilastutkintoon.

Taulukko 11. EB-, IB- ja Reifeprüfung -tutkintojen muuntokaava.

EB-tutkinto		IB-tutkinto	Reifeprüfung-tutkinto	Suomalainen ylioppilastutkinto
Matematiikka	Muu ainekohtainen koe			
9,50–10,00	9,00–10,00	7 (Excellent)	13–15 pistettä	Laudatur
8,50–9,45	8,00–8,95	6 (Very good)	12–10 pistettä	Eximia cum laude approbatur
7,00–8,45	7,00–7,95	5 (Good)	8–9 pistettä	Magna cum laude approbatur
6,00–6,95	6,00–6,95	4 (satisfactory)	7 pistettä	Cum laude approbatur
5,00–5,95	5,00–5,95	3 (Mediocre)	5–6 pistettä	Lubenter approbatur
4,00–4,95	4,00–4,95	2 (Poor)	4 pistettä	Approbatur

Lähde: Koulutusnetti.

10.4 Opintojen tunnustaminen EQF, tutkintojen vastaavuus

Suomen kansallisen tutkintojen kansallisen viitekehyksen lähtökohtana on Euroopan parlamentin ja Euroopan unionin neuvoston suositus eurooppalaisesta tutkintojen viitekehystä elinikäisen oppimisen edistämiseksi. Kansallisen viitekehyksen luomisen tavoitteena on mm. lisätä tutkintojen kansallista ja kansainvälistä läpinäkyvyyttä ja vertailtavuutta, parantaa tutkintojärjestelmän toimivuutta ja selkeyttä, helpottaa opiskelijoiden liikkumista koulujärjestelmässä, yhtenäistää ja lisätä aiemmin hankitun osaamisen tunnustamista.

Opetusministeriön työryhmä (OPM 24:2009) teki ehdotuksen ja kuvauksen kansallisesta viitekehystä ja sen osaamistasoista sekä periaatteista, joiden mukaisesti tutkinnot tulisi sijoittaa kansallisen viitekehyksen ja eurooppalaisen tutkintojen viitekehyksen (EQF) eri tasoille.

Ehdotuksen mukaan tutkintojen ja muun osaamisen kansallinen viitekehys rakentuu EQF:n pohjalle niin, että siinä on kahdeksan tasoa. Viitekehysesä kuvattaisiin suomalaisten tutkintojen edellyttämä osaaminen (oppimistulokset) eurooppalaisessa yhteistyössä sovituin kriteerein tietoina, taitoina ja pätevyysinä EQF:n tasokuvausten pohjalta. Osaamisen eri ulottuvuuksia ei kuitenkaan eroteltais toisistaan, ja EQF:n tasokuvauksia täsmennettäisiin kansallisista lähtökohdista käsin. Tutkinnot sijoitettaisiin kansalliseen viitekehysesä tutkinnon edellyttämän osaamisen perusteella siten, että vaikka tutkinnossa voi olla elementtejä useilta viitekehyksen vaatuvuustasoilta, tutkinto sijoitettaisiin sille tasolle, johon se kokonaisuutena parhaiten sopii. Samalle tasolle sijoituvissa tutkinnoissa voisivat painottua osaamisen eri ulottuvuudet. Tutkinnot sijoitettaisiin viitekehysesä ensisijaisesti siten, että samaan tutkintotyyppiin kuuluvat tutkinnot ovat samalla kansallisen viitekehyksen tasolla.

Ehdotuksen mukaan ylioppilastutkinto ja lukion oppimäärä sijoittuisivat samalle vaatuvuustasolle kuin ammatilliset perustutkinnot (taso 4). Työryhmän mukaan on luontevaa, että ylioppilastutkinto ja lukion oppimäärä sijoittuisivat pääsääntöisesti samalle tasolle ammatillisten perustutkintojen kanssa, sillä ne edellyttävät osaamista, joka antaa jatkokehityksen korkeakouluopintoihin. Ammatillisten perustutkintojen, lukion oppimäärän ja ylioppilastutkinnon edellyttämä osaaminen on vaatuvuudeltaan samantasoista, vaikka tiedot, taidot ja pätevyys painottuvat tutkinnoissa eri tavoin. Perusopetuksen oppimäärän tuottama osaaminen sijoittuisi tasolle 2.

Työryhmä ehdotti myös, että viitekehyksestä säädettäisiin lailla, johon kerättäisiin tutkintojen ja oppimäärien kokonaisuus sellaisena, kuin siitä on säädetty eri säädöksissä. Laissa annettaisiin valtuudet kuvata vaatavuustasot sekä säätää tutkintojen, oppimäärien ja korkeakoulutettujen erityispätevyksien sijoittumisesta vaatavuustasoille valtioneuvoston asetuksella.

Lukiota ja ylioppilastutkintoa koskevissa säädöksissä on jo säännöksiä osaamisen tunnustamisesta lukion opiskelijavalinnassa, opetussuunnitelman tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä vastaavien aikaisempien opintojen ja muun hankitun osaamisen arvioinnista ja tunnustamisesta sekä muiden kuin lukion opiskelijoiden oikeudessa osallistua ylioppilastutkintoon. Samoin valtioneuvoston asetuksessa lukiokoulutuksen yleisistä tavoitteista ja tuntijaosta (955/2002) on säädetty ammatillisten opintojen ja lukion tehtävään soveltuvien muiden opintojen kuulumisesta lukion soveltaviin kursseihin. Lukion opetussuunnitelman perusteissa on määritelty eri koulumuotojen opinnoista annettavien arvosanojen vastaavuuksista ja eri laajuisten aineenoppimäärien vastaavuuksista.

Työelämässä hankittu osaaminen korostuu etenkin aikuisopiskelijoilla. Sen sijaan nuorilla kohdentuu suurin osa opintojen tunnustamisesta ulkomailla suoritettuihin lukiotasoihin opintoihin sekä muissa toisen ja korkean asteen oppilaitoksissa suoritettuihin opintoihin. Koko maan tilanteesta ei ole tarkkaa tietoa, mutta asiaan on syytä edelleen kiinnittää huomioita luomalla kansallista yhdenmukaisuutta osaamisen tunnustamisen ja hyväksilukemisen käytänteisiin. Menettelyllä tuetaan opiskelijan oikeusturvan toteutumista.

Työryhmä ehdottaa

- Kansainvälinen toiminta on integroitu osaksi lukioiden toimintaa ja se tukee lukiokoulutuksen ja opetussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista.
- Hyödynnetään sekä kotimaassa tarjoutuvia kansainvälisen toiminnan mahdollisuuksia että laajasti eri rahoittajatahojen tarjoamia mahdollisuuksia oppilaitoksille, niin hankkeissa, liikkuvuuksissa kuin verkkoyhteistyössä
- Erityisesti vieraan kielen opetuksessa hyödynnetään eri kulttuuritaustaisten opettajien osallisuutta opetuksessa.
- Lukion opetussuunnitelman perusteissa määritellään tarkemmin yleisistä periaatteista osaamisen tunnustamisessa.

11 Rahoitus

11.1 Lukiokoulutuksen rahoitus

Rahoitusjärjestelmä

Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusjärjestelmä toimii osana kuntien valtionosuusjärjestelmää, mutta se kattaa myös yksityiset koulutuksen järjestäjät ja kuntayhtymät. Järjestelmällä rahoitetaan koulutuksen ja kulttuuripalvelujen järjestämisestä aiheutuneita käyttökustannuksia ja pieninvestointeja. Ammatillisen koulutuksen ja ammattikorkeakoulujen osalta rahoitetaan myös investointeja.

Valtion ylläpitämän ja järjestämän lukiokoulutuksen rahoitus määräytyy valtion talousarvion perusteella. Lisäksi kunnat osallistuvat rahoitukseen kunnan rahoitusosuuden muodossa. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusjärjestelmässä otetaan huomioon kuntien rahoitusosuus palveluista siten, että kunnille määritellystä valtionosuuden perusteesta vähennetään kunnan asukaskohtainen rahoitusosuus. Maksatuksessa otetaan huomioon myös valtiovarainministeriön hallinnoimat kuntien valtionosuuksiin vaikuttavat verotulojen tasaukset. Kuntayhtymä ja yksityinen koulutuksen järjestäjä saavat valtiolta rahoituksena valtionosuuden perusteen (opiskelijamäärän ja opiskelijaa kohden määrätyn yksikköhinnan tulo) kokonaisuudessaan.

Lukiokoulutuksen rahoitusperusteista on säädetty laissa opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 29.12.2009/1705.

Yksikköhinnan määrittäminen

Vuonna 2010 lukiokoulutuksen valtionosuuden/rahoituksen saajia on 281. Lukion rahoitus määräytyy opiskelijaa kohden määrätyn yksikköhinnan ja lukiokoulutuksen opiskelijamäärän tulosta.

Lukiokoulutuksen yksikköhinta on järjestäjäkohtainen. Järjestäjäkohtaiset yksikköhinnat lasketaan lukiokoulutuksen keskimääräisen yksikköhinnan pohjalta. Valtioneuvosto vahvistaa vuosittain lukion keskimääräisen yksikköhinnan varainhoitovuotta edeltävän vuoden syyskuussa. Keskimääräinen yksikköhinta vahvistetaan arvonlisäverottomana.

Vuonna 2011 lukion keskimääräinen yksikköhinta tulee olemaan 6 136,17 euroa/opiskelija. Yksityisen koulutuksen järjestäjän yksikköhinta on sama kuin sen kunnan yksikköhinta, jossa koulutus pääasiassa järjestetään. Jos kunta ei järjestä lukiokoulutusta, yksityisen lukiokoulutuksen järjestäjän yksikköhinta lasketaan samalla tavalla kuin kunnan yksikköhinta. Yksityisten koulutuksen järjestäjien yksikköhintaan lisätään arvonlisäveron

osuus, joka vuonna 2009 on 3,55 prosenttia yksikköhinnasta. Kunnille ja kuntayhtymille määrättäviä yksikköhintoja porrastetaan koulutuksen järjestäjän lukiokoulutuksen alle 18-vuotiaina aloittaneiden lukio-opiskelijoiden kokonaismäärän perusteella.

Sisäoppilaitoslisä

Mikäli lukiokoulutuksen järjestäjän tehtäväksi on määrätty järjestää lukiokoulutusta sisäoppilaitoksessa, yksikköhintaa korotetaan sisäoppilaitokseen kuuluvan majoituksen ja ruokailun saavien opiskelijoiden osalta euromäärällä, joka on 26 prosenttia ammatillisen koulutuksen keskimääräisestä yksikköhinnasta.

Aikuiset

Niiden opiskelijoiden, jotka aloittavat lukio-opinnot 18 vuotta täyttäneinä, yksikköhinta on 58 prosenttia koulutuksen järjestäjälle lukion opiskelijaa kohden määrätystä yksikköhinnasta.

Tunnusluvun laskenta

Lukioiden yksikköhintojen laskentaa varten määritellään koulutuksen järjestäjän tunnusluku. Tunnusluku lasketaan lukiokoulutuksen alle 18-vuotiaina aloittaneiden lukio-opiskelijoiden kokonaismäärän perusteella. Laskennassa käytetään varainhoitovuotta edeltävän vuoden 20.9. tilastointipäivän opiskelijamäärää eli vuoden 2011 yksikköhintoja laskettaessa tilastointipäivän 20.9.2010 opiskelijamäärää.

Mikäli koulutuksen järjestäjä järjestää lukiokoulutusta sekä suomen- että ruotsinkielellä, niin tunnusluku lasketaan erikseen suomenkielistä ja erikseen ruotsinkielistä koulutusta varten. Koulutuksen järjestäjän tunnusluku on kieliryhmittäin laskettujen tunnuslukujen opiskelijamäärillä painotettu keskiarvo. Tunnusluku on 100, mikäli koulutuksen järjestäjän lukiokoulutuksen alle 18-vuotiaina aloittaneiden lukion opiskelijoiden lukumäärä on vähintään 200. Mikäli opiskelijoiden määrä on alle 200 opiskelijaa ja vähintään 60 opiskelijaa, niin tunnuslukua korotetaan opiskelijaa kohti luvulla, joka saadaan kaavasta $0,4 \times (200 - \text{lukiossa opiskelevien määrä})$.

Jos opiskelijoiden määrä on alle 60 opiskelijaa, tunnuslukua korotetaan lisäksi luvulla, joka saadaan kaavasta $2,1 \times (60 - \text{lukioissa opiskelevien määrä})$. Tunnuslukua korotetaan kuitenkin enintään luvulla 106. Jos lukiokoulutus, joka kuuluu yksikköhinnan laskennassa korotetun tunnusluvun piiriin, siirtyy kuntien yhdistymisellä syntyvälle kunnalle taikka koulutuksen järjestämisluvan muutoksella osaksi toisen kunnan tai kuntayhtymän lukiokoulutusta, tunnusluku lasketaan erikseen kullekin entiselle lukiokoulutuksen järjestäjälle. Yhdistyneen koulutuksen järjestäjän tunnusluku saadaan laskettujen tunnuslukujen opiskelijamäärien painotettuna keskiarvona. Lukiokoulutuksen järjestäjien yhdistyessä tunnuslukua korotetaan vain, jos lukiokoulutus yhdistyy viimeistään 31. päivänä joulukuuta 2012 ja lukio sekä sen tunnusluvun korottamisen edellytykset säilyvät.

Yksikköhinnan laskenta

Lukion yksikköhinta lasketaan kertomalla koulutuksen järjestäjän tunnusluku lukion keskimääräisellä yksikköhinnalla ja jakamalla luvulla 100. Näin saatu yksikköhinta kerrotaan valtakunnallisella tasauskertoimella, jolla tasataan tunnusluvusta aiheutuvien korotusten vaikutus lukion keskimääräiseen yksikköhintaan, koska korotuksilla ei lisätä valtion ja

kuntien rahoitusosuutta keskimääräisestä yksikköhinnasta. Vuonna 2010 tasauskerroin on 0,9143393. Laskentakaava koulutuksen järjestäjän yksikköhinnan laskentaan vuodelle 2010 on seuraava: tasauskerroin (0,9143393) x keskimääräinen yksikköhinta (6039,54) x tunnusluku : 100. Mikäli lukiokoulutuksen järjestäjän tehtäväksi on määrätty järjestää lukiokoulutusta sisäoppilaitoksessa, yksikköhintaa korotetaan sisäoppilaitokseen kuuluvan majoituksen ja ruokailun saavien opiskelijoiden osalta euromäärällä, joka on 26 prosenttia ammatillisen koulutuksen keskimääräisestä yksikköhinnasta. Opetusministeriö voi lisäksi korottaa yksikköhintaa erityisen koulutustehtävän perusteella ja/tai muusta erityisestä syystä (harkinnanvarainen korotus). Mahdollinen korotus lisätään tunnusluvun mukaiseen tasattuun yksikköhintaan.

18 vuotta täyttäneinä opintonsa aloittaneiden yksikköhinta

Mikäli lukion koko oppimäärää suorittava opiskelija on aloittanut opintonsa sen jälkeen, kun hän on täyttänyt 18 vuotta, yksikköhinta on 58 prosenttia koulutuksen järjestäjälle lukion opiskelijaa kohden määrätystä yksikköhinnasta. Myös tätä yksikköhintaa voidaan korottaa harkinnanvaraisesti, jos opetusministeriö niin päättää. Mikäli kunnan tehtävänä on järjestää lukiokoulutusta sisäoppilaitoksessa (kansanopistossa), yksikköhintana 18 vuotta täyttäneen opiskelijan osalta käytetään kuitenkin koulutuksen järjestäjän alentamatonta yksikköhintaa.

Lukiokoulutuksen rahoituksen määräytyminen

Lukiokoulutuksen ennakollinen rahoitus määräytyy edellä mainitulla tavalla opiskelijaa kohden määrätyn yksikköhinnan ja varainhoitovuotta edeltävän vuoden lukiokoulutuksen opiskelijamäärän tulosta. Rahoitus lasketaan erikseen aikuiskoulutukseen (18-vuotiaana lukiokoulutuksen aloittaneille opiskelijoille) ja muille lukion koko oppimäärää suorittaville opiskelijoille.

Vuoden 2009 alusta lukien myös lukion aineopintojen rahoitus tuli rahoituksen jakoperusteeksi, koskien aineopiskelijoiden suorittamia lukion pakollisia kursseja ja syventävinä opintoina tarjottuja valtakunnallisia kursseja, jotka on suoritettu aikuisille annettavan opetuksen tuntijaon mukaisesti.

Rahoitus ei koske rahoituslain 44 §:n perusteella toisessa oppilaitoksessa päätoimisesti opintojaan suorittavia ja kahta tutkintoa suorittavia opiskelijoita. Rahoituksen laskentaa ja määräytymistä varten aineopiskelijoiden suorittamat kurssit muutetaan laskennalliseksi opiskelijamääräksi. Laskennassa käytetään lähinnä laskenta-aikaa päättyneen lukuvuoden suoritettujen kurssien määriä.

Vuoden 2010 rahoituksen laskennassa käytetään aineopiskelijoiden laskennallista määrää, joka on laskettu aikavälillä 1.8.2008–31.7.2009 suoritetuista aineopiskelun kursseista. Suoritettujen kurssien määrä muutetaan opiskelijamääräksi jakamalla lukuvuoden aikana suoritettujen kurssien kokonaismäärä luvulla 15, mikä on aikuisille tarkoitetun lukion kokonaiskurssimäärä 44 jaettuna lukiossa luvulla 3. Rahoituksen määräytymistä varten aineopiskelun laskennallinen opiskelijamäärä lasketaan yhteen lukion koko oppimäärää suorittavien 18 vuotta täytettyään lukiokoulutuksen aloittaneiden opiskelijoiden määrän kanssa ja saatu opiskelijamäärä kerrotaan yksikköhinnalla, joka on 58 prosenttia koulutuksen järjestäjälle lukion opiskelijaa kohden määrätystä yksikköhinnasta.

Lukiokoulutuksen rahoitus tarkistetaan varainhoitovuoden (tilastointipäivien 20.1.2010 ja 20.9.2010) oppilasmäärän mukaiseksi varainhoitovuoden loppuun mennessä. Kertoja-

opiskelijamäärät painotetaan siten, että tilastointipäivän 20.1. opiskelijamäärä painotetaan luvulla 7/12 ja tilastointipäivän 20.9. opiskelijamäärä luvulla 5/12.

Oppilaaksi ja opiskelijaksi lukemista koskevat rajoitukset

Oppilas- ja opiskelijamääriä laskettaessa opiskelija voidaan lukea opiskelijaksi enintään niin kauan kuin opiskelu voisi päätoimisesti suoritettuna kestää. Oppilas ja opiskelija voidaan samana laskentapäivänä lukea rahoituksen perusteena olevaksi opiskelijaksi vain yhdessä tässä asetuksessa tarkoitettussa koulutuksessa.

11.2 Vertailukohtina ammatillisen koulutuksen ja ammattikorkeakoulujen rahoitus

Tulosmittarit ammatillisessa koulutuksessa

Ammatillisen koulutuksen tuloksellisuus otettiin ensimmäisen kerran osaksi yksikköhinnan määräytymisperustetta vuoden 2006 rahoituksessa. Ammatillisen koulutuksen tuloksellisuutta kuvaavien mittareiden kehitystyö käynnistyi vuonna 2000 ja vuonna 2002 jaettiin ensimmäisen kerran tilastolliseen aineistoon perustuvan tuloksellisuusindeksin perusteella tulosrahoitusta valtionavustuksena.

Tuloksellisuutta kuvaavia mittareita on kehitetty vuosien aikana, mutta oleelliset osat ovat pysyneet samana. Ammatillisen koulutuksen tuloksellisuuden kannalta keskeisimpinä tekijöinä on pidetty sitä, kuinka hyvin valmistuneet työllistyvät tutkinnon suorittamisen jälkeen, mikä on jatko-opintoihin siirtymisen aste, saadaanko koulutus suoritettua määräajassa, keskeytetäänkö opinnot sekä kuinka pätevää opetushenkilöstö on ja kuinka paljon henkilöstön kehittämiseen panostetaan. Tulosmittarit vuosien 2006–2010 rahoituksessa ovat olleet samoja. Vuoden 2011 ammatillisen peruskoulutuksen tuloksellisuusrahoitusta on uudistettu. Tulosrahoituksena ohjautuu vuosittain runsas 40 miljoonaa euroa koulutuksen järjestäjille, mikä on noin kolme prosenttia koko ammatillisen koulutuksen rahoituksesta.

Vaikuttavuusmittarissa on vuoden 2011 alusta lukien aikaisemmat työllistymis-, jatko-opiskelu-, keskeyttämis- ja läpäisymittarit on yhdistetty yhdeksi mittariksi. Aikaisempi neljän mittarin luoma kuva koulutuksen järjestäjän koulutustoiminnasta on koottu yhdeksi kokonaistarkasteluksi; valmistuvatko opiskelijat, ja jos valmistuvat, niin sijoituvatko he toivotulla tavalla jne. Mittariston toteutus poikkeaa huomattavasti aikaisemmasta. Yhtenä tärkeänä tavoitteena kehittämistyössä on ollut koulutuksen järjestäjien vertailtavuuden parantaminen. Uudistuksesta johtuen koulutuksen järjestäjien sijoitukset paremmuusjärjestyksessä voivat poiketa merkittävästi aikaisemmasta.

Uudessa vaikuttavuusmittarissa koulutuksen järjestäjien arviointi perustuu siihen, miten tarkastelujakson alun opiskelijat jakautuvat reilun kolmen vuoden tarkastelujakson lopussa viiteen tulosryhmään. Kuten aiemminkin koulutuksen järjestäjän suoritusta pidetään sitä parempana, mitä useampi opiskelijoista suorittaa tutkinnon ja mitä suurempi osa opiskelijoista on työssä tai jatko-opiskelemassa tarkastelujakson lopussa. Koulutuksen järjestäjät poikkeavat toisistaan sijainnin, koulutusalarakenteen, koulutusmuodon ja opiskelijaominaisuuksien suhteen. Järjestäjien keskinäiseksi vertaamiseksi opiskelijoiden sijoitumisen todennäköisyys tulosryhmiin lasketaan lineaarisella regressiomallilla, jossa otetaan huomioon nämä mittarituloksiin vaikuttavat taustatekijät. Mittari ei kuvaa laadullisia seikkoja, kuten esimerkiksi työllistytäänkö tutkintoa vastaavaan ammattiin tai vastaako tutkinnossa hankittu osaaminen ammatin vaatimuksia, eikä sitä, ovatko opiskelijat, työnantajat tai opetusviranomaiset tyytyväisiä annettuun opetukseen.

Ammatillisen koulutuksen rahoitus eroa rakenteellisesti lukion rahoituksesta siinä, että se on luonteeltaan ylläpitäjäneutraali, siihen sisältyy tuloksellisuuden perusteella maksettavaa rahoitusta ja lisäksi ensikertaisen rakentamisen poistot voidaan sisällyttää kustannuspohjiin ja sitä kautta yksikköhintoihin. Lisäksi porrastusperusteina käytetään erityisopetuksen opiskelijoiden lukumäärää, opiskelijoille annettavaa majoitusetua ja muita kustannuksiin oleellisten vaikuttavien tekijöitä.

Ammattikorkeakoulujen rahoitus

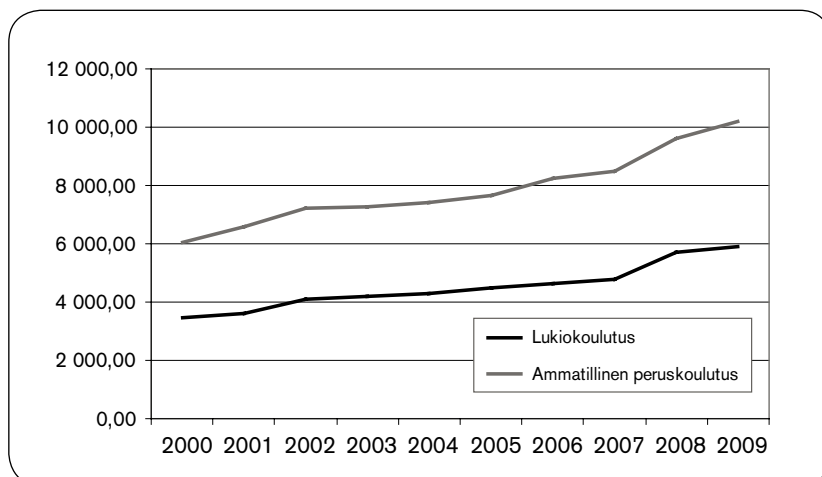
Ammattikorkeakoulujen rahoitusperusteissa siirryttiin 2006 tehdyllä uudistuksella todellisesta opiskelijamäärästä laskennalliseen ja tutkintoکوhtaisesta rahoituksesta koulutus- alakohtaiseen rahoitukseen. Rahoituksesta määräytyy 70 prosenttia opiskelijamäärän perusteella ja 30 prosenttia kahden vuoden aikana suoritettujen tutkintojen keskiarvon perusteella. Valtionosuuteen oikeuttavia aloituspaikka- ja opiskelijamääriä on säännelty opetusministeriön ja koulutuksen järjestäjien sopimuksilla. Investointien poistot ovat sisällytetyt yksikköhinnan laskennassa käytettäviin kustannuksiin.

11.3 Rakenne ja sen haasteet

Yksikköhintojen kehitys 2000-luvulla

Seuraavassa kuviossa on esitetty lukio- ja ammatillisen koulutuksen keskimääräisten yksikköhintojen kehitys 2000-luvulla. Lukion kustannustaso on selvästi ammatillista koulutusta alhaisempaa ja lukion yksikköhinta on kasvanut hieman ammatillista hitaammin. Ammatillisessa koulutuksessa kustannuspohjiin on voitu laskea vuodesta 2006 lukien investointien poistot, mikä osaltaan selittää ammatillisen hieman nopeampaa kasvua. niiden merkitys yksikköhintaan on noin 600 euroa. Yksikköhinnoissa näkyy myös 2008 tapahtunut indeksikorotusten huomioon ottaminen täysimääräisinä.

Lukiokoulutus on ollut kaikista koulumuodoista edullisinta koulutusta.

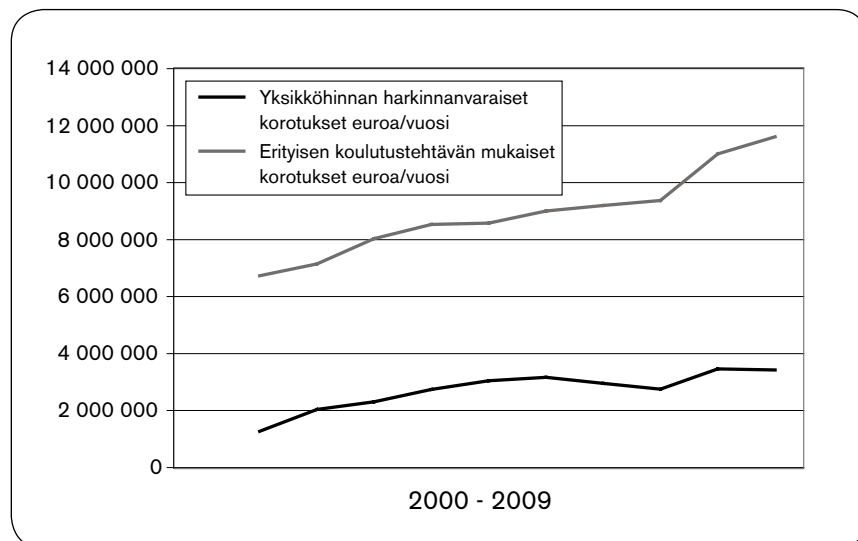
Kuvio 6. Yksikköhintojen kehitys 2000-luvulla.

Lähde: <http://vos.uta.fi/rap/>

Harkinnanvarainen korotus, erityinen koulutustehtävä ja pienen lukion lisä

Valtionosuusjärjestelmä mahdollistaa harkinnanvaraisten valtionosuuksien myöntämisen. Niiden myöntämiskriteereinä ovat olleet mm. todellisten ja laskennallisten kustannusten merkittävä erotus, joka on usein syntynyt opiskelijamäärän nopeasta vähenemisestä. Harkinnanvaraisen korotuksen saajat ovat olleet pääsääntöisesti pieniä lukiokoulutuksen järjestäjiä haja-asutusalueilla. Seuraavassa kuviossa on tarkasteltu harkinnanvaraisten korotusten kehitystä tällä vuosikymmenellä. Niiden suuruus on kuitenkin ainoastaan vajaa prosentti lukiokoulutuksen kokonaisrahoituksesta.

Erityisistä koulutustehtävistä aiheutuvat kustannukset ovat kasvaneet 2000-luvulla, vaikka uusia tehtäviä ei ole juuri myönnetty. Kyseinen rahoitus perustuu järjestämislupapäätöksissä kirjattuihin valtionosuuden korotukseen oikeuttaviin opiskelijamääriin, joka on valtionosuuslaskennassa muutettu koulutuksen järjestäjän yksikköhinnan korotusprosentiksi. Kyseinen rahoitus on kasvanut enemmän kuin keskimääräisten yksikköhintojen kohoaminen edellyttäisi, mikä selittyy sekä yleisellä yksikköhinnan kohoamisella sekä osittain kyseisten koulutuksen järjestäjien kokonaisopiskelijamäärien kasvulla.

Kuvio 7. Harkinnanvaraiset valtionosuudet ja erityiset koulutustehtävät vuosina 2000–2009.

Lähde: <http://vos.uta.fi/rap/>

Pienen lukion korotus kokonaisuudessaan on vuositasolla yhteensä noin 33,5 miljoonaa euroa, joka sisältää rahoitusasetuksen alle 200 opiskelijan ja alle 60 opiskelijan mukaisen lisäkorotuksen.

Opintojen läpäisy

Valtioneuvoston valtionalouden kehyspäätökseen 2005 (11.3.2005, VM 5/214/2005) sisältyi lausuma lukio-opintoaikojen tiivistämisestä: ”Lukio-opinnoissa palataan siirtymäajan kuluessa tavoitteelliseen kolmen vuoden keston”. Samoin pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelman tavoite on, että lukio-opinnot suoritetaan pääsääntöisesti kolmessa vuodessa. Tätä tavoitetta edistetään panostamalla erityisesti opinto-ohjaukseen. Tämä lähtökohta sisältyy myös voimassa olevaan koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan.

Enimmillään yli kolme vuotta opiskelevia oli vuonna 2005, jolloin valmistuneista yli 16 prosenttia oli käyttänyt opintoihinsa yli kolme vuotta. Viimeisimmän tiedon mukaan

vuodelta 2007 yli kolme vuotta opiskelleita valmistuneista oli runsas 13 prosenttia. Joissain kunnissa kuten esimerkiksi Vantaalla koulutuksen järjestäjä on kytenyt koulujen käyttökustannuksiin myöntämänsä rahoituksen opintoajan pituuteen, jolloin koulujen saama rahoitus yli kolme vuotta opiskelevien osalta on ollut muita opiskelijoita pienempi.

Koulutuksen saavutettavuus

Rahoitusasetuksen muutoksella 2007 turvattiin pienten kuntien lukioiden yksikköhinnan korotus hallinnollisissa muutostilanteissa, mikäli kyseiset muutokset toteutetaan vuoden 2012 loppuun mennessä. Tämän jälkeen tapahtuvia hallinnollisia yhdistymisiä ei rahoituskellisesti tueta. Säännösmuutoksella pyrittiin tukemaan Paras -hankkeen etenemistä.

Yksikköhinnan porrastus (korotus) perusteiden lisäsehdotuksia

Pääkaupunkiseudun sivistystoimen johto on esittänyt mm. vieraskielisten opiskelijoiden ja vieraalla kielellä annettavan opetuksen sekä, erityisen tuen tarpeen huomioon ottamista lukiokoulutuksessa yksikköhintaa korottavana tekijänä, vastaavalla tavalla kuin perusopetuksessa. Samoin on tuotu esille, että kaksoistutkinnoissa olevien opiskelijoiden opinnot tulisi ottaa huomioon rahoituksessa.

Valtion talousarviossa on ollut vuosittain varattuna avustus vieraskielisten oppilaiden ja opiskelijoiden oman äidinkielen ja suomi/ruotsi toisena kielenä sekä heidän muun opetuksensa tukemiseen. Avustuksen myöntää Opetushallitus.

Kahden tutkinnon suorittaminen toteutuu pääsääntöisesti siten, että opiskelijat ovat ammatillisen oppilaitoksen varsinaisia opiskelijoita ja sen ohessa suorittavat lukio-opintoja. Lisärahoituksen myöntäminen ns. kahta tutkintoa suorittaville nykytilanteessa merkitsisi ammatillisen koulutuksen rahoittamista lukiokoulutuksen rahoitusosuudesta. Nykyisin mainittu yhteistyö tapahtuu asianosaisten koulutuksen järjestäjien keskinäisillä sopimuksilla, jolloin mahdollisista kustannuksista sovitaan. Ammatilliset koulutuksen järjestäjät usein ostavat kyseisen lukiokoulutuksen, mikä on perusteltua ammatillisen koulutuksen korkeampien yksikköhintojen johdosta. Lukiokoulutuksen näkökulmasta tulee ottaa huomioon, ei vain toisen asteen yhteistyö vaan myös vastaava yhteistyö korkea-asteen kanssa.

Asuntolakustannukset ja opintososiaaliset kustannukset

Lukiolain (629/1998) 28 §:n mukaisesti opetus on opiskelijalle maksutonta. Päätoimisissa opinnoissa opiskelijalla on oikeus maksuttomaan ateriaan niinä työpäivinä, joina opetussuunnitelma edellyttää opiskelijan läsnäoloa koulutuksen järjestäjän osoittamassa koulutuspaikassa. Koulutuksessa, joka on 4 §:n 2 momentin perusteella järjestetty sisäoppilaitosmuotoisesti, opiskelijalla on lisäksi oikeus muuhun riittävään päivittäiseen ruokailuun. Asuminen koulutuksen järjestäjän osoittamassa asuntolassa on opiskelijalle maksutonta. Ulkomailla järjestettävässä opetuksessa ja yksityisen yhteisön tai säätiön asianomaisen ministeriön antaman erityisen koulutustehtävän perusteella muulla kuin 6 §:n 1 momentissa tarkoitettulla opetuskielellä järjestämässä opetuksessa voidaan opiskelijoilta 1–3 momentin estämättä periä kohtuullisia maksuja. Lisäksi ministeriö voi erityisestä syystä antaa luvan maksujen perimiseen muiltakin opiskelijoilta.

Rakennusinvestoinnit

Ammatillisessa koulutuksessa on voinut vuodesta 2006 lukien ilmoittaa kustannuspohjiin myös ensikertaisen rakentamisen poistot (investointien poistot). Tämän vaikutus ammatillisen koulutuksen keskimääräiseen yksikköhintaan on runsaat 300 euroa. Lukiossa vastaavaa toimintoa varten on varattuna erillinen määräraha valtion talousarviossa momentilla 29.10.34. (Valtionosuus ja -avustus oppilaitosten perustamiskustannuksiin, siirtomääräraha 3 vuotta). Talousarviossa on varattuna vuodelle 2010 runsaat 57 miljoonaa euroa ja ministeriöllä on valtuudet myöntää valtionavustusta yleissivistävän koulutuksen perustamishankkeille siten, että hankkeista aiheutuvat valtionosuudet ovat yhteensä enintään 86,5 miljoonaa euroa. Tulisi harkita ensikertaisen rakentamisen kustannusten siirtämistä suoraan kustannuspohjiin ja sitä kautta keskimääräisiin yksikköhintoihin vastaavalla menettelyllä kuin ammatillisessa ja ammattikorkeakouluissa. Näin rakentamisesta aiheutuvat kustannukset voitaisiin ilmoittaa investointien poistoina kustannuspohjaan. Muutos nostaisi lukio keskimääräistä yksikköhintaa. Se antaisi tiettyä joustavuutta koulutuksen järjestäjien tilainvestointeihin. Tällä hetkellä on oletettavaa, että koulutuksen järjestäjät kohdentavat rakennusinvestointeihin suhteessa enemmän kuin 58 prosenttia (kuntien ja valtion kustannusten jako) niiden aiheuttamista kustannuksista. Muutos olisi tässä suhteessa hieman epäedullinen valtiolle, jonka kokonaiskustannusvastuu jonkin verran kasvaisi nykyisestä. Muutos edellyttäisi myös laskelmia, siitä kuinka paljon nykyinen lukio-koulutuksen osuus on yleissivistävien oppilaitosten rakentamisesta ja vastaavan suuruisen takuusumman siirtämistä kustannuspohjiin, jolla yksikköhintoja vähintään korotettaisiin, mikäli investointien poistojen kokonaismäärä jäisi alle takuusumman.

Lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa yksikköhinta ja siitä seuraava rahoitus määräytyvät opiskelijakohtaisesti. Ammattikorkeakoulujen rahoituksessa on rahoitusperusteeksi otettu opiskelijan ohella myös tutkinnon suorittaminen. Lukiokoulutuksessa tulisi myös harkita siirtymistä suoritepohjaiseen rahoitukseen. Tällöin koulutuksen järjestäjän saama laskennallinen yksikköhinta ja sen mukainen rahoitus määräytyisivät suoritteiden mukaan. Suoritteina voisivat olla joko tutkinto (lukion oppimäärä) tai suoritettut kurssit. Suoriteperusteinen yksikköhinta, etenkin jos se olisi koko lukion oppimäärä, kannustaisi tuloksellisuuteen ja opintojen läpäisyyn säädetyssä määräajassa (opintojen ohjaukseen panostamiseen) ja lisäksi siihen olisi mahdollista tarvittaessa liittää myös tuloksellisuusmittareita. Yksikköhinta määräytyisi edelleenkin valtakunnallisten kokonaiskustannusten perusteella, jotka laskettaisiin kuten nykyisin joka neljä vuosi.

Koko oppimäärä perusteinen yksikköhintakriteeri olisi monilta osin selkeämpi kuin esimerkiksi vastaava kurssiperusteinen, joista jälkimmäinen on tietojenkeruultaan työläämpi menettely ja siihen sisältyy suurempia virhemahdollisuuksia. Kurssiperusteinen yksikköhinta epäsuorasti voisi kannustaa laajojen kurssimäärien opiskelua. Kurssiperusteiseen rahoitukseen kuitenkin sisältyisi etuja, jotka mahdollistaisivat hienosyisemmin eri tekijöiden huomioon ottamista. Nykyistä kustannustiedonkeruuta jouduttaisiin muuttamaan uuden tilanteen vaatimusten mukaisesti. Muutos mahdollistaa myös nykyisen ns. pienten lukioiden korotuksen edelleen huomioon ottamisen.

Työryhmä ehdottaa

- Työryhmä katsoo että lukiokoulutuksen rahoitus tulee olla laskennallinen ja yksikköhintaperusteinen.
- Rahoitusjärjestelmää kehitettäessä tulee ottaa huomioon seuraavat kriteerit:
 - Järjestelmä on riittävän selkeä ja läpinäkyvä.
 - Järjestelmä on ylläpitjäneutraali.
 - Järjestelmä mahdollistaa kaikille koulutuksen järjestäjille talouden vakaan suunnittelun.
 - Järjestelmä ottaa huomioon lukiokoulutuksen tiettyjä erityispiirteitä kuten esim. nuorten ja aikuisten erilaiset kustannukset.
 - Järjestelmä mahdollistaa opiskelijan vapaan hakeutumisen.
 - Järjestelmä on laskennallinen ja rahoitus perustuu todellisiin valtakunnallisiin kustannuksiin.
 - Erilaiset olosuhdetekijät, esimerkiksi haja-asutusalueiden väestörakenne, erityispiirteet ja maahanmuuttajien lukumäärä, tulee ottaa huomioon rahoituksen korotusperusteena.

Työryhmä ehdottaa

- Osana valtiosuusuudistusta opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistää selvityksen lukiokoulutuksen rahoitussäännösten uudistamiseksi.

Selvitys koskisi:

- Ensikertaisen rakentamisen kustannusten siirtämistä lukiokoulutuksen kustannusporjiiin ja sitä kautta keskimääräisiin yksikköhintoihin vastaavalla menettelyllä kuin on ammatillisessa koulutuksessa ja ammattikorkeakouluissa.
- Opiskelijamääräpohjaisen ja suoritepohjaisen rahoituksen vahvuuksien ja heikkouksien arvioimista. Suoritepohjaisessa yksikköhintalaskelmassa tulee nuorten lukiokoulutuksessa käyttää kriteerinä lukion oppimäärän suorittamista.

Kooste työryhmän ehdotuksista

1 Lukiokoulutuksen ja yleissivistyksen kehitys

- Lukiokoulutuksen ensisijaisena tarkoituksena on antaa tarvittavat akateemiset valmiudet yliopisto- ja ammattikorkeakouluopintoihin sekä työelämään. Lisäksi sen tulee antaa edellytykset opintoihin lukion oppimäärään perustuvassa ammatillisessa koulutuksessa.
- Lukiokoulutusta kehitetään omana koulutusmuotonaan.

2 Lukiokoulutuksen rakenne ja tavoitteet

- Lukion oppimäärän tulee olla jatkossakin laajuudeltaan kolmivuotinen ja käsittää vähintään 75 kurssia ja se tulee olla mahdollista suorittaa enintään neljässä vuodessa.
- Lukion tuntijakoa uudistettaessa valtakunnallisesti tarjottavien kurssien määrää vähennetään ja oppiaineet ryhmitellään luonteeltaan samantyyppisiin kokonaisuuksiin.
- Yleissivistyksen tulee olla monipuolista ja edistää sekä vahvistaa seuraavien osa-alueiden tietoja, taitoja ja valmiuksia:
 - matematiikka,
 - luonnontieteet,
 - äidinkieli ja vieraat kielet,
 - etiikka/ uskonto/ elämäkatsomus,
 - kulttuuri ja historia,
 - taiteet ja liikunta,
 - yhteiskunta
- Opiskelija valitsee kokonaisuuksien sisältä säädetyt laajuiset opinnot, jolloin opiskelijalla on halutessaan mahdollisuus keskittyä nykyistä harvempien oppiaineiden opiskeluun. Opiskelijan mahdollisuuksia yksilöllisten opintopolkujen rakentamiseen lisätään, mikä edellyttää valinnaisuuden lisäämistä.
- Integroivaa ja kokonaisuuksien hallintaan valmentavan opiskelua ja opetusta lisätään kaikille yhteisinä opintoina. Näiden opintojen laajuus, tavoitteet ja keskeiset sisällöt tulee määritellä. Muutos vaatii uudenlaista pedagogista lähestymistä. Lukio-opintojen rakenteellinen perusta on edelleen oppiainejakoisuus.
- Lukion toimintakulttuuriin ja opintoihin tulee sisältyä sellaisia toimintatapoja, jotka lisäävät opiskelijoiden osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja tukevat heidän hyvinvointiaan.

- Aikuisopiskelun omaleimaisuus turvataan aikuisille tarkoitetulla tuntijaolla ja opetussuunnitelman perusteilla. Aikuisten ja nuorten oppimäärien vastaavuutta selkiytetään opiskelijan siirtyessä nuorten lukiokoulutuksesta aikuisopiskelijoiksi.
- Erityinen koulutustehtävä säilytetään osana lukiokoulutuksen monimuotoisuutta. Toiminnassa olevien erityisten koulutustehtävien toimivuus, koulutuspoliittinen lisäarvo ja toiminnan tuloksellisuus sekä oppilaitosverkko suhteessa koulutuksen tavoitteisiin ja tuntijakoon arvioidaan.
- Sääöstasojen keskinäistä suhdetta selkiytetään ja säätelyn määrää arvioidaan (lukiolaki, lukioasetus, valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksen valtakunnallista tavoitteista ja tuntijaosta, valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet, koulutuksen järjestäjän päätösvalta).

3 Opetussuunnitelma, pedagogiikka ja oppimisympäristöt

- Lukion yleisiä valtakunnallisia tavoitteita ja opetussuunnitelman perusteiden tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä tulee suunnata entistä enemmän valmiuksien ja taitojen suuntaan.
- Lukion pedagogiikka ja siihen sisältyvä opettajuuden muutos on keskeisessä asemassa uudistuksen toteutuksessa, minkä vuoksi sen kehittämiseen tulee suunnata voimavaroja mm. opetushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutuksen kautta sekä välittämällä uudistuksen kannalta hyviä pedagogisia malleja ja kokemuksia.
- Lisätään lukiokoulutuksessa tieto- ja viestintäteknologian (TVT) käyttöä opetuksessa ja oppimisessa. Otetaan huomioon tieto- ja viestintäteknikan opetuskäytön lisääntyminen lukion opetussuunnitelmia uudistettaessa.
- Tuetaan valtionavustuksilla koulutuksen järjestäjiä lukioiden tieto- ja viestintäteknisten laitteiden, ohjelmistojen ja verkkoyhteyksien hankinnassa sekä teknisten tukipalvelujen järjestämisessä.
- Työmarkkinaosapuolet selvittävät ja esittävät vuoden 2011 aikana työryhmän ehdotusten vaikutukset lukion opettajien palvelussuhteen ehtoihin ja työaikajärjestelyjen toimivuuteen sekä opettajan toimenkuvaan.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla valmistellaan valtakunnalliset lukiokoulutuksen laatusuositukset. Jokaisella lukiokoulutuksen järjestäjällä tulee olla jatkossa tuloksellisuutta ja koulutuksen laatua varmentava arviointi/laatujärjestelmä.
- Koulutuksen järjestäjät, opetus- ja kulttuuriministeriö, Tilastokeskus ja ylioppilastutkintolautakunta kehittävät yhteistä tietovarantoa siten, että lukiokoulutuksen laadusta ja vaikuttavuudesta saadaan ajantasaista vertailutietoa.

4 Lukiokoulutuksen ennakointi, mitoitus ja saavutettavuus

- Lukiokoulutus alueellisena koulutuspalveluna turvataan koko maassa alueen erityispiirteet huomioon ottaen. Laadukkaan ja alueellisen lukiokoulutuksen koulutustarjonnan turvaamiseksi lukiokoulutuksen järjestäjien tulee verkostoitua ja tehdä tarvittavat rakenteelliset muutokset.
- Lukiokoulutuksen järjestäjinä voivat jatkossakin olla nykyisessä lukiolaissa mainitut koulutuksen järjestäjät.

- Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa (KESU) määritellään kausittain valtakunnallinen lukiokoulutuksen tavoitteellinen aloittajatarve suhteuttaen koko toisen asteen koulutustarpeeseen. Koulutuksen järjestäjät määrittelevät yhteistyössä alueellisen koulutustarpeen ja lukiokoulutuksen riittävän aloituspaikkamäärän toteamiseksi. Tarve on tällä hetkellä antaa vähintään puolelle perusopetuksen päättävästä ikäluokasta lukiokoulutus.
- Kehitetään valtakunnallista etäopetusportaalia. Portaaliin pyritään liittämään myös sähköistä oppi- ja muuta toimintaa tukevaa materiaalia. Alueellisen koulutustarjonnan monipuolistamiseksi parannetaan verkko- ja monimuoto-opetuksen oppimisympäristöjä.
- Opintojen läpäisyn turvaamiseksi tulee turvata opiskelijoille riittävät opiskelun tukitoimet, mihin sisältyy kokonaisvaltainen opintojen ohjaus, mahdollisuus hyödyntää erilaisia opiskelutapoja ja niiden lisäksi turvataan tarvittava opiskelijahuolto.

5 Kieli- ja kulttuuriryhmien opetus

- Käynnistetään maahanmuuttajien lukiokoulutukseen valmistava koulutus. Opinnot painottuisivat suomen/ruotsin kielen opiskeluun sekä kulttuuri- ja opiskelutaitojen opiskeluun. Koulutuksen laajuus olisi vuosi.
- Lukiokoulutuksessa oleville vieraskielisille opiskelijoille tarkoitetun suomi/ruotsi toisena kielenä opetustarjontaa tehostetaan.
- Monikulttuurisuushankkeen avulla tuetaan perusopetuksesta lukioon siirtymistä.
- Tehostetaan romaninuorten opinto-ohjausta ja tukea ja suunnataan romaniyhteisölle tiedotusta lukio-opinnoista.
- Tuetaan saamenkielisen oppimateriaalin tuotantoa ja Kalottialueen yhteistyötä saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen turvaamiseksi.

6 Opettajien määrä ja kelpoisuus, opetushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutus sekä rehtorit

- Opettajien perus- ja etenkin täydennyskoulutuksessa tulee asettaa painopisteiksi:
 - Monipuolisten pedagogisten menetelmien tunteminen ja niiden käyttö opetus- ja oppimisprosessissa, erityisesti taitojen ja valmiuksien oppimisessa, oppiainerajat ylittävien kokonaisuuksien hallinnassa ja tutkivan oppimisen työtavoissa.
 - Valmiudet tukea ja arvioida opiskelijoiden erilaisia oppimisprosesseja.
 - Tieto- ja viestintäteknologian hyödyntäminen opetuksessa.
 - Valmiudet tunnistaa ja tukea opiskelijoiden erityistarpeita. Erityistarpeisiin kuuluu erilaisuuksien kirjo oppimisvaikeuksista erityislahjakkuuksiin.
 - Opettajien tiimityövalmiuksien edelleenkehittäminen.
- Luodaan eri toimijoiden yhteistyönä oppilaitosjohdolle tarkoitettu moduuleista koostuva koulutusohjelma
- Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa sekä koulun johdon koulutuksessa luodaan pohjaa koulun toimintakulttuurin kehittämiseksi entistä vuorovaikutteisemmaksi ja opiskelijoiden osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisäämiselle ja sen seurauksena hyvinvoinnin edistämiseksi lukiossa.

7 Opiskelijoiden yksilölliset tarpeet ja erityinen tuki

- Lukiolain (629/1998) 7 §: 4 momentti muutetaan kuuluvaksi seuraavasti:
"Opiskelijalle tulee antaa myös opinto-ohjausta. Ryhmämuotoisen ohjauksen lisäksi opiskelijalla on oikeus saada yksilöllistä opinto-ohjausta."
- Opiskelijoiden tulee laatia jatko-opintoihin orientoiva henkilökohtainen jatko-opintosuunnitelma, joka sisällytetään henkilökohtaiseen suunnitelmaan opintojen etenemisestä (opiskelusuunnitelma). Opiskelijoilla on oikeus saada ohjausta ja tukea henkilökohtaisen suunnitelman laatimisessa.
- Vahvistetaan lukion opiskelijoiden oikeutta saada erityistä tukea oppimisvaikeuksiin ja opiskeluun sekä hyvinvoinnin ylläpitämiseen tarvittavaa opiskelijahuoltoa.
- Esitetään, että säädettäisiin opiskelua rajoittavan vamman tai sairauden johdosta opiskelijan oikeudesta opetuksen ja opiskelijahuollon erityiseen tukeen.
- Henkilöstö tarvitsee entistä enemmän valmiuksia erityisen tuen tarpeiden tunnistamiseen ja niihin soveltuviin opetuksellisten tukitoimien luomiseen, mikä seikka tulee ottaa huomioon lukion opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa.
- Opiskelijoiden mahdollisuuksia suorittaa lukiodiplomeja vahvistetaan nuorten lukiokoulutuksessa. Lukiodiplomisuorituksia hyödynnetään nykyistä enemmän yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijavalinnoissa.
- Lukiokoulutuksen, korkeakoulujen, työelämän ja työvoimaviranomaisten välistä yhteistyötä tulee lisätä opiskelijan jatko-opiskeluvalmiuksien parantamiseksi, työelämätietyden lisäämiseksi ja nykyistä selkeämmän näkemyksen luomiseksi jatko-opintoihin hakeutumisesta.

8 Opiskelijoiden asema

- Käynnistetään kehittämishanke, jossa tavoitteena koulujen toimintakulttuurin kehittäminen siten että se lisää opiskelijoiden osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja opetuksellista vuorovaikutteisuutta ja siten edistää hyvinvointia.
- Lukiolaisten opintotuen kehittäminen tulee toteuttaa Opintotuen rakenteen kehittämistä pohtineen työryhmän (OKM 2010:8, OKM 2009:33) keskeisten ehdotusten mukaisesti, joita ovat:
 - Luovutaan vanhempien tulojen huomioonottamisesta myönnettäessä tukea täysi-ikäisille toisen asteen opiskelijoille.
 - Korotetaan itsenäisesti asuvien 17-vuotiaiden opintorahan tasoa.
 - Korotetaan vanhempiensa luona asuvien alle 20-vuotiaiden opintoraha vähintään 100 euroon kuukaudessa
 - Mahdollistetaan opintotuen nostaminen lukiolaiselle lukuvuoden tosiasiallisen keston ajalle, eli enintään 10 kuukaudelle.
 - Sidotaan opintoraha elinkustannusten nousuun.
- Selvitetään aikuisten lukiokoulutuksen tutkintotavoitteisten opiskelijoiden opintotuen ja koulumatkatuen saamisen edellytyksiä tilanteessa, jossa heidän opintonsa ovat laajuudeltaan verrattavissa nuorten lukio-opetuksen laajuuteen ja täyttävät päätoimiset opiskelun kriteerit.

9 Ylioppilastutkinto

- Tieto- ja viestintäteknologiaa hyödynnetään ylioppilastutkinnon suorittamisessa asteittain vuodesta 2014. Opettajien ja opiskelijoiden riittävät tieto- ja viestintäteknologiset käyttötaidot varmistetaan.
- Ylioppilastutkinnon kehittämisessä tulee ottaa huomioon teknologian soveltuvuus sekä tutkinnon asettamat vaateet ja haasteet eri kokeissa ja tehtävissä. Kehitetään kokeita siten, että teknologian entistä laajempi hyödyntäminen mahdollistuu.
- Tutkinnon kokeita kehitetään entistä enemmän taitoja ja kokonaisuuksien hallintaa mittaaviksi.
- Osa ylioppilastutkinnon järjestämisestä aiheutuvista kiinteistä menoista siirretään valtion talousarvion menoiksi opiskelijakohtaisten kustannusten pienentämiseksi.
- Tutkinnon arvosanojen määräämisessä tulee säilyttää suhteellinen arviointi. Se mahdollistaa eri tutkintokertojen keskinäisen vertailtavuuden ja siten tutkinnon hyödyntämisen yliopistojen pääsykokeissa. Kriteeripohjaista arviointia tulee käyttää kokeissa, joissa suhteellinen arviointi muodostuu ongelmalliseksi vähäisen kokelasmäärän vuoksi.
- Selvitetään kahden tutkinnon suorittajien tutkintomenestys ja sen tuottama lisäarvo jatko-opinnoissa.
- Kaikilta kokeisiin osallistuvilta kokelailta tulee edellyttää yhtäläiset koeaineen opintovaatimukset.
- Ylioppilastutkinnon kokeiden tehtävät perustuvat valtioneuvoston asetuksessa säädettäville pakollisille ja valtakunnallisille syventäville kursseille.

10 Kansainvälistyminen

- Kansainvälinen toiminta on integroitu osaksi lukioiden toimintaa ja se tukee lukiokoulutuksen ja opetussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista.
- Hyödynnetään sekä kotimaassa tarjoutuvia kansainvälisen toiminnan mahdollisuuksia että laajasti eri rahoittajatahojen tarjoamia mahdollisuuksia oppilaitoksille, niin hankkeissa, liikkuvuuksissa kuin verkkoyhteistyössä
- Erityisesti vieraan kielen opetuksessa hyödynnetään eri kulttuuritaustaisten opettajien osallisuutta opetuksessa.
- Lukion opetussuunnitelman perusteissa määritellään tarkemmin yleisistä periaatteista osaamisen tunnustamisessa.

11 Rahoitus

- Työryhmä katsoo että lukiokoulutuksen rahoitus tulee olla laskennallinen ja yksikköhintaperusteinen.
- Rahoitusjärjestelmää kehitettäessä tulee ottaa huomioon seuraavat kriteerit:
 - Järjestelmä on riittävän selkeä ja läpinäkyvä
 - Järjestelmä on ylläpitäjäneutraali
 - Järjestelmä mahdollistaa kaikille koulutuksen järjestäjille talouden vakaan suunnittelun
 - Järjestelmä ottaa huomioon lukiokoulutuksen tiettyjä erityispiirteitä kuten esim. nuorten ja aikuisten erilaiset kustannukset

- Järjestelmä mahdollistaa opiskelijan vapaan hakeutumisen
- Järjestelmä on laskennallinen ja rahoitus perustuu todellisiin valtakunnallisiin kustannuksiin
- Erilaiset olosuhdetekijät, esimerkiksi haja-asutusalueiden väestörakenne, erityispiirteet ja maahanmuuttajien lukumäärä, tulee ottaa huomioon rahoituksen korotusperusteena.

Työryhmä ehdottaa, että osana valtionosuusuudistusta opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistää selvityksen lukiokoulutuksen rahoitussäännösten uudistamiseksi. Selvitys koskisi

- Ensikertaisen rakentamisen kustannusten siirtämisestä lukiokoulutuksen kustannuspohjiin ja sitä kautta keskimääräisiin yksikköhintoihin vastaavalla menettelyllä kuin on ammatillisessa koulutuksessa ja ammattikorkeakouluissa.
- Opiskelijamääräpohjaisen ja suoritepohjaisen rahoituksen vahvuuksien ja heikkouksien arvioimista. Suoritepohjaisessa yksikköhintalaskelmassa tulee nuorten lukiokoulutuksessa käyttää kriteerinä lukion oppimäärän suorittamista.

Kirjallisuus ja muu materiaali

Education at a Glance 2009: OECD Indicators

Ei paikoillanne, vaan valmiit, hep! Koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtineen työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:11

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Määräys 42/011/2003), Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Määräys 1/011/2004), Lukion opetussuunnitelman perusteet (Määräys 33/011/2003)).

Euroopan parlamentin ja neuvoston suositus elinikäisen oppimisen avaintaidoista (2006/962/EY)

Euroopan unionin Elinikäisen oppimisen ohjelma (2007–2013)

Gardner, Howard. *Development and Education of the Mind*. 2006. Taylor & Routeledge

Gyldén, R., Nuolimäki, A., Laurinmäki, M., Rautiainen, M., Kurvonen, L. ja Niskala, L. (2009)

Opas ammatillisen ja lukiokoulutuksen yhteistyöhön. Opetushallitus. Helsinki: Edita Prima Oy.

Heikkinen Antero. *Hyöty valistus ja koulu. Suomen aate- ja oppihistoria 1700-luvulla*. Ylioppilastuki. 1972.

Ikonen Kristiina ja Liisa Jääskeläinen (2007). *Maahanmuuttajien opiskelu lukiossa. Maahanmuuttajien opiskelun tuen muodot ja tarpeet nuorten lukiokoulutuksessa vuonna 2006*. Opetushallitus. Helsinki. Edita Prima Oy

Kansanterveyslaki (1972/66)

K. Grue-Sörensen. *Kasvatuksen historia 1–2*. WSOY. Helsinki. 1961.

Kirjavainen, T. (2007) *Nuorten lukiokoulutuksen tehokkuus 2000–2004*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, VATT-tutkimuksia 131. Helsinki: Oy Nord Print Ab.

Kokemuksia lukion opinto-ohjauksesta – selvitys 2008. Lukiolaisten liitto. Ykkös-Offset, Singsby 2008

Komiteamietintö 1973:52. Vuoden 1971 koulutuskomitean mietintö.

Koramo, M. (2007) *Verkko-opetusyhteistyötä rakentamassa. Alueelliset toisen asteen etäopetusverkostot -kehittämishankkeen arviointi*. Opetushallitus. Helsinki: Edita Prima Oy.

Korkala, S. (2009) *Teemaviikoista kehittämishankkeisiin. Selvitys koulujen kansainvälisestä toiminnasta. CIMO:n Fakta - Tietoja ja tilastoja -julkaisu*.

Kouluterveyskysely 2009. <http://info.stakes.fi/NR/ronlyres/ACC597DF-41DD-4796-A69F-7BE51A86528F/0/kokoaineisto2009lukio.pdf>

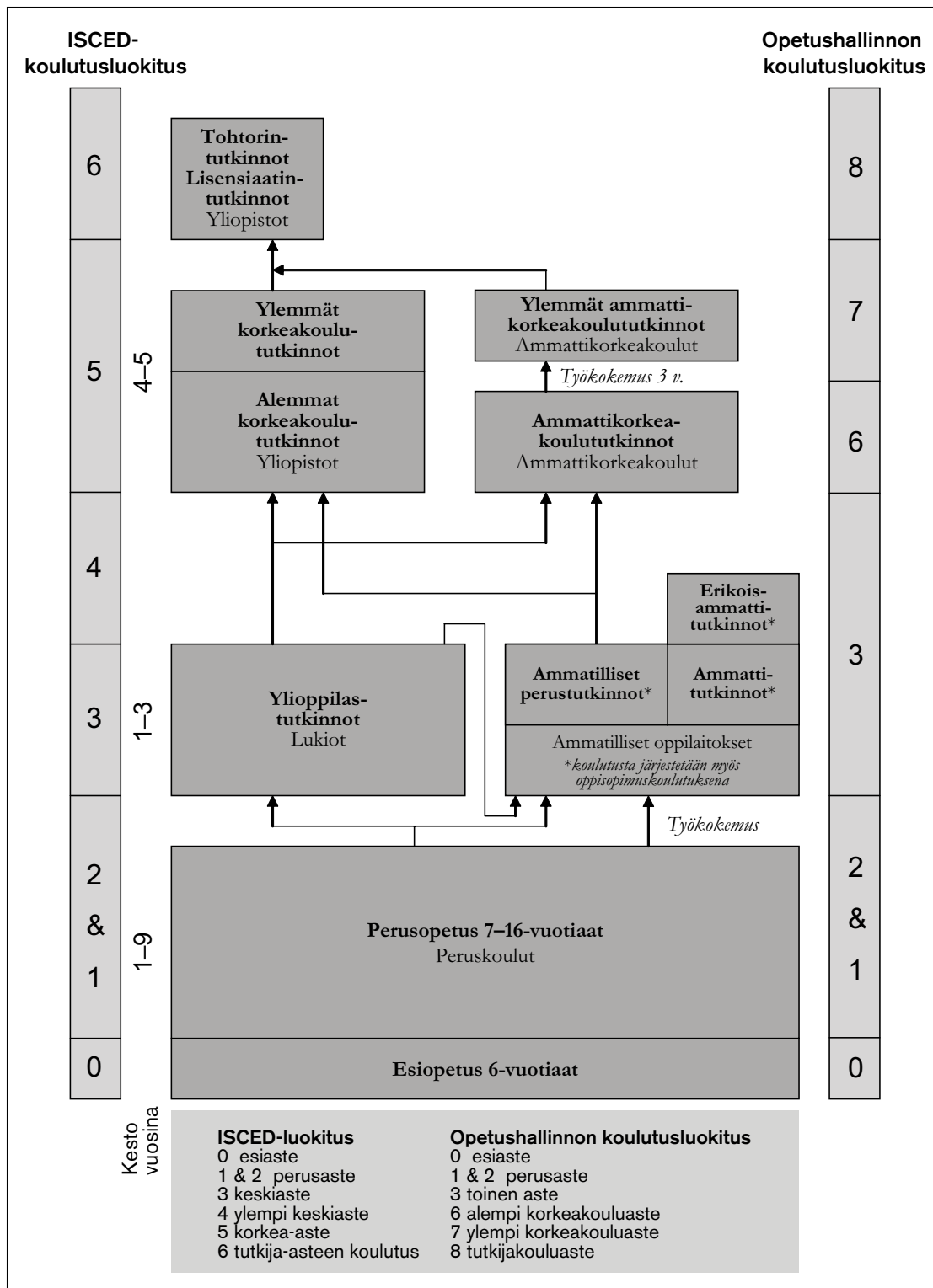
Koulutus ja tutkimus 2007–2012. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö 2007

Kuusela Anssi (2003) *Luokaton vai luokallinen. Valikointi vai valtautuminen. Kamppailu koulutus- ja opetuskäsityksen jouston ja eriytymisen rajoista lukiossa osana nuorisoasteen koulutusjärjestelmän uudistamista*. Turun yliopisto.

- Kumpulainen, T. (toim.) (2009) Opettajat Suomessa 2008, Opetushallitus. Tampere: Esa Print Oy
- Kuusela Anssi (2003) Luokaton vai luokallinen. Valikointi vai valtautuminen. Kamppailu koulutus- ja opetuskäsityksen jouston ja eriytymisen rajoista lukiossa osana nuorisoasteen koulutusjärjestelmän uudistamista. Turun yliopisto.
- Lahtinen, M., Lankinen, T. (2009) Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä. Tietosanoma Oy. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta (1998/630)
- Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (1998/635)
- Laki ylioppilastutkinnon järjestämisestä (672/2005)
- Lastensuojelulaki (2007/417)
- Lukioasetus (810/1998)
- Lukiolaki (629/1998) ja muutos (478/2003)
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräys 33/011/2003. Helsinki: Opetushallitus.
- Lukion suunta (2009). Suomen lukiolaisten liitto.
- Manninen, J., Burman, A., Koivunen, A., Kuittinen, E., Luukannel, S., Passi, S. ja Särkkä, H. (2007) Oppimista tukevat ympäristöt. Johdatus oppimisympäristöajatteluun. Opetushallitus. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Mehtäläinen, J. 2005. Erityisopetuksen tarve lukiokoulutuksessa. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 11.
- Niinikoski, Eronen & Venäläinen. Esi- ja perusopetuksen oppilas- ja opiskelijahuollon palvelurakenteen arviointi kehittäjäkunnissa. 2009.
- Nuorisoasteen koulutuskokeilun arviointiryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 2001, 4
- OECD Education at a Glance 2009. OECD Publications 2010.
- Opettajankoulutus 2020. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:44
- Opetusministeriön asetus ylioppilastutkintolautakunnan suoritteiden maksullisuudesta (438/2001)
- Opinto-ohjauksen tila 2002 – Opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheissa. Opetushallitus 2002.
- Opintotukilaki (64/1994)
- Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto. Opetusministeriön työryhmän muistio 13:2002.
- Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:33
- Piesanen, E., Kiviniemi, U. ja Valkonen, S. (2006) Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman seuranta ja arviointi 2005. Opettajien peruskoulutus 2005 ja seuranta 2002–2005. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, Tutkimusselosteita 28. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Pääkkönen, R., Koivula, P., Sihvo, A. & Siiskonen, T. (2007). Lukiokoulutus. Teoksessa T. Aro, T. Siiskonen & T. Ahonen (toim.) Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä (s. 292–309). Juva: PS-kustannus.
- Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma, 2007.
- Rajala, A., Hilppö, J., Kumpulainen, K., Tissari, V., Krokfors, L. ja Lipponen, L. (2010) Merkkejä tulevaisuuden oppimisympäristöistä. Opetushallitus, raportit ja selvitykset 2010:3. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Rantala Jukka (toimi.) Koulu ja kansalaisyhteiskunta historiallisesta perspektiivissä 1. Hakapaino. Helsinki 2003.

- Rimpelä, M., Jarvala, T., Kalkkinen, P., Peltonen, H. & Rigoff, A-M. (toim.) (2009).
Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen lukiossa – perusraportti lukiokyselystä vuonna 2008.
Helsinki: Opetushallitus ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Edita Prima Oy.
- Romanilasten perusopetuksen tila. Selvitys lukuvuodelta 2001–2002. Opetushallitus (2004)
- Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Pietikäinen, M. & Jokela, J. (2008) Does school matter?
The role of school context for school burnout. *European Psychologist* 13, 1–13.
- Salmela-Aro Katariina, Näätänen Petri. Nuorten koulu-uupumusmittari (2005). Joensuun yliopisto. Edita
Suomen opinto-ohjaajat. Selvitys ohjauksen saatavuudesta 2007.
- Suomen perustuslaki (PL 731/1999)
- Suomen romanipoliittinen ohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48
- Taimo Iisalo. Kouluopetuksen vaiheita. Keskiajan kouluista nykyisiin kouluihin. Helsinki. Otava. 1989
- Tieto- ja viestintäteknikka koulun arjessa 2009. Arjen tietoyhteiskunnan neuvottelukunta, väliraportti
29.1.2010. Moniste.
- Tutkintojen ja muun osaamisen kansallisen viitekehys. Opetusministeriön työryhmämuistioita
ja selvityksiä 2009:24.
- Verkko-opetuksen kehittäminen ja vakiinnuttaminen lukiokoulutuksessa, ammatillisessa
peruskoulutuksessa sekä vapaassa sivistystyössä. Opetushallituksen työryhmän raportti,
Opetushallituksen moniste 8/2005.
- Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta (955/2002).
- Valtioneuvoston asetus ylioppilastutkinnosta (915/2005)
- Valtioneuvoston selonteko Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 2009.
- Verkko-opetuksen kehittäminen ja vakiinnuttaminen lukiokoulutuksessa, ammatillisessa
peruskoulutuksessa sekä vapaassa sivistystyössä. Opetushallituksen työryhmän raportti,
Opetushallituksen moniste 8/2005.
- Väljärvi, J. & muut (2009) Lukiopedagogiikka. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 40. Jyväskylä.
www.lahjakkuus.fi

SUOMEN KOULUTUSJÄRJESTELMÄ

Toisen asteen koulutus eräissä Euroopan maissa

Pohjoismaat – Ruotsi ja Tanska

Ruotsi

Kaikki toisen asteen koulutusohjelmat järjestetään Ruotsissa lukiokoulussa (gymnasieskolan). Lukiokoulu on Ruotsissa vapaaehtoinen. Peruskoulun päättötodistus antaa opiskelijoille kelpoisuuden hakeutua lukiokouluun. Osallistuminen lukiokoulun koulutusohjelmaan edellyttää hyväksytyä arvosanaa vähintään ruotsin ja englannin kielissä sekä matematiikassa. Lukiokoulu muodostuu kansallisista koulutusohjelmista ja erikoisohjelmista. Kolmantena vaihtoehtona on mahdollisuus valita yksilöllinen opinto-ohjelma (koululain 5 luvun 3 §). Kansallisia ohjelmia on yhteensä 17, joista 15 on ammatillisesti suuntautuneita. Vähemmän ammatillisesti painottuneita ovat yhteiskuntatieteellinen ja luonnontieteellinen koulutusohjelma. Jokaisen ohjelman pituus on päänsääntöisesti 3 vuotta, ja ohjelma koostuu ydinaineista, yhteisistä ammatillisista aineista, valinnaiskursseista ja projektityöstä. Lukio-ohjelmat voivat olla joko opiskeluun valmistavia, ammattiin valmistavia tai sisältää nämä molemmat. Kansalliset koulutusohjelmat sekä erikoisohjelmat tuottavat yhtäläisesti jatko-opintokelpoisuuden yliopistotasolle sekä kelpoisuuden toimia työelämässä.

Lukiokoulutuksen eri oppiaineet on jaettu kursseihin, jotka puolestaan koostuvat eri pistemääristä. Pistemäärät ovat joko 50, 100, 150 tai 200. Kukin ohjelma kattaa 2 500 pistettä. Kaikkiin kansallisiin ohjelmiin sisältyy ydinainekursseja (kärnännen), ammatillisten aineiden (karaktärsämnen) kursseja, valinnaiskursseja, projektityötä ja henkilökohtainen valinta. Useimmissa kansallisissa koulutusohjelmissä on erilaisia suuntautumisvaihtoehtoja. Nämä voivat olla kansallisesti tai paikallisesta vahvistettuja. Kaikille yhteisiin opintoihin kuuluvat:

- ruotsi
- englanti
- matematiikka
- uskonto
- yhteiskuntaoppi
- luonnontieteet
- liikunta
- terveystieto
- taideaineet

Yhteisten opintojen laajuus on 750 pistettä. Loput pisteistä saadaan ammatillisista aineista. Tähän sisältyy projektityö, josta saa 100 pistettä.

Jokainen ohjelma saa suuntauksensa ammatillisista aineistaan. Kolmessatoista ammatillisesti suuntautuneessa ohjelmassa on vähintään 15-viikkoinen työelämään tutustumisjakso koulun ulkopuolella. Muissa ohjelmissä on mahdollisuus suorittaa osa koulutuksesta työpaikalla. Monilla kunnilla ei ole mahdollisuutta järjestää kaikkia kansallisia koulutusohjelmia. Tällöin opiskelijalla on oikeus suorittaa opintonsa toisessa kunnassa. Kunta voi päättää paikallisista suuntautumisvaihtoehtoista paikallisten tarpeiden perusteella.

Esimerkki tuntijaosta opiskeluun valmistavassa ohjelmassa

Yhteiskuntatieteellisessä ohjelmassa on neljä suuntautumisvaihtoehtoa: talous-, kulttuuri-, yhteiskuntatieteet ja kielet. Ydinaineiden lisäksi, on olemassa kursseja, jotka ovat yhteisiä koko ohjelmalle. Englantia, filosofiaa, maantiedettä, historiaa, matematiikkaa, luonnon-tiedettä, psykologiaa, ruotsia opiskellaan yhdessä, ja projektityökin (700 pistettä) on yhteinen. Tämän lisäksi voidaan yhtenäisinä vaihtoehtoiskursseina opiskella nykykieliä ja valinnaiskursseja joiden laajuus on 50 tai 100 pistettä.

Opintojen läpäisy

Skolverket julkaisi raportin ”Opintosuorituksia lukiokoulussa – tilastollinen kuvaus keskeneneräisistä lukionopinnoista” vuonna 2008. Tarkoituksena oli antaa syvällisempää tietoa lukion koulupudokkaista. Raportti kuvaa mm. koulupudokkaita ja niitä, jotka saavat lukiokoulutuksen päättötodistuksen ilman jatko-opintokelpoisuutta yliopistotasolle.

Kun nykyinen ohjelmanlukio otettiin käyttöön 1990-luvulla, peruskoulusta lukiokoulutukseen siirtyvien opiskelijoiden osuus yleistyi noin 86 prosentista noin 98 prosenttiin. Näistä opiskelijoista aluksi noin 6 prosenttia siirtyi yksilölliseen opinto-ohjelmaan. Yksilöllinen opinto-ohjelma on niitä opiskelijoita varten, jotka eivät pääse tavallisiin kansallisiin koulutusohjelmiin, koska eivät ole läpäisseet ruotsin, englannin ja matematiikan kursseja. Yksilöllisen opinto-ohjelman tavoitteena on, että opiskelija myöhemmin voi siirtyä kansalliseen koulutusohjelmaan tai erityisohjelmaan. Muutoin opiskelija saa päättötodistuksen yksilöllisestä opinto-ohjelmasta, kun hän on toteuttanut hänelle laaditun opintosuunnitelman. Tämä osuus on noussut 9 prosenttia vuodesta 1998 lähtien.

Joka vuosi 30 000 (30 %) nuorista jättää lukion ilman peruskelpoisuutta. Näistä suurin osa keskeyttää vasta 3. luokalla, eli kyse on myöhäisestä keskeyttämisestä. Yhteensä 89 prosenttia aloittaneista oli kirjoilla vielä lukiokoulun 3. luokalla. Varhainen keskeyttäminen on lähes yhtä yleistä naisten kuin miesten keskuudessa, kun taas myöhäinen keskeyttäminen on paljon yleisempää miesten keskuudessa. Opintotulokset ovat parantuneet viime vuosina, erityisesti ammattiin valmistavan koulutuksen käyneiden opiskelijoiden. Ulkomaalaistaustaisilla ja erityisesti ulkomaalaistaustaisilla miehillä on huonot opintotulokset. Opiskelijat, joiden vanhemmilla on alempi koulutustausta, eivät ole parantaneet tuloksiaan. Yksilöllisen opinto-ohjelman aloittavat opiskelijat saavuttavat harvoin peruskelpoisuuden, eivätkä tämän ryhmän tulokset ole parantuneet viime vuosina.

Kansallisen koulutusohjelman tai vastaavan koulutuksen laajuus on 2 500 opinto(kurssi)pistettä. Opintojaan suorittavilla opiskelijoilla on yleensä 28–32 eri kurssi-arvosanaa (todistusta). Peruskelpoisuuden saavuttamiseksi tarvitaan 2 250 hyväksyttyä opinto(kurssi)pistettä.

Ruotsin ja Suomen opetustuntimäärien vertailua

	Ruotsi	Suomi (ammatillinen koulutus)
koulutuksen laajuus	2 500 pistettä	120 opintoviikkoa
opiskeluaika	3 vuotta	3 vuotta
opintovuoden laajuus	40 opintoviikkoa	40 opintoviikkoa
työpäivien määrä	vähintään 178	ei säädetty
viikoittainen keskimääräinen kokonaisopiskeluaika	25 pistettä	40 tuntia
opettajajohtoisen opetuksen vähimmäismäärä	2 430 tuntia	ei säädetty

Voidaan sanoa, että koulutuksen laajuus Ruotsissa (3 x 40 = 120 opintoviikkoa) vastaa ammatillisen peruskoulutuksen laajuutta Suomessa. Ruotsin koululainsäädännön mukaan opiskelijalle on annettava opettajajohtoista opetusta opintoviikon aikana keskimäärin vähintään 20,25 tuntia opintoviikon aikana.

Ohjausjärjestelmä

Kaikki kunnat ovat lain mukaan velvollisia tarjoamaan kaikille peruskoulun päättäneille lukiokoulutuksen.

Eduskunta päättää koululaista. Lakiin sisältyy yleisiä säädöksiä. Hallitus päättää opetus-suunnitelmasta.

Opettajankoulutus

Opettajankoulutus on laajuudeltaan 18–330 korkeakoulupistettä riippuen opettajatasosta. Erilaisia opettajankoulutuksia ovat:

- esiopetus/esiopetusluokka
- koululaisten päiväkotit (fritidshem)
- perusopetuksen alaluokat
- perusopetuksen yläluokat
- lukio
- kansanopisto
- äidinkieli

Opettajankoulutus voidaan suorittaa melkein kaikissa yliopistoissa Ruotsissa. Opettajan-koulutusta voidaan suorittaa joko campusopetuksena, jolloin opetus tapahtuu lähiopetuk-sena tai etäopetuksena, jolloin opetus tapahtuu tieto- ja viestintäteknikkaa hyödyntäen.

Opettajankoulutuksessa on 3 osa-aluetta:

- yleinen koulutusala, jonka laajuus on 90 korkeakoulupistettä, kaikille pakollinen
- erilaisia suuntauksia (60–120 korkeakoulupistettä). Lukiokoulun opettamiseen edellytetään vähintään 90 pisteen syventymisopinnoita kahdessa eri suuntauksessa, ruotsin kielessä ja yhteiskuntatieteessä edellytetään vähintään 120 pistettä jokaisessa aineessa.
- erikoistuminen (laajentavat tai syventävät opinnot), jonka laajuus on vähintään 30 korkeakoulupistettä

Koulutus johtaa opettajantutkintoon. Opettajantutkinnon saamisen ehdot säädetään tut-kintojärjestyksessä. Lukiokoulutuksen opettajan kelpoisuuteen vaaditaan 240–330 korkea-koulupisteen koulutus.

Opettajantutkinnon saaminen vaatii myös itsenäistä opiskelua.

Tanska

Nuorisoasteen koulutuksessa opiskelija voi valita opintoihin tai ammattiin valmistavat opinnot, yhdistellä molempia vaihtoehtoja tai opiskella yksilöllisen opintosuunnitelman mukaan. Lähtökohtana on, että kaikilla tulee olla mahdollisuus suorittaa vähintään nuori-

soasteen koulutus. Nuorisoasteen koulutus on pääsääntöisesti kolmivuotinen, mutta se voi vaihdella 2–5 vuoden välillä. Opiskelijat ovat 16–19-vuotiaita.

Opiskeluun valmistavat lukio-opinnot (studieförberedande gymnasial utbildning)

Opiskeluun valmistavat lukio-opinnot voivat olla luonteeltaan yleissivistäviä tai ammatillisesti painottuneita. Lisäksi on mahdollisuus noudattaa yksilöllistä opintosuunnitelmaa.

Tanskassa on 4 eri lukiokoulutusta; stx (lukiokoulutus), Hhx (ylempi kaupallinen tutkinto), Htx (ylempi teknillinen tutkinto) ja Hf (ylempi valmistava tutkinto).

Lukio (gymnasium) tarjoaa kolmivuotisen teoriapainotteisen koulutusohjelman, joka suoritetaan kansakoulun (folkeskole) yhdeksännen vuoden jälkeen. Kansakoulun kymmenennen vuosiluokan jälkeen voi suorittaa kaksivuotisen yleissivistävän koulutusohjelman (kursus till Höjere Fordberedelseksamen, Hf), joka valmistaa korkea-asteen koulutukseen. Ammatillisemmin suuntautuneet kolmivuotiset ylempään teknilliseen tai kaupalliseen tutkintoon johtavat koulutusohjelmat suoritetaan kansakoulun yhdeksännen vuoden jälkeen ja ne valmistavat joko korkea-asteen koulutukseen tai työelämään. Nuorista tanskalaisista 60 prosenttia jatkaa opiskeluun valmistaviin lukio-opintoihin, joko stx, Hhx, Htx tai Hf.

STX (studentereksamen, det almene gymnasium)

Lukiokoulutuksessa painopisteenä on yleissivistys ja valmiudet opiskeluun. Opiskelijoiden pitäisi saavuttaa yleissivistys humanistisissa, luonnontieteellisissä ja yhteiskuntatieteellisissä aineissa, ottaen huomioon jatko-opiskelun. Lukiokoulutus johtaa ylioppilastutkintoon, joka antaa pätevyyden hakea yliopistoon. Tämä on yleisin toisen asteen koulutus Tanskassa.

Kun oppilas on hyväksytty lukiokoulutukseen, hän valitsee opintolinjan (studieretning). Opintolinjoja on monia erilaisia eri oppiaineilla. Linjat määrätään paikallisella tasolla. Jokaisella koululla pitää olla ainakin yksi matemaattinen ja luonnontieteellinen linja, yksi joka keskittyy vieraisiin kieliin ja yksi joka fokusoi yhteiskuntaoppiin.

Kurssin alussa opiskelijat jaetaan luokkiin, pääsääntöisesti opintolinjapäätöksen perusteella. Jokainen oppilas opiskelee pakolliset aineet saman luokan kanssa.

On mahdollista opiskella eri aineita eri tasoilla, joita ovat A, B ja C. A-taso on ylin taso ja yleensä tarkoittaa sitä, että oppilaan on opiskeltava kyseistä oppiainetta koko lukion ajan. Kaikille pakolliset aineet ovat: klassiset opinnot (C-taso), uskonnonoppi (C), tanska (A), englanti (B), historia (A), matematiikka (C), fysiikka (C), liikunta (C) ja yhteiskuntaoppi (C). Englannin ohella oppilaiden on valittava toinenkin A- tai B-tasoinen vieras kieli, riippuen siitä, onko se valittu alku- tai jatkotasolla. Oppilaan on myös valittava taitoaine C-tasolla sekä valita kaksi ainetta biologiasta, kemiasta tai maantieteistä myös C-tasolla. Valinnaisia aineita ovat muun muassa: astronomia, liiketaloustiede, biologia, kemia, tietotekniikka, design, draama, kreikka, media, latina, musiikki, filosofia ja retoriikka. On mahdollista opiskella myös kolmatta tai neljättä vierasta kieltä. Kaikkien oppilaiden on valittava vähintään neljä A-tason ainetta ja luonnontiedettä B-tasolla.

Normaaliaineiden lisäksi tarjolla on myös nk. erikoisaineita. Niitä ovat yleinen kielennymärrys (almen sprogforståelse), joka antaa oppilaille ymmärryksen yleisestä kielitieteestä ja kyvyn analysoida lauseita sekä yleinen opiskeluvalmius (almen studieförberedelse), jonka tarkoitus on tutustuttaa oppilaat lukiokoulutuksen kolmeen pääopiskelualueeseen; humanistiset tieteet, yhteiskuntatieteet ja luonnontieteet. Tämän lisäksi sen tavoitteena on antaa oppilaille tietoa eri yliopistojen tiedekuntien käyttämistä metodologioista.

Ohjelman rakenne koostuu puolen vuoden perusohjelmasta ja kahden ja puolen vuoden erikoistumisohjelmasta. Jokainen oppilas valitsee erikoisopiskeluohjelman, joka koostuu joko kolmen aineen kokonaisuudesta tai jossakin tapauksissa myös kahden aineen kokonaisuudesta. Ainetason osalta ne voi näyttää esim. tällaiselta: AAA, AAB, AAC, ABB tai ABC. Tämä vaihtelee koulusta kouluun. Viikollisia ajanjaksoja: jokainen oppilas suorittaa vähintään 2470 tuntia, 60 minuuttia per tunti.

Irlanti

Rakenne ja tuntijako

Irlannissa ei ole käytössä käsitteitä ”lower secondary” ja ”upper secondary”. Irlannissa Suomen toista astetta vastaavaa koulutusta edeltää yleensä 12-vuotiaana aloitettava kolmivuotinen Junior cycle (ISCED 2), jota seuraa kaksi- tai kolmivuotinen Senior cycle (ISCED 3). Senior cyclen siirtymävuosi (Transition year programme) on vapaaehtoinen ja eräänlainen kypsyminen vuosi opiskelijalle. Senior cycle koostuu erilaisista koulutuksista, joilla on erilaisia tavoitteita. Koulutukset johtavat Leaving Certificate’ihin. Established Leaving Certificate -koulutus tähtää korkea-asteen jatko-opintoihin eli vastaa suomalaista lukiota. Lisäksi tarjolla on Leaving certificate Vocational programme ja Leaving Certificate Applied programme, joista edellinen on ammatillisen koulutuksen ohjelma ja jälkimmäinen on suunnattu opiskelijoille, jotka eivät hakeudu muihin koulutukseen ja todennäköisesti jättäisivät kokonaan täysipäiväisen opiskelun.

Toisen asteen kouluja on neljänlaisia: Community Colleges, Community Schools, Comprehensive Schools ja Vocational Schools.

Senior cyclen opiskelijoiden on valittava vähintään viisi oppiainetta ja ainoastaan iirin kieli on pakollinen oppiaine. Valittavat oppiaineet on ryhmitelty viiteen eri ryhmään: kielet, matematiikka ja luonnontieteet, kaupalliset aineet, soveltavat tieteet ja yhteiskunnalliset aineet.

Tutkinto

Senior cyclen päätteeksi opiskelijat suorittavat Established Leaving Certificate -kokeen. Pääsääntönä on, että opiskelijat arvioidaan tämän päättökokeen perusteella. Testit ovat yleensä kirjallisia. Kielissä on sekä suullinen että kirjallinen koe ja eräissä aineissa, kuten taideaineissa, myös käytännön koe. Opetusministeriö yhteistyössä kansallisen opetussuunnitelma- ja arviointineuvoston kanssa vastaa valtakunnallisesti hyväksytyistä todistuksista eri Leaving Certificate -koulutuksissa.

Opettajankoulutus ja -kelpoisuus

Opettajat saavat koulutuksensa 13 eri opettajankoulutuslaitoksessa. Yli 80 prosenttia opettajaksi opiskelevista saa nelivuotisen koulutuksen jossakin viidestä yliopistosta – University College Dublin, University College Cork, National University of Ireland Galway, National University of Ireland Maynooth ja Trinity College Dublin. Liikunnan, käsitöiden, taideaineiden, uskonnon opettajat saavat koulutuksensa erikoistuneissa yliopistoissa ja collegeissa. Lisäksi opettajaksi valmistutaan bachelor-tason opintoja täydentämällä vuoden mittaisella kurssilla, joka johtaa tutkintoon Higher Diploma in Education.

Valmistumisen jälkeen opettajilta edellytetään vuoden hyväksytyä koeaikaa tullakseen virallisesti tunnustetuksi kelpoiseksi opettajaksi.

Rahoitus

Opetusministeriö rahoittaa kaikkia toisen asteen oppilaitoksia suoraan tai epäsuorasti. Enemmistö ei-opiskelijamaksuja perivistä oppilaitoksista saa per capita tukia ja joitakin lisätukia opetusministeriöltä. Opiskelijamaksuja perivät oppilaitokset eivät saa tukia, mutta opettajien palkat maksaa lähes kokonaan opetusministeriö. Noin 8 % toisen asteen kouluista ei ole mukana maksuttoman koulutuksen järjestelmässä ja ne perivät opiskelijamaksuja.

Erityisopetus

Irlannissa erityisopetusta tarjotaan kuten useimmissa muissakin maissa erityisoppilaitoksissa, erityisluokissa ja integroituna tavallisissa luokissa tukipalvelujen avulla. Toisen asteen koulut voivat hakemuksesta saada avustusta erityistä tukea tarvitseviksi arvioitujen opiskelijoiden tukiopeettajapalveluihin.

Hollanti

Rakenne ja tuntijako

Hollannissa yleissivistäviä koulutuksia toisella asteella (ISCED 3) ovat HAVO (hoger algemeen voortgezet onderwijs) ja VWO (voorbereidend wetenschappelijk onderwijs). Nämä koulutukset alkavat jo 12 vuoden iässä ja kestävät viisi (HAVO) ja kuusi (VWO) vuotta. Toisen asteen koulutukseksi näistä luokitellaan kaksi ja kolme vuotta. HAVO tarjoaa perustavan yleissivistyksen ja valmistaa oppilaita korkeampiin ammatillisiin opintoihin. Yliopisto-opintoihin valmistavaa koulutusta, VWO, on kolmenlaista, ”atheneum”, ”gymnasium” (kreikan ja latinan kieli ovat pakollisia) ja ”lyceum” (atheneumin ja gymnasiumin yhdistelmä).

HAVO/VWO opiskelijoiden on valittava 3. vuoden lopussa yksi neljästä oppiainekombinaatiosta. Sen jälkeen heidät ryhmitellään uudelleen luokkiin tehtyjen valintojen pohjalta.

Standardoitu työmäärä HAVOn yhteensä 4. ja 5. vuotena on 1 120 tuntia yhteisiä aineita, 1 160 tuntia erikoistumisaineita ja 560 tuntia valinnaisia aineita. Kaikille yhteisiä aineita ovat äidinkieli (400 tuntia), englanti (360), yhteiskunnalliset aineet (120), taideaineet (120) ja liikunta (120). Erikoistumisopinnot voivat painottua luonnontieteisiin ja teknologiaan, luonnontieteisiin ja terveydenhuoltoon, talous- ja yhteiskunnallisiin aineisiin sekä kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Valinnaiseksi on valittava yksi ryhmästä aineita: yhteiskuntatieteet, filosofia, hallinto ja organisaatio, tietotekniikka, liikunta, vieras kieli sekä täysin valinnainen osio.

VWOn kaikille yhteisiä opintoja vuosiluokilla 4-6 yhteensä on kaikkiaan 1 960 tuntia, erikoistumisopintoja 1 840 tuntia ja valinnaisia aineita 1 000 tuntia. Erikoistumisopintojen erilaisia painotuksia ovat luonnontieteet ja tekniikka, luonnontieteet ja terveydenhuolto, talous ja yhteiskuntatiede, kulttuuri ja yhteiskuntatiede. HAVOn valinnaisten aineiden lisäksi VWOssa valittavana ovat biologia, latina ja kreikka.

Tutkinto

Päättökoe koostuu kahdesta osasta: koulun kokeesta (schoolexamen) ja kansallisesta kokeesta (centraal examen). Osat, jotka tulee testata, määritellään tutkintosuunnitelmassa, jonka opetusministeriö vahvistaa. Suunnitelmassa on määritelty myös kansallisen tutkinnon muodostavien kokeiden määrä ja niiden pituus. Koulujen vastuulla on järjestää koulukoe. Joka vuosi koululla on velvollisuus toimittaa oman koulunsa tutkintosuunnitelma

tarkastettavaksi inspektoraatille sen osoittamiseksi, mitkä elementit suunnitelmasta on testattu ja miten arvosanat on laskettu.

Koulukoe koostuu kahdesta tai useammasta testistä oppiainetta kohti. Ne voivat olla suullisia, käytännöllisiä tai kirjallisia. Koulukoe on tehtävä ja sen tulokset toimitettava inspektoraatille ennen kuin kansallinen koe alkaa. Kansallinen koe koostuu testeistä, joissa on avoimia tai monivalintatehtäviä sekä joissakin tapauksissa myös käytännön osio. Joissakin aineissa koulukoe on ainoa testi. Kansallinen koe voi olla kolme kertaa vuodessa: touko-, kesä- ja elokuussa. Kaikki kokelaat osallistuvat kokeeseen toukokuussa. Kesä- ja elokuussa kokeeseen osallistuvat ne, jotka eivät toukokuussa läpäisseet koetta.

Lopullinen arvosana kussakin aineessa on koulukokeen ja kansallisen kokeen keskiarvo. Päätötodistuksen saadakseen kokelaan tulee saada vähintään arvosana 6 (arviointiskaala 1-10). Arvosanaa 6 ei tarvitse saada kaikissa oppiaineissa. Kahdessa aineessa sallitaan alempi arvosana, joko kaksi viitosta tai viitonen ja nelonen, mutta kolmonen tai sitä huonompi johtaa hylkäämiseen. VWO-todistukset ovat erilaiset atheneumissa ja gymnasiumissa, mutta molemmilla saa kelpoisuuden hakeutua korkea-asteelle. HAVO-tutkinto antaa kelpoisuuden hakeutua korkea-asteen ammatilliseen koulutukseen tai VWOn viidennen vuoden pintoihin.

Opettajankoulutus ja -kelpoisuus

Opettajien peruskoulutus annetaan korkea-asteen oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa tai yliopistoissa. Opettajankoulutuksessa on kaksi tasoa. Ammattikorkeakoulujen (HBO) opettajakoulutuksen ensimmäisen tason (eerstegraad) tutkinto antaa kelpoisuuden opettaa HAVOn kahdella ja VWOn kolmella viimeisellä vuosiluokalla. Lisäksi yliopistojen ensimmäisen tason kurssit antavat (universitaire lerarenopleiding, ULO) kelpoisuuden kaiken toisen asteen koulutuksen opetukseen.

Opettajankoulutusta on tarjolla käytännössä kaikkiin toisen asteen oppilaitoksissa opettaviin aineisiin. Useimmat erityisoppilaitosten opettajat ovat suorittaneet myös maisterin tutkinnon tasoisen kurssin erityisopetuksessa. He suorittavat kurssin päätettyään opettajan peruskoulutuksen. Tämä koulutus ei ole kuitenkaan pakollinen toimiakseen erityisopettajana, mahdollista on työskennellä erityisopetuksessa varsinaisen opettajatutkinnon suorittaneenakin.

Yleisedellytys on, että opettajat ovat suorittaneet opettajan tutkinnon. Opettajan ammattiin voi tulla myös sivusta. Korkeakoulututkinnon suorittaneet voivat tulla opettajaksi vaihtoehtoisen väylän kautta, jolla he voivat hankkia koulutusta ja saada ohjausta niin, että he päteväytyvät kahdessa vuodessa.

Rahoitus

Rahoitus perustuu kokonaisrahoitukseen. Koulut saavat vuosibudjetin, jolla kaikki palkka- ja käyttökustannukset on peitettävä. Henkilöstömenoihin allokoitava summa lasketaan kertomalla laitoksen virkojen määrä keskimääräisillä henkilöstökustannuksilla (gemiddelde personeelslast, GPL). GPL on valtakunnallinen keskiarvo laskettuna erikseen eri henkilöstöryhmille.

Kokonaisrahoitus antaa vastuuviranomaiselle vapauden päättää resurssien käytöstä ja myös käydä palkkaneuvotteluja henkilöstön kanssa. Palkkaneuvottelut on osittain hajautettu paikalliselle vastuulle. Käyttökustannusten osuus on kiinteä ja perustuu käyttökustannusten rahoitusjärjestelmään. Koulut saavat kiinteän summan oppilasta kohti yhdessä kiinteän koulukohtaisen tuen kanssa.

Tilastotietoa

15-vuotiaista 38 prosenttia jatkaa HAVOn tai VWOn kolmannella vuosiluokalla ja 54 prosenttia esiammatillisessa koulutuksessa. Ikäluokasta 16–17-vuotiaat arviolta 47 prosenttia on HAVOn tai VWOn 4-5 vuosiluokalla.

Julkisia oppilaitoksia on 29 prosenttia kaikista oppilaitoksista, yksityisiä 14 prosenttia, protestanttisia 22 prosenttia ja roomalais-katolisia 25 prosenttia oppilaitoksista. Muita tai omistajataustaltaan edellisten yhdistelmiä on 10 prosenttia oppilaitoksista.

Opiskelijakohtaiset kustannukset HAVOn/VWOn 4-6 vuosiluokilla on 5 700 euroa.

Erityisopetus

Hollanti toteuttaa inkluusiopolitiikkaa, jossa mahdollisimman moni erityistä tukea tarvitseva voisi opiskella ns. valtavirtakouluissa. Erityiskouluja on neljänlaisia: näkövammaisten, kuulo- ja liikuntavammaisten, henkisesti häiriintyneiden ja käyttäytymishäiriöisten kouluja.

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n lausuma muistion luvussa 7 esitettyihin, erityistä tukea koskeviin työryhmän esityksiin

Työryhmän toimeksianto edellytti työryhmältä pohdintaa siitä, mikä on erityisopetuksen järjestämistarve ja asema. Työryhmän muistion luvussa 7.2. on todettu, että: lukiolaisista 5–10 %:lla on tarvetta erityisopetukseen, erityisopetusta ei ole järjestetty tarpeeseen nähden riittävästi ja lukiolaiset ovat nykyisin eriarvoisessa asemassa riippuen siitä, missä he opiskelevat. Lukioissa järjestettävä erityinen tuki onkin pääosin LUKI-vaikeuksiin ja opiskelutaitoihin liittyvää erityisopetusta. Erityisen tuen kuvaileminen raportin esitysosassa lähinnä vamman tai sairauden kautta on liian suppea näkökulma erityiseen tukeen.

Vuoden alusta voimaan astuvassa (642/2010) perusopetuslain 17 §:ssä todetaan heti alussa, että erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja muusta tämän lain mukaan annettavasta tuesta. Laki ammatillisesta koulutuksesta (1998/630) sisältää oman erityisopetusta koskevan pykälän (§ 20).

OAJ edellyttää, että säädettäessä lukion opiskelijoiden oikeudesta erityiseen tukeen, säädetään samalla myös lukiokoulutuksessa opiskelijoiden oikeudesta erityisopettajan antamaan erityisopetukseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-485-964-6 (PDF)

ISSN-L 1799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)